

ТАВРІЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

III-IV КОНГРЕС СХОДОЗНАВЦІВ

м. Київ,
23–24 грудня 2020 р.

Кримський
Крим
Кримське

ГЕЛЬВЕТІКА
ВИДАВНИЧИЙ ДІМ

ТАВРІЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

III-IV КОНГРЕС СХОДОЗНАВЦІВ

до 150-ї річниці від дня народження Агатангела Кримського

Частина II

23–24 грудня 2020 р.

Видавний дім
«Гельветика»
2020

НАУКОВИЙ КОМІТЕТ:

Володимир Казарін – професор (Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського);
Олексій Хамрай – професор (Інститут сходознавства імені А. Кримського НАН України);
Ольга Мавріна – доцент (Інститут сходознавства імені А. Кримського НАН України);
Marzena Godzinska – PhD (University of Warsaw);
Уміт Їлдиз – PhD, доцент (Посольство Республіки Туреччина в Україні, атташе з питань освіти);
Костянтин Комісаров – PhD, доцент (Київський університет імені Бориса Грінченка);
Ірина Дрига – PhD, доцентка (Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського);
Мехмет Челенк – PhD, доцент (Університет Улудаг);
Озкул Чобаноглу – PhD, доцент (Університет Хаджеттепе);
Ібрагім Шахін – PhD, доцент (Егейський університет);
Хакан Киримли – PhD, доцент (Університет Бількент);
Наріс Сейдаметова – PhD, доцент (Стамбульський університет);
Таміла Сеіт'яг'яєва – PhD, старший викладач (Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського).

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ:

Бессараб Олександр Володимирович – в.о. завідувача кафедри східної філології ННІ філології та журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;
Дрига Ірина Миколаївна – доцентка кафедри східної філології ННІ філології та журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;
Сеіт'яєва Таміла Решатівна – старший викладач кафедри східної філології ННІ Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;
Колега Юрій – інспектор кафедри східної філології ННІ філології та журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського.

Т 66 III-IV Конгрес сходознавців (до 150-ї річниці від дня народження Агатангела Кримського): Збірник матеріалів м. Київ, 23–24 грудня 2020 р. – Київ: Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2020. Ч. 2. – 244 с.

ISBN 978-966-992-356-1

У збірнику представлено стислий виклад доповідей і повідомлень, поданих на III-IV Конгрес сходознавців (до 150-ї річниці від дня народження Агатангела Кримського), який відбувся на базі Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського 23–24 грудня 2020 р.

УДК 008(1-11)(063)

ЗМІСТ

НАПРЯМ 7. СУЧАСНИЙ СХІД

Арнаут Н. О.

Криза в японсько-китайських відносинах 2013 року 9

Батенко Г. В.

Палестина в міжнародних відносинах після I Світової війни 11

Галушко М. О.

Жінка в освіті та науці сучасного Китаю 14

Гобова Є. В.

Китайський стратегічний наратив кліматичних змін 17

Гончаренко А. В.

КНР у зовнішній політиці США на початку президентства Джеральда Форда (1974-1975 рр.) 19

Городня Н. Д.

Підписання угоди про регіональне усебічне економічне партнерство: стратегічне значення 23

Гурова Д. Д.

Перспективи розвитку Китаю в епоху світової пандемії COVID-19 26

Yelenevska A. M.

Transformation of the Middle East policy of France at the beginning of the XXI century 29

Колісник В. П.

Курдська культура та традиції у сучасному світі 32

Макогончук Н. В.

Особливості комунікативної культури країн Азії 34

Матлай Л. С.

Республіка Корея в умовах пандемії COVID-19 37

Менкеуліці

Розвиток торговельно-економічних відносин між КНР і Казахстаном в XXI ст. 39

Михтуненко В. В.

Близькосхідний регіон в планах антигітлерівської коаліції в роки Другої світової війни 43

Мороз Р. Д. Всеохоплююче регіональне економічне партнерство через призму американо-китайського протистояння	47
Мудрієвська І. І. Реформи в Королівстві Саудівська Аравія в рамках програми «Бачення 2030»	50
Оліїнюк О. М. China principal concepts of foreign policy in the 21 st	54
Подшибякін Д. В. М'янма: китайський шлях до Індійського океану	60
Саган Г. В. Відродження української діаспори в Туреччині на початку ХХІ ст.	63
Сардак С. Е., Попович В. А. Розвиток туристичних дестинацій Південно-Східної Азії.....	68
Севрюк В. С., Шутова А. О. Інтеграція репатріантів із пострадянського простору в політичну систему Ізраїлю в 1990-х роках	71
Трофимченко А. Л. Впровадження освітніх реформ в Японії у 1920-1950 роки	74
Фалько С. А. Воєнна модернізація на сході в ХІХ – поч. ХХ ст.: проблеми створення офіцерського корпусу	78
Філь Ю. С. Українсько-індійські відносини у 2020 році	81
Ціватий В. Г. Дипломатія і зовнішня політика Японії в умовах поліцентричного світоустрою ХХІ століття: інституціональний і діаспоральний аспекти.....	85
Черниш Н. О. Скільки тисячоліть китайській літературі	89
Ямпольська Л. М. Військово-політична діяльність Пешмерга у курдсько-іракському конфлікті другої половини ХХ – початку ХХІ ст.....	93

НАПРЯМ 8. СХІДНІ МОТИВИ В УКРАЇНСЬКОМУ І ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВІ

Аністратенко Л. С.

Семантичні особливості японської літературознавчої термінології 98

Бокшань Г. І.

Орієнтальні мотиви у збірці Галини Пагутяк

«Мій Близький і Далекий Схід»..... 101

Ващенко Ю. А.

«Покора» М. Уельбека: проблема ісламізації Європи

в параметрах університетського роману 103

Величко М. П.

Арабо-іспанська література крізь призму

наукового бачення А. Кримського 107

Вісич О. А.

Архітектурний код Криму в українській літературі..... 109

Галицька О. Б.

Пошук транскультурної ідентичності в творчості

німецькомовних письменників турецького походження 111

Гандзюк О. М.

Специфіка часток у романі

Агатангела Кримського «Андрій Лаговський»..... 113

Гусева Е. И.

Шелк как символ ориентализма и художественная деталь

английской романтической поэзии 117

Доній В. С.

Постколоніальна теорія Е. Саїда та її відображення

в українському літературознавстві 119

Кобзей Н. В.

Психологізм в оповіданні Ервіна Умерова «Самотність»..... 123

Корженівська В. С.

Роксолана: чи варта вона окремої сторінки

в шкільних підручниках історії України? 124

Корольова В. В. Вербалізація інформаційного ядра концепту «Китай» в українській літературі	127
Кочерга Г. В. Українська мова в євразійському просторі.....	129
Кретов П. В., Кретова О. І. Експлікації орієнталізму в сучасній українській літературі: маскульт і філософія.....	134
Кушнірова Т. В. Мотиви Сходу – Заходу у романі «Не відпускай мене» Кадзуо Ішігуро.....	138
Назаренко Н. І. Схід і Захід в романі С. Рушді «Флорентійська чарівниця».....	142
Накашидзе І. С. Жанри хокку й танка у творчості Яра Славутича.....	144
Палий Е. В. Воплощення восточних мотивов в збірникі стихотворений Валерія Брюсова «Сны человечества».....	146
Пономаренко А. Є. Східні мотиви в романі М. Ондатже «Англійський пацієнт»	150
Пшеничная М. С. Синтез літературних традицій Запада и Востока в поэтическом збірникі «Немного больше, чем пустое» А. Георгаллидиса	151
Рахно К. Ю. Українська казка про найвірнішого друга та її іранські паралелі.....	154
Регешук Т. М. Сучасна китайська література: українські переклади	158
Сенчило-Татліліоглу Н. О. Образ Бахчисарая в оповіданні Михайла Коцюбинського «Під мінаретами»	161
Смольницька О. О. Одна з газелей Газаї в українському сходознавстві: перекладознавчий і компаративний аспекти.....	164

Смольницька О. О.

Відгомони класичної китайської поезії та філософії чань-буддизму
у ліриці української китаїстки Ярослави Шекери 169

Стовба А. С.

Мотив расчлененного тела
в романе Салмана Рушди «Дети полуночи» 174

Цюп'як І. К.

Еволюція художнього портрета
у романі «Чаликушу» Решата Нурі Гюнтекіна 178

Шелестіна М. Є.

Іван Франко та його сходознавчі дослідження у науковому рефераті
«До питання про перекази про Магомета у слов'ян» 180

**НАПРЯМ 9. СХОДОЗНАВСТВО
У СУЧАСНОМУ МЕДІАПРОСТОРІ**

Hotopp-Riecke Mieste

Almanya'daki çapraz medya projelerinin temel aracı olarak Türkoloji 183

Анісімов А. М.

Методологія зображення війни в сучасному ліванському коміксі 186

Броварець Т. М.

Онлайн-дискусія про «китайські» сюжети
на українських епіграфічних рушниках 189

Волик Н. Ю.

Сленгові вирази у сучасному китайськомовному Інтернет-просторі 193

Горбачук В. М., Сулейманов С.-Б., Батіг Л. О.

Еволюція мовного середовища в цифрову еру,
його розробка та застосування 195

Городецька В. А., Малюга Н. М.

Комунікативний аспект навчання української мови
як іноземної (туркменсько-український діалог) 200

Ковальчук І. М., Ковальчук І. М.

Турецькі серіали як енциклопедія культури 204

Переверзева А. В., Волков В. П.

Особливості ділової комунікації в Китаї 207

Semenist I. V., Makhachashvili R. K. Digital communication and information communication tools for final qualification assessment in Oriental languages programs.....	208
Стоєцький О. С. Газета «Аль-Ахрам» – арабомовна онлайн-версія в сучасному інформаційному середовищі	211
Turmys O. V. Digital media and modern Chinese society	213
Юксель Г. З. Нормативно-правові акти щодо окупації Криму як основа діяльності українських ЗМІ.....	216
НАПРЯМ 10. КРУГЛИЙ СТІЛ: КРИМ-КРИМСЬКИЙ-КРИМСЬКЕ	
Колега Ю. Р. «Кутадгу Білік» в оцінці Агатангела Кримського	222
Купчик О. Р. Відновлення та розвиток сходознавства в Київському університеті імені Тараса Шевченка (1991-2001 рр.).....	224
Переломова О. С. Агатангел Кримський в українському науковому і культурному дискурсі	228
Шульга О. О. Внесок Агатангела Кримського в розвиток українського мовознавства	231
НАПРЯМ 11. КРУГЛИЙ СТІЛ: СУЧАСНІ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ СХІДНИХ МОВ ТА ЛІТЕРАТУРИ	
Киричук-Хассан Саїд Хассан У. І. До питання застосування аудіовізуального методу навчання при вивченні турецької мови як іноземної	235
Насмінчук Г. Й. Методика вивчення літератури народів Сходу у співвіднесенні з українськими аналогами.....	238

НАПРЯМ 7. СУЧАСНИЙ СХІД

Арнаут Н. О.

студентка II курсу магістратури

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

КРИЗА В ЯПОНСЬКО-КИТАЙСЬКИХ ВІДНОСИНАХ 2013 РОКУ

Сучасні японсько-китайські політичні відносини залишаються досить складними, не зважаючи на тісні торгівельно-економічні зв'язки і плідне співробітництво в інших сферах. Така ситуація у першу чергу пов'язана з трактуванням китайською стороною спільного історичного минулого і територіальними суперечками в Східно-Китайському морі за острови Сенкаку (китайською Дяоютай). Черговий конфлікт в китайсько-японських відносинах через острови Сенкаку мав місце у 2013 р. Він призвів до суттєвого погіршення двосторонніх відносин і подальшого зміцнення оборонного альянсу Японії з США.

Острови Сенкаку, які вважаються спірною територією, були передані Японії Сполученими Штатами разом з о.Окінава. Китайський уряд прореагував на це протестом, що острови Сенкаку належать Китаю, який першим їх приєднав. Японська сторона з цим не погодилась. Дійти згоди сторонам не вдалося, оскільки ці острови були не заселені, тож відповіді на питання, яка держава приєднала їх першою було важко [4, с. 135].

У 2012 році губернатор Токіо Ішіхара Шінтаро викупив острови Сенкаку у приватних власників, що означало їх націоналізацію. Це призвело до загострення конфлікту. Проте між націоналізацією, про яку було заявлено у квітні і погіршенням відносин у серпні пройшов деякий час. Ключовою подією вважають конференцію у Бейдайхе, на якій колишній голова КНР Цзян Цземінь виступив з критикою політики Ху Цзіньтао стосовно Японії [2, с. 28–29].

Японський уряд турбувало, що Китай не розкривав інформацію про закупівлю зброї і місцезнаходження основних підрозділів збройних сил. Незважаючи на те, що з 1998 р. Китай оприлюднював інформацію з питань оборони, вона залишалася неповною [1, с. 32]. Крім того, занепокоєння японського уряду викликало нарощування Китаєм потенціалу для ведення військових дій на віддалених морських територіях і збільшення військових навчань біля територіальних вод Японії. У цьому в Японії вбачали порушення міжнародних норм і загрозу своїй безпеці [1, с. 39].

У Китаї домінувала думка, що Японія не щиро розкаялась за агресію 1930-1940-х рр. Про це, на думку китайських лідерів, свідчили візити японських політиків до храму Ясукуні. Японію критикували за нарощування військової сили і зміцнення військово-політичного союзу з США, який вважали засобом «стримування Китаю». Проте економічне співробітництво і культурні обміни залишалися в силі. Пекін і Токіо намагалися не загострювати конфлікт, хоч збройні інциденти навколо островів Сенкаку час від часу траплялися [6, с. 83].

Купівля Японією островів Сенкаку викликала обурення у Китаї і спровокувала антияпонські протести, які спалахнули у різних містах. Усі вони були направлені на те, щоб виразити невдоволення діями японського уряду. Аби уникнути можливих пошкоджень, японські ресторани і магазини закривалися, їх власники залишали повідомлення, що ними управляють китайці [3].

У грудні 2012 р. на виборах в Японії перемогла Ліберально-демократична Партія, яка прагнула до зміцнення відносин з США. У «Білій книзі самооборони Японії» за 2013 рік Китай розглядався як держава, яка прагнула змінити статус-кво за допомогою сили, використовуючи як аргументи власні твердження, які не відповідали міжнародному праву [1, с. 30]. Було відмічено, що останнім часом збільшилася кількість вильотів по тривозі через діяльність китайських збройних сил. Порівняно з 2011 р., коли було оголошено про викуп островів, такі випадки почастішали на 51%, з 156 до 306 вильотів. Ця цифра зростала за останні 10 років, що відображало збільшення активності Китаю у Східно-Китайському морі [1, с. 176].

У 2013 р. Японія підписала угоду з США, яка посилила її роль у двосторонньому альянсі безпеки. Новий японський уряд збільшив витрати на оборону [5, с. 364]. Змінилися пріоритети військової політики Японії. Якщо раніше значна кількість військових підрозділів знаходились на острові Хоккайдо, то тепер вони переводились у південні регіони, ближче до островів Сенкаку. З 2013 р. Японія почала проводити регулярні навчання, спрямовані на захист «віддалених островів». У виступах політиків і у «Білій книзі самооборони» акцентується на пріоритетності відносин з США [6, с. 84-85].

Отже, територіальні суперечки між Китаєм і Японією за острови Сенкаку існували з 1970-х рр. Конфлікти виникали час від часу, проте досягли критичної точки у 2012 р., коли ці острови були викуплені губернатором Токіо у приватного власника. Це призвело до анти-японських виступів у різних містах Китаю під націоналістичними гаслами. З цього часу кількість вильотів військових літаків Японії по тривозі збільшилась. Китайські кораблі й літаки почали частіше

заходити на японську територію. Це спонукало Японію зміцнити союз із США і збільшити витрати на оборону.

Список використаних джерел:

1. Defense of Japan 2013. *Ministry of Defense*. URL: https://www.mod.go.jp/e/publ/w_paper/2013.html (дата звернення: 08.11.20).

2. Hiroki Takeuchi. Sino-Japanese relations: power, interdependence, and domestic politics. *International Relations of the Asia-Pacific*, Volume 14. Issue 1. January 2014. Pages 7–32.

3. Thousands protest against Japan. *Global Times*. URL: <https://www.globaltimes.cn/content/733487.shtml> (дата звернення: 14.11.20).

4. Бернацький С.В. Проблема островів Сенкаку (Дяюйдао) та експансіоністські прояви у зовнішній політиці Китаю. *Наукові праці. Історія*. Випуск 215. 2014. Том 227. С. 148.

5. Городня Н.Д. Східна Азія у зовнішній політиці США (1989–2013 рр.): монографія/Н.Д.Городня. К.:»Прінт-Сервіс«. 2014. С. 528.

6. Панов А.Н., Нелидов В.В. Внешняя политика Японии в контексте военно-политической обстановки в Северо-Восточной Азии. *Японские исследования*. 2018. № 4. С. 78–91.

Батенко Г. В.

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри історії, археології та методики викладання
Херсонського державного університету
м. Херсон, Україна*

ПАЛЕСТИНА В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ ПІСЛЯ І СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Результатом перемоги у I Світовій війні став розпад колоніальних імперій, що володіли територіями, які перевищували в рази їх власний розмір. Версальський мирний договір 28 червня 1919 року об'єднав бажання країн-переможниць та Німеччини закріпити факт перемир'я, що було підписано 21 жовтня 1919 року після припинення бойових дій. Подальша доля Османської імперії вирішувалася Севрським мирним договором 10 серпня 1920 року, який вимагав від переможеної Туреччини передати її арабські території новим захисникам інтересів їх

населення – Великій Британії, Франції, Греції. Крім територіального питання мирні переговори вирішували складні міжнародні питання щодо Чорноморського узбережжя Туреччини та вільного, безпечного мореплавства Чорним та Середземним морями. Принизливий режим капітуляції завершився для Туреччини 24 липня 1923 року з підписанням Лозанського мирного договору, який визначив кордони Туреччини та зафіксував кінець існування Османської імперії.

Палестина отримала можливість подальшого незалежного політичного та економічного розвитку під протекторатом – Мандатом – Великої Британії. Водночас Палестина перебуває під постійною увагою сіоністського руху. Перший міжнародний з'їзд сіоністів відбувся 29 серпня 1897 року в Базелі у Швейцарії. Автор роботи «Єврейська держава. Досвід новітнього розв'язання єврейського питання Теодор Герцль, ідеологічний натхненник, засновник Всесвітньої сіоністської організації, на першому з'їзді представив розроблену програму, що складалась з наступних позицій:

1. Сприяння організованій, масовій колонізації Палестини.

2. Придбання визнаного всіма країнами законного права на колонізацію Палестини.

3. Створення постійної організації для об'єднання всіх євреїв під прапором Сіонізму [1, с. 4]. Пропозиція та програма Т. Герцля були прийняті, Всесвітня сіоністська організація була створена. Кожен єврей мав право стати її членом, приєднатися до мрії євреїв мати власну державу За умови «визнати програму сіонізму й сплатити шекель» [2, с. 19].

Питання території майбутньої держави однозначне головне для її подальшого формування. Кожна нація, кожен народ має бути щасливий у себе вдома. Євреї свого дома не мали та шукали притулку по всьому світу. Можливість спільними зусиллями побудувати дім для себе і своїх дітей згуртувала євреїв навколо ВСО. Якщо раніше Палестина належала іудеям у релігійному сенсі, то питання розбудови держави лежить у царині міжнародної політики, яка залежить від багатьох факторів. Для сіоністів підтримка могутніх держав, а саме Великої Британії, лояльна позиція Сполучених Штатів та Франції, сприяла розгортанню руху, що базувався на програмі Т. Герцля. Відомо, що Палестина була не першою у списку територій для майбутньої єврейської держави. Нагадаємо про ідею Наполеона Бонапарта продати євреям Єгипетські території для сплати боргів за його військові походи. Звучали пропозиції, обрати регіон в республіці Аргентині, розглянути території Синайського півострову, Кіпру. Велися перемовини з керівництвом Португалії щодо звернення до уряду Конго про можливість розташування єврейського осередку з подальшим узаконенням їх перебування. Територія

Сполучених Штатів також розглядалась, як можливість розташувати єврейські поселення в Арканзасі, наступний штат – Орегон, або заснувати власний штат. Але, на п'ятому сіоністському конгресі Т. Герцль зазначив, що, розглядаючи усі пропозиції та можливості, лідери руху залишають вибір за Палестиною – історичною та релігійною землею єврейського народу.

Таким чином, аналізуючи результати I Світової війни: встановлення миру, розвал імперій, не менш важливими є її наслідки: можливість вільних держав розвиватися власним шляхом самостійно або за допомогою держав з передовою економікою, мирними політичними намірами. Палестина опинилася у центрі уваги сіоністів та їх прагнення отримати свою історичну Батьківщину за допомогою Великої Британії. Для Великої Британії співпраця із сіоністами розкривала можливості продемонструвати світу свою офіційну позицію миротворців, підтримати прагнення єврейського народу шляхом налагодження стосунків з місцевим населенням Палестини. Британські політики взяли на себе роль медіаторів між арабами та євреями, роздаючи обіцянки підтримки, допомоги, сприяння.

Ще під час I Світової війни британські політики проводили наради з сіоністами, Хаїм Вейцман змінив Теодора Герцля і продовжив його діяльність очільника сіоністського руху. Консультації Х. Вейцмана з Девідом Ллойд Джорджем, професійним юристом, міцним політиком ліберальних поглядів, надали впевненості сіоністському руху. Герберт Луїс Семуел, який отримує посаду першого Верховного комісара Палестини, повністю підтримував прагнення євреїв, зазначаючи, що питання взаємовідносин із арабським населенням потрібно вирішувати уникаючи застосування насилля. Артур Джеймс Бальфур підписав декларацію, що отримала його ім'я, та офіційно засвідчив право євреїв на розбудову держави на території Палестини.

Отже, позитивні результати I Світової війни для Палестини продовжилися у боротьбі за територію, за релігійне панування сіонізму, за економічний та політичний розвиток під патронатом – Мандатом Великої Британії, що був схвалений Лігою Націй.

Список використаних джерел:

1. Батенко Г.В. Розв'язання територіального питання для єврейського народу // Сходознавство №53-54. Київ, 2011. С.4.
2. Киселев И.Д. Палестинская проблема в международных отношениях: региональный аспект. Москва, 1988. 240 с.

Галушко М. О.
*студентка історико-філософського факультету
Київського університету імені Бориса Грінченка*

ЖІНКА В ОСВІТІ ТА НАУЦІ СУЧАСНОГО КИТАЮ

Нині в світі однією з найсильніших держав ХХІ століття залишається Китайська Народна Республіка. Потужний розвиток відбувається в усіх сферах життя, однак поступовий розвиток будь-якого суспільства неможливий без вирішення питань, котрі б допомогли знайти оптимальне розв'язання гендерної нерівності. Особливо гостро ця проблема постає у країнах Сходу, де велике значення і вплив на усі сфери життя мають традиції.

Роль і статус у суспільстві визначалися через гендер людини з самого народження. Головне місце в родині, а також і в державі, посідав чоловік, у той час як «влада» жінки розповсюджувалася лише на розв'язання «внутрішніх» домашніх питань. Ставлення в суспільстві до чоловіка та жінки також кардинально відрізнялися.

Проте, ситуація почала кардинально змінюватися вже у 80-х роках ХХ століття. Швидка модернізація суспільства, реформи, покращення економічного стану, стрімке розшарування суспільства на «бідних» та «багатих» – все це вплинуло на трансформацію традиційного способу життя китайців. Якщо не розглядати це питання у глобальному масштабі, то можна зазначити також зміни у традиційній китайській родині, адже жінки припиняють бути лише непомітною тінню свого чоловіка та його сім'ї [2].

Тепер жінки почали брати участь у соціальному, економічному та політичному житті країни. Але таке стрімке піднесення статусу жінки вирішило одні проблеми, але додало інших. Жінки, що народилися у ХХІ столітті не настільки гостро відчули цю проблему, ніж жінки, котрі жили на периферії століть. Перед їхнім усталеним життям вперше постав вибір: надати перевагу традиціям і виховувати дітей або почати навчання і вибрати кар'єру.

Перші приватні школи для дівчат у Китаї були засновані місіонерами із Заходу ще у ХІХ столітті. Їх стали відкривати після «опіумної війни» для швидшого розповсюдження християнських вірочень [3].

У 1844 році місіонер А. Ердесе створює церковну жіночу приватну школу Нінбо. Відомо, що до 1926 року церковних шкіл, створених місіонерами, було всього 15000, в яких вчилися 800 тисяч хлопців. Дівчат у різних церковних жіночих школах налічувалося 116251 осіб [3]. Місіонери, котрі займалися розповсюдженням «слова Божого»,

мали більший вплив, ніж це могло здаватися спочатку, адже частково завдяки їм відбувався вплив на традиційне китайське суспільство. Впровадження в усталені порядки нової освіти, нових методів навчання, витоки яких беруть початок із Західного світу – все це стало поштовхом для початку нового етапу полегшення отримання освіти жінками.

Значні плани з реорганізації освіти продовжилися і з настанням ХХ століття. У 1912 році Міністерство освіти тимчасового уряду, котрий був організований в Нанкіні, видав дозвіл та навчальну програму для тимчасового керівництва. Було запроваджено декілька нових положень, що стосувалися тогочасної освіти.

Найважливішим зрушенням став дозвіл на відвідування початкових шкіл хлопцям і дівчатам [5, с. 72–74]. Також тимчасовий уряд закликав до розповсюдження знань через відкриті лекції, бібліотеки, газети та ін.

Після обрання Юань Шикая президентом Китаю, 1 квітня 1912 р. було організовано нове Міністерство освіти. Новий президент прагнув повернути все майно, тимчасово позичене військовим. Тому Юань Шикай постановив подати всі підручники до Міністерства, а після цього скликав надзвичайну центральну освітню конференцію, котра відбулася в Пекіні 10 липня – 10 серпня 1912 року.

Вагомий вплив на жіночу освіту справила китайська «політика реформ та відкритості». Модернізація китайського суспільства внесла свої корективи в усі аспекти життя. У 1980 р Китай підписав Конвенцію ООН про ліквідацію усіх форм дискримінації жінок. 1986 року набув чинності закон «Про обов'язкову освіту Китайської Народної Республіки». Цей закон вимагав, щоб усі громадяни здобували принаймні дев'ять років освіти, котрі фінансуватимуться урядом. Завдяки системі обов'язкової освіти та просуванню гендерної рівності, гендерний розрив в різних аспектах життя китайського суспільства (в тому числі в освіті) зменшився за останнє десятиліття. А вже у 1990 році Китай ратифікував Конвенцію про однакову заробітну плату як для чоловіків, так і для жінок.

З часу реалізації концепції модернізації в Китаї намітилися серйозні зрушення в частині вирішення проблем статевої дискримінації. Наприклад, в 1949 р кількість жінок у вищих навчальних закладах становила 15%, а в 2004 році цей показник підвищився до 45,7%. Жінки і чоловіки мають рівні права на здобуття освіти.

Отже, протягом великого проміжку часу можна відстежити позитивні зрушення у питаннях гендерної рівності. Завдяки поступовому відходу від повністю традиційного устрою суспільства та початку його модернізації зменшився розрив у правах між «чоловіком» та «жінкою» в різних аспектах життя. Реформи, котрі запроваджувалися у ХХ столітті, допомогли жінкам отримувати освіту на рівні з чоловіками. Однак і на

сучасному етапі формування «нової жінки» трапляються випадки, пов'язані з дискримінацією. Психологія підпорядкованості, що зберігалася століттями, не дозволяє жінкам на рівних конкурувати з чоловіками і посісти гідне місце в суспільстві. Для того, щоб зменшити цю прірву, необхідно більше часу, ніж пройшло наразі.

Список використаних джерел:

1. Дамиилон Н. Б. Положение женщины в современной китайской семье / Н. Б. Дамиилон // Вестник БГУ. Сер. Философия, социология, политология, культурология / под ред. И.И. Осинского. Улан-Удэ, 2009. № 6а.

2. Дамиилон Н. Б. Юридический статус женщин в Китае: осуществление эгалитаризма в семейном праве / Н. Б. Дамиилон // Вестник БГУ. Сер. Востоковедение / под ред. Д. И. Бураева. Улан-Удэ, 2011. № 8. С. 6–10.

3. Миссионеры и женское образование в современном Китае [Электронный ресурс]. 2012. Режим доступа до ресурсу: <https://cyberleninka.ru/article/n/missionery-i-zhenskoe-obrazovanie-v-sovremennom-kitae/viewer>

4. Общество христианского образования. Дело христианского образования Китая. Шань У. 1992. С. 22.

5. Charles, Edmunds (1919). «Modern Education in China». The Journal of International Relations, 10 (1).

6. Epstein, Irving (1982). «An analysis of the Chinese National Examination: The politics of curricular change». Peabody Journal of Education, 59 (3), 180–189.

7. Hooper, Beverly (1991). «Gender and Education». Chinese Education: Problems, Policies, and Prospects.

8. Margery Wolf, Revolution postponed: Women in contemporary China. Stanford University Press, 1985.

9. Sheng Shihan. «Participation of Women in Higher Education in China». Women's Participation in Higher Education: China, Nepal and the Philippines. Bangkok: UNESCO, 1990. 14–64.

10. Tamara Jacka, Women's work in rural China: Change and continuity in an era of reform. Cambridge University Press, 1997.

Гобова Є. В.

*кандидат філологічних наук,
молодший науковий співробітник відділу
Азіатсько-Тихоокеанського Регіону
Інституту сходознавства імені А. Ю. Кримського
Національної академії наук України*

КИТАЙСЬКИЙ СТРАТЕГІЧНИЙ НАРАТИВ КЛІМАТИЧНИХ ЗМІН

Кліматичний наратив у Китаї відносно новий та пройшов кілька етапів формування. На ранніх етапах (початок 2000-х), стратегічний наратив змін клімату зображав Китай як жертву несправедливих політичних режимів розвинених країн, що страждає від наслідків недалекоглядних дій, що призводять до екологічних проблем. Разом з тим, відбулися суттєві зміни у суспільному сприйнятті стану довколишнього середовища – сильне забруднення повітря у великих містах змусило активних громадян звернути увагу на сутність цієї ситуації. Одночасно з цим, Китай поступово переходить до нової економічної моделі, що більшою мірою залучає «зелені» технології. Сукупно ці події стали приводом для оновлення стратегічного наративу кліматичних змін.

Початком нового стратегічного наративу можна вважати виступ Сі Цзіньпіна у 2015 році на Паризькій кліматичній конференції. У цій промові міжнародні кліматичні інституції були названі невід'ємною частиною «суспільства спільної долі людства». В рамках цього наративу, відповідальність за кліматичні зміни та успішність боротьби із забрудненням довкілля лежить на всіх країнах світу без розрізнення на бідних та багатих, а Китай «бере активну участь у міжнародній взаємодії». Так само окреслюються принципи розподілення відповідальності, згідно з якими кожна країна має докладати свої зусилля у міру можливостей. Розвинені країни та країни, що розвиваються, в силу історичної різниці між ними, мають дотримуватися принципу спільної але диференційованої відповідальності. Таким чином, Китай змінює наратив жертви «екологічного імперіалізму» на наратив зацікавленої сторони, він стає учасником та потенційно навіть лідером спільноти країн, що докладають зусилля для управління кліматом.

З цього моменту Китай стає завзятим захисником існуючого кліматичного режиму. Після виходу США з Паризької кліматичної угоди за часів адміністрації Трампа, МЗС КНР неодноразово виступає з заявами, в яких підкреслює значимість участі у ній та «зеленого розвитку» загалом. Пізніше ці заяви повторюються у промові Сі Цзіньпіна в ООН,

в них чітко простежується той самий стратегічний наратив, що зображає Китай як послідовного захисника довкілля. Згодом цей наратив знаходить новий розвиток із заявами, що свідчать про бажання Китаю стати провідником, лідером у цій сфері, показати результати власного досвіду «важливого учасника процесу створення екологічної цивілізації». При цьому дещо пізніше Китай відходить від цього наративу, пояснюючи, що поки що не має можливості стати лідером, хоча й не відкидає прагнення ним стати.

Таким чином, користуючись нагодою, Китай зайняв місце, що спорожніло після виходу США з Паризької угоди, таким чином проторувавши собі шлях до потенційного лідерства у цій сфері. Згідно з заявами новообраного Президента США Джо Байдена, країна має відновити свою участь у Паризьких угодах, що цілком ймовірно може вплинути на подальший розвиток цього стратегічного наративу Китаю. Зелений розвиток став одним з найбільш значимих та помітних напрямків, окреслених китайською владою на найближчі десятиліття і це має відображення в тих стратегічних наративах, що Китай формує як для зовнішніх так і для внутрішніх спостерігачів. Перетворення цього наративу у часі показують зацікавленість Китаю в участі у міжнародному процесі боротьби з кліматичними змінами та його усвідомлення власної значимості як другої економіки світу у світових кліматичних інституціях.

Список використаних джерел:

1. Xi Jinping, *The Governance of China*, Vol. 2 (Beijing: Foreign Languages Press, 2017).
2. Zhang, Yunhan, and Jan Orbie. «Strategic Narratives in China's Climate Policy: Analysing Three Phases in China's Discourse Coalition.» *THE PACIFIC REVIEW*, 2020, pp. 1–28.
3. 习近平出席气候变化巴黎大会开幕式并发表重要讲话
<http://politics.people.com.cn/n/2015/1201/c1024-27873613.html>

Гончаренко А. В.

кандидат історичних наук, доцент,

*доцент кафедри філософії та соціально-гуманітарних дисциплін
Сумського національного аграрного університету*

КНР У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ США НА ПОЧАТКУ ПРЕЗИДЕНТСТВА ДЖЕРАЛЬДА ФОРДА (1974-1975 РР.)

Важливим фактором нормалізації американо-китайських відносин на початку 70-х рр. ХХ ст. була спільна позиція обох сторін у протистоянні посиленню зовнішньополітичної експансії СРСР. США змінили свою позицію щодо КНР як «найнебезпечнішого ворога». Крім того, Шанхайське комюніке 1972 р., укладене США і КНР, мало і антирадянську спрямованість. Відставка Річарда Ніксона з посади президента США внаслідок «Вотергейтського скандалу» і вступ на пост президента Джеральда Форда 8 серпня 1974 р. спочатку не внесли істотних змін в американо-китайські відносини, оскільки люди, які обіймали ключові посади у виконавчій владі США, залишились на своїх місцях.

Новий президент розумів слабкість своїх внутрішньополітичних позицій і тому на міжнародній арені поводився дуже обережно. З одного боку, він і його державний секретар, яким залишався Генрі Кіссінджер, розуміли, що різка зміна основних принципів американського зовнішньополітичного курсу загрожує чималими небезпеками. З іншого боку, Дж. Форд відчував наближення чергових президентських виборів. Після його приходу на посаду президента США керівництво обох країн зробило заяви про продовження курсу на нормалізацію двосторонніх зв'язків. Однак незабаром внутрішні зміни в американському істеблішменті, а трохи пізніше і китайському, призвели до виникнення ускладнень в американо-китайських відносинах.

На початку 70-х рр. ХХ ст. істотно змінилося і міжнародне становище КНР, представник якого зайняв місце Китаю в ООН у жовтні 1971 р. У вересні 1972 р. були нормалізовані відносини КНР з Японією. На відміну від США японське керівництво встановило повноцінні відносини з Пекіном, розірвавши офіційні зв'язки з Китайською Республікою (Тайванем) і визнавши уряд КНР «єдиним законним урядом Китаю», а Тайвань – «невід'ємною частиною КНР» [1, с. 142].

Китайська влада повідомила Вашингтон, що вона незадоволений темпами нормалізації стосунків і розчарована відсутністю подальшого прогресу у вирішенні тайванського питання. Недовolenня з боку КНР викликало і зміцнення тенденції до поліпшення американо-радянських відносин, що почала відслідковуватися на початку президентства Дж. Форда.

Ще у 1974 р. китайський лідер Мао Цзедун в бесіді з президентом Замбії Каунда окреслив основні ідеї нової китайської зовнішньополітичної концепції «трьох світів». Пізніше Ден Сяопін, заступник прем'єра Держради КНР, оприлюднив в ООН її розгорнутий варіант. Теорія «трьох світів» полягала в поділі країн на «світи»: США і СРСР становлять «перший світ», країни, що розвиваються, Азії, Африки, Латинської Америки, а також інших регіонів – «третій світ», розвинені країни, розташовані між цими двома світами, – «другий світ» [2, с. 36; 3, с. 58]. Китай у цій системі координат був одночасно державою, що розвивається і соціалістичною. Мета країн, що розвивається, на думку китайського керівництва, виходила з розвитку світової історії – боротьбі з колоніалізмом, імперіалізмом та наддержавами. Це призводить до того, що у політиці КНР щодо СРСР посилюються антирадянські настрої, скорочуються обсяги двосторонньої торгівлі, згортаються культурні, освітні та інші контакти.

Зі свого боку, Білий Дім дав зрозуміти Китаю, що в умовах процесу розрядки з СРСР йому відводиться другорядна роль «балансир», покликаною лише регулювати можливі порушення «стратегічної рівноваги». Занадто швидкі темпи нормалізації відносин з КНР припускали б для США, на думку архітекторів американської зовнішньої політики, перехід до певних поступок Пекіну в області двосторонніх зв'язків і в сфері міжнародної політики, що, в свою чергу, могло спричинити різке погіршення відносин з союзниками в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, опозицію з боку різних суспільно-політичних груп усередині країни [4, с. 328], і, в решті-решт, зміну порядку пріоритетності актуальних зовнішньополітичних завдань, які перебувають на порядку денному американського істеблішменту.

Погіршенню американо-китайських відносин сприяли американо-радянські переговори 23-24 листопада 1974 р. у Владивостоку, в яких приймали участь керівники обох країн – Дж. Форд і Л. Брежнев. В умовах подальшого погіршення відносин між КНР і СРСР цей візит американського президента викликав обурення з боку китайського керівництва [5, с. 315]. Проте вище керівництво США у той час вважало, що американські національні інтереси вимагали розвивати стосунки і з Китаєм, і з СРСР [6, с. 331–332].

В атмосфері охолодження американо-китайських стосунків деякі представники військових кіл США почали лобювати ідею розвитку військових відносин між Вашингтоном і Пекіном, спрямованих проти Москви. Реалізацію цього плану було розпочато в березні 1974 р. Незабаром ця ідея отримала підтримку з боку міністра оборони США Дж. Шлесінгера. Восени 1975 р. вона стала предметом гострих дебатів в адміністрації президента Дж. Форда в рамках політики розрядки, що

проводиться США [7, с. 3–18]. Основні дебати відбувалися між Пентагоном і Держдепартаментом, оскільки Дж. Шлесінгер і Г. Кіссінджер по-різному трактували місце і роль Китаю в стратегічному трикутнику США-СРСР-КНР [8, с. 291].

Активізацію американо-китайських військових відносин підтримували і окремі представники американського істеблішменту. Сенатор У. Тафт запропонував «забезпечити КНР деякими оборонними системами в інтересах США» [9, с. 31]. Відсторонення від посади Дж. Шлесінгера наприкінці 1975 р. сприяло перемозі Г. Кіссінджера в цій дискусії і відмові від активізації планів американо-китайської військовій співпраці. Не дивлячись на це, деякі важливі ідеї щодо розвитку військового співробітництва з Китаєм були реалізовані у 1976–1978 рр. А в червні 1977 р. зміст плану активізації американо-китайського військового співробітництва було навмисно розкрито американським урядом для публікації у виданні «The New York Times» [10, с. 18]

Зовнішня політика США щодо КНР ставала все більш суперечливою, що детермінувало посилення напруги у двосторонніх відносинах. З одного боку, американські геополітичні інтереси вимагали подальшого покращення цих стосунків. З іншого, традиційні зв'язки Вашингтону з Китайською Республікою і його зацікавленість у Тайбеї були набагато сильнішими, ніж прагнення задовольнити бажання Пекіну ліквідувати американо-тайванські зв'язки.

Ставлення Дж. Форда до зобов'язань США стосовно Тайваню на початку його президентства було невизначеними. Під час похорону тайванського лідера Чан Кайші у квітні 1975 р віце-президент Нельсон Рокфеллер не згадав про зобов'язання США щодо Китайської Республіки. Лише після падіння Південного В'єтнаму 30 квітня 1975 р. американський президент знову підтвердив зобов'язання США стосовно Тайбею під час прес-конференції 7 травня 1975 р.

З критикою позиції Дж Форда щодо Тайваню виступили деякі представники американського політикуму. Лідер республіканської меншості у Палаті представників Дж. Роудс зазначив, що будь-які подальші кроки щодо ослаблення зав'язків з Тайванем неможливі, «якщо президент Дж. Форд бажає бути повторно висунутим на виборах від республіканської партії». Сенатор Б. Голдуотер виступив проти подальших поступок Китаю в тайванському питанні. Пізніше в цьому році було подано проект резолюції Матіса, яка містила аналогічні попередження, що лунали у Палаті представників і отримали широку підтримку [11, с. 120].

Отже, по початку президентства Джеральда Форда у 1974–1975 рр. зовнішня політика США щодо КНР характеризувалась реальними

політичними кроками з боку керівництва обох країн. Крім того, було встановлення систематичні і надійні канали двосторонніх зв'язків, почався систематичний обмін думками щодо найважливіших питань міжнародних відносин. Цей діалог забезпечував наступність китайської політики Вашингтону, основу якої складала концепція «балансу сил», а Китай відігравав місце допоміжного фактору в зовнішньополітичній стратегії Білого Дому.

Список використаних джерел:

1. Гукало Т. Внесок Генрі Кіссінджера у налагодження дипломатичних відносин між США та Китаєм. *Етнічна історія народів Європи*. 2017. Вип. 51. С. 140–144.
2. Ахмадеева Я.М. Развитие внешнеполитических концепций китайской Народной Республики с 1949 года по начало XXI века. *Научно-технические ведомости СПбГПУ. Гуманитарные и общественные науки*. 2018. Т. 9. № 1. С. 33–44.
3. Ахмадеева Я.М. Теория «трех миров» в контексте современной внешнеполитической концепции КНР. *Научно-технические ведомости СПбГПУ. Гуманитарные и общественные науки*. 2018. Т. 9. № 2. С. 56–63.
4. Занегин Б.Н. Политика в отношении Китая. *Современная внешняя политика США*. М., 1984. Т. 2. С. 302–340.
5. Косов А.П. Китайская политика администрации Дж. Форда. *Наука – образованию, производству, экономике: материалы XIX (66) Регион. науч.-практ. конференции преподавателей, науч. сотрудников и аспирантов, Витебск, 13-14 марта 2014 г.* В 2 т. Витебск, 2014. Т. 1. С. 315–317.
6. Киссинджер Г. О Китае. М., 2013. 635 с.
7. Garrett B. The China Card: To Play or Not to Play. *Contemporary China*. 1979. Vol. 1 (3). P. 3–18.
8. Garrett B., Glasier V. From Nixon to Reagan, China's Changing role in American strategy. *Eagle resurgent? The Reagan era in American foreign policy*. Boston, 1987. P. 255–296.
9. Политика США в Азии. Отв. ред. В.А. Кременюк и др. М., 1977. 272 с.
10. Чэн Г. «Стратегический треугольник» в политике США в отношении Китая в период с 1972 по 1984 гг. *Альманах Казачество*. 2018. № 31. С. 15–23.
11. Кашин В.Б. Лоббистские возможности КНР и Тайваня в США. *Современный Тайвань: Справочно-аналитические материалы*. М., 2002. Вып. 5 (14). С. 117–128.

Городня Н. Д.

*доктор історичних наук, професор,
професор історичного факультету*

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПІДПИСАННЯ УГОДИ ПРО РЕГІОНАЛЬНЕ УСЕБІЧНЕ ЕКОНОМІЧНЕ ПАРТНЕРСТВО: СТРАТЕГІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ

У листопаді 2020 р. після восьми років переговорів у Азійсько-Тихоокеанському регіоні (АТР) було підписано торговельну угоду Регіональне усебічне економічне партнерство (РУЕП, Regional Comprehensive Economic Partnership). Її підписали Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН) в складі десяти держав (Індонезія, Малайзія, Таїланд, Сінгапур, Філіппіни, Бруней, В'єтнам, Лаос, Камбоджа, М'янма), Японія, КНР, Республіка Корея, Австралія і Нова Зеландія. Унаслідок цього утворився найбільший у світі торговельний блок у складі 15 держав (у форматі «АСЕАН+5») з найбільшим комбінованим ВВП 25,84 трлн дол. (станом на 2019 р.). Для порівняння: комбінований ВВП у рамках угоди США–Мексика–Канада (USMCA) у 2019 р. складав 24,37 трлн дол., європейської економічної зони – 18,85 трлн дол. [3].

Регіональне усебічне економічне партнерство було ініційоване АСЕАН в 2012 р. Цьому передувало кілька важливих подій. По-перше, підписання угоди про вільну торгівлю між державами-членами АСЕАН (АФТА), яка повністю вступила в дію у 2001 р. По-друге, підписання у 2002-2010 рр. угод про вільну торгівлю АСЕАН з КНР, Японією, Республікою Кореєю, Індією, Австралією і Новою Зеландією. По-третє, початок у 2009 р. переговорів про створення Транстихоокеанського партнерства (ТТП), які очолила адміністрація Б. Обами. Серед 12 держав, які до них приєдналися, були чотири держави-члени АСЕАН – Сінгапур, Малайзія, В'єтнам і Бруней, а це створювало загрозу єдності АСЕАН. По-четверте, обговорення на початку ХХІ ст. (після Азійської фінансово-економічної кризи) ініціативи підписання угоди про вільну торгівлю в форматі «АСЕАН+3» (за участю АСЕАН, Японії, КНР і Республіки Кореї), а також дослідження питання, у якому форматі така угода буде більш ефективною – «АСЕАН+3» чи «АСЕАН+6» (за участі додатково Індії, Австралії й Нової Зеландії). Результати дослідження показали, що угода у форматі «АСЕАН+6» матиме значно більший економічний ефект для держав-учасниць. По-п'яте, окреслення у 2011-2012 рр. перспектив досягнення тристоронньої угоди про вільну торгівлю між Китаєм, Японією і Республікою Кореєю. Так, в кінці 2011 р. було завершено роботу над

технічним обґрунтуванням такої угоди, а в травні 2012 р. три держави підписали угоду про захист взаємних інвестицій [4, с. 438–439].

Для АСЕАН було надзвичайно важливо залишатися ядром регіональних інтеграційних процесів. Для цього рівень інтеграції всередині АСЕАН мав переважати інтеграцію в межах ширшого регіону, а зв'язки всередині АСЕАН – зв'язки держав-членів з партнерами поза межами Асоціації. Через це у 2003 р. лідери держав-членів АСЕАН прийняли рішення про створення до 2020 р. Спільноти АСЕАН у трьох сферах – політично-безпековій, економічній і соціокультурній (пізніше цей термін було перенесено на 2015 р.). Найбільш важливим компонентом Спільноти АСЕАН була Економічна спільнота у формі спільного ринку, що був більш високим рівнем регіональної інтеграції, ніж режим вільної торгівлі. Створення Спільноти АСЕАН у трьох сферах було проголошено 31 грудня 2015 р., хоч на той час Економічна спільнота ще не була повністю сформована. Від завершеності цього процесу залежали процеси подальшої економічної інтеграції в межах ширшого регіону.

Регіональне усебічне економічне партнерство мало поєднати чинні на той час угоди про вільну торгівлю АСЕАН з КНР, Японією, Республікою Кореєю, Індією, Австралією і Новою Зеландією в єдине ціле, на основі єдиних правил. Справа в тім, що ці двосторонні угоди базувались на різних умовах, передусім стосовно «правил походження» товарів. Через це вони перетинались і переплітались (так званий «ефект спагетті»), унаслідок чого вони не сприяли, а, навпаки, перешкождали регіональній торгівлі.

Переговори розпочались у травні 2013 р. у форматі «АСЕАН+6», включаючи Індію [2]. Їх передбачалось завершити до кінця 2015 р. Проте переговори відбувались складно. В кінці 2019 р. з них вийшла Індія, що було спричинено стурбованістю уряду цієї держави стосовно перспектив масованого проникнення китайських товарів на індійського ринок. Врешті вихід з переговорів Індії полегшив їх завершення.

КНР була учасником переговорів про створення Регіонального усебічного економічного партнерства, а її керівництво надавало їм усебічну підтримку. Багато експертів вважали, що два проекти – Транстихоокеанське партнерство і Регіональне усебічне економічне партнерство – за участю США і КНР відображали конкуренцію між цими державами за регіональний вплив в АТР.

Угоду про Транстихоокеанське партнерство між 12-ма державами АТР врешті було узгоджено в кінці 2015 р. і підписано в лютому 2016 р., після чого вона потребувала ратифікації. За нової адміністрації Д. Трампа у січні 2017 р. США вийшли з цієї угоди як такої, що не відповідала інтересам США. Проте завдяки лідерству Японії її було збережено. У березні 2018 р. 11 держав-учасниць ТТП підписали угоду повторно

(без США) під назвою Усебічне і прогресивне транстихоокеанське партнерство або ТТП–11 (Австралія, Нова Зеландія, Канада, Мексика, Чилі, Перу, Японія, В'єтнам, Бруней, Малайзія, Сінгапур).

Дві угоди – Усебічне і прогресивне транстихоокеанське партнерство та Регіональне усебічне економічне партнерство – відрізняються не лише складом учасників. Хоч обидві є багатосторонніми регіональними угодами про вільну торгівлю в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, вони базуються на різних умовах. Так, Усебічне і прогресивне транстихоокеанське партнерство є високостандартною угодою, яка виходить за межі порядку денного Світової організації торгівлі (СОТ) і включає, між іншим, питання про захист довкілля і прав робітників. Натомість стандарти Регіонального усебічного економічного партнерства суттєво нижчі. Ця угода враховує різний рівень розвитку держав-учасниць, зберігає протекціонізм окремих галузей і груп товарів, передбачає більш швидко лібералізацію торгівлі товарами, ніж послугами тощо [2].

За переважаючими оцінками, підписання РУЕП значно посилює регіональний вплив Китаю [1]. На кінець 2020 р. США не брали участі у жодній з двох багатосторонніх угод про вільну торгівлю в АТР. Проте після перемоги кандидата Демократичної партії Д. Байдена на президентських виборах 2020 р. можна очікувати приєднання США до угоди Усебічне і прогресивне транстихоокеанське партнерство. Адже всі адміністрації Демократичної партії постбіполярного періоду – Б. Клінтона (1993–2001 рр.) і Б. Обами (2009–2013 рр.) – надавали великого значення економічному залученню США в АТР. США як тихоокеанська держава мають тривалі історичні зв'язки зі Східною Азією і національні інтереси в цьому регіоні (торговельно-економічні, збереження регіональної стабільності тощо). Найбільш важливим з них є попередження встановлення домінування однієї держави у цьому регіоні. Для цього для США важливо бути залученими до регіону не лише у сфері традиційної безпеки, через 7-й флот, військові бази, доступ до морських і авіа-портів регіональних держав, але також через участь у формуванні регіональної економічної архітектури.

Обидві угоди – Регіональне усебічне економічне партнерство та Усебічне і прогресивне транстихоокеанське партнерство – сприятимуть торговельно-інвестиційній діяльності в Східній Азії і ширшому Азійсько-Тихоокеанському регіоні. Більше того, вони формуватимуть нову регіональну економічну архітектуру. На кінець 2020 р. більший вплив на цей процес мали Китай і Японія. Участь в обох угодах засвідчила нову роль Японії в процесах регіональної економічної інтеграції. Очікуване приєднання США до Усебічного і прогресивного транстихоокеанського партнерства за адміністрації Д. Байдена призведе до нових змін у регіональній архітектурі АТР.

Список використаних джерел:

1. RCEP Agreement: Another Wake-up Call for the United States on Trade. *Asia Society*. <https://asiasociety.org/policy-institute/rcep-agreement-another-wake-call-united-states-trade> (Дата звернення: 20.11.2020 р.)
2. Regional Comprehensive Economic Partnership. Joint Statement. The First Meeting of Trade Negotiating Committee. 10 May 2013. *Association of Southeast Asian Nations*. <http://www.asean.org/news/asean-statement-communicues/item/regional-comprehensive-economic-partnership-rcep-joint-statement-the-first-meeting-of-trade-negotiating-committee> (Дата звернення: 01.12.2020 р.)
3. World's Largest Trade Block. *Statista*. <https://www.statista.com/chart/23503/combined-gdp-of-regional-trade-blocs/> (Дата звернення: 01.12.2020 р.)
4. Городня Н.Д. Східна Азія у зовнішній політиці США (1989–2013 рр.). К.: Прінт-сервіс, 2014. 527 с.

Гурова Д. Д.

*кандидат географічних наук, доцент,
доцент кафедри туристичного, готельного та ресторанного бізнесу
Національного університету «Запорізька політехніка»*

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КИТАЮ В ЕПОХУ СВІТОВОЇ ПАНДЕМІЇ COVID-19

В той час, коли більша частина світу намагається не допустити, щоб нові хвилі коронавірусу зупинили крихке відновлення від рецесії, економіка Китаю, здається, набирає своїх обертів. Насправді економічне відновлення може бути не дуже влучним терміном для опису економічного піднесення Китаю, оскільки в китайському випадку пандемія спричинила щось більше схоже на стагнацію, ніж рецесію.

Очікується, що Китай буде єдиною економікою G20, яка цього року зросте. За даними МВФ, глобальна економіка скоротиться на 4,4%, що є найбільшим спадом за часів Великої депресії. Загалом, МВФ прогнозує, що економіка Китаю до кінця року зросте на 1,9%, тоді як американська система повинна знизитися на 4,3%, а Єврозона – на 8,3% [1].

Швидке повернення Китаю до більш звичної діяльності, включаючи комерційну, випереджає США та Європу, а тепер і Південну Корею, свого головного конкурента на ринку в Азії, за рівнем економічної діяльності. Китай також може використати свою позицію, щоб

спробувати відібрати частку ринку у конкурентів – від суднобудування та сталеплавильного виробництва до виробництва чіпів.

За даними Комуністичної партії Китаю (КПК), до жовтня 2020 р., валовий внутрішній продукт зріс на 4,9%, повернувши економіку на шлях, що передував COVID-19. За даними Національного бюро статистики країни, промисловий прибуток Китаю в жовтні збільшився на 28,2% у порівнянні з попереднім роком [2].

Ряд економістів пояснюють швидке відродження Китаю тим, що йому вдалося уникнути другої хвилі COVID-19, який спустошує більшу частину розвиненого світу.

Протягом пандемії економіка Китаю була підкріплена, зокрема, технічним попитом з боку США – зростання поставок продукції, таких як планшети, монітори та комплектуючі (збільшення на 37% протягом першого кварталу, згідно зі звітом інвестиційного банку UBS). Економічна взаємодія Китаю зі Сполученими Штатами виявилася критично важливим фактором його швидкого економічного зростання, а також впевненості Пекіна у своїй здатності діяти відповідно до своїх давніх амбіцій зрівнятися й, врешті-решт, витіснити США, як головного світового лідера.

Китайська економіка вже повернулася до рівня докоронавірусу, оскільки їм вдається достроково відкрити заводи в поєднанні з низькими зарплатними працівниками та зниженим регулюванням, і вони чудово здатні експлуатувати решту світу.

У сфері біотехнологій експерти також вказували на експоненціальний рівень зростання. Станом на 2 грудня 2020 року, за даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), з точки зору випробувань фази 3-х перспективних вакцин проти COVID-19, 7 з 13 кандидатів мають зв'язки з Китаєм. Вже зараз Китай щепив понад 1 мільйон власних громадян і перебуває в процесі широкомасштабної вакцинації до 100 мільйонів людей [3].

Також китайські виробники медичних послуг мають вигідну вартість у порівнянні з рештою світу, коли йдеться про засоби індивідуального захисту та набори для тестування. У поєднанні з державними субсидіями та дозволом відкрити достроково кордони – не дивно, що вони монополізували ринок медичних товарів, тоді як інші країни залишаються замкненими вдома. Через глобальну пандемію COVID-19 Китай виступає як біотехнологічна наддержава, яка перевершить США, особливо в галузі геноміки. Китай є основним світовим постачальником засобів індивідуального захисту, а тестові набори виявлення COVID-19 одержують гроші на мільярд доларів.

За великим рахунком, Китай стримував пандемію COVID-19 у власній країні, і, як наслідок, він прагне бути менш дорогим

постачальником у країни третього світу, які не в змозі придбати дорогі вакцини з Європи та США. Наприклад, компанія Sinovac, що базується в Китаї, уклала контракт на поставку 50 мільйонів доз до Туреччини, 46 мільйонів до Бразилії та 40 мільйонів до Індонезії. Тим часом CanSino Biologics, ще один конгломерат вакцин, що базується в Китаї, погодився поставити 35 мільйонів доз до Мексики, а також поставити свою вакцину до Аргентини, Чилі, Пакистану та Росії [2].

Разом з тим, керівництво Китаю, передбачаючи повільніше зростання та ускладнення міжнародного середовища, проводить нову стратегію, відому як «економіка подвійного обігу». Концепція, вперше запропонована Сі Цзіньпіном, спрямована на зменшення залежності країни від закордонних ринків та технологій та стимулювання внутрішнього споживання та технологічного прогресу.

Китай забезпечить одне з найсильніших і найшвидших макро-відкриттів у 2021 році серед найбільших економік у всьому світі, економісти прогнозують 20-відсотковий відсоток прибутку корпоративних китайських корпорацій та надмірну вагу китайських акцій, базовий індекс країни CSI300, як очікується, підніметься до 5570 пунктів наприкінці 2021 року в найкращому випадку. Хоча економічна статистика Китаю викликає підозри в її правдивості, економісти кажуть, що цифри зростання – хоча і не зовсім точні – надійні, як загальний показник активності. Отже, експерти очікують, що Китай зможе залишитися сильним і у 2021 році продовжить своє економічне зростання.

Список використаних джерел:

1. International monetary fond. URL: <https://www.imf.org/external/index.htm> (дата звернення 12.12.2020).
2. How China stands to profit from the coronavirus pandemic. URL: <https://www.foxbusiness.com/economy/how-china-stands-to-profit-from-the-coronavirus-pandemic> (дата звернення 12.12.2020).
3. World Health Organization. URL: <https://www.who.int/home> (дата звернення 12.12.2020).

Yelenevska A. M.

1st year Student

Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko

TRANSFORMATION OF THE MIDDLE EAST POLICY OF FRANCE AT THE BEGINNING OF THE XXI CENTURY

From a historical point of view, France is considered to be an important European country that has made a noticeable contribution into the continent development as well as became great significant in the balance of power shaping of the region. The French trying to keep safe their important role on the continent have made Eurocentrism one of the main aspects of their foreign policy since the beginning of the Cold War.

The French, who have had great importance and status in the EU throughout the modern history and always thought about their global role reviving, faced numerous crises in their domestic policy at the beginning of the XXI century.

In the 1950s France was one of the initiators of the European unification and turned European integration into one of the mechanisms for achieving its foreign policy goals.

Despite of the system criticism the republic became one of the most stable regimes in the French history. At present the executive branch of France is willing to cooperate with the National Assembly. The assertion of national interests' superiority over political, ideological and economic ones became a characteristic feature of state formation.

This country has played a key role in the development of many projects in force including the Common Agricultural Policy, the Monetary Union and the Maastricht Treaty. As a result France expanded its influence over the European organizations. The desire to turn the French city of Strasbourg into the capital of European legislation, to enhance the French language status as one of the world working languages as well as to transform the European administrative system into Francophone can serve as significant examples of this country's influence.

Being a republic the French headed the parliamentary commission twice and chaired the European Parliament six times.

On the other hand France began to oppose some EU-wide projects in particular the vote against the idea of European defense cooperation establishing in 1954, the policy of Germany confronting at the 2000 Assembly in Nice and the vote against the European Constitution in 2005.

It should be noted that the national interests of France always focused on the development of relations and policies with Europe which was provided by the historical status and traditional position of the country in the EU.

The identity crisis has become a new characteristic of the challenges and tensions essence in French policy in the recent years, which manifests itself in various areas of domestic and foreign policy of the state and led to the end of the era of this country exclusivity.

There have always existed difficult relations with English-speaking countries in the modern history of France as the relations between Paris and London have mainly shown not so much partnership as a competition on the arena of European policy. The British always considered the EU from an economic point of view and have never shown their serious intentions concerning political and military integration with this organization. One of the signs of a change in Sarkozy's European policy was the informal formation of a coalition with Great Britain and the relative disregard for Germany.

France is considering a new rethinking of its role and strategy to strengthen its status in Europe and the world.

Today nuclear power plants generate about 80 percent of France's electricity. France has turned the nuclear energy into one of the important mechanisms for increasing its economic and industrial status in the world.

The Russian-Georgian war became an important political crisis and led to a new change in the atmosphere in relations between the West (Europe and the United States) and Russia.

One of France's goals in carrying out broad diplomatic actions around the Georgian crisis was to rebuild the EU's role as an influential political player in resolving international conflicts.

There is a rivalry between three main European countries, i.e. between Germany and Great Britain for the right to lead the process of redistribution of the balance of power in Europe, for the growth of its role and authority on the continent.

In general despite Sarkozy's ambitious policy and his rapprochement with American neoconservatives in order to exploit the crisis in Europe and in international relations he managed to relatively reproduce the status of France. Given the limited own resources of the country and the Atlanticization of the EU in general the «business card» of the sixth president of the republic became a policy of close cooperation with the United States.

In general France's foreign policy in the field of security has become such issues as consideration of the defense strategy of the future, the development of EU institutions and the transformation of the EU into the leader in disarmament and the fight against terrorism.

France's position has remained unchanged in the principle of violence condemnation combined with the belief that the fight against terrorism is inseparable from eradicating the causes of extremism and its sources.

The use of chemical weapons by the Syrian government forces in the fight against the rebels (Syria owns the fourth largest arsenal of chemical weapons in the world) will be a sufficient reason for armed intervention from outside. In his annual speech on foreign policy the French president paid special attention to the events in Syria. In particular, he called on the Syrian opposition to form an interim government and promised that Paris, which denies the legitimacy of Bashar al-Assad's regime, would recognize such a cabinet.

Today, the dominant trend in the world is the presidentialization of policy which is due to many factors (the personality of the leader, the international situation, globalization of politics, the growing role of the modern state, blurring traditional ideologies as well as making politics pragmatic etc.).

There is every reason to emphasize the global nature of French policy as evidenced by the following factors:

- Belonging to the EU.
- Belonging to NATO.
- Geographical location of France and its presence in the three seas.
- Its global status as an inspirer and organizer of the European construction: from the European Coal and Ore Association (1951) to the EU (1993).
- France is one of the «Group of 7»(G-7) which is the club of the most influential countries to coordinate positions on the most pressing issues of our time. France is also one of the «Group of 20» (G-20), a forum for cooperation and consultation on the international financial system.
- France is one of the world's nuclear states (since 1960) and the main initiator of the «European Autonomous Defense System».
- France is actively involved in the implementation of space programs. The French Space Program became the basis for the activities of the European Space Agency.
- The cultural heritage of the French people is of international importance. French is the ninth largest language proficient.

Without claiming to be a world leader France is still the leading country on the planet pursuing an active foreign policy. An important place in world politics is provided not only by traditions and historical memory but also by its significant economic, military-political and cultural potential.

References:

1. http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/viewFile/2506/2236
2. <https://core.ac.uk/download/pdf/38367711.pdf>
3. https://ipiend.gov.ua/wpcontent/uploads/2018/08/avramenko_evolutsia
4. <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-02-6589-9/978-966-02-6589-9.pdf>
5. <https://jvestnik-politology.donnu.edu.ua/article/view/5044/5077>

Колісник В. П.

студентка соціологічного факультету

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

КУРДСЬКА КУЛЬТУРА ТА ТРАДИЦІЇ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

Курди – народ, який має багатовікову історію, свої релігійні особливості, традиції. В наші дні вони населяють історичну область Курдистан на південному заході Азіатського континенту, яка займає суміжні території південно-східної Туреччини, північного Іраку і північній Сирії, а також частина території Ірану. На сьогоднішній день курди є найбільшим етносом світу, позбавленим своєї державності.

Територія Курдистану і особливо східна частина Туреччини є місцем, де і на сьогоднішній день дотримуються старі традиції і соціальне життя засноване на старій системі кланів. Курди в цих районах живуть завдяки сільському господарству і за деякими оцінками основною рисою тутешньої культури є зв'язок із землею. Більшість курдів сповідує іслам. Близько 75% із них є сунітами. Однак слід зазначити, що серед курдів існують різні уявлення про релігійну практику і старанність. Частина курдів сповідує шіїтський іслам.

Є курди-християни, іудеї і алевіти, які вважаються релігійною громадою, різновидом ісламу. Існує громада езидів, релігія яких перегукується з зороастризмом, іудаїзмом, християнством та ісламом. В цілому, курди вважаються помірними і толерантними по відношенню до інших релігій. Так, наприклад, пост, якого дотримуються мусульмани, існує у всіх курдів, але тривалість поста залежить від релігійних переконань [2].

Курдська культура є культурою спільноти, в якому інтереси суспільства стоять вище інтересів особистості. Розбіжності між суспільством і особистістю можуть привести до виключення людини з товариства. Така спільнота в традиційному сенсі розпадається в зв'язку з урбанізацією. Діти сімей, що переїхали в великі міста, ростуть в бідності і без підтримки спільноти, що помітно в культурних змінах. Діти ростуть без традиційних навичок та виховання сільського співтовариства, що не зберігають і не передають ці цінності наступним поколінням [там само].

Сім'я має велике значення для курдів і дітей тут народжується багато. Шлюб в курдській культурі не є, як правило, рішенням тільки двох осіб. Закохані можуть прийняти рішення про шлюб тільки у випадку схвалення обох сімей. У патріархальному суспільстві соціальний, економічний і сексуальний потенціал жінки за шлюбним договором переходить до родини чоловіка.

При виборі нареченої курд має право зробити шлюбну пропозицію будь-якій дівчині. Однак існує певна ієрархія видів шлюбу. Курд віддає перевагу шлюбу *амозит* (одруження з дочкою дядька по батьківській лінії). Наступний найкращий шлюб – *пуррза* (на дочці сестри батька), далі – *халоза* (на дочці брата матері) і *пуррза* (на дочці сестри матері).

Інший тип курдського шлюбу – жин-ба-жин, або обмін сестрами. В цьому випадку викуп за наречених, природно, виключається: двоє чоловіків обмінюються сестрами. Залишаються тільки витрати, безпосередньо пов'язані з весіллям і приданим. З чисто фінансової сторони обмін сестрами вигідний. У курдських селах, не об'єднаних в плем'я, такі шлюби досить часті [1].

До основних рис курдської культури відноситься також суворе поводження. Крім школи, дівчатка зазвичай не ходять одні за межами будинку. Жінки покривають руки і ноги, до ліктів і колін, бажано повністю. У районах, де живуть курди, не прийнято носити занадто відкритий одяг, хоча жінки зазвичай не носять хусток. Людина повинна діяти таким чином, щоб не завдати шкоди честі сім'ї. Молоді зобов'язані підтримувати імідж вірної сім'ї і заробляти на життя гідним шляхом [2].

Отже, курдська культура є суворою та аутентичною. Найважливішим для них є їх честь та родина. Хоч ця народність не має своєї держави, все ж таки курди намагаються дотримуватися своїх правил та традицій, що з'явилися дуже давно, а також зберігати свою спадщину.

Список використаних джерел:

1. Ешев М.А., Шаповаленко А.Н. Семья и семейные ценности курдов Республики Адыгея. Теория и практика общественного развития. 2014. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/semya-i-semeynye-tsennosti-kurdov-respubliki-adygeya>

2. Сааринен Т. Курдская культура и семейные традиции. URL: <http://www.oppi.uef.fi/aducate/projektit/monikko/translations/rus/Kurdilainen-perhe-ja-tapakulttuuri-rus.pdf>

Макогончук Н. В.

*кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри педагогіки
та соціально-економічних дисциплін*

*Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького*

ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ КРАЇН АЗІЇ

В умовах сьогодення для налагодження відносин між людьми різних національностей важлива роль відводиться крос-культурній комунікації. Крос-культурна (англ. cross – перетинати, переходити) комунікація – вербальна і невербальна взаємодія представників різних моральних систем, світоглядів, релігій тощо.

У системі крос-культурного спілкування виокремлюють *індивідуалістичну* (ґрунтується на засадах автономії особистості, поваги до її прав і свобод) і *традиційно-колективістську* (зорієнтовану на збереження, постійне відтворення національних звичаїв, традицій, норм) культури. Представники західноєвропейських індивідуалістичних культур акцентують увагу на інформації, а не на способі її донесення, їх цікавить передусім її зміст. Для них характерне лаконічне мовлення, логічно вмотивоване, послідовне, концептуально точне мислення. Така манера спілкування притаманна також американцям. Носії колективістських культур (Схід, Азія), спілкуючись між собою, звертають увагу на контекст повідомлення, особливого значення надають не лише тому, про що йдеться, а й тому, як це висловлюється. З цієї причини спілкування між представниками східних культур здається дещо розпливчастим, неконкретним, перенасиченим непрямыми формами.

Відчутним чинником у міжкультурному спілкуванні є відмінність у поглядах на припустимість чи неприпустимість емоційності. З огляду на це розрізняють *експресивну культуру ділових стосунків*, для якої емоційність є нормою, і *стриману культуру ділових стосунків*, яка надає перевагу раціональним способам взаємодії.

Кожен народ має певною мірою специфічні уявлення про культуру спілкування, свої стандарти поведінки в ситуації знайомства, привітання, звертання тощо. Умовою вдалого спілкування між представниками різних культурних регіонів є ставлення до іншої культури як до рівноцінної, міжкультурна компетентність, знання національних звичаїв і традицій, специфіки національних культур.

Китай – дуже самобутня країна. Китайці веселі, душевні й кмітливі люди, але уявлення європейців про правила доброго тону багато в чому не співпадають з їхніми. Китайці у будь-яких ситуаціях поведуться

досить стримано, їм не притаманні прояви сильних емоцій, ентузіазму. Ця стриманість виявляється й у міжособистісних стосунках: вони вважають неприпустимими обнімання, плескання по спині, поцілунки, навіть легкі дотики.

Китайський бізнес зорієнтований спочатку на стосунки, потім – на угоду. У процесі переговорів китайці зазвичай обирають очікувальну тактику, намагаючись спочатку з'ясувати наміри партнера. Власну позицію вони висловлюють наприкінці зустрічі. Переговорний процес з китайцями йде дуже важко. Китайці уникають слова «ні», оскільки вважають пряму відмову образою. «Ні» в Китаї означає: «це питання вимагає додаткового вивчення». Та якщо з ними досягнуто певних домовленостей, вони намагатимуться виконати всі взяті на себе зобов'язання.

Характерною ознакою переговорів з представниками китайських організацій є ставлення до умов контракту як до об'єкта, що завжди перебуває в стані узгодження. Європейських бізнесменів такий підхід дратує. У спілкуванні з китайцями ніколи не можна чинити так, щоб вони були змушені ніяковіти в присутності своїх партнерів. З питаннями потрібно звертатися тільки до керівника делегації, інакше можна підірвати його авторитет.

У Китаї не заведено підвищувати голос, вони завжди розмовляють тихо. Крім того, при розмові з ними потрібно контролювати свою емоційність.

В японському національному характері виділяються працьовитість, відданість традиціям, дисциплінованість, почуття обов'язку, ввічливість, акуратність, володіння собою, ощадливість, допитливість, прагнення до злагоджених дій у групі. Для японців велике значення має «вірність» своїй фірмі, державі, нації, самовідданість і патріотизм при відстоюванні їхніх інтересів. Японця з дитинства виховують у душі «групової солідарності», він вчиться пригнічувати свої індивідуалістичні пориви, стримувати амбіції.

Культура ділового спілкування в Японії дуже подібна до китайської, оскільки головним його імперативом тут також є встановлення «духу дружби» і принцип надзвичайної чемності. Основні вимоги: поведінка згідно з синівською повагою до батьків; вірність, слухняність, відданість і обов'язок; дух спільноти; старанність, стриманість, ретельність. Японці пристосувалися до західних технологій і західного одягу, однак нічого не втратили зі своєї культури і національних традицій.

Основою японської ділової культури є принцип жорсткої субординації. Як і в Китаї, статус людини тут визначається віком, рангом і статтю. Ієрархічність, субординованість японського етикету відобразилися на культурі поклону – традиційній формі вітання. Чим нижчий уклін, тим більше поваги він виражає.

У Японії, як і в Китаї, заборонено поводитися розкуто, висловлювати думку прямо і категорично. За нормами японської ділової етики, головною чеснотою володіє не той, хто твердо стоїть на своєму (хай навіть, якщо і має рацію), а той, хто готовий до компромісу задля спільної вигоди. Особливо японці цінують доброзичливість і щирість.

У розмові не варто провокувати японця на чітке «ні», оскільки найбрутальніша відповідь для представника південно-східного регіону – відмова. Японці висловлюються не просто обережно, а вкрай обережно, сказану прямо в очі правду можуть сприйняти як страшну образу. **Культура спілкування в Японії вимагає вибачення за кожен помилку.** За будь-яких обставин, навіть у важкому горі, вони поведуться стримано, з гідністю. **Як і китайці, японці вважають, що відкритий прояв емоцій є свідченням недостатньої вихованості, витримки і самодисципліни.**

Японське суспільство ґрунтується на міцних корпоративних зв'язках. Японців з дитинства навчають приборкувати свої егоїстичні пориви, не виставляти напоказ чесноти, стримувати емоції та амбіції. Надзвичайно ввічливі японці не лише висловлюються по черзі, а й витримують п'яти-десятисекундні паузи перед тим, як почати говорити. Представникам Південної Європи іноді здається, що японцям бракує слів або рішучості.

Культура ділового спілкування в Японії передбачає багато обмежень, ігнорування яких пов'язане з ризиком припинення будь-яких стосунків. Японська культура – принципово дистантна і неконтактна. Максимальна відстань між японськими співрозмовниками становить 40–60 см, що унеможлиблює будь-які поплескування по спині, обнімання, поцілунки, тримання за руку. Варто уникати і прямого тривалого зорового контакту, який японці можуть витлумачити як прагнення залякати або як прояв ворожості. Рукостискання в Японії не прийнято.

Розмовляють японці тихо, з тривалими паузами. Підганяти їх, виявляти нетерплячість, переривати неприпустимо. Жарти та анекдоти японці сприймають як відсутність належної поваги до розмови або до себе. З японцями не рекомендується розмовляти про релігію і філософію. Особливо сувора японська мораль до жінки. Японки повинні в усьому коритися чоловікові, бути чемними і скромними. Жінкам тут не подають пальто, не поступаються місцем і не відчиняють перед ними двері.

Отже, у крос-культурному спілкуванні у кожній країні й у кожного народу є свої традиції та звичаї спілкування. Знання національних особливостей міжкультурного спілкування може створити почуття довіри та забезпечити співпрацю і правильну реакцію та повідомлення.

Матлай Л. С.

*кандидат історичних наук,
асистент кафедри політології та міжнародних відносин
Національного університету «Львівська політехніка»*

РЕСПУБЛІКА КОРЕЯ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Більше року світ знаходиться в умовах неочікуваної, затяжної, непередбачуваної пандемії, яка спровокувала значні зміни у світовій економіці та політиці і може призвести до нових як локальних, так і глобальних геополітичних трансформацій. Уже сьогодні спостерігаємо послаблення ролі та впливу міжнародних інституцій, таких як ООН, ЄС, ВООЗ тощо. Разом з тим посилюється значення національної держави як основи національної єдності та згуртованості.

Погоджуємося із дослідниками Національного інституту стратегічних досліджень, які стверджують, що непопулярні заходи урядів щодо запобігання поширенню вірусу разом із жорсткими обмеженнями громадянських прав та свобод, надали новий імпульс політичним силам, орієнтованим на активний захист пріоритету національних держав у забезпеченні політичного та економічного розвитку [1, с. 3].

Історично склалося, що людство неодноразово страждало від епідемій та пандемій. Спалахи чуми у Римській імперії спричинили значні людські жертви. Завезені конкістадорами хвороби призвели до занепаду цивілізацій Центральної та Південної Америки. Інфекційні хвороби впливали на розвиток людства, змінювали світовий порядок. У 1918–1920 рр. так званий іспанський грип відібрав десятки мільйонів життів, своїми наслідками перевищивши втрати у першій світовій війні. У 1968 р. гонконгський грип вбив більше мільйона людей. З китайського м. Уханя поширився планетою новий патоген, який вже забрав майже 2 мільйони людських життів. Влада Піднебесної довгий час приховувала та спотворювала інформацію щодо небезпеки нового вірусу. Нова пандемія, відповідно до характеристики українських науковців, має унікальний характер, оскільки вперше розгортається в умовах глобалізації та поширення цифрових технологій [2, с. 19].

У сучасному глобалізованому світі в умовах пандемії необхідно балансувати між стримуванням транснаціонального руху, блокуванням кордонів та відкритістю держави. Республіка Корея не запроваджувала жорсткого карантину, проте суворо та послідовно дотримувалася так званого методу «трьох Т». Розшифровка проста і зрозуміла – testing, tracking, treating з англійської – тестування, відслідковування та лікування. Уряд республіки намагався максимально правдиво і прозоро інформувати населення щодо розвитку пандемії та заходів боротьби з

нею. За допомогою технологій штучного інтелекту відстежувався рух населення в режимі реального часу, виявлялися та прогнозувалися випадки зараження вірусом з метою якнайшвидшого лікування.

Ефективність та дієвість заходів корейської влади щодо боротьби із коронавірусною загрозою авторка тез, як стипендіатка уряду РК, відчула особисто. Прилетівши в міжнародний аеропорт Інчхон у серпні 2020 року, відразу пройшла тестування. Лише після отримання негативного тесту, пройшла двотижневу самоізоляцію у визначеному місці перебування. Щоденно, на самоізоляції, всі змушені були контролювати свій стан здоров'я та двічі на день повідомляти про власну температуру. Згодом, отримавши повторний висновок щодо відсутності вірусу, вийшли із самокарантину та приступили до навчання. Залежно від епідеміологічної ситуації, заняття в університеті відбувалися у різних режимах.

Варто зазначити, що в країні налагоджена мережа пунктів тестування, де бажаючі мають змогу безоплатно перевіритися. Південно-корейські дослідники оперативно створили власні тест-системи. Всі жителі постійно носять захисні маски, неухильно дотримуються санітарно-епідеміологічних заходів. Безперечно, на це впливає жорстка система покарань. Так, за порушення правил карантину передбачені високі штрафи.

Республіка Корея, як технологічно одна із найрозвинутіших держав світу, однією з перших широко застосувала спостереження за громадянами через мережі мобільного зв'язку, моніторинг платіжних карток, записів відеоспостереження тощо. Таким чином, відбувається всеосяжна перевірка, спостереження, відслідковування та контроль за населенням у місцях спалахів захворювання. Американський дослідник О. Най погоджується, що виняткові ситуації вимагають виняткових заходів, однак рішуче застерігає щодо безконтрольного застосування технологій відстеження руху людей, посилення політики нагляду, оскільки це може призвести до обмеження конституційних прав та свобод громадян та унеможливлення захисту персональної інформації [3, с. 238–239].

Утім, враховуючи ментальні особливості корейців та самодисципліну громадян, зрозуміла їх готовність підтримати політику швидкого скринінгу захворювань, пожертвувати конфіденційністю та громадянською свободою задля збереження власного здоров'я та здоров'я оточуючих. Ця східноазійська держава дотепер характеризується стійкими колективістськими традиціями та своєрідним стилем життя, пронизаним філософією конфуціанства. Комунітаризм корейських громадян переважує західний індивідуалізм. Переважає корпоративний підхід до вирішення проблемних питань та консенсус при виробленні рішень.

Список використаних джерел:

1. Веселовський А., Александров О., Орлик В. Вплив пандемії COVID-19 на розвиток глобальних процесів розвитку системи міжнародних відносин. С. 1-4. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosini/vpliv-pandemii-covid-19-na-rozvitok-globalnikh-procesiv>.
2. Тодоров І., Тодорова Н. Міжнародні відносини на тлі COVID-19 пандемії *Збірник наукових праць*, Випуск 1 (24), 2020. С.18-26. DOI: 10.24144/2078 –1431.2020.1(24).18–26.
3. Nay O. Can a virus undermine human rights? *Lancet Public Health*. 2020 May; 5(5): 238-239. DOI: 10.1016/S2468-2667(20)30092-X

Менкеуліці

аспірант історичний факультету

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

РОЗВИТОК ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН МІЖ КНР І КАЗАХСТАНОМ В XXI СТ.

Після здобуття в 1991 р. незалежності державами Центральної Азії найбільш динамічно розвивались торговельно-економічні між Китаєм і Казахстаном. Це обумовлювалось спільними кордонами, багатими природними ресурсами Казахстану, передусім енергетичними, його порівняно сильною економікою і стратегічним розташуванням. Вже в 1990-ті рр. Казахстан став основним зовнішньоторговельним партнером для Сіньцзянь-Уйгурського автономного району КНР, з яким він межує.

Розвитку торгівлі між КНР і Казахстаном сприяло створення у 2001 р. Шанхайської організації співробітництва. У 2003 р. держави-члени організації прийняли Програму багатостороннього торговельно-економічного співробітництва. У 2005 р. Китай виділив державам – членам ШОС торговельний кредит на 900 млн. дол., а в 2008 р. – кредит на 10 млрд. дол. на інфраструктурні проекти за участю китайських компаній [7].

Водночас у 2003 р. була підписана Програма співробітництва на 2003-2008 рр. між Казахстаном і Китаєм. У 2006 р. вони підписали Стратегію співробітництва Республіки Казахстан і Китайської Народної Республіки в XXI ст. Вона передбачала розвиток двосторонньої торгівлі й інвестицій, реалізацію проєктів побудови нафтопроводу і газопроводу Казахстан-Китай, співпрацю в сфері розвідки, розробки і переробки нафти й газу. Планувалось збільшення обсягів двосторонньої торгівлі до

10 млрд. дол. в 2010 р. і до 15 млрд. дол. в 2015 р., будівництво Міжнародного центру прикордонної торгівлі «Хоргос» для сприяння двосторонній торгівлі [8, с. 76].

Продовж 2003-2008 рр. відбувалося стрімке зростання обсягів двосторонньої торгівлі між Китаєм і Казахстаном. Якщо у 2002 р. вони склали 1,3 млрд. дол., то у 2008 р. – 12,2 млрд. дол. [3]. Крім підписання відповідних урядових документів, швидке зростання взаємної торгівлі було обумовлено двома основними чинниками. По-перше, усе більшою потребою Китаю в природних, передусім енергетичних ресурсах, і наявністю в Казахстані великих покладів нафти, природного газу, залізної руди, хрому, вугілля, свинцю, вольфраму, урану, золота, хромітів тощо. По-друге, наданням КНР торговельних кредитів на купівлю китайських товарів. Через це торговельний баланс між КНР і Казахстаном характеризувався стійким позитивним сальдо на користь Китаю. Казахстан експортував до Китаю переважно сировину (нафту, газ, прокат чорних і кольорових металів, вовну, бавовну тощо) й імпортував готову промислову й іншу перероблену продукцію (товари повсякденного вжитку, електричне устаткування, продукцію транспортного машинобудування). Багато хто бачив у цьому взаємодоповнюваність економік двох держав.

В 2009 р., в умовах глобальної фінансово-економічної кризи, двостороння торгівля зменшилась до 9,4 млрд. дол. В цих умовах Китай надав Казахстану кредит на суму 10 млрд. дол. на підтримку антикризових заходів. У 2010 р. обсяг двосторонньої торгівлі склав 14 млрд. дол. Китай став найбільшим торговельним партнером Казахстану [5]. У 2015 р. обсяги двосторонньої торгівлі знову зменшились до 10,5 млрд. дол., що обумовлювалося падінням ціни на нафту. До 2017 р. вони стрімко зросли і склали 18 млрд. дол. [1, с. 47].

Казахстан є основним реципієнтом прямих інвестицій Китаю в Центральній Азії, які спрямовані переважно в енергетичний сектор – розвідку і видобуток нафти. У 2005 р. Китайська національна нафтова компанія (CNPC) купила нафтову компанію Petrokazakhstan за 4,18 млрд. дол. і додатково інвестувала 700 млн. дол. на будівництво нафтопроводу для транспортування нафти до кордону КНР [2]. Після цього Китай отримав акції ще в кількох нафтових компаніях Казахстану. Дві держави реалізовували низку спільних інфраструктурних проєктів в енергетичній сфері. Найбільшим з них було будівництво газопроводу «Казахстан-Китай», складової газопроводу «Центральна Азія-Китай» (CAGP). У грудні 2009 р. Казахстан запустив першу чергу цього газопроводу. Під час візиту голови КНР Ху Цзінтао до Казахстану в червні 2010 р. було підписано низку нових угод, у тому числі про основні принципи проєктування, фінансування, будівництва і

експлуатації другої черги цього газопроводу Як заявив тоді президент Казахстану Н. Назарбаєв, ділове партнерство між двома державами «вийшло на абсолютно новий рівень практичної реалізації найбільших спільних проєктів». Перші поставки газу в Китай були заплановані на 2010 р. в обсязі 13 млрд. куб.м. зі збільшенням до кінця 2013 р. до 30 млрд. куб.м. [4].

До 2010 р. Китай інвестував в Казахстан понад 5 млрд. дол. прямих інвестицій, що становило 3,9% загального обсягу іноземних інвестицій в цій державі [9]. У 2017 р. інвестиції КНР в Казахстані досягли 7,5 млрд. дол. [1, с. 47].

Під час візиту президента Н. Назарбаєва до Китаю 31 серпня 2015 р. було підписано Спільну декларацію про новий етап всебічного стратегічного партнерства КНР і Казахстану в рамках ініціативи «Один пояс – один шлях». Вона поєднала програми двох держав: китайської «Економічного поясу Шовкового шляху» і казахської «Світлий шлях» [6].

Отже, у 2003–2015 рр. спостерігався стрімкий розвиток торговельно-економічного співробітництва між КНР і Казахстаном, підґрунтя для чого було закладено урядовими домовленостями найвищого рівня. Новий етап торговельно-економічного співробітництва між КНР і Казахстаном розпочався після 2015 р., що є предметом окремого дослідження.

Список використаних джерел:

1. Gelvig S. China – Kazakhstan Economic Cooperation and One Belt One Road Construction. *Science Review*. 2020. № 3 (30). Р. 42–49 <https://media.neliti.com/media/publications/321091-china-kazakhstan-economic-cooperation-an-5b0308f3.pdf> (Дата звернення: 2.12.202 р.)
2. Pala Christopher. China Pays Dearly For Kazakhstan Oil. March 17, 2006. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2006/03/17/business/worldbusiness/china-pays-dearly-for-kazakhstan-oil.html> (дата звернення 10.12.202 р.)
3. Зовнішня торгівля Казахстану і китайсько-казахська торгівля у 2008 році (2008年哈萨克斯坦对外贸易及中哈贸易情况) Відділ економічного і комерційного консультування посольства КНР в Республіці Казахстан (中华人民共和国驻哈萨克斯坦共和国大使馆经济商务处) <http://kz.mofcom.gov.cn/article/zhhz/200903/20090306082126.shtml> [китай.м.] (Дата звернення 1.12.202 р.)
4. Казахстан и Китай заключили новый пакет соглашений о сотрудничестве 2010-06-14 *Интерфакс-Казахстан* <http://kz2.mofcom.gov.cn/article/bilateralvisits/201006/20100606969375.shtml>

5. Китай став найбільшим торговельним партнером Казахстану у 2010 р. (2010年中国成为哈萨克斯坦第一大贸易伙伴. Відділ економічного і комерційного консульства посольства КНР в Республіці Казахстан (中华人民共和国驻哈萨克斯坦共和国大使馆经济商务处). <http://kz.mofcom.gov.cn/article/zhhz/201102/20110207388771.shtml> [китай. м.] (Дата звернення 1.12.2020 р.)

6. Китаю и Казахстану нужно создать «экономический коридор Шелкового пути» – председатель КНР Си Цзиньпин. 7.09.2013. Министерство иностранных дел Китая. <https://www.fmprc.gov.cn/rus/zxxx/t1075402.shtml> (Дата звернення 2.12.2020 р.).

7. Степанов В. В. Особенности торгово-экономического сотрудничества Китайской Народной Республики и Республики Казахстан. *История и археология : материалы I Междунар. науч. конф. (г. Санкт-Петербург, ноябрь 2012 г.)*. <https://moluch.ru/conf/hist/archive/61/2926/> (Дата звернення: 5.12.2020).

8. Стратегия сотрудничества Республики Казахстан и Китайской Народной Республики в XXI веке (Пекин, 20 декабря 2006 г.). *Казахстан – Китай: от приграничной торговли к стратегическому партнерству. Сборник документов*. Кн. 3. Сост. К. Л. Сыроежкин. Алматы: Казахстанский институт стратегических исследований при Президенте РК, 2010. С. 72–83.

9. Сума і сукупна вартість прямих інвестицій Китаю в Казахстані з 1993 по 2009 рік (статистика Казахстану) (1993-2009) 历年中国对哈直接投资额与累积值 (哈方统计) Відділ економічного та комерційного консульства посольства КНР в Республіці Казахстан (中华人民共和国驻哈萨克斯坦共和国大使馆经济商务处). <http://kz.mofcom.gov.cn/article/zhhz/201004/20100406872788.shtml> [китай. м.] (Дата звернення 1.12.2020 р.)

Михтуненко В. В.

*кандидат історичних наук,
старший викладач кафедри всесвітньої історії, міжнародних відносин
та методики навчання історичних дисциплін
Сумського державного педагогічного університету
імені А. С. Макаренка*

БЛИЗЬКОСХІДНИЙ РЕГІОН В ПЛАНАХ АНТИГІТЛЕРІВСЬКОЇ КОАЛІЦІЇ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Друга світова війна, що стала визначною подією у всесвітній історії, відіграла для кожної великої держави своє специфічне значення. Серед подій Другої світової війни виділяються такі, які стали поштовхом до корінного перелому на всіх її військових театрах, відрізняючись як розмахом воєнних дій, так і досягнутими військово-політичними та стратегічними результатами. Протистояння на радянсько-німецькому фронті, де протягом майже чотирьох років велася боротьба проти головних сил Німеччини і її союзників, було настільки значущим для загального перебігу Другої світової війни, що замовчати або спростувати його значення об'єктивно неможливо.

Проте, інші вектори як тактичних, так і військових операцій Другої світової війни, яку вели Великобританія та США, хоч і були менш масштабними у військовому аспекті, але не поступалися подіям на східному фронті в стратегічному плані. Англія своєю головною ціллю в Другій світовій війні бачила захист комунікацій в Атлантиці, що були традиційною сферою інтересів Британської імперії, США ж прагнули відновити втрачені позиції в Тихоокеанському регіоні.

Несподівано швидкий успіх німецької воєнної кампанії у Франції змінив співвідношення сил та стимулював переосмислення позицій сторін. Після закінчення воєнних дій у Франції головні інтереси Англії полягали у підвищенні рівня відносин з США та запобіганні зближенню між СРСР та Німеччиною [2, с. 91]. Тодішні політики цілком реалістично усвідомлювали структуру протиріч і розстановку сил в глобальному конфлікті. Саме тому, одним із регіонів, який опинився в епіцентрі глобальної напруженості в роки Другої світової війни став Близький Схід.

Близький Схід був одним з районів світу, в якому стикалися інтереси найбільших світових держав. Боротьба за Близький Схід була складовою частиною боротьби держав за ринки збуту, сфери застосування капіталу, джерела сировини, а також боротьби за забезпечення і зміцнення своїх стратегічних позицій. Важливо зазначити, що геополітичні

протиріччя на Близькому Сході і боротьба держав за цей регіон були однією з причин Другої світової війни.

Напередодні Другої світової війни панівне становище в цій частині земної кулі належало Англії і Франції, які поділили Близький Схід між собою як здобич, що дісталася їм у результаті перемоги в Першій світовій війні. З іншого боку, гітлерівська Німеччина і фашистська Італія, плануючи переділ світу на свою користь, прагнули перед початком війни послабити тут англо-французький вплив [1, с. 43]. А в кінцевому рахунку держави фашистської осі розраховували повністю підпорядкувати Близький Схід собі.

Розвиток близькосхідної політики Сполучених Штатів і Великобританії проходив у атмосфері складної внутрішньополітичної боротьби і міжвідомчого суперництва в обох країнах. Характерним було наростання протиріч і протистояння різних тактичних ліній поведінки, що було пов'язано з особливостями американської та британської дипломатії в Близькосхідному регіоні.

Однією з основних причин, які змусили правлячі кола «третього рейху» поставити питання про захоплення районів Близького Сходу, з'явилися труднощі, пов'язані із забезпеченням вермахту і економіки країни достатньою кількістю стратегічного палива, недолік якого став особливо гостро відчуватися в Німеччині після початку війни.

Відомо, що напередодні Другої світової війни Німеччина мала стратегічні резерви пального тільки на чотири місяці. Після нападу на Радянський Союз потреби Німеччини в нафтопродуктах зросли ще більше. У той же час в 1938 р. тільки в Іраку та Ірані було видобуто в цілому понад 15 млн. тонн нафти. Це не могло не спокушати А.Гітлера до завоювання даного регіону.

При цьому німецькими геологами був зроблений також висновок про те, що в районі Перської затоки і на Аравійському півострові є величезні, до сих пір не відкриті родовища нафти. У цій ситуації встановлення німецького контролю над багатими нафтою районами Близького стало необхідною передумовою для успішної реалізації глобальної завойовницької програми А. Гітлера.

Слід підкреслити, що в умовах війни Німеччини з Британською імперією оволодіння Близьким Сходом набувало для німецьких правлячих кіл не тільки економічне, але і важливе військово-стратегічне значення. Для Німеччини, наприклад, важливість представляла мережа залізничних доріг, споруджених в Сирії і Палестині, які з'єднували Туреччину і Єгипет прямим залізничним сполученням, а також побудована в 1941 році англійськими та французькими фірмами Багдадська дорога. Та найбільше стратегічне значення для обох воюючих сторін мала одна з найголовніших транспортних артерій Старого світу, що

зв'язувала Європу найкоротшим морським шляхом з Азією і Східною Африкою, – Суецький канал, подібний, як визначав його в цей період німецький військовий теоретик А. Чірнер, «життєвому нерву Великобританії в Середземному морі ...» [3, с. 13].

Таким чином, оволодіння Німеччиною даними комунікаціями на Близькому Сході, в разі окупації вермахтом цього регіону, дозволяло «третьому рейху» відрізати Англію від її колоній в Азії і Африці і тим самим завдати відчутного удару по основам самої Британської імперії. Саме тому, в умовах розпочатої Другої світової війни союзники по антигітлерівській коаліції прагнули зберегти контроль над опорними базами: Гібралтаром, Мальтою, Суецьким каналом, оскільки «припинення перевезень через Середземне море призвело б до скорочення обороту тоннажу в 2-4 рази, сповільнило б перекидання військ з одного театру на інший і порушило б постачання воюючих держав стратегічною сировиною» [4, с. 46].

Таким чином, війна в Європі часто велася за нафту, на якій А. Гітлер хотів побудувати і підтримувати життя Німецької імперії. Після капітуляції Франції в травні 1940 року єдиним противником А. Гітлера в Європі була Великобританія. З потужним військово-морським флотом і великої міжнародної імперією (цих двох речей, як раз і не вистачало Німеччині), Британія займала сильне положення і мала можливість протистояти А. Гітлеру, хоча її здатність втручатися в європейський континент була обмежена.

У червні 1941 року німецька армія почала наступ на Радянський Союз. Одне крило просувалося до Ленінграда, інше – до Москви, третя група військ пішла на південь через Україну. Одним із завдань завоювання були радянські нафтові родовища на Кавказі. Битва під Сталінградом, одне з ключових подій війни на Східному фронті, сталася після того, як німецька армія зробила ривок до Кавказьких гір – серцю радянської нафтової промисловості. Захоплення нафтопереробних заводів і нафтових родовищ навколо Баку дали б А. Гітлеру нафту, необхідну йому для забезпечення німецької економіки і військової промисловості. Але німецький наступ було зупинено, тому що потрібні були нові сили в Сталінграді – після початкового шоку від вторгнення радянська армія відновилася і почала витісняти німецькі війська. В результаті гітлерівської армії не вдалося отримати доступ до радянської нафти, і в 1943 році почався повільний відступ. Добити Гітлера його ж нафтовою залежністю готувалися Британія і США на Близькому Сході.

Згідно із записами начальника Генштабу Німеччини генерала Ф. Гальдера, в плани А. Гітлера входило провести головний удар по Близькому Сходу з боку Європи, спираючись на традиції німецької армії в рамках ведення континентальної війни. Активним прихильником

такого плану завоювання Суецького каналу виступив генерал Ервін Роммель. В 1942 році англо-американським силам вдалося зупинити прорив Роммеля на Єгипет. І це мало виключно важливе стратегічне значення. Адже якби німецька армія захопила Єгипет, то А. Гітлеру вдалося б умовити Іспанію перекрити Гібралтар. Така гра коштувала б свічок, а втягувати у війну Іспанію через Гібралтару і збільшувати довжину «атлантичного валу» втричі або вчетверо, в той час як відкритий Суецький канал – не мало ніякого сенсу. З захопленням Гібралтару і Суецького каналу флот англійців в Середземному морі був би приречений, а саме море ставало б внутрішнім італійським водою. Але Суецький канал німцям перекрити не вдалося.

Оцінюючи стратегічне значення операцій союзників на Близькому Сході, доречно навести слова У. Черчілля: «как бы красива ни была стратегия, вам бы по случаю взглянуть на результаты». Спокуса довести першість Радянського Союзу у справі боротьби з фашистською Німеччиною, не повинна затуляти здорового глузду. А факти річ уперта: до червня 1944 доступ Німеччини до нафти був серйозно обмежений – і це руйнівний ефект. Люфтваффе, могутня авіація Німеччини, приземлилася. Танкові дивізії не могли маневрувати, побоюючись використовувати дорожціну нафту. Підрозділам німецької армії не вистачало мобільності, і вони не могли швидко реагувати, коли союзні армії прибули на береги Нормандії. Брак палива завдав поразки німецькій армії.

Список використаних джерел:

1. Кузьмин В. А. Обострение межимпериалистических противоречий на Ближнем Востоке в конце 1938 – начале 1939 гг. *Балканы и Ближний Восток в новейшее время*. 1974. Вып. 3. С. 42–62.
2. Толстов С. В. Военно-политичні союзи та коаліційні відносини напередодні та в період Другої світової війни: природа, модальність, специфіка. *Проблеми всесвітньої історії*. 2016. № 1. С. 79–108.
3. Чирнер Г. Арабский плацдарм и война в Европе. М.: Воениздат, 1941. 184 с.
4. Юртаев В.И. Ближний и Средний Восток во Второй мировой войне. *Вестник РУДН*. 2015. Том 15. № 2. С. 46–56.

Мороз Р. Д.

студент IV курсу кафедри туристичного бізнесу та країнознавства

Науковий керівник: Безрук О. О.

кандидат політичних наук, доцент

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

**ВСЕОХОПЛЮЮЧЕ РЕГІОНАЛЬНЕ ЕКОНОМІЧНЕ
ПАРТНЕРСТВО ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ
АМЕРИКАНО-КИТАЙСЬКОГО ПРОТИСТОЯННЯ**

Наразі Схід є одним із найдинамічніших регіонів світу. На фоні стрімкого азійського підйому та процвітання, уже говорять про зміщення геополітичного маятника історії із Заходу знову у сторону Сходу. Вже зараз на Дальньому Сході розміщуються одні із найпотужніших економік світу: КНР, Республіка Корея, Японія, Сінгапур, Тайвань. Тому і не дивно, що зовнішня політика Сполучених Штатів бажає мати цей регіон як свою сферу впливу, проте це суперечить інтересам іншого гіганта – Китаю.

Так, 15 листопада 2020 року сталася дійсно грандіозна подія: 15 країн Азійсько-Тихоокеанського регіону (АТР) підписали угоду про створення найбільшої зони вільної торгівлі (ЗВТ) – Всеохоплюючого регіонального економічного партнерства (ВРЕП). Угоду підписали такі країни як Китай, Австралія, Нова Зеландія, Південна Корея і Японія, а також 10 країн Південно-Східної Азії – Бруней, В'єтнам, Індонезія, Камбоджа, Лаос, Малайзія, М'янма, Сінгапур, Таїланд і Філіппіни. До угоди також повинна була під'єднатися Індія, але вона все ж таки не підписала її [1]. Таким чином, угода охопила країни з сумарним населенням в 2,2 млрд чоловік та третиною світового ВВП [2]. Слід наголосити, що до цього між країнами-учасниками вже було підписано угоди про ЗВТ, тому ВРЕП у цьому плані відіграв більше як інструмент уніфікації ЗВТ між країнами. Окрім зменшення мит на товари, також було впроваджено регулювання електронної торгівлі, конкурентної політики, захисту інтелектуальної власності тощо. Проте, ВРЕП все ж-таки уступає Транстихоокеанському партнерству (ТТП) у глибині інтеграції [3].

16 листопада 2020 року Торгова палата США виразила стурбованість тим, що Вашингтон залишився поза інтеграційними проектами в АТР. Також зазначила, що США не має поки що бажання приєднуватися до угоди, проте їм слід побудувати більш далекоглядну стратегію із закріплення власних позицій у регіоні, адже ринок АТР безперервно росте, а доля в ньому американських компаній тільки зменшується.

Без сумніву, Китай можна вважати одним із найбільших бенефіціарів від створення ВРЕП, адже КНР є найпотужнішою економікою в регіоні,

що продовжує дуже швидко розвиватися та потребує все більшої кількості ринків збуту своїх товарів. Не менш важливим є те, що США залишилися «за бортом» угоди, у цьому плані Піднебесна змогла переграти Вашингтон та перехопити ініціативу в регіоні. Теоретично США можуть приєднатися до цієї угоди, проте це буде означати, що правила в регіоні визначатиме саме Китай [6].

Як відомо, Китай наразі веде активну економічну експансію по всій планеті, завдяки двосторонньому співробітництву, ініціативі «Один пояс – один шлях», тому створення такої масштабної ЗВТ стає ще одним інструментом для реалізації цієї мети [3] [4].

Не можна не згадати про те, що до цієї угоди також приєдналися союзники Сполучених Штатів – Японія, Південна Корея, Австралія, Нова Зеландія, що є перемогою для Пекіна. Це свідчить про поступове пристосування країн Дальнього Сходу та Океанії до нових геополітичних реалій: виходу КНР на світову авансцену та зменшення ролі, авторитету Заходу, передусім США, адже вже зараз вищезазначені країни мають Китай як головного торговельного партнера.

Китай показав себе як економіка, яка може протидіяти глобаль-0 ним катастрофам, таким як пандемія COVID-19 та навіть зростати в цих умовах, що звісно робить КНР привабливим партнером для країн регіону, адже Пекін, у разі чого, матиме змогу надати допомогу у врегулюванні кризи, спричиненої пандемією. Також, немаловажливою причиною підписання ВРЕП стала необхідність для країн-учасниць відновлення національних економік від кризи, спричиненої пандемією.

Вагому роль у дрейфі союзників США у сторону КНР відіграло президентство Дональда Трампа, який почав активно проводити політику ізоляціонізму, що погіршило відносини зі своїми союзниками по всьому світу. А найбільшою катастрофою для світової економіки стала «торговельна війна» США з Китаєм, у якій Вашингтон зазнав поразки та дискредитував себе як чесний гравець. Також, дуже тяжким ударом для Австралії, Нової Зеландії та Японії став вихід Сполучених Штатів із ТТП в 2017 році, що фактично нівелювало сенс цієї угоди. Внутрішня нестабільність у США, викликана пандемією COVID-19 та рухом «Black lives matter», не могла позитивно вплинути на репутацію США як світового лідера та стабільного партнера, що добре зіграло на руку Піднебесній. Тому і не дивно, що нинішні союзники США укладають угоди такого масштабу разом із супротивником Вашингтону – Китаєм, бачачи в ньому майбутню міць лідера, з яким краще вже зараз налагоджувати партнерство. Проте, вони, все ж таки, все ще намагаються тримати певну дистанцію, щоб остаточно не потрапити у сферу впливу Пекіну.

Через втрачені за президентства Трампа позиції в АТР, для новообраного президента США Джо Байдена постає дуже непроста задача із

відновлення ролі Вашингтону в регіоні. Слід відмітити те, що, будучи віце-президентом в адміністрації Обами, Байден разом з тодішнім президентом вели зовнішню політику, сконцентровану насамперед в АТР. Тому, можна припустити, що Байден знов сконцентрує свої сили на відновленні лідерських позицій в регіоні, налагодженні стосунків зі своїми союзниками, більш м'якому вирішенні суперечностей з Китаєм та, цілком можливо, відновленні своєї участі в ТТП, похитнувши нинішні геополітичні реалії в АТР. Таким чином, інтереси Білого дому та Пекіну зіткнуться, що може значно загострити стосунки між двома світовими лідерами, адже Китай після перемоги в «торговельній війні» уже не матиме намірів відступати [2] [5].

Отже, створення найбільшої ЗВТ у світі – ВРЕП, є дуже вагомим подією, що свідчить про геополітичні зміни в сучасному світоустрої – підйомі країн Далекого Сходу та їх бажанні об'єднуватись. Попри те, що ВРЕП має на меті лише економічну інтеграцію, його створення має також політичний характер. Китай можна сміливо вважати лідером даного об'єднання, що надає Пекіну значні переваги та підвищує його престиж в регіоні. Відсутність США в угоді свідчить про зниження їх ролі в АТР, що дуже болісно для амбіцій Білого дому. Тому, ВРЕП стала ще одним кроком Китаю для закріплення власних позицій у регіоні, де перетинаються інтереси двох гігантів, що кидає виклик нинішній світовій гегемонії Сполучених Штатів, значно загострюючи міжнародну обстановку.

Список використаних джерел:

1. Страны АСЕАН подписали крупнейшее соглашение о свободной торговле. URL: <https://www.bbc.com/russian/news-54949425> (дата звернення: 12.12.2020).

2. Комментарий: Зона свободной торговли в Азии – оковы для Китая. URL: <https://www.dw.com/ru/zona-svobodnoj-torgovli-v-azii-okovy-dlja-kitaja/a-55617828> (дата звернення: 12.12.2020).

3. На восточном фронте есть перемены: что означает подписание ВРЭП? URL: <https://globalaffairs.ru/articles/na-vostochnom-fronte-pere-menyu/> (дата звернення: 12.12.2020).

4. The Regional Comprehensive Economic Partnership – what does it mean for the EU? URL: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/88997/regional-comprehensive-economic-partnership-%E2%80%93-what-does-it-mean-eu_en (дата звернення: 13.12.2020).

5. ТТП умерло, да здравствует ВПТТП! URL: https://www.ng.ru/dipkurer/2018-03-26/10_7197_ttp.html (дата звернення: 12.12.2020).

6. Всеобъемлющий азиатско-тихоокеанский пакт: Китай перехватил инициативу США. URL: <https://easdaily.com/ru/ampnews/2020/11/19/vseobemlyushchiy-aziatsko-tihookeanskiy-pakt-kitay-perehvatil-iniciativu-ssha> (дата звернення: 16.12.2020).

Мудрієвська І. І.,

кандидат історичних наук,

*науковий співробітник відділу теорії і методології всесвітньої історії
ДУ «Інститут всесвітньої історії Національної академії наук України»*

РЕФОРМИ В КОРОЛІВСТВІ САУДІВСЬКА АРАВІЯ В РАМКАХ ПРОГРАМИ «БАЧЕННЯ 2030»

Королівство Саудівська Аравія (далі – КСА) відіграє ключову роль у сучасному поступі арабського світу, є батьківщиною зародження Ісламу, звідси його унікальне місце в ісламському світі. Саудівська Аравія – єдина арабська країна, що входить до «Великої двадцятки» (G20). Королівство посідає 2-е місце в світі за запасами нафти, є найбільшим експортером нафти у світі.

Наразі Саудівська Аравія позиціонує себе як взірць сучасних трансформаційних перетворень в регіоні, адже у Королівстві проводяться масштабні реформи. Водночас модернізація економіки і суспільства стали запорукою інтеграції країни в сучасний світ. Однак при цьому Королівство зберігає спадкоємність духовно-культурної традиції.

Метою наукової розвідки є дослідження головних складових соціально-економічних реформ, передбачених в рамках реалізації програми «Бачення 2030».

Від початку створення Королівства Саудівська Аравія (1932 р.) країна пройшла значний шлях модернізації, що торкалася різних сфер – політичної, економічної, гуманітарної. Однак у XXI ст. перед Саудівською Аравією постали нові виклики та проблеми, вирішення яких вимагало оновлення економічної, суспільно-політичної моделі розвитку країни.

Новими викликами, які вимагали подальшого реформування держави стали «арабська весна», падіння цін на нафту, уразливість економіки країни до глобальних змін, що загострили низку соціально-економічних проблем: дефіцит бюджету, надмірні витрати на оборону, внутрішні проблеми з регіонами, зношеність інфраструктури, зміна поколінь, кліматичні зміни та ін. До того ж, демографічні зміни призвели до зростання попиту на «омолодження еліт». На сучасному етапі характерною особливістю країни є значна частка молоді серед населення. Так, понад 60% населення країни – це молодь до 30 років. Від 1951 р. чисельність населення країни зросла більше, ніж у 10 разів і на 2020 р. становить 35,767 млн осіб [1].

У квітні 2016 р. Рада Міністрів схвалила представлену заступником наслідного принца (з 21 червня 2017 р. наслідний принц) Саудівської Аравії Мухаммедом бін Салманом Аль Саудом програму фундамен-

тальних перетворень «Бачення Королівства Саудівська Аравія 2030». Мухаммед бін Салман позиціонує себе як реформатор, представник молодого покоління саудівців, який перетворює країну на одну з передових держав світу. «Бачення 2030» передбачає програму диверсифікації, лібералізації економіки, її мета – відмова від нафтової залежності, зокрема, від нафти як виняткового джерела доходів держави, що має перетворити економіку Королівства на одну з найсучасніших економік світу. Програма передбачає не лише глибокі соціально-економічні реформи і системну модернізацію країни, а й переосмислення ісламської ідентичності в напрямі більшої поміркованості та толерантності.

У програмі реформ наголошено на трьох головних твердженнях: по-перше, Королівство є центром арабського та ісламського світу, по-друге, КСА прагне стати центром тяжіння для глобальних інвестицій, по-третє, перетворення країни на міжнародний транзитний хаб, центр торгівлі, що з'єднає три континенти: Азію, Африку та Європу. Чітко визначено три головні напрями (теми), які втілюють порядок денний нової стратегії розвитку держави: створення енергійного суспільства, процвітаючої економіки, амбіційної нації [2].

Як вже зазначено «Бачення 2030» передбачає програму диверсифікації економіки, зокрема розвиток сфери обслуговування, банків, гірничодобувної і обробної промисловості, металургії, туризму, відновлювальної енергетики. У програмі визначено досягнення 96 стратегічних цілей через реалізацію 13 спеціальних програм. Оголошено про перетворення Державного інвестиційного фонду Саудівської Аравії в найбільший суверенний фонд світу, який зможе контролювати 3% світової власності, а до 2030 р. загальна сума його активів досягне 7 трлн саудівських ріалів (фонд визначений як інструмент створення і розвитку перспективних секторів національної економіки); приватизацію низки державних компаній, зокрема і частки найбільшої нафтової корпорації Агамсо, перетворення Агамсо на глобальну індустріальну компанію, яка працюватиме в різних куточках світу. Пріоритетом визначено збільшення частки національних і закордонних інвестицій, збільшення частки приватного сектору в економіці, розвиток малого і середнього підприємництва (частку його участі в ВВП передбачено підвищити з 20 до 35%); розвиток військової промисловості (яка здатна задовольнити 50% потреб армії і флоту); зниження рівня безробіття; підвищення економічної зайнятості жінок (з 22 до 30%). Королівство має увійти в топ-15 світових економік замість нинішнього 20-го місця, увійти в першу десятку країн за рівнем конкурентоспроможності економіки, зайняти 20 місце (замість 80-го) у світовому рейтингу з ефективності державного управління і зайняти 5-е місце (нині 36-е) в індексі електронного уряду, покінчивши з «корупцією і бюрократією».

Програма направлена на розвиток освіти (перебудова системи освіти повинна здійснюватися відповідно до потреб ринку праці), культури і дозвілля, інфраструктури і логістики (заплановано зайняти 25-е місце в світі і 1-е у регіоні щодо логістичної забезпеченості), туризму, житлового сектору, захисту навколишнього середовища, системи охорони здоров'я і покращення медичного обслуговування як шлях до підвищення тривалості життя з 74 до 80 років; спорту (частка тих, хто займається спортом хоча б один раз у тиждень повинна зрости з 13 до 40%) [2; 3, с. 60–61].

Звертає на себе увагу проект будівництва високотехнологічного міста, названого NEOM, який повинен бути побудований до 2025 р. Вартість проекту – 500 млрд. дол. За своєю сутністю і цілями проект є найбільш концентрованим виразом стратегії перетворення Саудівської Аравії в одну з найбільш передових держав ХХІ ст. Проект покликаний згенерувати в один комплекс найбільш перспективні райони Саудівської Аравії, Йорданії і Єгипту і разом з тим економічно зв'язати арабські країни, Азію, Африку, Європу і Америку. NEOM буде сфокусований на дев'яти перспективних спеціалізованих інвестиційних секторах – енергетика і вода, мобільність, біотехнологія, їжа, технологічні та цифрові науки, розвинене медичне обладнання, медіа та розваги [4].

У «Баченні 2030» підкреслено вірність ісламським принципам, передбачено укріплення позицій Королівства як лідера арабського і мусульманського світу, центра ісламської цивілізації. «Бачення 2030» спрямоване на посилення національної ідентичності, виховання нації в дусі патріотизму, консолідацію саудівського суспільства [2]. Однак саудівську ідентичність більше не визначають лише Іслам і «арабізм», а й «багатогранні зв'язки зі світом» [3, с. 60].

Окрему увагу в програмі приділено значенню і розвитку культури, сучасних видів мистецтва; підтримці національної, арабської, ісламської історико-культурної спадщини країни, створенню нових закладів культури. Передбачається, що внесок культурного сектору в економіку країни становитиме 3% [2].

Соціально-економічна трансформація вимагає коштів. Хадж, як і «мусульманський туризм», були названі одним з джерел її фінансування. Згідно з програмою реформ до 2030 р. число прибуваючих паломників у Саудівську Аравію має досягти 30 млн осіб. Також заплановано створити найбільший у світі інтерактивний Ісламський музей у Медині. Не пов'язаний з Ісламом туризм проголошений одним з напрямків диверсифікації економіки. Влада вирішила відкрити частину територій Королівства для туризму. Також заплановано розширити співпрацю з ЮНЕСКО – подвоїти число саудівських об'єктів, включених до переліку об'єктів культурної спадщини людства [2; 3, с. 60].

Ще одним каталізатором для економічного зростання повинна стати індустрія розваг, зокрема відкриття кінотеатрів. До 2030 р. у Саудівській Аравії планують відкрити понад 300 кінотеатрів – це 2 тис. кінозалів. У заяві уряду зазначено, що вони очікують отримати від кінотеатрів 24 млн дол. надходжень в економіку, а також 30 тис. нових робочих місць [5].

Таким чином, проект соціально-економічної перебудови країни «Бачення 2030» передбачає диверсифікацію економіки, розвиток приватного сектору, створення динамічного суспільства, виведення країни на передові економічні позиції у світі. Наразі реалізація програми реформ «Бачення 2030» триває. Водночас, варто зауважити, що у рамках модернізації у Королівстві робляться спроби поступової лібералізації, в цілому країна набуває нового вигляду.

Однак диверсифікація економіки – складний процес, який потребує багато коштів і часу. До того ж у 2020 р. доходи Саудівської Аравії різко скоротилися у зв'язку з падінням цін на нафту на фоні пандемії COVID-19. Ця ситуація негативно позначилася на темпах і масштабах програми реформ, зокрема окремі проекти були переглянуті, і як наслідок – змінені. Зрозуміло, що подальший хід реалізації програми «Бачення 2030» залежить від багатьох факторів, серед яких особливо впливовими є ситуація із змінами цін на нафту та стан справ у світовій економіці.

Список використаних джерел:

1. Население Саудовской Аравии. URL: https://countrymeters.info/ru/Saudi_Arabia
2. Saudi Vision 2030. URL: vision2030.gov.sa/en
3. Косач Г.Г. Саудовская Аравия: трансформация власти и политики. *Мировая экономика и международные отношения*. 2019. Т. 63. № 4. С. 59–67.
4. Швед В. Проект NEOM: цель, сущность и ретроспективы. *Arabmir.net*. URL: <https://arabmir.net/kultura-stati-saudovskaya-araviya/proekt-neom-cel-sushchnost-i-retrospektivy>
5. В Саудовской Аравии сняли 35-летний запрет на кинотеатры. *Arabmir.net*. URL: <https://arabmir.net/kultura-saudovskaya-araviya/v-saudovskoy-aravii-snyali-35-letniy-zapret-na-kinoteatry>

Oliinyk O. M.
Doctor in Philosophy,
Leading Scientific Fellow

CHINA PRINCIPAL CONCEPTS OF FOREIGN POLICY IN THE 21ST

It is a concept of a specific time and China a sober understanding and clear assessment of the international situation and China's domestic development in coming future. The Chinese government adheres to viewing international contradictions and relations among countries in a historic and objective way and handles foreign relations with a long-term point of view of development, changes, interrelations and interaction. The Chinese leaders think that the foreign policy is based on understanding of the following three points.

First, it is trend of 21st century that the world wants peace. In the first half of the 20th century, mankind suffered two world wars and people who suffered the catastrophes will never forget the hardship and pain of losing their loved ones. Later, the world was plunged into the cold war featuring confrontation between the socialist and capitalist camps and contention between two superpowers. The Chinese people and the people of the world have longed for lasting peace, have craved for a peaceful and tranquil life, friendly cooperation and common development for a better future of the world. Peace is an irresistible trend of history.

Second, multi-polarization is the framework for the 21st century. In the last century, the world gradually turned from a multi-polar one into a bipolar one. After the dismemberment of the Soviet Union, the United States became the sole superpower in the world. But with the raise of China the dominance of the USA in foreign relations became unstable. History has proven that a multi-polar situation is more conducive to developing peace and stability than a sole-polar situation and it provides more opportunities for developing countries to catch up with developed countries. Though the process of multi-polarization is not easy going, but has twists and turns and struggles, nonetheless, democratization of international politics and multi-polarization are an irresistible trend of the history.

Third, peaceful development is the theme of the 21st century. The resolution of the difficulties faced by mankind depends on the development. Peace and development are closely connected and mutually complementary. World peace is a prerequisite to the common development of all countries while common development is the important foundation for world peace. China's general assessment of the 21st century – an important century of the history of mankind. On the basis of rational cognition, it has improved its conceptual approaches to foreign affairs. The following «key words» like

peace, development, friendly relations, conciliation, harmony, cooperation, rationality and legitimacy have profound connotations.

Peace is the core word of China's foreign relations and the independent foreign policy of peace is the soul. Shortly after the founding of the People's Republic of China, the Chinese government and the Chinese people have stand for maintaining world peace. China has always regarded peace as the common aspiration of the people of all countries in the world and has taken it as its sacred diplomatic duty to maintain, to strive for and defend peace. China supports peaceful settlement of international disputes and dialogue instead of confrontation with the goal of «realizing world peace».

China believes that there are quite a few favorable international environment and promoting world cooperation and development. Peaceful competition is quite realistic for a long time. This provides the peaceful external conditions and international environment for China and other countries to develop. Chinese leaders believe that economic globalization has brought about impact as much as opportunities. They think that economic globalization on which the developed countries play a leading role has driven world development anyway. Though the developed countries, with their powerful economic force and advanced technology, have brought great pressure on the developing countries in the competition for resources and market share, the global circulation of productive factors like funds, technology and management know-how can also be used by the developing countries. The successful reform and opening up of China is a case in point. The connotation and meaning of development, as a key word in China's domestic and international affairs, continues to expand. Moreover, it is common development of the world, particularly one that allows the developing countries to change their fate. The road of peaceful development taken by China is to maintain lasting peace and never to seek hegemonism even when country attains its global of development.

In ancient time China advocated the concept of good neighborliness. In recent years, China is more concerned with properly handling relations with neighboring countries, reasonably setting border issues and issues left over from history. In line with the spirit of leaving the past behind and looking towards the future, China is improving its relations with neighboring countries. China adheres to the foreign policy of «friendly and peaceful neighbors and making neighbors affluent» sincerely treating neighbors as partners with benevolence and seeking friendly and all-round cooperation with all neighboring countries for common for development. China hopes the international community will become a big harmonious family.

As an ancient Chinese saying goes «Better solve disputes with foes than create riffs». It advises people to take the initiative to conciliate rather than intensify contradictions, problems, confrontations and conflicts. Confron-

tation will only lead to disaster for both parties and war will bring more hatred and make the world more unstable, which is not in the interest of peaceful life. In terms of policy guiding exchanges with other countries, this philosophical thinking of China is expressed in establishing friendly relations, mutual respect and mutual cooperation with all countries on the basis of five principles of peaceful co-existence for continued progress of mankind. China holds that world affairs should be dealt with through friendly consultation and dialogue on an equal footing among countries and peoples and is opposed to hegemonism and power politics in any form.

In recent years, the Chinese government put forward the goal of building a socialist harmonious society. Building a socialist harmonious society refers to that China, while marching towards modernization and making efforts to realize the great rejuvenation of the Chinese nation, attaches great importance to creating and maintaining a fine mechanism for a harmonious society that features long-term development and stability. China in putting forward the proposal for a harmonious world, hopes that there will be neither wars, nor power politics, nor oppression on the globe, but that there will be international political democracy, fairness and justice, friendly and harmonious coexistence among all nations and countries and people of different races with different beliefs to freely create their life in accordance with their own ways. China believes that the goal of harmonious society is the common aspiration of the people all over the world.

Since the beginning of the 21st century, China has strongly supported the policy of cooperation in international affairs with the aim of seeking peace and development and promoting exchange through cooperation. China's opening-up, accession to WTO, expansion of exchanges and participation in the international affairs are all for better cooperation. Promoting of trade, introduction of fund and bilateral exchanges are all for cooperation. Cooperation is a win-win act: for China, it is an effective measure to work for regional and global interests. The successful development for China over the past 40 years has benefited from good international cooperation. Under the current situation of economic globalization, China will only succeed in its peaceful development through world cooperation. For other countries, cooperation with China provides opportunities to supply each other's needs and make up one's own deficiencies by drawing from other's advantages. It also provides a gigantic open market in China for other countries or regions to conduct extensive trade, economic and technological cooperation, and scientific and cultural exchanges. Such broad international cooperation will enhance exchanges and friendship and also enliven multilateral international activities, thus provides a great force for maintaining world peace and making the world economy and culture prosper.

Going along the Chinese philosophical tradition China strongly stand for the rationality on foreign relations. Rationality means doing things in line with the objective rule or law and reason. With the respect to foreign exchanges, it means adhering to justice and fairness, closely consulting with developing countries in international and regional affairs, supporting the just demands and reasonable request of the developing countries, paying attention to protecting their interests and striving to build a more rational and fair new international political and economic order. It also means adhering to mutual respect, equality, prevention of big power chauvinism and opposition to the hegemonic philosophy of power over justice.

China consistently holds that any country, whether big or small, strong or weak, should abide by principles of the Charter of the United Nations and follow internationally recognized fundamental standards of international relations and international laws. China also support building a just and fair new order of international politics and economics and corresponding solid set of international law. Chinese leaders suggest that current international mechanism of economics, finance and law is formed under the dominance of developed countries on the basis of the values, political views and legal theories of the West, reflecting the interests of a few developed countries and embodying many unfair and unjust factors. World affairs should naturally be decided by the people of all countries and the rules for international acts should be democracy, standardization and legislation.

Friendly exchanges, cooperation and co-existence are the basic attitude and spirit for China in its foreign exchanges, whether in its relations with big powers and neighboring countries or with the vast number of developing countries. In both official and non-official exchanges, China sticks to threatening everyone with politeness and hospitality, keeps its words and shows respect to all but never impose anything on them. With respect to relations with other countries, China always adhere to the five principles of peaceful co-existence. In exchanges with political parties, China adheres to the principle of independence, equality, mutual respect and non-interference in each other's internal affairs. In terms of non-governmental exchanges, China adheres to enhancing friendship, expanding exchanges, enriching content and creating new approaches. It does so by placing emphasis and hopes on the people on the basis of equality, mutual benefit and friendly exchanges, so as to develop non-governmental exchanges to deeper, wider and multi-level realms.

Striving for peace and development is key priority of the foreign policy of China. The progress of human civilization, prosperity and development of a country or a nation will only be achieved through peaceful development. Chinese people also learned an important lesson from their history and experience of suffering from aggression in modern history. Only when a country is strong, will it stand independently among the nations in the world.

Over the past more than one hundred years, the Chinese people fought hard struggle for the great goal of reinvigorating China, accomplishing tremendous achievements. However, China is still developing countries and will remain so in the initial phase of socialism for a long time. China needs to undergo a long period of hard struggle before it can realize the lofty goal of reinvigorating China and building a relatively affluent society. In order to fulfill unswervingly the prime task of developing China, it is necessary to firmly foster the strategic thinking of putting development first, to seize the important strategic opportunities of the new century and to adhere to promoting economic and social growth with scientific development. It is essential to take economic development as the core and promote the all-round and coordinated development of socialist economic, political and cultural construction and the development of a harmonious society, continue to develop China's economic, scientific and national defense strength and enhance national coherence and creativity to create more material and cultural wealth for mankind. Here, three points merit special mention because they determine that the development of China can only take a peaceful road.

1. China development needs a peaceful international environment. China needs a prolonged

peaceful and stable international environment – this is a necessary precondition. As China has implemented an open policy for more than 40 years, foreign investment and foreign trade, international markets and international talents have long become important conditions for China's development, which would be adversely affected without these conditions.

2. The peaceful development of China is scientific one with the first and foremost priority

being placed on people. The core of peaceful development is putting people and people happiness first, and everything is done for the interests of the people and serve the people. It is the people who will benefit from the achievements of development. As regard to the coordinated development of economy, politics, culture and society, that of rural and urban areas as well as human society and nature, they are all concrete requirements raised on the basis of the principle of putting people first.

3. The goal of China's development is to build a harmonious society. To build a harmonious society is an important task proceeding from the task of building socialism with Chinese characteristics and a relatively affluent society. It meets the objective demand of the development of Chinese reform at a critical juncture and reflects the common aspiration and fundamental interests of people. The foundation to build such a harmonious society is development, continuous growth of productivity and social material wealth. Poverty is a major root cause of disharmony in society while development is the foundation approach to eradicate poverty. Since China choose as its target the building of a

harmonious society, it will identify as a first priority the resolution of all domestic contradictions and problems by means of accelerating development so as to achieve internal peace, harmony, comfort and friendliness.

China believes that a harmonious world needs first of all justice and fairness, and being rich but cruel or being strong but bullying will not lead to peaceful development and such a society will ultimately harm its own interests. All development should be mutually beneficial and conducive to common wealth and development of all people of the world.

References:

1. Huafei Q. Contemporary Chinese Foreign Affairs and International Relations. Beijing: Current Affairs Press, 2012. P. 428.

2. Liu Binjie. China's Philosophy on Foreign Affairs in the 21st Century. Foreign Languages Press. Beijing, China, 2006. P. 111.

3. Chi Fulin. Starting point: Thirty Years of Reform in China. Foreign Languages Press. Beijing, China, 2008. P. 240.

4. Олійник О.М. Китай в «Азійському столітті»: геополітичний вимір, глобальна економічна стратегія, регіональний вимір. *Історичний розвиток глобальної периферії як чинник трансформації сучасної світосистеми: збірник наукових праць*. НАН України, ДУ «Інститут всевітньої історії НАН України», Інститут Конфуція Київського національного лінгвістичного університету. К., 2016. С. 116–134.

5. Си Дзиньпин. Создание партнерских отношений в АТР, основанных на взаимодоверии, толерантности и взаимовыгодном сотрудничестве. *О государственном управлении*. Пекин: Международное издательство, 2018. – 787 с.

6. Bughin Jacques, Manyika James, Woetzel Jonathan. China and the world. McKinsey Global Institute. July 2019. P. 168.

7. 中国外交. 中华人民共和国外交部政策规划局. 北京: 外文出版, 2019. P. 360.

Подшибякін Д. В.

студент III курсу кафедри туристичного бізнесу та країнознавства

*Науковий керівник: Панасенко Г. С.
кандидат політичних наук,
доцент кафедри туристичного бізнесу та країнознавства
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*

М'ЯНМА: КИТАЙСЬКИЙ ШЛЯХ ДО ІНДІЙСЬКОГО ОКЕАНУ

На сучасному етапі в роботах дослідників приділяється багато уваги Китайсько-Пакистанським відносинам, що носять стратегічний характер для Китаю у питаннях диверсифікації шляхів надходження енергетичних ресурсів до КНР та оточення геополітичного супротивника Індії, але одним з нових векторів китайської зовнішньої політики в питанні доступу до Індійського Океану є розвиток дружніх відносин з М'янмою.

На початку десятих років ХХІ ст. у М'янмі, після довгих років військових диктатур, нестабільності й намагань збудувати соціалізм розпочалися демократичні зрушення. Країна поступово виходила з ізоляції від західних країн, але потепління тривало недовго, адже в багатонаціональній М'янмі новий подих отримав старий конфлікт між буддиським населенням провінції Аракану й проживаючим на цій території мусульманським етносом Рохінджа. Ситуація почала загострюватися після антимусульманських погромів у 2012 році, а вже 2016–2017 рр. розпочалася справжня криза. В ці роки проти Рохінджа здійснювалися широкомасштабні акти насильства, представники цього етносу почали тікати до сусідніх країн, в більшості випадків до Бангладешу, а 23 січня 2020 року розпочалися слухання за цією справою в Міжнародному кримінальному суді в Гаазі. На фоні антимусульманських виступів, за яким скоріш за все виступає уряд, погіршилися відносини з заходом, а новий демократичний уряд М'янми знову потрапив у міжнародну ізоляцію. Звичайно, в цій ситуації Найп'їдо почав пошук шляхів для виходу з міжнародної ізоляції, і одним з варіантів вбачав у поглибленні двосторонніх відносин з Китаєм [2].

М'янма та КНР мають довгу історію відносин. КНР неодноразово підтримувала країну в політичному й економічному плані, на міжнародному рівні Китай часто ставав на бік М'янми. А перші кроки Китаю із залучення території М'янми в цілях диверсифікації поставок енергоносіїв були зроблені ще у 2009 році, коли на Беоаському азійському форумі дві сторони підписали договори про будівництво нафтогазових трубопроводів до КНР і розвиток гідроенергетичних об'єктів в М'янмі (які, до речі, не вдалося реалізувати в повній мірі через супротив місцевого населення М'янми). Минули 10 років, і Китай знову налаштований взяти ініціативу в свої руки [3].

Одним з перших сигналів готовності Пекіну до розширення співробітництва став візит члена Держради КНР, міністра закордонних справ Ван І у Найп'їдо 7 грудня 2019 року. Під час візиту сторони висловили готовність посилити контакти на вищому рівні. Президент М'янми зазначав, що сподівається використати святкування 70-тиріччя встановлення дипломатичних стосунків для поглиблення двосторонніх відносин і прискорення проекту «Один пояс – один шлях» [4].

Уряд КНР не міг не скористатися такою можливістю і це пояснюється наступними факторами:

- вигідне географічне положення М'янми та вихід до Індійського Океану, що скорочує для КНР шлях поставок енергоресурсів у країну;

- геополітичні прагнення КНР ізолювати Індію в Південній Азії та тим самим блокувати вплив Делі на Південно-Східну Азію, а враховуючи протяжний спільний кордон М'янми з Індією, ці амбіції стають більш реальними;

- збільшення експорту китайських товарів і послуг в країну та витіснення з першого місця Сінгапуру;

- побудова інфраструктурних об'єктів в рамках проекту «Один пояс – один шлях», що забезпечить полегшення поставок енергоносіїв до КНР та часткового вирішення Малаккської дилеми;

- скористатися ізоляцією країни та завести її в свою геополітичну зону впливу.

Після візиту міністра закордонних справ Ван І, у січні 2020 року до М'янми здійснив візит Голова КНР Сі Цзіньпін. Святкування 70-ї річниці встановлення дипломатичних стосунків відбувалися на фоні впровадження нових санкції проти М'янми зі сторони західних країн, що надавало Пекіну вигіднішого положення. Під час візиту Сі у Найп'їдо було підписано 33 договори в інфраструктурній сфері, що переплітаються з реалізацією проекту «Один пояс – один шлях». Згідно новим проектам Пекін планує збудувати мережу залізних шляхів, які з'єднають Китай з Індійським Океаном. Паралельно сторони домовились прискорити реалізацію проекту «економічного коридору», який пов'яже південно-західний Китай з Індійським океаном. На даному етапі Китай планує поглибити порт Чаупхью, що знаходиться у штаті Ракхайн – місце де відбувалися сутички між Урядовими силами та мусульманами Рогінджа [5].

Варто сказати й про те що, в Найп'їдо добре розуміють ціну китайської допомоги та інвестицій, адже зазвичай такі китайські проекти реалізуються з допомогою китайської робочої сили за високими парканами, а потрапляння в заборгованість перед Китаєм за будівництво такого порту може викликати подібну до ситуації у Шри-Ланці. Тому

М'янма домовилася про зниження розміру інвестицій у порт Чаупхью з 7,3 млрд дол. до 1,3 млрд.

Фактично КНР зараз намагається розіграти нову карту з М'янмою, яка хоча й має демократичний уряд, але втратила довіру на заході через недотримання прав людини, тому в такій ситуації у М'янми не залишається вибору. Хоча розуміння, що Пекін ніколи не буде грати в безкорисливого «друга», теж присутнє. В свою чергу, КНР поступово реалізовує свої плани зі створення свого аналога «м'якого підчерв'я» до Російського аналогу, тільки в Китайській версії це країни АСЕАН. Для КНР сьогодні надзвичайно важливо, щоб країни Південно-Східної Азії побачили в Китаї свого лідера та захисника, і поки США не приділяє посиленню КНР у регіоні великої уваги, Пекін на прикладі М'янми поступово реалізовує свої геополітичні амбіції [1].

Підсумовуючи проаналізоване вище, можна дійти висновку, що на сьогоднішній день М'янма немає великого простору для маневрів на міжнародній арені, адже внутрішні проблеми країни, які поступово перетворилися на проблеми й для сусідів викликали суттєве охолодження відносин з західними країнами. Цим зміг скористатися Китай, який вже багато років розглядає М'янму, як один з компонентів для вирішення Малаккської дилеми з постачання енергоносіїв до найбільшої економіки світу. На даному етапі КНР поступово перетворюється на нового лідера в Південно-Східній Азії, чому безпосередньо сприяють:

- успішна економічна політика Пекіну, яка спромоглася витягнути велику кількість бідних до середнього класу;
- незацікавленість країн заходу в регіоні, який раніше був їх колоніальним минулим;
- великі інвестиційні пропозиції від Пекіну, які поживляють розвиток регіону та національні економіки;
- слабка зовнішня політика Індії, яка все ще не спроможна запропонувати своїм сусідам кращий шлях розвитку ніж КНР;
- успіхи КНР у боротьбі з Covid-19 створює в очах країн Південно-Східної Азії такий собі еталон ефективного управління, чого досить бракує в країнах цього регіону, і безпосередньо у М'янмі.

Таким чином, КНР, за рахунок ситуації, що склалася на міжнародній політичній мапі, впевнено крокує до формування себе як повноцінного регіонального лідера в Азії. В той же час, однією з головних задач Пекіну на сьогоднішній день є формування сучасної китайської культури, яка б могла вдало піти на експорт та мати попит серед інших країн Азії, що може зіграти вирішальну роль у сприйнятті Китаю як лідера та провідника азійських цінностей у світ. Приклад М'янми добре демонструє, що великі інвестиції і вигідні проєкти також треба підкріп-

лювати гарним іміджом, чого досі не вистачає Пекіну у відносинах зі своїми сусідами.

Список використаних джерел:

1. Власов Н. В. Современная политика Китайской Народной Республики в Юго-Восточной Азии. Вестник МГИМО-Университета. 2015. № 3. С. 60–67.

2. Борунов П. А. Ситуация с беженцами рохинджа, как фактор дестабилизации региона юго-восточной азии. Казанский вестник молодых ученых. 2020. № 1. С. 40–49. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/situatsiya-s-bezhentsami-rohindzha-kak-faktor-destabili-zatsii-regiona-yugo-vostochnoy-azii/viewer> (дата звернення: 21.12.2020).

3. Матвеева Д. В. Отношения между Китаем и Мьянмой в контексте энергетической дипломатии КНР. Вестник Томского государственного университета. 2012. № 91. С. 75–78. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/otnosheniya-mezhdu-kitaem-i-myanmoy-v-kontekste-energeticheskoy-diplomatii-knr> (дата звернення: 21.12.2020).

4. 王毅同缅甸国务资政兼外长昂山素季会谈。 国家国际发展合作. 2019. URL: http://www.cidca.gov.cn/2019-12/12/c_1210393406.htm (дата звернення: 21.12.2020).

5. Xi Jinping Kicks off Myanmar State Visit. THE DIPLOMAT. 2020. URL: <https://thediplomat.com/2020/01/xi-jinping-kicks-off-myanmar-state-visit/> (дата звернення: 21.12.2020).

Саган Г. В.

*доктор історичних наук, доцент,
професор кафедри всесвітньої історії
Київського університету імені Бориса Грінченка*

ВІПРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ В ТУРЕЧЧИНІ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

Історії присутності українців на турецькі землі сягає XIV ст., але коли говорити про українську діаспору в регіоні, то це явище з'являється на початку ХХ ст. [1] Проте, українська діаспора в Туреччині на початку ХХ ст. відзначалася низьким рівнем національної активності [2]. Це можна пояснити скрутним матеріальним становищем та непевним правовим статусом українців в Туреччині. По при все, Українська громада, як один із осередків Української Головної Еміграційної Ради, проіснувала на турецьких землях аж до кінця 1950-х рр. На цей період

старші емігранти повмирали, а їхні нащадки (їх було не багато) асимілювалися з місцевих народом [3, с. 312].

Кілька десятиліть на турецькі терени не ступала українська нога. За радянських часів навіть «тяготи» дипломатичного спілкування із східним сусідом взяла на себе Москва. Київ був ізольований від економічної, культурної співпраці зі своїм історичним партнером. Із здобуттям незалежності Україна по-новому відкриває для себе Туреччину, а Туреччина – Україну. Сьогодні українці презентують свій народ в Туреччині в різних аспектах.

Не без того, що існує низка проблем у співпраці між країнами, викликана долею українців, які опиняються на турецькій землі. Найнеприємніші події пов'язані з так званою шлюбною еміграцією, яка інколи супроводжується фактами проституції та «работоргівлі».

Збільшення останніми роками кількості українців в Туреччині відновило їх діаспорне життя, яке було перерване ще у середині ХХ ст. Найзначуща хвиля української міграції до Туреччини почалася з розпадом Радянського Союзу та постановням незалежної України. Значну частину з них становили жінки, що виходили заміж за громадян Туреччини, а також фахівці, які тут влаштувалися на роботу. Чимало в Туреччині українських спортсменів (переважно плавці та легкоатлети).

За експертними оцінками, що базуються на даних мобільних операторів, в Туреччині нараховується приблизно 35 тисяч українців, які мешкають або тимчасово перебувають на її території. За підрахунками Посольства України, ця цифра становить 25-30 тисяч. За даними Міграційної служби Туреччини за 2016 рік, 1 023 807 громадян України в'їхало до Туреччини, при цьому виїхало – 1 019 716, тобто тільки за 2016 рік українська діаспора в Туреччині збільшилася на 4 091 особу.

За географічним розподілом, більшість українців мешкає у Стамбулі – 4 841 осіб з посвідкою на проживання (станом на лютий 2017 року). Друге улюблене місце українців – це Анталія. Там мешкає 2 633 громадянина України. На третьому місці, – Бурса, з 1 027 українцями. Слідом за цим йдуть Анкара – 707, Ізмір – 588, Мугла – 486, Коджаелі – 193, Айдин – 138, Мерсін – 114, Адана – 110. В інших містах Туреччини кількість українських громадян не перевищує сотні.

Складність підрахунку українців в Туреччині полягає в тому, що крім тих, хто має офіційну посвідку на проживання, є багато наших громадян, які також отримали громадянство Туреччини. За оцінками Посольства України кількість таких громадян може сягати 25 тисяч. Ще один фактор, який не дозволяє говорити про точні дані, – громадяни, які в'їхали на територію Туреччини легальним шляхом, але залишилися вже на нелегальних підставах. Найбільші та найпотужніші громади сформовано у Стамбулі, Анталії та Анкарі.

Тривалий час організованої діаспори в Туреччині не було, існували розпорошені групи за інтересами. Після початку у 2014 р. російської агресії в Криму та на Донбасі активізувалася робота та об'єднання українців. Так, при підтримці Посольства України в Турецькій Республіці та Генерального консульства України в Стамбулі у травні 2008 р. було створено Українське культурне товариство в Стамбулі, а в червні 2009 р. – організацію «Українська родина» в Анталії. У 2017 році заорганізовано Українську спілку в Анкарі та Українське товариство взаємодопомоги в Стамбулі. Невеличка громада діє в Ізмірі. У Бурсі найближчим часом планують також створити український осередок.

При Українському культурному товаристві в Стамбула функціонує Міжнародний ліцей ім. Т. Шевченка, де навчаються як українці, так і представники інших національностей, які виявили бажання отримати український документ про освіту державного зразка. Навчальний процес у ліцеї проходить за державними програмами українських загально-освітніх шкіл. Велика увага в ліцеї приділяється вивченню української мови та літератури, а також історії України. Українська мова також викладається в університеті Гаазі (Анкара). З 2016 р. в Анкарі також діє українська суботня школа, а з 2017 р. – недільна школа [4].

Починаючи з 2010 року, українці в Стамбулі, відчуваючи неабияку спрагу єднання в культурі та спілкуванні рідною мовою, почали активніше збиратися разом для святкування визначних подій, проведення концертів, виставок, українських свят та акцій. Після трагічних подій 2014 року, усвідомлення боротьби за правду ще більше об'єднало нашу громаду. У 2016 р., за сприянням Генерального Консульства України в Стамбулі (на той час в особі генерального консула Василя Боднара) розпочався процес офіційної реєстрації товариства, який завершився 23 січня 2017 р. рішенням мерії Стамбулу зареєструвати «Українське Товариство Солідарності в Стамбулі» (Ukrayna Dayanışma Derneği). У антикризовому центрі, що у пригороді м. Стамбул, ведеться регулярна допомога українським громадянам, які потрапили у скрутне становище.

Велику діяльність розгорнули активісти громадської організації «Українська родина» в Анталії. Вони займаються наступними напрямками діяльності: організацією культурних, ділових, громадських та спортивних заходів; проведенням зустрічей, презентацій, виставок, днів пам'яті, концертів тощо; висвітленням діяльності української громади у засобах масової інформації (в тому числі: власний сайт, сторінка у мережі Facebook); налагодженням контактів на рівні місцевих державних і бізнесових структур тощо; вивченням потреб членів української громади для цілеспрямованої допомоги. При ГО «Українська родина» створені секція з баскетболу, дитяча музично-театральна студія «До-мі-соль-ка», курси турецької мови, реалізовується культурно-освітній

проект відпочинку дітей. З 1 жовтня 2017 р. відкрилася Суботня школа української мови та літератури.

За участі Посла України у Туреччині Андрія Сибіги, Голови району Муратпаша міста Анталія Ümit Uysal та Голови української громади Віти Михайлової 3 квітня 2017 р. відкрили виставку «50 винаходів, які Україна подарувала світу». Наприкінці квітня 2017 р. у районі Лара (Анталія) «Українська родина» відкрила секції з баскетболу. З метою поглиблення товариських зв'язків між членами громади, дружнього спілкування та створення командного духу діаспори на тлі вболівання за українських учасників конкурсу 13 травня 2017 р. на території Atatürk Kültür Parkı (культурний парк ім. Ататюрка) відбувся святковий концерт, присвячений Всесвітньому Дню вишиванки та прямий ефір найбільшого музичного конкурсу Європи – Євробачення 2017.

Для підвищення зацікавленості діаспорян до поглибленого вивчення української мови «Українська родина» (26 травня 2017 р.) організувала творчий вечір-зустріч з Олександром Авраменком – відомим українським педагогом, телеведучим, мовознавцем, автором самовчителів «Українська за 20 уроків», «100 експрес-уроків української», а також більше сотні підручників Олександром Авраменком.

Українці Туреччини не залишаються байдужими до трагічних подій, які проходять на Сході України. Так, у червні 2017 р. за сприяння Посольства України в Турецькій Республіці та Благодійної організації Полтавський Батальйон Небайдужих на відпочинок до Туреччини прибуло 12 дітей, віком від 10 до 15 років. За підтримки муніципалітету Анталії (Antalya Büyükşehir Belediyesi), діти відвідали Анталійський акваріум, Музей іграшок, Музей біології моря. Були проведені зустрічі – майстер-класи учасників проекту з відомими людьми.

Для ознайомлення діаспорян, місцевих жителів та гостей міста Анталія з творчістю українського митця Івана Марчука у липні 2017 р. в Археологічному музеї Анталії експонувалася персональна виставка все-світньовідомого українського художника. З насиченою культурною програмою проходили Дні української культури в Анталії наприкінці липня 2017 р. У рамках Днів української культури 21 серпня проходив творчий вечір Лесі Горової за участі Світлани Ніконорової. На заході було проведено підсумок конкурсу дитячих малюнку «З Україною в серці».

У рамках заходу відбулася прем'єра режисерської стрічки «Переселенець» й презентація книги «40 або чому чуваки не святкують». До Дня Державного Прапора України (23.08.2017) українці Анталії влаштували автопробіг та фотосесію з прапорами на тему «Україна від краю до краю», який також проходив в межах фестивалю Днів української культури в Анталії.

У серпні та у вересні зусиллями української громади були організовані зустрічі українських туристів в аеропорту Анталії. Учасники акції вітали гостей та роздавали прапорці Туреччини і україномовні буклети-пам'ятки з корисною інформацією. У пам'ятках зручного формату розміщено перелік найбільш популярних та цікавих місць анатолійського узбережжя, контакти Посольства України в Турецькій Республіці і Анталійської громади українців, перелік питань, в яких українська громада здійснює підтримку та захист українців за кордоном. Наприкінці року українська громада, вже не перший раз, організувала акцію вшанування жертв Голодомору 1932-1933 років. У грудні для дітей діаспорян провели святковий концерт до дня Святого Миколая за участю творчих колективів громади. По завершенню дітям вручили святкові подарунки.

На початку грудня 2017 р. в Анталія проходив фестиваль українського кіно «Без коріння немає насіння». Серед почесних гостей заходу були: Іван Федорович Драч – Герой України, володар Національної премії України імені Тараса Шевченка, видатний письменник, поет, перекладач, критик, драматург; В'ячеслав Хоменко – Перший секретар з консульських питань Посольства України в Турецькій Республіці; Алла Кендзера – Керівник Секретаріату Товариства зв'язків з українцями за межами України (Товариство «Україна-світ») [5].

Отже, на другому десятилітті ХХІ ст. ми спостерігаємо відродження, а точні, навіть зародження діаспорного життя українців в Туреччині, чого ми не можемо сказати про попередні часи проживання українців в Анатолії. Діаспорні організації, які були створені, як правило, в останні роки в Туреччині характеризуються відкритістю і прозорістю. Все, що вони роблять, допомагає українській громаді відчувати себе не залишеними рідною країною, активно долучатися до сучасних тенденцій української культури. Також заходи громади сприяють розвитку добрих взаємовідносин між Україною і Туреччиною.

Список використаних джерел:

1. Кримський А. Історія Туреччини. К. – Львів. – 1996. – 287 с.
2. Наріжний С. Українська еміграція. Культурна праця української еміграції 1919–1939. К., 1999. – 272 с.
3. Трощинський В.П., Шевченко А.А. Українці в світі. К., 1999. Т. 15. 352 с.
4. Офіційний сайт посольства України в Туреччині. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://turkey.mfa.gov.ua/ua/ukraine-tr/ukrainians-in-tr/>

5. Офіційний сайт ГО «Українська родина» в Туреччині. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukraile.com/zvit-pro-vikonanu-robotu-za-2017-rik/>

6. «Україна». [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukr-ayna.com/uk/skilky-ukraintsiv-v-turechchyni/>

Сардак С. Е.

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри міжнародних економічних відносин,
регіональних студій та туризму
Університету митної справи та фінансів*

Попович В. А.

*студентка кафедри економіки
та менеджменту туристичної діяльності
ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»*

**РОЗВИТОК ТУРИСТИЧНИХ ДЕСТИНАЦІЙ
ПІВДЕННО-СХІДНОЇ АЗІЇ**

Туризм займає вагомe місце в економіці та повсякденному житті багатьох людей, регіонів, країн та світу в цілому. Внаслідок трансформації світоглядних установок населення у напрямі зростання потреби у мобільності та інформаційному задоволенні, разом із загальним підвищенням життєвого рівня населення у окремих регіонах сформувалися потужні туристичні дестинації. Попри велику кількість робіт присвячених сфері туризму, існує ряд тем, яким приділено недостатньо уваги. Серед них важливим є питання сучасного стану та перспектив розвитку окремих туристичних субрегіонів, до складу яких належить Південно-Східна Азія.

Теоретичні й практичні аспекти розвитку туристичних дестинацій Південно-Східної Азії досліджували такі вчені, як: О.О. Бейдик, В.Г. Герасименко, А.Я. Короткова, В.І. Стафійчук, О.В. Мацюк, С.Е. Сардак, О.В. Ханова та інші. Тому тематика даного дослідження є актуальною.

Стрімкий економічний розвиток країн даного регіону, вигідне геополітичне розміщення, володіння великим туристично-рекреаційним потенціалом, сприятливим кліматом та культурно-історичними пам'ятками світового рівня обумовили швидке зростання і вдосконалення

туризму. Спираючись на данні туристичних відвідувань, що надає Все-світня організація туризму, з усіх регіонів Південно-Східна Азія показує великий темп приросту туристичного потоку починаючи з 2005 року.

Південно-Східна Азія, яка на даний момент включає одинадцять країн (В'єтнам, Таїланд, М'янма, Малайзія, Лаос, Індонезія, Філіппіни, Сінгапур, Східний Тимор, Бруней та Камбоджа), значно виділяється на туристичному ринку, що пояснюється низкою важливих та ефективних чинників.

По-перше, цьому сприяє привабливість природних факторів. У регіоні досить велика різноманітність природно-рекреаційних ресурсів. До їх складу входять комфортабельний клімат, незвичайна природа, значна тривалість туристського сезону, наявні умови для розвитку спортивного й екстремального видів туризму. Все це можна відвідати на приморських курортах Таїланду (Паттайя, Пхукет, Самуй), Малайзії (Лангкаві, Пенанг, Дамай), Індонезії (Балі, Ломбок, Бінтан); м'янманському архіпелазі Мергуї; прибережних зонах В'єтнаму і Тимор-Лешті. Популярними серед екстремальних видів є курорти Крабі, Пхукет (Таїланд), Кута, Ніас (Індонезія), Катандуанес (Індонезія).

По-друге, в регіоні строкаті культурно-історичні фактори. Країни наповнені людьми різних релігій, етнічної належності, незвичайних культур й давніх традицій. Багата й унікальна історико-культурна та природна спадщина Південно-Східної Азії знайшла зображення у Списку всесвітнього надбання ЮНЕСКО. До їх складу ввійшли Рисові тераси в Філіппінських Кордильєрах; Храмний комплекс Прамбанан та Культурний ландшафт провінції Балі в Індонезії; Археологічна пам'ятка Банчіанг в Тайланді; Національний парк Кінабалу в Малазії; Долина Глечиків в Лаосі тощо.

По-третє, важливу роль у поширенні туризму в даному регіоні посідають соціально-економічні фактори. У цих країнах недорогі ціни на послуги, проте гідний рівень обслуговування. Крім того, за останні роки країни Південно-Східної Азії стали значними рекреаційно-туристичними центрами: розвинулися всі наявні види переміщень, які є недорогими та безпечними; більшість готелів мають чотири або п'яти-зіркове обслуговування, за винятком В'єтнаму (там знаходяться три-зіркові готелі); для туристів завжди є широка варіація місць проживання, харчування та розваг.

Всі ці чинники сприяли успішній динаміці та заохоченню туристів до регіону. В цілому Південно-Східну Азію щорічно відвідують понад 30 мільйонів чоловік. Статистика засвідчує, що з кожним роком потік туристів зростає. Так, наприклад, у 2016 р. до Східного Тимору подорожували 66 тис. осіб, а у 2019 вже 75 тис. осіб; у В'єтнам у 2016 р. завітали 10 млн. осіб, а у 2019 р. 15 млн. осіб. Загалом, у 2019 р. країни

регіону мали таку туристичну активність: Сінгапур відвідало 14 млн. осіб, Індонезію – 15 млн., Філіппіни – 7 млн. осіб, Камбоджу – 6 млн. осіб, а Таїланд понад 37 млн. осіб. Спад активності у 2019 р. торкнувся лише Малайзії: у 2016 р. – 27 млн. осіб, а у 2019 р. – 24 млн. осіб [2].

Але, крім позитиву слід зазначити, що регіон також має і негативні чинники. Серед них слід виділити політичну, економічну та соціальну нестабільність та часті природні катаклізми (землетруси, повені, цунамі, урагани). Крім того, туристичні потоки в регіоні наприкінці 2019 та впродовж 2020 р. значно зменшилась зі зростанням світової кризи у сфері туризму спричиненою пандемією коронавірусу. З новими обмежувальними урядовими заходами та намаганням забезпечити один одного, люди обмежили туристичну активність. Через це відвідуваність туристами курортів була мінімальною та з особливостями дотримання усіх правил безпеки. Прогнозується, що при знятті заборон та обмежень, розвиток туризму буде і далі продовжуватися.

Отже, дослідження дає можливість зробити висновок про те, що країни Південно-Східної Азії мають різну популярність серед туристів. Найбільший інтерес та найбільшу поширеність між туристами складає Малайзія, Таїланд, Сінгапур та Індонезія. Ці країни є лідерами за обсягом туристських витрат та формують своєрідні туристські блоки в регіоні. Спираючись на сукупність всіх раніше перерахованих і згаданих чинників, слід зазначити те, що слухний клімат території, багата історично-культурна спадщина та безліч можливостей, що сприяють зросту різноманітних видів туризму є основними факторами, завдяки яким регіон Південно-Східної Азії набрав свою популярність та значущість серед туристичних місць для багатьох туристів світу. Південно-Східна Азія постала регіоном, що спеціалізується на розвитку курортно-пляжного, спортивно-екстремального та культурно-пізнавального туризму. Попри сучасні наявні проблеми, Південно-Східна Азія веде активний розвиток туристичної індустрії регіону та є привабливим осередком у світовій індустрії туризму.

Список використаних джерел:

1. World Tourism Organization UNWTO: www.unwto.org.
2. Мировой Атлас Данных : <https://knoema.ru/atlas>.
3. Asia & Pacific : <https://whc.unesco.org/en/asia-pacific>.
4. Сардак С.Е. Перспективи соціально-економічного розвитку людських ресурсів в умовах глобалізації. *Актуальні проблеми економіки*. 2011. № 9. С. 217–225.
5. Sardak, S., Krupskiy, O., Dzhyndzhoian, V., Sardak, M., Naboka, Y. Development of historical and cultural tourist destinations. *Journal of Geology, Geography and Geoecology*. 2020. № 29(2), 406–414.

Севрюк В. С.
магістр II курсу
Російського державного гуманітарного університету

Шутова А. О.
студент II курсу
Російського державного гуманітарного університету

ІНТЕГРАЦІЯ РЕПАТРІАНТІВ ІЗ ПОСТРАДЯНСЬКОГО ПРОСТОРУ В ПОЛІТИЧНУ СИСТЕМУ ІЗРАЇЛЮ В 1990-Х РОКАХ

Історія Ізраїлю міцно пов'язана з питанням про міграцію. Особливу роль у цьому процесі займали репатріанти, які прибули з території пострадянського простору. У попередніх аліях кількість вихідців з країн колишнього СРСР переважала.

Розпад СРСР ознаменував нову епоху в світовій політиці і водночас позначився на внутрішній ситуації в Ізраїлі. Хвиля нових репатріантів 1990-х рр., яку в російській історіографії називають «Великою алією», зробила внесок у розвиток внутрішньополітичної системи Ізраїлю. Для більшого розуміння специфіки політичної системи Ізраїлю необхідно виділити головні особливості Великої алії і основні досягнення репатріантів на внутрішньополітичній арені Ізраїлю.

У період економічної, соціальної та політичної дестабілізації на пострадянському просторі спостерігалася тенденція масової міграції з пострадянських країн. Падіння рівня життя, інфляція і зростання безробіття стали причиною нової алії в Ізраїль. У 1990-х рр. цей процес був викликаний не антисемітськими настроями в суспільстві, як це було раніше, а прагненням репатріантів підвищити рівень життя.

Вихідці з пострадянського простору створили унікальну спільноту, яка відрізняється від місцевого соціуму своєю культурною та історичною специфікою. При цьому через свою неоднорідність, ця спільнота повністю не охоплювала усіх репатріантів. Однак цей факт не знецінив співтовариство репатріантів з пострадянського простору, а, навпаки, в котре пояснив причину залучення репатріантів 1990-х в політичне життя країни.

Хвиля Великої алії періоду 1990-х має певну специфіку: 1) масовість «інтелектуальної» міграції в Ізраїль. У своїх дослідженнях В. Морозов говорить про 200 тис. емігрантів, які залишили територію Росії за двадцять років [7]; 2) процес міграції мав добровільну основу; 3) надання допомоги репатріантам і сприяння влади Ізраїлю в процесі

репатріації (у тому числі використання Програми для репатріації від Міністерства алії і абсорбції) [7].

Інтелектуальна міграція – це переважно безповоротний процес. Подібна тенденція завдає безпрецедентної шкоди економіці країни-донора і одночасно приносить потенційну користь економіці країни-реципієнта. Така само ситуація склалася і у випадку з репатріантами, які прибули з території Росії після розпаду СРСР. Репатріанти нової хвилі не були настільки схильні до комуністичної ідеології, як їх попередники, що спрощувало їм процес інтеграції. При цьому зазначалося, що більшість представників «Великої алії» мали вищу освіту і були висококваліфікованими фахівцями.

Приплив фахівців стимулював попит на освітні послуги, що, в свою чергу, дало старт кільком реформам. Для надання більшої кількості місць у вищих освітніх установах, уряд Ізраїлю розширив кількість місць у вже існуючих Вузах і коледжах, а також законодавчо дозволив створення приватних університетів (без фінансування їх з боку держави) [1, с. 149].

Особливо вдало міграційний процес «Великої алії» збігся з початком проведення низки економічних реформ. В даному періоді відзначалося динамічне зростання економіки, засноване на залученні репатріантів в різні сфери виробництва та економіки [3].

Процес абсорбції та об'єднання репатріантів алії 1990-х років у комплексі включав у себе три підходи, які спрощували процес політичної інтеграції та консолідації нових громадян: 1) самостійна ініціатива репатріантів у політичній сфері; 2) просування репатріантів у сферу державної служби, партії, парламент, профспілки, громадські організації тощо; 3) створення партій-сателітів, що просувають інтереси нових громадян.

У спробах об'єднати таку велику кількість вихідців з пострадянського простору неодноразово намагалися консолідуватися в рамках будь-яких політичних партій.

У 1992 році на виборах до парламенту партії Талі і ДА, що були створені за підтримки «Асоціації вихідців з СРСР» та «Сіоністського форуму», ділили між собою російськомовний електорат. Як помічає В. Ханін, зазначені партії були підпорядковані великим політичним гравцям – Авода і Лікуд [5]. Для прикладу варто відзначити і політичну партію Е. Барака, яка стала ініціатором створення чергової партії для репатріантів під назвою «Тіква», але цей проект також не отримав серйозного результату.

Однак заснована в 1995 році партія «Ісраель ба-алія» (далі – ІБА) змогла на виборах до ізраїльського парламенту 14-го, 15-го, 16-го

скликать просунути своїх кандидатів і забезпечити їм сім, шість і три мандатів від своєї партії в Кнесеті [3].

У період 1996–1999 рр. представники Партії ІБА займали посади міністра алії і абсорбції в Кабінеті міністрів при Б. Нетаньягу, міністра торгівлі і промисловості, а також глави МВС. Крім цього, в період правління Е. Барака пост заступника міністра алії і абсорбції теж займав репатріант з пострадянського простору.

Наприкінці 1990-х ІБА розкололася на три партії, у складі яких були репатріанти. Крім ІБА, це були партії «Демократичний вибір» та «НБІ».

Процес деструкції всередині партії Ізраель ба-алія відбувся через: 1) протиріччя в ідеологічному напрямку; 2) соціокультурні відмінності; 3) спробу ІБА монополізувати російськомовний електорат.

На виборах 2001 року партія ІБА переметнулася в Опозиційний політичний блок через незгоду з політикою Е. Барака щодо питань вирішення близькосхідного конфлікту.

ІБА повернулася до колишнього курсу тільки по завершенні виборів 2001-го року і перемоги А. Шарона. У цей час представники ІБА займали посади міністра алії і абсорбції і заступника глави Міністерства будівництва.

Беручи до уваги вищезазначене, можна зробити висновок, що механізм «салатниці», за яким десятиліттями будувалося суспільство Ізраїлю, досить ефективно спрацював у випадку з «пострадянськими» репатріантами.

Можна скласти наступну картину: політичний вплив репатріантів з пострадянського простору на політичне життя держави Ізраїль зводиться до планомірної політичної інтеграції нових репатріантів з метою абсорбування та адаптації в новому середовищі. Це було зроблено за давно відпрацьованим механізмом, що був відточений при роботі в подібних ситуаціях. У певні етапи ці програми сприяли консолідації нових громадян, але в деяких ситуаціях відстежувався процес розколу через незгоду в ряді політичних рішень.

Незважаючи на відсутність особливих успіхів, результат на виборах в Кнесет 1996, 1999 і 2001 рр. і успіх партії ІБА показав, що громада здатна консолідуватися і не є аполітичною.

Список використаних джерел:

1. Дервянко Н. В. Высшее образование в Израиле как элемент инновационного развития. Вестн. Том. гос. ун-та. Томск, История. 2012. № 2. (18). С. 148–151

2. Марьясис Д.А. Израиль и миграция высококвалифицированной рабочей силы: утечка мозгов и возможности пополнения рынка

качественным человеческим капиталом. Вестник МГИМО. Москва, 2019. № 4. (67). С. 201–214.

3. Морозов В.М. Интеллектуальная миграция в Израиль: российский аспект. Вестник МГИМО Университета. Москва, 2012. № 6. С. 238–241.

4. Морозов В.М. Русскоязычная иммиграция в Израиль как фактор в развитии межгосударственных отношений : дис. ... канд. ист. наук : 07.00.15 / Москва, 2009. С. 188.

5. Ханин В.Э. «Третий Израиль»: русскоязычная община и политические процессы в еврейском государстве в начале XXI века. Москва, 2014. 241 с.

6. Moshkova T. D. Russian-Israeli relations: the role of the Russian-speaking community of the State of Israel. Вестник РУДН. Серия: Международные отношения. Москва, 2018. С. 387–398.

7. Міністерство алії та інтеграції. Інформація. Сайт урядової інформації та послуг. URL: https://www.gov.il/ru/departments/about/about_maya (дата звернення 16.12.2020).

8. Yisrael Be'aliyah. Офіційний сайт Кнессета. URL: http://www.knesset.gov.il/faction/eng/FactionPage_eng.asp?PG=5 (дата звернення 17.12.2020).

Трофимченко А. Л.

аспірант кафедри всесвітньої історії

історико-філософського факультету

Київського університету імені Бориса Грінченка

ВПРОВАДЖЕННЯ ОСВІТНІХ РЕФОРМ В ЯПОНІЇ У 1920-1950 РОКИ

З давніх часів системі освіти Японії приділялося багато уваги. Освітні процеси тісно перепліталися з культурою, релігією, політикою. Здобутки в різних сферах діяльності і військовій галузі стали можливими завдяки успішним показникам в освіті.

Питання впровадження освітніх реформ у повоєнний час в Японії бере свій початок ще з 20-30-х рр. ХХ ст. Під впливом домінування інших держав формувалася політика Японії, відтак впровадження змін набувало нового характеру. Саме ці аспекти формували концепцію освіти. Вплив інших держав визначали політичне життя країни, а разом із ним освітні тенденції.

Японія знаходилася під впливом Китаю та Кореї, деякий час була залежною від Нідерланд, Великої Британії, США з якими активно вела торгівлю. Інтервенція вливала на економіку та політику держави, а й разом на суспільні процеси. Через територіальну близькість, спільні кордони, перерозподіл території та підписані договори Японія тривалий була пов'язана і з Радянським Союзом (далі з Росією) [9]. Японська система освіти формувалася під впливом ідей європейських освітян, зокрема американського філософа Джона Дьюї ідеолога і пропагандиста освітнього прогресивізму. Перша третина ХХ ст. являється часом Руху нової освіти. Впровадження ідей Джона Дьюї мав глобальний вплив на реформи. Після 30-х р. ультра націоналістичні тенденції поступово стали помітнішими в освіті Японії.

Змінена влада у 1931 р., прагнула ліквідувати лібералізм серед російських викладачів та студентів і замінити на віру у «національну політику» та «японський дух». Це призвело до «контролю думок» супротиву іноземному впливу. Ідеологія прагнула перемогти принципи імператорського впливу щодо питання освіти [6].

У 1937 р., з початком китайсько-японської війни, актуальним стає питання мілітаризму, яке набуває все більшої популярності. Уряд відчував необхідність переглянути освіту, щоб привести її у відповідність до цілей Нового порядку у Східній Азії. Після вступу Японії у Другу світову війну, як і раніше, посилилася мілітаристська освіта, контроль за ідеями та академічним змістом [1, с. 156–158].

Після 1938 р., генерал Садао Аракі, був призначений міністром освіти, він наголошував на духовно-моральному вихованні як засобі просування вірності імператору та служінню державі. Наглядова рада з питань освіти видала реформу національної школи 1941 р. [2]. Вона не була повністю підпорядкована національним японським інтересам. Це, насамперед, вплинуло на зміни навчальних програм у початковій школі. На початковому рівні, за наказом «Про освіту № 4» від 14 березня 1941 р., мета нового курсу полягала у «змушуванні учнів усвідомлювати моральну місію Імперії, і навчати їх практичній моралі, виховувати чесноти на принципах Імператорського Рескрипту про освіту». Основні аспекти освіти вбачали у засвоєнні основних предметів з чітко визначеними цілями для їх подальшого застосування. Метою вивчення мови було навчити учнів самовиражатися та розуміти мову, виховувати національний дух шляхом вивчення суспільної думки. Вивчення предмету історія передбачало пізнання історії нації. Вивчення природничо-математичних дисциплін мало дати можливість учням виховувати творчий дух, що базується на розумі, і дозволити їм сприяти зростанню нації. Освітня філософія, як прописано в основному курсі моралі, навчало, що цінність людини полягає в її корисності та підпорядкуванні

державі. За оцінками дослідників, приблизно третина навчальної програми була присвячена націоналістичному змісту. Як ми бачимо, навчальна програма мала чітко визначений характер і пояснення для вивчення кожної з дисциплін.

Наприкінці війни, в 1945 р., японська шкільна система опинилася в умовах повної стагнації. Ступінь пропаганди й агітації, якими був просякнутий зміст підручників з гуманітарних дисциплін, досягав такого рівня, що після поразки Японії у Другій світовій війні одним з перших розпоряджень окупаційної влади стала повна заборона використання усіх таких підручників, що викликало необхідність призупинення викладання цих предметів у школі до написання нових підручників [4, с. 71–72].

В оприлюдненому 22 жовтня 1945 р. меморандумі «Адміністрування освітньої системи Японії» зазначалося:

1) Поширення мілітаристської та ультра націоналістичної ідеології має бути заборонене, військова підготовка та тренування – перервані.

2) Впровадження концептів і встановлення практик, які перебувають у гармонії з ідеями представницького уряду, міжнародного миру, гідності індивіда і таких фундаментальних прав людини, як свобода зібрань, слова і релігії, буде заохочуватися [8].

У 1946 р. була прийнята нова Конституція, що проголосила пацифізм і демократію. GHQ (General Headquarters, Генеральний штаб) просив США направити Місію до Японії для вивчення післявоєнних реформ освіти в країні. Місія освіти прибула у березні 1946 р. під керівництвом Джорджа Стоддарда, до якої входили двадцять шість провідних експертів у сфері освіти і виступила із звітом, що містив низку рекомендацій. Вже у квітні 1946 р. Місія оприлюднила доповідь, яка лягла в основу освітньої реформи Японії. Основна концепція спиралася на ліберально-демократичні принципи. У травні 1946 р. Міністерство освіти Японії під наглядом відповідного відділу штаб-квартири окупаційних сил видало посібник «Керівництво до «нової освіти»», перші шість розділів якого були присвячені базовим проблемам, пов'язаним з розбудовою нової Японії. Як першочергові завдання зазначалася необхідність викорінення мілітаризму та ультра націоналізму, утвердження поваги людяності, особистості та індивідуальності, покращення наукових стандартів, а також зміна підходів до філософської та релігійної освіти, поширення демократії у всіх сферах суспільства і т. ін.

Загалом, широкомасштабна повоєнна реформа японської системи освіти була проведена на основі рекомендації Місії.

Основою освітніх реформ став Основний Закон про Освіту, прийнятий в 1947 р. Цей закон чітко виклав основоположні принципи післявоєнної освіти. Слідом за цим кількість освітніх законів, що визначали структуру та управління освітою було збільшено, зокрема Закон про шкільну освіту

(1947 р.), Закон про освіту (1948 р.), Закон про соціальну освіту (1949 р.) та Закон про приватну школу (1949 р.) [5, с. 2–6].

Основні ідеї нової системи освіти були такими:

- 1) перехід від довоєнної дуальної шкільної системи до єдиної, відомої, як система 6-3-3-4;
- 2) продовження примусової освіти до 9 років, включаючи початкову школу та нижчу середню школу;
- 3) усиновлення, принцип спільної освіти хлопчиків і дівчаток;
- 4) створення освітніх рад в префектурних та муніципальних рівнях;
- 5) скасування звичайних шкіл та створення університетської освіти [3, с. 124].

Поразка у війні була нелегким стартом для початку здійснення реформ, але вирішили продовжувати їх на повну. В області управління освітою існували місцеві освітні комісії введені за американським зразком. З 1951 р. Японія була поставлена під контроль Генерального штабу союзників. Проте, впровадження цієї системи зіткнулося з різними проблемами японців, серед яких, соціальний контекст, такий як труднощі з методами обрання та висування членів ради, а також взаємозв'язок між загальною адміністрацією та адміністрацією освіти. В 1956 р., щоб пристосувати систему освіти до японських умов було видано «Закон про Організацію та управління місцевим управлінням освіти» [7, с. 236–237].

Отже, проаналізувавши історичні процеси 30-50-х рр. ХХ ст. можна зробити висновок, що система освіти у міжвоєнний та повоєнний час була тісно пов'язана з питанням ультраціоналізму та мілітаризму, однак після поразки Японії у Другій світовій війні концепції впровадження освітніх реформ різко змінилися під впливом освітян, науковців та філософів США. Допомога США у реформуванні змісту освіти у дусі ліберально-демократичних поглядів відіграла ключову роль у повоєнні роки. Японія без сумнівів має свою особливу культуру, філософію, релігію, що завжди істотно впливало на політичне та економічне становище держави. Особливості соціально-економічного розвитку та політики впливали і на освіту в країні.

Післявоєнний період – це час економічного, соціального та культурного прогресу країни, яка нині являється лідером за темпами розвитку у різних сферах суспільної діяльності. Цьому Японія, насамперед має завдячити освіті.

Список використаних джерел:

1. Anderson R. Three Epochs of Modern Education. Washington. 1959. 233 с.

2. Japan History & Background *Education Encyclopedia – State University*. New York. 2016. URL: <https://education.stateuniversity.com/collection/2/World-Education-Encyclopedia.html>.
3. Keenleyside H. History of Japanese education and present educational system. Tokyo. 1982. 264 с.
4. Kellogg A. The New Education: School Management, a Practical Guide for the Teacher in the School Room. Japan. 2015. С. 71–72. 128 с.
5. Lebowitz A. «Little Citizens» and «Star Pupils»: Military Middle Schools in Wartime Japan. 2007. С. 2–6.
6. Miki I. History of education in Japan 2005. URL: <http://factsanddetails.com/japan/cat23/sub150/entry-2794.html>.
7. Nish T. Unconditional Democracy: Education and Politics in Occupied Japan. 1945-1952. Tokyo 2004. 414 с. ISBN-10 : 0817974423.
8. Passin H. Society and Education in Japan. *New York : Teachers College Press*. 1968. 347 с.
9. Японія. Загальна довідка / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України Державна підтримка українського експорту. 2017. URL: http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/z_info/jap/1055.html.

Фалько С. А.

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Національної академії Національної гвардії України*

ВОЄННА МОДЕРНІЗАЦІЯ НА СХОДІ В ХІХ – ПОЧ. ХХ СТ.: ПРОБЛЕМИ СТВОРЕННЯ ОФІЦЕРСЬКОГО КОРПУСУ

Сучасні військові перетворення в світі у галузі військової освіти роблять актуальним вивчення досвіду запозичення в системі військової освіти, що відбувалися у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. Використовуючи метод порівняння, проаналізуємо, на прикладі перенесення європейських військових інновацій в Азії, проблеми та труднощі реалізації навчальних програм у військових закладах Японії, Туреччини, Китаю, Ірану.

Мета нашого дослідження полягає в тому, щоб на прикладі військової модернізації армії у напрямку формування офіцерського корпусу Османської імперії, Японії і Китаю, Ірану в другій половині ХІХ та на початку ХХ ст. висвітлити проблеми становлення військової освіти в провідних країнах Сходу, що відбувалися в процесі реформ у військовій сфері.

Автор неодноразово звертався до теми воєнної модернізації [1; 2]. При цьому раніше розглядалися питання, пов'язані з діяльністю воєнних місій та експорту зброї з Європи та США в країни Сходу [3; 4].

Період рубежу XIX–XX ст. досить докладно висвітлений в історіографії. Нині опубліковано ряд робіт, в яких описується діяльність військових місій з Європи в Османській імперії, Ірані, Японії та Китаї. Автори цих досліджень – Ієгуда Валах [5], Елізабет Каске [6], Стефані Кронин [7], Олівер Штейн [8], Олександр Сілін [9], Едвард Еріксон та Месут Уяр [10].

Першими офіцерами в Османській імперії в XIX ст., які організували навчання у військових закладах, були французькі офіцери [11, с. 322]. Але поразка у війні з Німеччиною в 1871 р. покінчила з військовим авторитетом Франції у сфері оборони. З 80-х рр. XIX ст. поступово військова освіта в Туреччині, Китаї і Японії потрапляє під контроль німецьких офіцерів [12, с. 100]. Німцями більш цілеспрямоване, в професійному відношенні, було організовано навчання кадетів Японії [14], Туреччини [9, с. 79–85; 10, р. 206] та Китаю [6, s. 145–154] в напрямку польової служби, практичного виконання службових обов'язків. Заохочення конкуренції між учнями, ініціатива й творча самостійність – ось головні напрямки німецької військової школи. Цікаво, що стан військової освіти в країнах Азії постійно було під наглядом іноземних розвідувальних служб [15, р. 175–176].

Разом з тим, опір організації навчального процесу з боку консерваторів-традиціоналістів був достатньо сильним. Про це повідомляє свідок тієї епохи реформаторських перетворень в галузі військової освіти Туреччини в 70-х рр. XIX ст. – Адам Чайковський [13, с.403–404]. Сучасна дослідниця з Німеччини Елізабет Каске прийшла до схожого висновку щодо опору місцевих консерваторів службової діяльності німецьких офіцерів в воєнній школі м. Тяньцзін в 80-х рр. XIX ст. [6, s.164].

Детальне вивчення проблеми вказує нам, що необхідно звернути увагу на внутрішні культурні умови, національні особливості та інші передумови успішної організації військової освіти в Туреччині і Японії, і невдачі німецьких офіцерів в Китаї. Військова школа, організована німцями в м. Тяньцзін, через кілька років фактично припинила своє існування [6, s.154–166]. Головні причини невдач, спроби перенесення німецької військової освіти в Китай, в той період, лежали в площині культурних відмінностей вчителів і учнів, відсутності мовної підготовки німецьких офіцерів, конфуціанському консерватизмі маньчжуро-китайської еліти. Схожа доля військової освіти була в Тегерані. Але, в Османській імперії та Японії успіхи в галузі військової освіти сприяли створенню національної еліти. В XX ст. випускники європейованих

військових навчальних закладів очолювали Збройні сили та уряди Туреччини і Японії, Китаю та Ірану.

Окрема тема нашої проблематики – відрядження офіцерів для навчання в європейські військові навчальні заклади. Цей напрямок є перспективним у вивченні процесу впливу новітніх технологій на проведення військових, політичних та інших реформ на Сході.

Організація навчання в установах військової освіти, поряд з іншими факторами, зіграла свою роль у бойових діях під час наступних війн в Азії. Саме війни стали головним іспитом для випробування рівня професіоналізму військової освіти вищеназваних країн. Китайська армія була знищена японцями у 1895 р. Туреччина у 1922 р. перемогла Грецію. Таким чином, це підтвердило успіх діяльності європейських військових місій у досліджених країнах Азії.

Також з причинами успіху або невдачі впровадження професійних інновацій в освітній процес була прямо пов'язана політична ситуація в країні. Таким чином, політична мета є основоположною, фундаментальною при ухваленні рішення про направлення військової місії як для країни, що відправляє військову місію, так і для країни, яка приймає військових професіоналів. Корисною для проведення військових реформ була діяльність іноземних військових професіоналів.

Разом з тим, слід пам'ятати, що поряд з модернізацією збройних сил сама по собі іноземна військова допомога, як правило, обумовлена зовнішньополітичними інтересами країн, які направляють військові місії. За кожною допомогою, зазвичай, стояли конкретні політичні та комерційні інтереси країн, які допомагали в навчанні офіцерського корпусу. Також практика показала, що неможливо було провести ефективні військові реформи у ХХ ст. – періоді продовження індустріальної революції – без активної допомоги з-за кордону.

Список використаних джерел:

1. Фалько С.А. Військово-інструкторська місія під керівництвом полковника К.В. Церпицького в Бухарській емірат (1884 р.). *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць*. К. : ВІР УАН, 2016. Вип. 109. (№ 6). С. 106–115.
2. Фалько С.А. З історії воєнної модернізації на Сході в другій половині ХІХ ст.: діяльність інструкторських місій військового міністерства Російської імперії в Азії. *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць*. К.: ВІР УАН, 2018. Вип. 130. (№ 3). С. 141–151.
3. Фалько С.А. З історії військового співробітництва в Азії у другій половині ХІХ в.: експорт зброї з арсеналів Російської імператорської армії на Схід. *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць*. К. : ВІР УАН, 2018. Вип. 138. С. 152–161.

4. Фалько С.А. Поставки зброї з Європи і США в Азію у другій половині XIX – початку XX ст.: порівняльний аналіз. *Воєнно-історичний вісник: Збірник наукових праць Національного університету оборони України*. К.: ЦП «Компринт», 2019. Вип. 4 (30). С.19–31.
5. Wallach Jehuda L. Anatomie einer Militärhilfe. Die Preuisch-deutschen Militärmissionen in der turkei 1835–1919. Dusseldorf, 1976. 326 p.
6. Kaske Elisabeth. Bismarcks Missionare: deutsche Militarin–strukture in China 1884–1890. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2002. 293 s.
7. Cronin S. War and Peace in Qajar Persia. Implications Past and Present. Londres et New York: Routledge, 2008. 224 p.
8. Oliver Stein. The Moltke Myth in German–Turkish relation. *History Compass*. Volume17. Issue. 7. 2019. P. 3–11.
9. Силян А.С. Экспансия Германии на Ближнем Востоке в конце XIX века. М.: Наука, 1971. 256 с.
10. Erickson Edward J., Uyar Mesut. A Military History of the Ottomans: From Osman to Ataturk. ABC–CLIO, History, 2009. 379 p.
11. Военно-статистический сборник. Вып. 2. Турция / сост. под ред. Н.Н. Обручева. СПб. : Воен. тип., 1868. Ч. III, 350 с.
12. Гёрлиц В. Германский Генеральный штаб. История и структура. 1657–1945. М. : Центрполиграф, 2005. 478 с.
13. Чайковский А. Несколько слов о турецких военных школах. *Военный сборник*. 1876. № 12. С.401–410.
14. Російський державний воєнно-історичний архів. Ф. 846. Оп. 5. Спр. 10. Арк. 40–51.
15. Baklanov Mikhail, Kemalöglu İlyas. Rus Genelkurmay Belgelerinde II. Abdülhamid ve Osmanlı Ordusu. Zeytinburnu Belediyesi, 2018. 238 p.

Філь Ю. С.

*кандидатка історичних наук,
молодша наукова співробітниця відділу
Азіатсько-Тихоокеанського регіону
Інституту сходознавства імені А. Ю. Кримського
Національної академії наук України*

УКРАЇНСЬКО-ІНДІЙСЬКІ ВІДНОСИНИ У 2020 РОЦІ

Не зважаючи на всесвітню пандемію та вимушене обмеження міжнародних контактів, в українсько-індійських відносинах у 2020 році відбулися незначні якісні зміни. По-перше, навесні цього року МЗС

України проголосило нову регіональну стратегію. У її основі лежить ідея про те, що попри цивілізаційний вибір, звернений до Європи, та євроатлантичні прагнення, Україна також має спрямувати свій погляд на Азію, яка зараз є економічним центром світу. Співпраця з потужними азійськими країнами поруч з євроінтеграцією має бути пріоритетним напрямком української політики. «Дедалі глибша взаємодія з Заходом має йти пліч-о-пліч з проактивною політикою на азійському Сході, як висловився Міністр закордонних справ України Дмитро Кулеба у своєму блозі» [3]. Вперше була озвучена потреба сформулювати чітку прагматичну стратегію стосовно азійського регіону й зробити її реалізацію не менш пріоритетною за євроінтеграцію. Для реалізації стратегії було зроблено низку кроків. На початку квітня 2020 року МЗС оголосив тиждень Азії в МЗС, у рамках якого міністр закордонних справ провів зустріч з послом Республіки Індія. Також з послом протягом року зустрілася низка українських урядовців – прем'єр міністр України, міністр оборони, представники МЗС та РНБО. Було обговорено проблемні питання українсько-індійських відносин. Зустрічі такого рівня сприятимуть налагодженню політичного діалогу між країнами, особливо в умовах пандемії, коли неможливо реалізувати заплановані у 2019 році взаємні візити лідерів обох країн.

По-друге, Україна нарешті переглянула свою позицію стосовно видачі віз громадянам Індії й включила країну до списку тих, громадяни яких мають право на оформлення електронної візи [5]. Для українсько-індійських відносин це особливо важливо, адже до сьогодні процедура отримання віз індійцями була дуже складною і питання спрощення візового режиму звучало на порядку денному на всіх заходах, які стосувалися взаємин між двома державами, мало не спочатку дипломатичних відносин. Оскільки Індія українським громадянам почала видавати електронні візи ще з 2014 року, країна розглядала це питання в площині взаємності. Такий крок сприятиме як розвитку відносин між державами загалом, так і інтенсифікації контактів між обома країнами. Відомо, що в індійському суспільстві наявний туристичний запит на Україну, а лібералізація візового режиму сприятиме реалізації цього запиту, адже ускладнена візова процедура та необхідність оформлення візи безпосередньо в Посольстві України в Республіці Індія (м. Нью-Делі) була суттєвою перешкодою для потенційних індійських туристів та бізнесменів. Зважаючи на те, що в Індії щороку збільшується платоспроможний середній клас, який зацікавлений у туристичному ознайомленні з Україною [2, с. 79], лібералізація візового режиму є кроком, вигідним обом сторонам.

Утім, якісні зміни, окреслені вище, були ініційовані Україною. У відносинах між країнами можна спостерігати асиметрію на всіх

рівнях. Вона виражається у багатьох моментах. Насамперед у тому, що на опрацюванні в індійській стороні вже декілька років перебуває низка проєктів щодо співробітництва з найрізноманітніших питань, що ставить під сумнів реалізацію багатьох спільних проєктів. Також індійська сторона поки не призначила голову українсько-індійської комісії по торговельному, економічному, науковому, технічному, промисловому і культурному співробітництву, що представлятиме Індію. Крім того, проблемним і невирішеним залишається питання перебування українських пацієнтів, які очікують на трансплантацію органів в індійській клініці за державною програмою [4]. Оскільки Індія єдина країна, з якою ухвалено таку угоду, це питання набуває не лише медичного, а й політичного характеру.

Причини того, що потенціал українсько-індійських відносин не може реалізуватися повною мірою й у них спостерігається певна асиметрія можна пояснити багатьма причинами. По-перше, це різниця в політичному, економічному і культурному масштабах країн. Все ж на політичному рівні Індія – це лідер Південноазійського регіону, потужний світовий гравець поруч із США, Китаєм та Росією. На економічному – Індія належить до країн, економіки яких розвиваються швидкими темпами й у 2019 році вона посіла 5 місце в рейтингу найбільших економік світу. Нарешті, в культурному плані Індія належить до великих цивілізацій світу, що додає їй впевненості на міжнародній арені. Тому наразі в Індії є всі підстави позиціонувати себе стосовно України, як патрона, старшого товариша, ба навіть наставника. Попри те, що комунікація на політичному рівні майже не відбувається й Індія не підтримує резолюції ООН, які торкаються України, вона надає гуманітарну допомогу нашій державі й активно сприяє популяризації своєї культури, чим все ж демонструє інтерес до України. Наприклад, для протидії поширенню COVID-19 уряд Індії безоплатно надав ліки, а також забезпечив українські миротворчі сили у Республіці Конго вакцинами від холери, тифу, менінгіту та препаратом мефлохіном. Серед культурних подій слід відзначити, що в Києві у 2020 році було відкрито пам'ятник Магатмі Ганді. Такими діями південноазійський гігант демонструє свої амбіції та наміри культурної експансії в світ, тому єдиний вихід з такої ситуації для України – це налагодження політичного діалогу: Індія наразі має достатню вагу в світі, щоб ставити відносини з Україною в пріоритет і щоб не неї діяли інші важелі.

По-друге, причиною відсутності позитивної динаміки розвитку відносин між державами є відсутність суб'єктності України на міжнародній арені. Україна дуже слабо представлена в індійському медійному і науковому просторі. На індійських новинних сайтах можна бачити численні помилки стосовно України, які найчастіше стосуються

ідентифікації нашої країни з Росією [1]. На ментальній мапі індійських політиків України немає. Важко сподіватися у таких умовах та політичні рішення, які б сприяли розвитку взаємин. Тому для України важливо працювати над власною присутністю в індійському та міжнародному інформаційному полі, особливо зараз, за доби інформаційних воєн.

По-третє, традиційно тісні відносини Індії з Росією також є причиною прохолодного ставлення до українських пропозицій співпраці. Якщо перші дві причини відсутності розвитку відносин Україна може за бажання ліквідувати, то на цю вона вплинути не може. Втім, Індія декларує намір досягти самодостатності в воєнно-технічній сфері [6], а саме вона є основою російсько-індійської дружби. Хоча в сфері воєнно-технічного співробітництва цей факт не буде грати на користь Україні, але в перспективі може допомогти в налагодженні політичного діалогу між країнами.

Список використаних джерел:

1. Ukraine. URL: <https://www.indiaties.in/country/ukraine/> (Дата звернення 16. 11. 2020).
2. Грин В. Чрезвычайный и полномочный посол Республики Индия в Украине Партха Сатпатхи о дипломатических отношениях наших стран. Win-Win Partnership// Час перших. – № 1 (6), 2020. – С. 78–84.
3. Кулеба Д. Азійська кухня у Києві. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/kuleba/5e8adfffa2521/> (Дата звернення 15. 11. 2020 р.).
4. МОЗ веде перемовини щодо трансплантацій українцям, які перебувають в Індії. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3074920-moz-vede-peremovini-sodo-transplantacij-ukraincam-aki-perebuvaut-v-indii.html>
5. Розпочато оформлення українських електронних віз (e-Віза) громадянам Індії. URL: <https://india.mfa.gov.ua/pres-centr/rozpochato-oformlennya-ukrayinskih-elektronnih-viz-e-viza-gromadyanam-indiyi> (Дата звернення 8. 12. 2020 р.).
6. Чужого не купуємо: Індія вводить ембарго на 101 зразок імпортової зброї. URL: https://defence-ua.com/news/chuzhogo_ne_kupu-jemo_indija_vvodit_embargo_na_101_zrazok_importnoji_zbroji-1406.html (Дата звернення: 12. 12. 2020).

Циватий В. Г.

*кандидат історичних наук, доцент,
заслужений працівник освіти України,
доцент кафедри історії світового українства
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ДИПЛОМАТІЯ І ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ЯПОНІЇ В УМОВАХ ПОЛІЦЕНТРИЧНОГО СВІТОУСТРОЮ ХХІ СТОЛІТТЯ: ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ І ДІАСПОРАЛЬНИЙ АСПЕКТИ

Сьогоденна система політико-дипломатичних координат між-державних відносин вибудовується в умовах поліцентричного світу ХХІ століття [1, с. 26-29]. Особливе місце в цій диспозиції обіймає Японія – одна із провідних держав світу. Динамічний розвиток держав Азійсько-Тихоокеанського регіону (АТР) веде до їх все більш активного позиціонування себе на світовій арені. Дані інституціональні та політико-дипломатичні процеси базуються, перш за все – на розширенні використання інструментарію «м'якої сили» («soft power») у зовнішній політиці країн Азійсько-Тихоокеанського регіону (АТР). Зростання потенціалу азійських гравців у даній сфері у 2018 р було відзначено у доповіді The Soft Power 30 [2], яка є щорічною, подається консалтинговою компанією Portland і віддзеркалює ключові тенденції у сфері використання «м'якої сили». Цей потенціал набув свого інституціонального розвитку у 2019–2020 роках.

Японія володіє і використовує в дипломатичній практиці один із найбільш повних і привабливих наборів інструментів «м'якої сили» серед інших держав Азійсько-Тихоокеанського регіону (АТР). Азійсько-Тихоокеанський регіон – це політичний та економічний термін, що позначає країни, розташовані по периметру Тихого океану й численні острівні держави в самому океані. Найбільшими містами регіону є Шанхай, Гонконг, Сінгапур, Куала-Лумпур, Сеул, Токіо, Лос-Анджелес, Сідней, Мельбурн, Сан-Франциско, Сіетл і Ванкувер. Штаб-квартири багатьох міждержавних і недержавних організацій Азійсько-Тихоокеанського регіону розташовані в Гонолулу (Гаваї). Інституціональну основу цього інструментарію «м'якої сили» Японії складають: по-перше, багата національна культура і традиції, що йдуть корінням у стародавню історію Японії; по-друге, налагоджена система надання допомоги державам, що розвиваються; по-третє, політичні цінності, сформовані в результаті японського переосмислення американських ідей і практик, запропонованих Токіо в якості моделі повоєнного становлення; по-четверте, популяризація японської культури, традицій, науки і освіти у світовому масштабі.

Інституціональний потенціал японської «м'якої сили» підкріплюється позиціонуванням і статусністю Японії як миролюбної держави. Дана позиція отримала своє підґрунтя в другій половині ХХ ст. в результаті імплементації в Конституцію Японії положень, що забороняють використання військової сили і права на ведення війни як способу вирішення міжнародних суперечок. Разом з тим історія і поточна ситуація в Азійсько-Тихоокеанському регіоні (АТР) накладають певні обмеження на залучення в політиці Токіо інструментів «м'якої сили». Така ж політико-дипломатична позиція і контури зовнішньополітичного курсу залишаються й у нового прем'єр міністра Есіхіде Суґа.

Після зречення японського імператора Акіхіто від трону, з 1 травня 2019 р в Країні висхідного сонця почалася нова ера –Рейва (світу і гармонії). Концепція «м'якої сили» в Японії має свою національну і регіональну специфіку. Основи концепції «м'якої сили» в теорії та практиці міждержавних відносин були закладені американським політологом Джозефом Наєм на початку 1990-х рр. у монографії *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power* [3]. Дане поняття, активно увійшло в міжнародно-політичний лексикон, дипломатичну й зовнішньополітичну практику багатьох держав, отримало свій подальший розвиток у монографії Дж. Ная у 2004 році: *Soft Power: The Means to Success in World Politics* [4].

Концепція Дж. Ная отримала благодатний ґрунт для свого застосування в Японії на початку 1990-х рр. На думку експертів, японські політики значно розширили розуміння «м'якого впливу» на зарубіжну аудиторію. Відзначається, що в Японії застосування інструментарію «м'якої сили» реалізується в руслі адаптації зарубіжного досвіду та доповнення його національною специфікою з кінцевою метою, орієнтованою на просування інтересів японського бізнесу за рубежем [5, с. 191–206]. На противагу класичним визначенням, дійсно, у стратегіях «м'якої сили» більшості азійських держав успішна економічна модель є одним із ключових ресурсів забезпечення національної привабливості [6].

Японія в даному випадку не виняток. У Токіо вважають, що, незважаючи на тривалу економічну рецесію, досвід модернізації епохи Мейдзі, економічного відновлення після Другої світової війни і досягнення країною високого рівня життя при збереженні культурної самобутності виступає основою забезпечення привабливості японської моделі економічного розвитку для багатьох держав.

В офіційних публікаціях Міністерства закордонних справ Японії зазначається, що з метою ефективного реалізації зовнішньої політики необхідно сприяти зацікавленості в зближенні з Японією і формування її позитивного образу за допомогою надання інформації не тільки

урядам, а й безпосередньо громадянам, а також шляхом заохочення міжособистісної взаємодії на рівні громадськості. Таким чином, головними каналами просування «м'якої сили», на думку керівництва зовнішньополітичного відомства країни, повинна бути громадська, публічна та культурна дипломатія, а також робота із діаспорою [7, с. 6–7]. Цілі і завдання, а також інструменти реалізації «м'якої сили» Японії змінюються залежно від типу. Вони характеризуються двома основними практичними формами і векторами міжнародного взаємодії. Перший з них спрямований на розвинені провідні держави світу (США, Францію, Італію, Сінгапур, Південну Корею) і країни, що стрімко розвиваються з високим ресурсним і ринковим потенціалом (Китай, Індію, Бразилію). Другий вектор орієнтований на країни, що розвиваються у Південно-Східній Азії, Центральній Азії та Африці.

У першому випадку ключовим завданням стає саме просування інтересів національного бізнесу, у другому – демонстрація гуманітарної зрілості та економічної потужності японської держави. Реалізація японської «м'якої сили» у першу чергу, здійснюється через інструменти публічної дипломатії. Такий підхід відповідає концептуальному баченню і політичній теорії Дж. Ная, адже саме публічна дипломатія є основним засобом реалізації в концепції Дж. Ная. Публічна дипломатія являє собою сукупність інститутів і комунікаційних каналів взаємодії та діалогу держави з закордонними товариствами в політичних цілях. В її рамках держава оперує такими інструментами, які здатні спонукати еліту, уряд і суспільство за кордоном у цілому приймати, поважати і підтримувати його національні культурні цінності й політичну культуру.

До ключових напрямів роботи японської публічної дипломатії відносяться інформаційна політика і взаємодія зі ЗМІ, освітні програми та програми академічних обмінів, гуманітарне співробітництво і надання офіційної допомоги розвитку (ОДР), діаспоральна політика. Практична реалізація політики «м'якої сили» Японії є переважно прерогативою Міністерства закордонних справ, яке сприяє просуванню традиційної японської та сучасної поп-культури, а також вивчення японської мови за кордоном за підтримки Японського фонду [8; 9; 10].

По суті, передвісником стратегії Cool Japan, але вже у сфері бізнесу можна вважати програму Japan Brand, яка реалізується з 2004 року Міністерством економіки, торгівлі й промисловості [11]. Вона була включена в Стратегічну програму з інтелектуальної власності Японії, яка стартувала у 2002 році. Реалізація Japan Brand спрямована на просування деяких видів локально виробленої продукції на зовнішніх ринках і є частиною стратегії зі стимулювання зовнішньоекономічної активності малих і середніх підприємств Японії, важливий фактор для успішної реалізації публічної дипломатії [12]. Для Японії цілком

можливий варіант використання досвіду публічної та культурної дипломатії України [14, с. 124–130]. Історичні та цивілізаційні відмінності Японії від західних країн не стали перешкодою для адаптації та розвитку концепції «м'якої сили» у політиці та діаспоральній дипломатії цієї азійської держави [15].

Отже, на сьогодні політики та експерти в Токіо розглядають традиційні механізми прояву «м'якого впливу» на зарубіжну аудиторію в якості важливого засобу завоювання лідируючих позицій у світовій політиці, економіці, культурі та освіті. Більш того, збагачені національними традиціями методи використання «м'якої сили» у дипломатії дозволяють Японії домагатися істотних успіхів у цій сфері діяльності. При цьому, як й інші держави Азійсько-тихоокеанського регіону (АТР), Японія значне місце у своїй політиці «м'якої сили» віддає реалізації програм економічному співробітництву, доповнюючи тим самим класичне розуміння концепції.

Разом з тим зберігаються проблеми історичного й соціально-економічного характеру, які продовжують істотно обмежувати можливості Японії у сфері застосування «м'якої сили». Їх присутність в японському зовнішньополітичному порядку дня протягом тривалого часу говорить у тому числі й про консерватизм підходів японського уряду.

Саме традиціоналізм і прихильність сформованим бюрократичним практикам, на думку експертів, залишаються важливим стримуючим фактором розвитку японської зовнішньої та внутрішньої політики. Однак при застосуванні нових підходів і політичної волі поточні проблеми можуть стати новим ресурсом «м'якої сили» як приклад успішного їх подолання. Японія цілком успішно має можливість використати й український досвід «м'якої сили» у зовнішній політиці і дипломатії України, співпраці із діаспорою.

Список використаних джерел:

1. Ціватий В.Г., Громико О.А. Поліцентричність сучасного світоустрою: мегатренд ХХІ століття (інституційний контекст). *Зовнішні справи*. 2014. № 8. С. 26–29.
2. The Soft Power 30: A Global Ranking of Soft Power 2018// USC Center on Public Diplomacy. 2018. URL: <https://softpower30.com/wp-content/uploads/2018/07/The-SoftPower-30-Report-2018.pdf> (дата обращения: 09.12.2020).
3. Nye J.S. Bound to Lead: The Changing Nature of American Power. – N.Y.: Basic Books, 1991.
4. Nye J.S. Soft Power: The Means to Success in World Politics. – N.Y. : Public Affairs Group, 2004.

5. Королёв В.А., Кудрявцева С.С. «Мягкая сила» современной Японии: Опыт и направления развития. *Вестник междунар. Организаций*. 2014. Т. 9. № 2. С. 191–206.

6. «Мягкая сила» в Азиатско-Тихоокеанском региональном контексте: Теоретическая адаптация и национальные практики / С.К. Песцов, А.М. Бобыло, Л.Р. Рустамова, Л.Е. Козлов, М.С. Черепанов, А.А. Бояркина, К.Ф. Лыков, М.П. Першина; [науч. ред. С.К. Песцов]. Владивосток, 2016.

7. Кулінич М.А. Японці бачать в Україні серйозного партнера. Про спільні культурні коди. *День*. 2012. 01 лютого. № 16 (2012). С. 6–7.

8. What's Japan House // Japan House. Official website. URL: <https://www.japanhouse.jp/en/> (дата обращения: 06.12.2020).

9. Warren A.S. Japan House: Tokyo's New Public Diplomacy Push // *The Diplomat*. 2017. 22 July. URL: <https://thediplomat.com/2017/07/japan-house-tokyos-new-public-diplomacy-push/> (дата обращения: 08.12.20120).

10. クールジャパン戦略について (О стратегии Cool Japan) // Cabinet Office. 2012. URL: https://www.cao.go.jp/cool_japan/about/pdf/cj_initiative.pdf (дата звернення: 18.12.2020).

11. 日本ブランド戦略 (Стратегия Japan Brand) // Prime Minister of Japan and His Office. URL: https://www.kantei.go.jp/jp/singi/titeki2/houkou/090310_nihonbland.pdf (дата звернення: 16.12.2020).

12. *Public Diplomacy: A New Strategic Imperative*, 2016. 196p.

13. Кулінич О. Мій Токіо у свята і будні. Київ: Саміт-книга, 2017. 328с.

14. Циватый В.Г. Публичная и культурная дипломатия Украины XXI века: институциональное измерение и стратегии развития. *Дискурс-Пи: научный журнал*. 2014. С. 124–130.

15. Корсунський С.В. Зовнішня політика в епоху трансформацій: як не залишитись на узбіччі історії. Київ, 2020. 256 с.

Черниш Н. О.

кандидат філологічних наук,

*доцент кафедри порівняльної філології східних та англомовних країн
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара*

СКІЛЬКИ ТИСЯЧОЛІТЬ КИТАЙСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРИ

Питання «Скільки тисячоліть китайській літературі» зовсім не пусте. В різних джерелах розбіжності досягають приблизно півтора тисячоліття. У третьому томі енциклопедії «Духовна культура Китаю»,

присвяченому літературі, мові і писемності, пишеться, що історія китайської літератури налічує, судячи зі збережених письмових свідчень, не менше 2700 років» [1, с. 16]. В.М. Алексєєв в роботі «Китайська історія в Китаї і в Європі» пише, що «китайская историография имеет приблизительно трех тысячелетний (если не больше) опыт, притом опыт непрерывный, как сама китайская культура и китайский язык, опыт, кроме того, многообразный, активный и крайне идейный, принципиальный» [2, с. 462]. У китайських підручниках з історії літератури можна зустріти і таку думку, що китайській літературі більш, ніж 2500 років (дві тисячі п'ятсот) [3, с. 1]. Але коли мова заходить про періодизацію давньої літератури на під-періоди, початок першого періоду відносять до 11 ст. до н.е. Створення деяких пісень з книги «Ши цзін» 《诗经》 відносять саме до цього періоду. Тоді ми можемо погодитися з В.М. Алексєєвим, що вік китайської літератури досягає більше трьох тисяч років.

Про що ж нам кажуть книги, які видаються численними тиражами під назвою «П'ять тисяч років китайської літератури»¹, що виходять в різних варіантах: з картинками, для дітей, студентів, як енциклопедії. Як правило, ці книги послідовно знайомлять читачів з основними письменниками, творами і подіями з історії літератури. Укладачі таких книг говорять, що вони прагнуть схопити суть китайської літератури за п'ять тисяч років, в якій укладено живе і повчальне слово. Як правило, ці книги починаються з опису перших міфічних героїв старовини, з міфу про Паньгу (盘古开天辟地). У книзі з назвою «Приблизно п'ять тисяч років китайської літературної класики, що впливає на життя дітей» (中华上下五千年 – 影响孩子一生的中国文学经典) є слово приблизно (上下), яке вказує на неточність початку літератури. І дійсно, ні в кого немає переконливих доказів, що китайській літературі п'ять тисяч років. Однак діти в Китаї з дитинства чують про цей вік літератури. У цю ж серію «п'ять тисяч років» входять і книги, що розповідають про п'ять тисяч років філософії, історії, культури, політики і навіть світової літератури: 世界文学五千年. Тобто тут узагальнюється уявлення про китайську цивілізацію, вік якої ні в кого не викликає сумнівів і налічує приблизно п'ять тисяч років.

Історики вважають, що попередниками китайців національності Хань був народ Хуася (华夏), який і створив давню культуру Яншао (仰韶文化) і подальшу за нею культуру Луншань (龙山文化). Китайська цивілізація бере свій початок в середній течії ріки Хуанхе, де

¹ 《中华文学五千年(新版)初中生文学之旅》; 《中华上下五千年影响孩子一生的中国文学经典》; 《文学之旅:世界文学五千年》...

7000-5000 р.назад існувала культура Яншао, яку було виявлено у 1921 році. В цей період вже поширені ткацьке і гончарне ремесла. Однією з відмінних характеристик є розписна кераміка. Вік культури Луншань, яку було виявлено у 1928 р, становить від 2500 до 2000 років до н. е. (близько 4000 років тому), її пов'язують з чорною керамікою. Не важко уявити, що в цей час вже існувала усна народна творчість. Можна припустити, що попередники китайських оповідачів, яких називають шошуди (说书的), які ходили по селам з розповідями та піснями, в цей період вже користувалися популярністю і може навіть чималою повагою. Саме в цей період з'являються знамениті історії про створення світу (盘古, 混沌), про виникнення людини, про створення різних знарядь праці, про розуміння світу як єдиного цілого, про зміни, про Инь і Ян (阴阳). Втім, символи Инь і Ян сьогодні вже не вважаються винятково знахідкою культури Яншао [4]. Останні відкриття Трипільської культури (5500–2750) ставлять нові, несподівані питання про походження цих та інших символів, які традиційно вважалися досягненням давньокитайської культури, наприклад, коло-символ Великої межі з розподілом на Инь і Ян і на вісім сторін світу (太极图)¹ [4, с. 301]. Однак ідеї «Книги змін» (《易经》) народилися саме у давньому Китаї, передавалися з покоління в покоління не тільки усно, але й письмово. Канонічна частина цієї книги пов'язана з ворожильною практикою, сходить до кінця другого тисячоліття і початку першого тисячоліття до н.е. і пов'язується з іменами міфічних героїв Фу Сі 伏羲 та Вень Вана 文王. Її філософська частина пов'язана з коментарем «Сіци чжуань» (《系辞传》), відноситься до 5-3 ст. до н.е., хоча традиційно приписують ці коментарі Конфуцію [5, с. 11].

Лао-цзи і Конфуцій – ось перші автори, з яких починається література у вузькому сенсі слова. Першу поетичну «Книгу пісень» за традицією теж пов'язують з ім'ям Конфуція. І далі за списком, затвердженим китайською традицією, йдуть: канонічні тексти конфуціанської традиції 《四书五经》, «Дао-де цзін» 《道德经》 і «Чжуан-цзи» 《庄子》 даоської традиції, а також Чуські строфи 《楚》 і поезія Цюй Юаня (屈原) і т.д. Це вже традиційна література, заснована на письмовому тексті.

Література веньсюе (文学) буквально означає – вивчення писемності вень (文). Писемність вень, за китайським словником [7], – це перші малюнки на шкірі і на кістках тварин, перші візерунки, які можна

¹ «У неолітичній культурі Яншао контракольорові спіральні зображення, подібні до трипільського розпису, зустрічаються в період Мачан і з урахуванням калібрації ізотопних дат приблизно синхронні трипільським» [4, с. 301].

читати як тексти, це сам текст, який несе повідомлення. Вень – це також та людина, яка здатна прочитати текст і передавати його іншим. Ігор Лісевич пише, що між виникненням поняття вень і його осмисленням китайською філософією пройшло багато століть [6, с. 16]. Вень – це не тільки людські письмена, але й небесні: «Взгляни вкруг на мириады существ – и животные, и растения покрыты узором. Дракон и феникс являют благое знамение своей пышной окраской. Тигра и барса узнают по пятнам и полосам. Бывает, что цветная вязь облаков на заре посрамит мастерство живописца, а изящное цветение деревьев и трав обходится без выдумок ткачих»... [6, с. 18–19]. Це слова китайського середньовічного вченого Лю Се, він робить висновок, що «початок письмен лодських – вень виходить з Великої Межі» [6, с. 19]. Його прозріння відповідає нашій сучасній думки: світ – це текст. Людина, яка може прочитати світ і є головною людиною культури вень, творцем культури вень, співтворцем разом з Природою.

Так скільки ж тисячоліть китайській літературі?

Список використаних джерел:

1. Духовная культура Китая: энциклопедия: в 5 т. Т. 3. Литература. Язык и письменность. Москва: Вост. лит., 2008. 855 с.
2. Алексеев В. М. Труды по китайской литературе. В 2 кн. Кн. 1. Москва : Вост. лит., 2002. 574 с.
3. 中国文学 (古代部分)。孙静 编者。北京大学出版社。1986年。297页。
4. Бурдо Н. Б., Вщейко М. Ю. Трипільська культура. Спогади про золотий вік. Харків : Фоліо, 2007. 415 с.
5. Щуцкий Ю. К.. Китайская классическая «Книга Перемен»: 2-е изд. Москва : Наука, 1993. 606 с.
6. Лисевич И. С. Литературная мысль Китая на рубеже древности и средних веков. Москва: Наука, 1979. 266 с.
7. 新华字典。文。基本字义。URL: [http// https://zidian.911cha.com/zi6587.html](http://https://zidian.911cha.com/zi6587.html) (дата звернення: 08.12.2020).

Ямпольська Л. М.

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри всесвітньої історії*

*Харківського національного педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди*

ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПЕШМЕРГА У КУРДСЬКО-ІРАКСЬКОМУ КОНФЛІКТІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

Курдські військові традиції існували з давніх часів і розвивалися разом із прагненням курдського народу до власної державності. Ранній курдизм і курдські військові формування в різні історичні періоди боролися проти Сефевідської, Османської, Британської імперій. Незважаючи на жорстоке переслідування османським урядом, курдські племінні ополчення в період Першої світової війни співпрацювали зі збройними силами Османської імперії, допомагаючи у здійсненні геноциду асирійців, вірмен і греків [1, с. 169].

Завдання нашої доповіді – проаналізувати історію створення, склад, визначити основні вектори діяльності збройних формувань Пешмерга у курдсько-іракському конфлікті другої половини ХХ – початку ХХІ ст. Вказані аспекти практично не отримали висвітлення в сучасному українському курдознавстві [2–4].

Пешмерга (курд. Pêşmerge: pêş – «перед», merg – «смерть», e – «є»: «ті, що дивляться в обличчя смерті») – курдські воєнізовані формування в Іракському Курдистані. Виникли з появою курдського національного руху у 90-х рр. XIX ст. За часів самопроголошеної Мехабадської Республіки (1946–1947) на чолі з Мустафою Барзані стали її офіційною армією [5]. Назва Пешмерга остаточно оформилася в середині ХХ ст. як курдський еквівалент ірансько-арабському поняттю «федая», яким іменували воїнів, що присвятили себе боротьбі за високу ідею. Термін «пешмерга» вперше у ЗМІ використав курдський письменник, поет і політичний діяч Ібрагім Ахмед [4, с. 172].

Під час Вересневого повстання іракських курдів проти національної політики офіційного Багдада у 1961–1975 рр. (курдсько-іракський конфлікт) загони Пешмерга, чисельністю близько 15 тис. осіб, перетворилися на регулярні армійські формування. Їх переважна більшість була підпорядкована лідерів Демократичної партії Курдистану (Democratic Party of Kurdistan – DPK) Мустафі Барзані [6, с. 56]. Збройне повстання курдів, придушене Багдадом, дискредитувало ідею автономії (11 березня 1974 р. рішенням Ради революційного командування (РПК) був прийнятий Закон № 33 «Про автономію Курдистану», що

оголошував про створення Курдського автономного району (КАР) із центром у м. Ербілі), у середовищі курдів поширювалася зневіра у можливість здобуття національних прав мирними політичними засобами [3, с. 156].

Після поразки Вересневого повстання у лавах ДПК відбувся розкол: Джаляль Талабані вийшов із партії і з метою активізації опору офіційному Багдаду заснував Патріотичний союз Курдистану (Patriotic Union of Kurdistan – PUK). Фракційність і партикуляризм поглибили протистояння між провідними політичними силами курдського національного руху, яке до сьогодення часу розділяє сили Пешмерга й суспільство Республіки Ірак. Після смерті Мустафи Барзані в 1979 р. лідером ДПК став його син Масуд. У міру зростання напруженості у відносинах між ДПК і PUK у 1980-х – 1990-х рр. більшість Пешмерга боролися за збереження курдських регіонів (Дохук, Ербіль, Сулейманія, Халабджа, Кірчук, Ніневія, Діяла) під контролем своєї партії, одночасно борючись із вторгненням іракської урядової армії.

Після Першої війни у Перській затоці 1991 р. в Іракському Курдистані активізувалося протистояння між ДПК і PUK, і сили Пешмерга активно використовувалися під час збройних зіткнень [7]. Громадянська війна офіційно закінчилася у вересні 1998 р., коли курдські лідери М. Барзані й Д. Талабані підписали Вашингтонську угоду про встановлення миру, розподіл влади і прибутків, заборону дислокації на території Північного Іраку Робітничої партії Курдистану, недопущення іракських урядових військ до курдських регіонів [8]. У наступні роки напруженість залишалася високою, проте обидві політичні сили рухалися назустріч одна одній, і під час Другої війни у Перській затоці 2003 р. разом із підпорядкованими їм Пешмерга взяли участь у поваленні баасистського режиму Саддама Хусейна.

Аналізуючи кількісний і якісний склад Пешмерга, слід зазначити, що ДПК і PUK не розголошують статистичну інформацію про винищувачів Пешмерга в офіційних документах. ЗМІ припускають, що бійців налічується від 150 до 200 тис. [9]. Пешмерга розділили Іракський Курдистан на «жовту» зону, що регулюється ДПК (губернаторства Дохук і Ербіль) і «зелену» зону, керовану PUK (губернаторства Сулейманія і Халабджа) [9]. Кожна зона має власну філію Пешмерга зі своїми владними установами. Через фракційність і партикулярний характер політичних сил Пешмерга не мають єдиного командного центру, а їхні підрозділи дотримуються окремої військової ієрархії в залежності від лояльності до певної політичної сили.

На сьогоденній день Пешмерга – це збройні сили Kurdistan Autonomous Region – Курдського автономного району (КАР) Республіки Ірак. Операції Антиіракської коаліції в 1991 та 2003 рр. і подальші

політичні зміни привели до ратифікації нової конституції Іраку у 2005 р., відповідно до якої КАР має статус широкої автономії. Іракський Курдистан поділений на чотири провінції – Дохук, Ербіль, Сулейманію і Халабджу. Між іракським урядом і курдським регіоном триває протистояння щодо курдофонних територій – провінцій Кіркук, Ніневія і Діяла, які офіційно не входять до складу Іракського Курдистану.

Ще одним потужним вектором діяльності Пешмерга стала участь у боротьбі з радикальною терористичною організацією – Ісламською Державою Іраку і Леванту (ІДІЛ). Після захоплення бойовиками ІДІЛ у червні 2014 р. курдофонних провінцій Кіркук і Ніневії та широкомасштабного винищення беззахисних езидів Пешмерга активізували військові дії проти ІДІЛ, що сприяло швидкій перемозі над нею сил коаліції. Пешмерга відвоювали Кіркук, який фактично перейшов під контроль Іракського Курдистану. Проте у середині жовтня 2017 р. за результатами Іраксько-курдської війни офіційний Багдад знову повернув контроль над цією провінцією [4, с. 173].

Оскільки іракській армії законодавством заборонено перетинати кордони КАР, за його безпеку відповідають Пешмерга, а також їхні дочірні організації, до яких належать Asayish (розвідувальне агентство), Parastin u Zanyarî (допоміжне розвідувальне агентство) та Zeravani (жандармерія). Формально Пешмерга знаходиться під командуванням Kurdistan Regional Government's Ministry of Peshmerga Affairs (Міністерства у справах Пешмерга Регіонального уряду Курдистану) [9]. У період боротьби з ІДІЛ сили Західної коаліції здійснювали тиск на PUK та DPK, щоб створити змішані бригади Пешмерга як умову подальшої допомоги та фінансування. Незважаючи на об'єднання 12 бригад під регіональним керівництвом, офіцери продовжують звітувати і отримувати накази від свого партійного керівництва, яке контролює розміщення лояльних до нього збройних сил і призначає командирів фронту та окремих секторів.

У складі сил Пешмерга наявні наступні підрозділи: Regional Guard Brigades – Регіональні гвардійські бригади (40-43 тис., підпорядковані Міністерству у справах Пешмерга, аполітичні), Hezekani Kosrat Rasul (2-3 тис., польовий командир Косрат Расул Алі, PUK), Anti-terror Force – Антитерористичні сили (5 тис., командувач Лахур Шейх Джангі, PUK), Presidential Peshmerga Brigades – Президентські бригади Пешмерга (командувач Херо Ібрагім Ахмед, PUK), 70 об'єднань PUK (60 тис., командувач Шейх Джафар, Шейх Мустафа), Emergency Forces – Сили спеціального призначення (3 тис., PUK), Netchirvan Barzani's Brigade – бригада Нечирвана Барзані (DPK), 80 об'єднань DPK (70-90 тис., командувач Наджат Алі Саліх), Zerevani (51-120 тис., командувач Масуд Барзані, DPK), Êzîdxan Protection Force – Сили для захисту езидів

(7-8 тис., командувач Масуд Барзані, ДПК) [7]. Сучасні Пешмерга не мають належного медичного забезпечення та підрозділів зв'язку. Під керівництвом коаліції, очолюваної США, Пешмерга почали стандартизувати свою систему озброєнь, замінивши зброю радянських часів на вогнепальну зброю НАТО [9].

Негативним проявом військової діяльності Пешмерга є їх використання ДПК і РУК для здійснення монополії на застосування сили в своїх зонах. У 2011 р. Пешмерга, контрольовані ДПК, обстріляли антиурядових протестувальників у Сулейманії, а пізніше РУК використав власні сили безпеки, щоб зірвати ці протести, що призвело до критики з боку опозиційних партій у парламенті. У 2014 р. ДПК використала свої Пешмерга, щоб зупинити депутатів руху «Горран», які хотіли взяти участь у роботі Регіонального парламенту в Ербілі [7]. За межами Іракського Курдистану Пешмерга звинувачується у використанні сили для здійснення контролю над арабськими, єзидськими та асирійськими громадами.

Таким чином, становлення Пешмерга проходило у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. у боротьбі Іракського Курдистану за автономію (курдсько-іракський конфлікт) та «з ворогами Курдистану». Незважаючи на ідейно-партіотичну спрямованість, на військово-політичну діяльність Пешмерга впливали партикуляризм, клановість, комерціалізація війн «четвертого покоління», етноконфесійні конфлікти, зовнішній фактор, унеможливаючи реалізацію основного завдання курдизму – власного державотворення.

Список використаних джерел:

1. Степанова Н.В. Проблема курдов в Іраке. *Етносы и конфессии на Востоке: конфликты и взаимодействие*. Под ред. А.В. Торкунова; сост. В.Я. Белокреницкий, М.А. Сапронова. М. : МГИМО МИД РФ, 2005. С. 168–220.
2. Наджат С. Відносини між Іракським Курдистаном та Іраком у другому десятилітті ХХІ століття: пошук оптимальної моделі співіснування. *Політичне життя*. 2018. № 4. С. 102–106.
3. Ямпольська Л.М. Курдський національний рух і військово-політична діяльність Мустафи Барзані (1903–1979). *Гілея: науковий вісник. Зб. наук. праць*. К. : «Видавництво «Гілея», 2017. Вип. 122 (7). С. 153–158.
4. Ямпольська Л.М. Курдський національний рух і «проблема Кіркуку» в контексті державотворчих процесів Іраку новітнього періоду. *Гілея: науковий вісник*. К.: «Видавництво «Гілея», 2019. Вип. 147 (№ 8), Ч. 1. Історичні науки. С. 170–177.
5. Mufid Abdulla. Mahabad – the first independent Kurdish republic. *The Kurdistan Tribune*. February 14, 2015.

6. Барзани М. Мустафа Барзани и курдское освободительное движение (1931–1961 гг.): пер. с курдск. А.Ш. Хаурами. СПб. : Наука, 2005. 370 с.

7. Lortz G. Michael. Willing to face Death: A History of Kurdish Militia Forces – the Peshmerga – from the Ottoman Empire to Present-Day. URL: <https://web.archive.org/web/20131029191132/> <http://etd.lib.fsu.edu/theses/available/etd-11142005-144616/unrestricted/003Manuscript.pdf>

8. Mohammad V.A. Ahmed. Iraqi Kurds and Nation-Building. URL: http://csis.org/files/publication/140105_Iraq_Book_AHC.pdf

9. Wilgenburg van W., Fumerton M. Kurdistan's Political Armies: The Challenge of Unifying the Peshmerga Forces. URL: https://carnegieendowment.org/files/ACMR_WilgenburgFumerton_Kurdistan_English_final.pdf

НАПРЯМ 8. СХІДНІ МОТИВИ В УКРАЇНСЬКОМУ І ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВІ

Аністратенко Л. С.

*кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри східних мов
та методики викладання східних мов*

Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЯПОНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

На матеріалі словників термінології японського літературознавства [1; 2; 3; 4] нами було здійснено комплексний аналіз системних та асистемних семантичних явищ японської літературознавчої термінології, під час якого разом із типовими для термінологій особливостями семантичних явищ було виявлено низку ексклюзивних характеристик, наявних у семантичній парадигматиці фахової мови японського письменства.

Під час аналізу одного із феноменів асиметрії знаку й означуваного у досліджуваній термінології (синонімії) була виявлена наявність *дублетних* (взаємозамінні у контексті) та *функціональних синонімів* (мають чітку диференціацію у сфері вживання, невзаємозамінні у контексті). Вказані типи синонімів були класифіковані на основі трьох критеріїв – *етимологічного*, *структурного* та *функціонального*. Серед *дублетних синонімів* були виявлені групи *етимологічного* (транскрибування терміна одного поняття з різних мов; варіативність способів запису /*катакана – канджі-кана-маджірі-бун*/; різні властивості позначуваного поняття, взяті за основу для творення внутрішньої форми терміна) і *морфолого-синтаксичного* (паралельне існування повної та скороченої форми терміна) типів. *Функціональні синоніми* було запропоновано класифікувати за сферами вживання: за різними галузями літературознавства, за діахронією, а також за вживанням у національній та іноземній літературі. Передумовами виникнення й існування досить розгалуженої системи синонімії фахової мови японського письменства вважаємо низку фактів: тришаровість лексичного складу мови (*канго* /漢語/, *ваго* /和語/, *гайрайго* /外来語/), півторатисячолітня історія функціонування фахової мови (діахронічні синоніми, паралельне вживання архаїзмів), різні поетичні школи (кожна з яких карбувала власні

терміни), відкриття країни після багатовікової ізоляції (паралельне існування японських та запозичених європейських термінів). Здійснений квантитативний аналіз дозволяє констатувати, що загальна кількість термінів, які вступають у синонімічні зв'язки, становить 393 одиниці (або 6,8 % від загальної кількості одиниць, що стали об'єктом нашого дослідження).

Антонімічні зв'язки японської літературознавчої термінології ми класифікували за формальним (спільнокореневі, різнокореневі) та семантичним (контрадикторні, комплементарні, координатні, векторні) критеріями. Частотнішими у межах досліджуваної термінології виявились різнокореневі антоніми, переважно однослівної композиції. Спільнокореневі терміни-антоніми пов'язані переважно контрадикторними (створені за допомогою суфіксів *-му /無/* та *-фу /不/*) і комплементарними семантичними зв'язками. Кількість виявлених термінів, що вступають у антонімічні зв'язки, становить 144 одиниці (або 2,5 % від загальної кількості термінів, що стали об'єктом нашого дослідження).

Явище омонімії в японській літературознавчій термінології ми проаналізували з погляду тотожності або відмінності у написанні та вимові термінів-омонімів (як особливості японської мови), а також із погляду способів творення. Було встановлено кількісне переважання термінів-омофонів у межах японської літературознавчої термінології. Також у межах фахової мови японського письменства ми виявили типові для термінології різновиди омонімів: омоніми-аббревіатури та омоніми, утворені шляхом розпаду полісемії. Загальна кількість термінів-омонімів, за результатами квантитативного аналізу, становить 1,45 % від загальної кількості досліджуваних термінів.

Досліджено, що терміни-полісеманти складають 8 % від загальної кількості аналізованих термінологічних одиниць. Було встановлено численне переважання ланцюжкового типу семантичного зв'язку над радіальним у межах досліджуваної термінології; визначено шляхи розвитку полісемії термінології японського письменства: запозичення наявних термінів класичної поезики віршів-*танка* (X ст.) поетами *рента* та *хайкай* (XVI ст.) для обслуговування термінології поезики новостворених жанрів; розвиток другого значення терміна у негативній конотації (для означення недоліків твору) від першого терміна класичної літератури; загальнолітературна багатозначність складових коренів терміна.

У результаті аналізу родо-видових зв'язків японської літературознавчої термінології ми виявили наявність як складних (багаторівневих) класифікаційних схем, так і простих (лінійних) у межах досліджуваної терміносистеми. За нашими спостереженнями, гіпероніми складних класифікаційних схем виражені простими однослівними одиницями, що є показником високого ступеню абстрактності гіперонімів; найбільш

віддалені у класифікації від гіпероніма гіпоніми мають складну синтаксичну будову (словосполучення). Як приклад простих (лінійних) класифікаційних схем ми проаналізували «авторські» класифікації, пропонувані свого часу тим чи іншим японським літератором. На відміну від гіперонімів складних класифікаційних схем, виражених графічно (як правило, одним словом), гіпероніми простих схем мають складнішу двослівну або двокореневу будову, що свідчить про менший ступінь абстрактності та конкретності змісту видового поняття лінійної схеми.

Поряд із типовими для термінології семантичними явищами у межах досліджуваної термінології виявили кілька особливостей, притаманних термінології японського письменства:

- розвиток метафоричної багатозначності у межах однієї термінології, яка, за твердженням вчених, не притаманна фаховим мовам;
- наявність не притаманного термінологіям різновиду омонімів, утворених унаслідок перенесення омонімічних слів із загальнолітературної мови до термінології (вважаємо, що такий вид термінологічної омонімії виник природно – як результат високого ступеня омонімічності японської мови).

Список використаних джерел:

1. Аністратенко Л. С., Бондаренко І. П. Словник японських літературознавчих термінів. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012.
2. Великий словник новітньої японської літератури / за ред. Одагірі Сусуму. Токіо. 1977 – 1978. (日本近代文学大事典。編者：小田切（おだぎり）進（すすむ）。東京：講談社、1977 – 78).
3. Великий словник сучасної японської літератури / за ред. Мійоші Юкіо. Токіо. 1994. (日本現代文学大事典。編者：三好（みよし）行雄（ゆきお）。東京：明治書院、1994).
4. Словник японської літератури / за ред. Хісамацу Сен'ічі. Токіо. 1954. (日本文学辞典。編者：久松（ひさまつ）潜一（せんいち）。東京：学生社、1954).

Бокшань Г. І.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри готельно-ресторанного
та туристичного бізнесу
й іноземних мов*

Херсонського державного аграрно-економічного університету

ОРІЕНТАЛЬНІ МОТИВИ У ЗБІРЦІ ГАЛИНИ ПАГУТЯК «МІЙ БЛИЗЬКИЙ І ДАЛЕКИЙ СХІД»

Орієнтальна спрямованість збірки Г. Пагутяк «Мій Близький і Далекий Схід» артикульована в її назві: до неї увійшли об'єднані східними мотивами повість «Брат мій Енкіду» й есеї «Сніг у жмені», «Розповіді прочанина» та «Рукави, вологі від роси». Розглядаючи Схід як «колицку людської цивілізації і християнства» [2, с. 71], письменниця асоціює цей топос із космогонічними міфами – з міфосценарієм початку [1]. У її розумінні мотиви народження й руху до цивілізації є тотожними. Сучасний розвиток суспільства авторка ідентифікує як хаос, що віддаляє від початкового ладу, тому її есеях також можна завважити сюжетні елементи міфосценарію кінця.

У збірці оприсутнюється бінарна опозиція «схід–захід», причому її семантика відповідає традиційно закріпленим за нею значенням. Східна культура, на думку Г. Пагутяк, «продовжує сприймати світ так само гостро, пристрасно і безстрашно, як давні шумери» [2, с. 73], тоді як західна цивілізація в рефлексіях авторки постає носієм «псевдокультури», з притаманною їй «самоізоляцією і вторинністю» [2, с. 71]. Ще одним міфологічним протиставленням, яке виразно оприявнюється у збірці «Мій Близький і Далекий Схід» є опозиційна пара «святиє–грішне». Зокрема, в есеї «Розповіді прочанина» вона корелює з мотивом спасіння, що постає аллюзією до християнських міфів.

В есеях Г. Пагутяк цивілізація тенденційно протиставляється природі, яка в інтерпретації письменниці завше асоціюється з космічним ладом і гармонією, терапевтичними функціями і відновлювальною силою. Відповідно відхід від неї ототожнюється з хаосом, що має руйнівні наслідки для людства загалом і кожної особистості зокрема: «Деся у вбогому притулку з вицвілими стінами і витертим лінолеумом, у запаху цвілі, доживає віку людина, відлучена від природи, яка є нашим лікарем і нашою матір'ю» [2, с. 94]. Магістральним у творчості авторки є мотив пошуку космічної гармонії, шлях до якої лежить через повернення до природних витоків: «Без контакту з природою людське життя стає абсурдним і важким» [2, с. 101].

Г. Пагутяк болісно переживає кризу сучасної цивілізації, викликану віддаленням від першооснов життя: її доробок об'єднують мотиви згубного впливу людини на природу, втраченого світового ладу і пошуку притулку у ворожому середовищі. Письменниця неодноразово акцентує причини кризових явищ і способи відновлення втраченої гармонії: «На зміну шляхетному пізнанню природи, як у Гьоте, котрий намагався зблизити Схід і Захід, з'являється бруталне: не треба соромитись того, що природне. <...> Гармонія Всесвіту полягає у мірі й врівноваженості, а основний закон – не зашкодь – стосується також і людських взаємин. У Всесвіті, як це й не прикро дізнатись «вершині творіння», усі істоти рівні між собою» [2, с. 101–102].

Розмірковуючи про культуру почуттів як «альфу і омегу гуманного ставлення до дійсності» [2, с. 105], Г. Пагутяк апелює до середньовічної японської літератури загалом і, зокрема, до творчості Сей Сьонагон, у чиєму доробку особливо відчутна гострота сприймання довколишнього світу. Без неї, на думку письменниці, неможливо насолоджуватися красою життя, усвідомлювати його минулість, «бути собою, жити в гармонії з Всесвітом» [2, с. 106]. У Сей Сьонагон Г. Пагутяк також імпонує відчуття міри, адже «надмір завжди потворний і порушує баланс у Всесвіті» [2, с. 126].

Занепад культури почуттів авторка пов'язує з потуранням байдужості і нездатності співпереживати через відображення жорстокості в засобах масової інформації. Вона ставить за взірець стародавню японську культуру, в якій сприйняття оберігали від контакту з тим, що може зашкодити гостроті відчуттів, адже «чутлива людина не залишається байдужою ні до чужої смерті, ні до страждань» [2, с. 118].

У міфологічних уявленнях вікові етапи людини асоціюються з порами року і частинами доби. Г. Пагутяк, згадуючи поезію Ду Фу, акцентує увагу на символіці образу призахідного сонця, що є наскрізним у її творчому доробку. Письменниця проводить паралелі між людським життям і рухом світила: «Китайський поет Ду Фу дивиться, як заходить сонце. Вони – удвох. У них згасає життя» [2, с. 98]. У моделюванні хронотопу в її художніх творах домінує міфологічний час, що відображає «священні ритуали, пов'язані з природними циклами» [2, с. 109], оскільки саме вони є проявом життя.

Таким чином, орієнтальні мотиви у збірці Г. Пагутяк «Мій Близький і Далекий Схід» оприявнюються в міфопоетичному аранжуванні: вони корелюють із бінарними опозиціями «схід–захід», «народження–смерть», «святе–грішне», «космос–хаос» й асоціюються з відповідними міфосценаріями. Авторка вбачає в культурі Сходу взірець для взаємин у Всесвіті, адже в ній культивується гострота сприймання навколишнього світу й прагнення до космічної гармонії.

Список використаних джерел:

1. Вишницька Ю. Міфологічні сценарії в сучасному художньому та публіцистичному дискурсах : монографія. Київ: Київ. ун-т ім Б. Грінченка, 2016. 614 с.
2. Пагутяк Г. Мій Близький і Далекий Схід: повість та есеї. Львів : ЛА «Піраміда», 2014. 136 с.

Ващенко Ю. А.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри історії зарубіжної літератури і класичної філології
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*

«ПОКОРА» М. УЕЛЬБЕКА: ПРОБЛЕМА ІСЛАМІЗАЦІЇ ЄВРОПИ В ПАРАМЕТРАХ УНІВЕРСИТЕТСЬКОГО РОМАНУ

У романі «Покора» («Soumission», 2015) [10], який С. Завара відніс до неформальної «Ісламської трилогії» (разом із романами «2084: Кінець світу» Буалема Сансаля та «Щасливий» Вікторії Гранецької) [5; 6], французький письменник Мішель Уельбек вдається до спроби накреслити й осмислити подальший шлях європейської цивілізації, яка перебуває в стані історично-культурного та світоглядного зіткнення з ісламським світом (за симптоматичним збігом обставин книга побачила світ у той самий день, коли радикальні ісламісти розстріляли в Парижі редакцію сатиричного часопису «Charlie Hebdo»). Події роману віднесено в недалеке майбутнє: 2022 рік, президентські вибори у Франції, де перемогу здобув лідер поміркованої партії «Мусульманське братство» Мухаммед Бен Аббес, якому вдалося укласти угоду і з лівими, і з центристами, щоб не допустити перемоги «Національного фронту» Марін Ле Пен.

Сам письменник визначив жанр роману як «соціальна фантастика». Інші спроби жанрової атрибуції цього твору народили низку жанрових/піджанрових визначень: «постмодерністська антиутопія» [9], «соціально-політична фантастика» [3] «напівфутуристичний роман-притча» [8] та ін. Однак «Покора», на нашу думку, демонструє також виразні ознаки університетського роману (варіант визначення – «філологічний роман» – пропонує Д. Дроздовський [4]), парадигма якого склалася в середині 50-х років ХХ століття, заявивши про себе як про «жанр зі сталою і постійно відновлюваною структурою» [анц. 1] яка проглядає у будь-яких піджанрових різновидах – філологічний роман, мистецькознавчий роман та ін.

Однак на межі ХХ – ХХІ століть університетська проза, як засвідчують спостереження науковців, переживає суттєві трансформації, перетворюючись «(...) із поля професійно-корпоративної (і пост-модерністської) саморефлексії на загально значущу літературну й соціально-політичну подію», [2, с. 77], позначену глибокими та неоднозначними духовними пошуками. На думку О. Ю. Анциферової, головне, що визначає особливості університетської прози на сучасному етапі, – університетське життя більше не є чимось професійно замкненим, воно перемістилося в центр суспільної уваги [2, с. 77]. Провідними ознаками сучасного університетського роману стають «чутливість до соціально-класової проблематики» [1], наповненість «одночасно соціальною злободенністю і осмисленням глибоких людських проблем» [1]. «Поседнання в університетському романі досить суворих структурних принципів (...) із певною розмитістю його жанрового статусу» сприяє «надзвичайній жанровій розгалуженості сучасного університетського роману, яка підживлюється потужними соціокультурними чинниками».

Характерно, що на відміну від британського варіанту університетського роману, в якому зазвичай дотримано набір сталих елементів цього жанру, французькій університетській прозі не просто «тісно» в рамках одного жанрового утворення – вона прагне й до розширення своїх проблемних меж (і так само, як і в США, університетський роман стає тут «барометром стану нації» [1]). Трансформація жанру відбувається і за рахунок зміни концепції персонажа – дослідники зауважують «(...) девіантний характер героя сучасної університетської прози» [1] – новий академічний стереотип, що прийшов на заміну розсіяному професорові: егоцентричний, незрілий, сповнений жалю до самого себе.

Так, уже один із перших яскравих прикладів університетської прози в літературі Франції – роман Р. Мерля «За склом» (він відтворює драматичні події молодіжного бунту весни 1968 року на філологічному факультеті Сорбонни, розташованому в передмісті Парижа, містечку Нантер) – демонструє орієнтацію на гостру соціальну проблематику й певне відхилення від «класичного» жанрового канону в бік «жанру роману-хроніки без головного героя» [7, с. 134], яка є «мозаїкою, складеною з окремих епізодів, сенок, портретних і психологічних характеристик викладачів і вчених» [7, с. 134]. Примітно, що своєрідним дзеркалом-екраном, що «очужує» і проблематизує події, які розгортаються в герметичному просторі скляної будівлі філологічного факультету, у романі Р. Мерля є постать (і світогляд) алжирського робітника Абделазіза: він мешкає поза замкненим скляним простором університету і поза системою європейських цінностей.

Роман М. Уельбека «Покора» (переклад арабського «іслам») також звернений до актуальної соціально-політичної проблематики,

реалізованої у формі університетського роману з антиутопічним компонентом (ще один варіант уельбеківської антиутопії в параметрах університетської прози – роман «Елементарні частки», де письменник передрікає загибель західноєвропейської цивілізації, до якої вона йде добровільно). Протагоніст і оповідач «Покори» – самотній філолог Франсуа, що не має певних політичних чи релігійних переконань, автор дисертації з творчості французького письменника-декадента Ж.-К. Гюїсманса, котрий, як відомо, пережив католицьке навернення. Визначальні риси Франсуа – «невпевненість у собі і своєму майбутньому, розуміння власної нікчемності, ентропійний настрій» [9, с.73]. На тлі «м'якої експансії ісламу», що розгортається у Франції після виборів, Франсуа намагається повторити паломництво свого кумира до монастиря в Пуатьє, де відбулося духовне переродження окультиста-Гюїсманса, однак шлях християнського релігійного навернення для сучасного героя, що уособлює розчарованого європейського інтелектуала-нігіліста, виявляється неможливим – він не відчуває нічого, окрім спустошеності та зневіри. Хронотоп Пуатьє в романі набуває особливого значення в світлі відомої історичної події – битви Карла Мартелла проти арабів у 732 році, що зупинила експансію ісламу на Захід і поклала початок середньовічному християнству.

Рішення прийняти іслам (а радше, імітувати нову віру) для Франсуа та його колег – суто конформістський акт, «упокорення» новим обставинам заради повернення в Сорбонну, збереження статусу, грошей і навіть набуття певних побутових переваг (полігамія). Тож іронія та гротеск, які запановують у сучасному університетському романі, звернені в М. Уельбека саме в бік європейської інтелектуальної еліти – саме її духовна втома, втрата цінностей, внутрішня спустошеність стають живильним ґрунтом ісламізації.

Отже, інтелектуально-філософський потенціал сучасного університетського роману, який переживає певну трансформацію у напрямку посилення злободенної суспільної проблематики, відкриває перспективи моделювання й обговорення проблем у вимірі людина/соціум, а жанровий простір цього романного відгалуження (насамперед за рахунок включення антиутопічного компонента) виявляється полем експериментального випробування актуальних соціальних, моральних та релігійних парадигм.

Список використаних джерел:

1. Анцыферова О. Ю. Университетский роман: жизнь и законы жанра // Вопросы литературы, 2008. № 4. С. 64–295. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://voplit.ru/article/universitetskij-roman-zhizn-i-zakony-zhanra/> (дата звернення 17.12.20).

2. Анцыферова О. Ю. Университетский роман Дж. М. Кутзее: постколониальная модификация жанра // Вестник Пермского университета. Российская и зарубежная филология. Вып. 1. С. 72–78. Режим доступа: <http://rfp.psu.ru/archive/1.2009/antsyferova.pdf> (дата звернення 16.12.20).
3. Вахитов Р. Хлеба без веры (о романе М. Уэльбека «Покорность»). [Електронний ресурс]. Режим доступа: <https://politconservatism.ru/thinking/hleba-bez-very-o-romane-m-uelbeka-pokornost> (дата звернення 15.12.20).
4. Д. Дроздовський. Світло наприкінці тунелю // Друг читача. [Електронний ресурс]. Режим доступа: https://vsiknygy.net.ua/shcho_rochytaty/42522/
5. Завара Сашко. Ас-салям алейкум, France! // Буквоїд [Електронний ресурс] Режим доступа: <https://web.archive.org/web/20160508075831/http://bukvoid.com.ua/reviews/books/2015/12/25/074618.html> (дата звернення 17.12.20.).
6. Кучеренко Д. Письменник Сашко Завара: «Проявами екстремізму сьогодні нікого не здивуєш» // Друг читача [Електронний ресурс]. Режим доступа: <https://vsiknygy.net.ua/interview/44789/> (дата звернення 16.12.20).
7. Люксембург А. М. Англо-американская университетская проза. История, эволюция, проблематика, типология. Ростов-на-Дону, 1988. 275 с.
8. Пружанская Л. Уэльбек – предсказатель? // Наша газета. [Електронний ресурс]. Режим доступа: https://nashmontreal.com/articles/point_of_view/uelbek-predskazatel_1110.html (дата звернення 18.12.20).
9. Стрельникова Л. Ю. Постмодернистская антиутопия М. Уэльбека «Покорность»: последний духовный кризис европейского мира. Вестник ВГУ. Серия: Филология. Журналистика. 2019. №1. С. 72–77. <http://www.vestnik.vsu.ru/pdf/philolog/2019/01/2019-01-16.pdf> (дата звернення 16.12.20).
10. Уэльбек М. Покора. Пер. Иван Рябчий. Вид-во КСД, 2015. 256 с.

Величко М. П.

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри мов і літератур Близького та Середнього Сходу

Інституту філології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

АРАБО-ІСПАНСЬКА ЛІТЕРАТУРА КРІЗЬ ПРИЗМУ НАУКОВОГО БАЧЕННЯ А. КРИМСЬКОГО

Розглядаючи історичні передумови становлення і розвитку поезії в Андалузії, А.Кримський відзначає, що VIII – IX ст. Багдад для Іспанії був як розкішна столиця для провінції. Кордовські Омеяди, які врятувалися від кровожерливих Аббасидів після перевороту 750 р. в Сирії, відмежували Іспанію від Аббасидського халіфату політично, але не літературно. Багдадський розквіт аббасидської літератури VIII – IX ст. приносив плоди і в Іспанії, де арабізоване вестготське населення прагнуло до прогресу знань і думок, а ще більше до поезії.

А. Кримський стверджує, що для Іспанії та Північної Африки поворотною ерою може слугувати напад фанатичних реакційних клерикалів, пригнобловачів живої думки – берберів Альморавидів (1090 р.), панування яких тривало більше півсторіччя, а для Азії – напад тюрків Сельджуків (падіння Багдаду у 1055 р.), під час якого було засновано один величезний правовірно-суннітський султанат.

Щоправда, культурний занепад Азії розпочався ще раніше, на межі XI ст. вторгненням тюрків Газневидів, і тому К. Броккельман датує кінець класичного періоду 1010 р. Біля середини післякласичного періоду новим поворотним пунктом до погіршення долі арабської (і взагалі мусульманської) літератури і культури виявилася подія XIII ст. : в Азії – фатальна навала монголів та їх панування, а на заході – відтиснення мусульман християнами на самісінький південь Піренейського півострова (Гранада). К. Броккельман вважає XIII ст. кінцем післякласичного періоду, а всю наступну літературу він, ймовірно, відносить до занепаду [1, с. 86]. На відміну від історика-літературознавця К. Броккельмана А. Кримський, вважає правильним продовження дати післякласичного періоду ще на два з половиною століття, тобто до XVI ст. Хронологічними віхами для визначення періоду занепаду можуть бути дві події: одна на заході – вигнання арабів з Іспанії (падіння Гранادي 1492 р.), а друга – встановлення панування турків Османів на мусульманському сході (підкорення Сирії та Єгипту 1517 р.). Витончена література, на думку літературознавця, з поезією на першому плані, є точним і цікавим відображенням явищ та етапів суспільного життя кінця XI – початку XVI ст. Творчої єдності

всіх арабських земель в цей час не було, ось чому художня література крайнього заходу арабської території (Андалузії, Північної Африки) суттєво відрізняється від літератур східних місцевостей, які, в свою чергу, мають ряд нерівномірних розгалужень. Однак автор поділяє літературу лише на дві течії: західну і східну [2, с. 372].

А. Кримський ґрунтовно досліджує західноарабську літературу післякласичної епохи (від Альморавидів XI століття до падіння Гренади 1492 р.). Учений згадує творчість Мутаміда Севільського, поетів ібн Хамдіса та ібн Абдуна Еворського, який пішов на службу до нових володарів – Альморавидам. Були й інші поети, які прославляли нових правителів. Один з них, Ібрагим ібн Хафаджа (1058–1138 рр.) жив поблизу Валенсії і писав ліричні твори про любов та природу. Інший, навпаки, був мандрівним трубадуром і створював панегірики на честь альморавидських господарів, їхніх вельмож і багатіїв за певну плату. Мова йде про Ібн Кузмана (іспанською Ibn Quzman, помер у Кордові 1160 р.)

А. Кримський, здійснивши комплексний аналіз історичних та літературних матеріалів, доводить, що поетичні твори розквіту післякласичної мусульманської Іспанії дуже близькі нашому європейському смаку. Учений знаходить в арабо-іспанській ліриці подібність до європейської лицарської поезії, з її ідеалістичним поглядом на даму серця, без специфічної східної чуттєвості. Але це цілком природно, адже більшість андалузських авторів були за походженням іспанцями і вестготами, які прийняли іслам, і лише менша їх частина були етнічними арабами і берберами. Автор визначає, що певне число післякласичних поетів, як і раніше, в класичну епоху, були євреями. Серед них в XIII ст. яскравою постаттю був мешканець Севільї ібн-Сахль аль-Ісраїлі, який прийняв мусульманство. Його твори друкувалися і в XX ст. [там само, с. 145].

Учений в «Истории арабов и арабской литературы...» (ч. 3, Москва, 1913) в загальних рисах погоджується з Р. Дозі і фон Шакком у питаннях становлення і розвитку андалуської історії та історії династії Аббасидів. Значну увагу А. Кримський приділяє вивченню творчості аль-Му'таміда, особливо тим творам, які поет написав у полоні. Він називає вірші цього періоду перлиною всієї андалуської поезії. Але вони відносяться вже до періоду перебування халіфа в африканському полоні, куди його запроторили бербери Альморавиди.

А.Кримський, здійснивши комплексний аналіз історичних та літературних матеріалів, доводить, що поетичні твори розквіту післякласичної мусульманської Іспанії дуже близькі нашому європейському смаку. Вчений знаходить в арабо-іспанській ліриці подібність до європейської лицарської поезії, з її ідеалістичним поглядом на даму серця, без специфічної східної чуттєвості. Але це цілком природно, адже більшість

андалузських авторів були за походженням іспанцями і вестготами, які прийняли іслам, і лише менша їх частина були етнічними арабами і берберами. Автор визначає, що певне число після класичних поетів, як і раніше, в класичну епоху, були євреями. Серед них в XIII ст. яскравою постаттю був мешканець Севільї ібн-Сахль аль-Ісраїлі, який прийняв мусульманство. Його твори друкувалися і в XXст.

Список використаних джерел:

1. Brockelmann C. Geschichte der Arabischen Litteratur. I – II B., I – III. SB. – Leiden, E.J. Brill, 1326 s.
2. Крымский А. Е. История арабов и арабской литературы, светской и духовной. Вибрані сходознавчі праці. Т.1: Арабістика. Київ, Стилос, 2007. 432 с.
3. Крачковский И. Ю. Арабская поэзия в Испании. Избр.соч., Т. 2. Москва.– Ленинград, Изд. АН СССР, 1958. С. 470–523.
4. Куделин А. Б. «Жемчужина андалусской поэзии» (Творчество Му'тамида ибн 'Аббада Севильского в России). *Арабская литература: поэтика, стилистика, типология, взаимосвязи.* Москва, Языки славянской культуры, 2003. С. 406–413.

Віснч О. А.

*доктор філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри української мови і літератури
Національного університету «Острозька академія»*

АРХІТЕКТУРНИЙ КОД КРИМУ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Кримський півострів, попри його багату історію, нині сприймається переважно як унікальний простір природи. Натомість його культура, яка зазвичай складає єдність з природою, перебуває в тіні останньої. Нашарування різних цивілізаційних епох залишило не так багато культурних пам'яток, багато їх було знищено упродовж останніх століть хвилею нового варварства. М. Волошин свого часу констатував: «Замість пишних міст з «Тисячі і однієї ночі» росіяни побудували кілька убогих повітових міст за російськими трафаретами... Давня Готія від Балаклави до Алустона забудувалася непристойними імператорськими віллами в стилі залізничних буфетів і публічних будинків і готелями в стилі імператорських палаців. Цей музей поганого смаку, який претендує на суперництво з міжнародними європейськими вертепами на Рив'єрі, очевидно, так і залишиться в Криму єдиною монументальною пам'яткою «російської

епохи» [2, с. 216]. Суттєво ситуація не змінилася і в ХХ ст., багатому на катаклізми, які не оминули Крим. Отож цей «богоданний край» скоріше відомий руїнами і легендами, ніж архітектурною своєрідністю, що засвідчують і українські письменники-пілігрими.

Найчастіше у письменстві закарбовують особливості Південнобережжя. Одним з перших художніх образ краю залишив Я. Щоголев, який відзначає контраст між помешканнями місцевих жителів: з одного боку, «сакля виснула убога», з іншого – «палати в камінь повростили / Плющі розкинулись до стель / І ганки стіни понизали...» [4, с. 28].

Втім, традиції захоплення палацами можновладців, маєтками багатіїв в українській літературі не склалися. Нерідко зображення деяких з них подавалося в іронічному дискурсі. Наприклад, Остап Вишня у своїх кримських усмішках «правильний палац» у Лівадії зображає як еклектичну споруду, яка зведена насамперед для хизування і величання: «І щоб посвист той переможно вдарив і по «ренесансу», і по «йоніці», і по «Флоренції», і по «стилю жакоб» [1, с. 38].

Чи не найважливішим знаком в архітектурному коді Криму слід вважати кримськотатарську спадщину, зокрема знаменитий палац Гірея у Бахчисараї – колишню резиденцію правителів Кримського ханства, зразок османської архітектури. У ньому вбачають сліди справжнього орієнтального шедевр, здатного викликати містичні асоціації, атмосферу таємничості, візії минулого. Ця пам'ятка, навіть у стані запускості, слугувала творчим імпульсом для низки талановитих поетів, відтак у його зображенні завжди можна знайти інтертекстуальні відлуння, витоки яких сягають творчості А. Міцкевича, О. Пушкіна, Лесі Українки. Бахчисарай як унікальний топос культури неодноразово відображено в кримському доробку українських письменників. Екзотичним маркером урбаністичних краєвидів Криму стають мечеті, мінарети. Зафіксовано в українській літературі й будівлі невеликих поселень, особливо гірських, які відрізнялися від традиційних українських. Особливо ретельно вивчав Крим М. Коцюбинський, який навіть замальовував ескізи. В оповіданнях письменника мають місце описи хатин «татарського царства», які розташовані одна на одній, немов бджолиний стільник, дахів, що слугували подвір'ям для мешканців другого поверху. Колоритні зображення традиційної кримськотатарської архітектури залишили також А. Чайковський, З. Тулуб, П. Панча та ін.

На початку ХХ ст. у Криму починає стрімко зростати авторитет Ялти як епіцентру курортної зони Південнобережжя, відтак місто стає об'єктом численних вербальних зображень або принаймні тлом низки творів українських письменників. Неповторне обличчя Ялти містить імпресіоністична замальовка М. Чернявського, у якому він захоплюється красою «Тих з кості різаних домів, / Тії ажурності легкої / У димно-

синьому завої» [3, с. 409]. Натомість у кінці ХХ ст. О. Забужко вбачає це місто абсолютно безликим, «бездомною землею», що зумовлює відчуття «недовіри до місця» («Крим. Ялта. Прощання з імперією»).

Низка творів, насамперед ліричних, є фіксацією окремих архітектурних споруд Криму, як-от: будиночок Надсона (колишня дача В. Цибульського), Байдарські ворота (арх. К. Ешліман), готель «Ореанда» в стилі арт-деко (арх. О. Вітмер), Полікурівський меморіал, музей Лесі Українки, споруджений в мавританському стилі (арх. П. Терeben'єв) тощо.

Отже, архітектурний код Криму в українській літературі переважно репрезентують пам'ятки кримськотатарської культури. Серед інших знакових будівель та комплексів домінують місця пам'яті та споруди, що органічно вписані у винятковий природний ландшафт.

Список використаних джерел:

1. Вишня О. Вишневі усмішки кримські. Харків : Держ. вид-во України, 1925. 144 с.
2. Волошин М. Коктебельские берега. Поэзия, рисунки, акварели, статьи. Симферополь : Таврия, 1990. 248 с.
3. Чернявський М. Поезії. Київ : Рад. письменник, 1959. 478 с.
4. Щоголів Я. Поезії. Київ: Рад. письменник, 1958. 512 с.

Галицька О. Б.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри німецької філології*

Волинського національного університету імені Лесі Українки

ПОШУК ТРАНСКУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ТВОРЧОСТІ НІМЕЦЬКОМОВНИХ ПИСЬМЕННИКІВ ТУРЕЦЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ

Предметом цих тез є проблема пошуку транскультурної ідентичності в творах турецьких німецькомовних письменників Ферідуну Заїмоглу, Зафера Шеночака, Селім Оздагана, Рафіка Шамі, Еміні Севгі Оздамар. Мова йде про репрезентантів транснаціональної літератури (див. детальніше [2]), особливості якої пов'язані з пошуком ідентичності, яка знаходиться на кордоні декількох культур, у нашому випадку східної і західної. Це дослідження супроводжується роздумами про гібридну, міжкультурну ідентичність як самих авторів, так і їх персонажів. Німецькомовні автори, перебуваючи у самому центрі міжкультурної взаємодії, по-своєму переосмислюють проблеми імміграції, цивілізаційної, духовної, культурної

інтеграції інших культурних мігрантів, космополітизму, політики мультикультуралізму, конструюючи нові моделі ідентичності, які актуальні в мультинаціональному суспільстві. Тому література німецько-турецького прикордоння може допомогти не лише в описі сучасного стану світового літературного процесу, а й в розумінні найбільш актуальних глобальних проблем XXI ст., соціокультурного простору, який трансформується, наприклад, гомогенізації і диверсифікації.

Творчість авторів турецького походження – це продукт рефлексії власного культурного досвіду внаслідок занурення в інший культурний простір. Саме мовні маркери національно-культурної свідомості – знаки лексичного рівня з так званою прикріпленою культурною інформацією [1] (національно-культурна реалія, етнореалія, етноейдолексема, логоепістема, унікалія, мовні одиниці з національно-культурним змістом, національно-культурні номінації, лексика з національним узусом / національно-культурною конотацією) – дають змогу простежити етномовну свідомість автора, сформовану протягом тривалої еволюції відповідного соціуму.

Простежемо вербалізацію етнореалій «турецького походження» в німецькомовній картині світу в середовищі художнього дискурсу [3]:

1) етнореалії-антропоніми (*Yashar, Mahir, Ibni Abdullah, Fatma, Mustafa, Ali, Samra, Yusuf, Zeliha*);

2) етнореалії-топоніми (етнореалії-ороніми, етнореалії-гідроніми і етнореалії-урбаноніми (*Alamania, Istanbul, Türkei, Jerusalem, Arabien*));

3) етнореалії-зооніми (*Kamel, Pferde*);

4) етноніми (*Araber, Zigeunerin, Orientalin, Israelis*);

5) етнофітоніми (*Rosenbaum*).

Наведені приклади етнореалій, які імпліцитно містять колоритний національний компонент значення, зумовлений національною специфікою позначуваного денотату.

Отож специфіка транснаціональної літератури визначається особливостями сприйняття Сходу (Туреччини) і Заходу (Німеччини), прагненням подолати комплекс відчуженості (написання творів німецької мовою) і висуненням на перший план ідеї діалогу як єдиного можливого варіанта співіснування культур.

Список використаних джерел:

1. Привалова И. В. К определению понятия «языковые маркеры национально-культурного сознания». *Язык, сознание, коммуникация*. 2004. Вып. 26. С. 91–97.

2. Halytska O. B. Von Gastarbeiterliteratur zur transnationalen Literatur? Problematisierungen und Forschungsfragen. *Актуальні проблеми іноземної філології*. 2020. № 12. С. 41–46.

3. Özdamar E. S. Mutterzunge. Berlin, 2010. 127 S.

Гандзюк О. М.

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови

Волинського національного університету імені Лесі Українки

СПЕЦИФІКА ЧАСТОК У РОМАНІ АГАТАНГЕЛА КРИМСЬКОГО «АНДРІЙ ЛАГОВСЬКИЙ»

Частка допомагає вносити в зміст речення різноманітні значеннєві або граматичні вирази. У романі Агатангела Кримського «Андрій Лаговський» вжито такі розряди часток, як фразові, формотворчі та словотворчі. Серед фразових часток представлені такі:

1. Питальні частки: – **Чи** обмінилася вона хоч трохи? (с. 6). – ... **Чи** не позичили б ви їх отим, що погоріли вчора? (с. 40); – **Чи** кинете коли-небудь мене мордувати? **Га??** (с.10); . – **Добрість чи істерійність? Га?** ... (с. 42); **Хіба** таких людей, як Ісус, не треба хоч кому поважати й шанувати? **Хіба** Ісусів образ навіть найскептичніше історики не вважають за дуже гарний, ідеалістичний (с. 290); **Невже** можна глузувати з тої людини, що додумалася до тих альтруїстичних слів? (с.290); **Невже** ніде мені не знайдеться й не буде забуття? **Невже** я ніколи не забуду вас. Загублену для мене сім'ю? (с. 224);

2. Оклично-підсилювальні частки: – **Що за кровопивство!** (с. 40); – **Ах, як гарно!** – прошепотів він, заглядаючись на краєвид (с. 53); – **Як** я тебе розумію! – шепотів Лаговський (с. 266); – **Що то мати! Що то мати!** – шепотів він (с. 323); – **Яка мова! Які панегірики!** – з доброю посмішкою поглузував він (с. 288);

3. Стверджувальні частки: – **Еге, дитина!** – хехекнув Володимир (с. 248); **Еге, побачимо!..** (с. 34); – **Авжеж, зарізала!** – покаялася вона (с. 330); – **Авжеж, заставу** (с. 40); – **Як** треба буде, то зараз од усіх позику позабираю та й верну вам!.. **Аякже!** (с. 327); – **Та якже, якже!** – зраділа мама (с.324); – **Так, так!!** – над пориваючись, казав собі Лаговський (с. 266);

4. Заперечні частки: – **Не** літайте коло мене, любі тіні! (с. 224); – **Не** плачте, дорогий панночку! (с. 43); **Пальто** гріє **не** гаразд (с. 45); . – **Ні! Ні!** Не вернуса! (с. 45); – **Ні**, може, це бувало колись, та хіба це тоді, як народ був міцний, не висилений (с. 48); – **Ах, ні!** (с.52); – **Та ні ж бо!** (с.11); «**Ні**, самота – таки горе, – подумав він, – але постійна, не закаламучена самота вже ж луч чай легша, ніж тая спілка з людьми, що кінчається розлукою та й перевертається в самоту..» (с. 290);

5. Власне модальні частки: **Ба** навіть увесь організм його почував себе краще, як м'ясива не заживає (с. 330). **Ба**, не заплачу! (с.11); – **Ба** я таки прилину! (с. 34); – **Бодай** тій поліції добра не було!! – прокляла

вона (с. 43); За хвилину професор постеріг, що Ганна **наче** жде од нього якогось слова, і раптом схопивсь-отямивсь (с. 328); – **Якось наче** зсохли ... та в землю вросли та геть посивіли (с. 323); –... Та **от** тепер **наче** одмолоділа, як тебе побачила, сонечко моє ясне! (с. 324); Обережно закрутивши ту криптомерійну пам'ятку в м'який папір, він сховав вінка в шухляді та її **немовби** заспокоївся (с. 224); –**Ой** паніматко-голубонько! (с. 216);

6. Вказівні частки: – Та **от** я зараз принесу (с. 40); **От** я була думала, що холодну качку подам увечері! (с. 330); – **Он** скількись дам уже пішло до своєї купальні... (с. 48); – **Он** хіба що! (с. 325); То була служанка (с. 10); – **Он**, уже час із-за столу вставати, а не тости пити (с. 306); – **Оце** крильце, яке він зараз держить і їсть, воно ще вчора було живе... з пір'ям... радісно тріпалося, а качка весело герготала до нього... (с. 330); З калошами **оце** мені погано: діряві! течуть! .. і латати вже швець не береться (с. 326); **Оце** тее кохання. що не дивиться, чи цікавий для розмови син, чи не цікавий, чи добрий, чи поганець, а просто любить... (с. 324); – Егоїзм – **ото** їхня найхарактерніша прикмета (с. 256); –**Ото** силу грошенят прислали тобі! (с. 325); – **От** добре каже Кузьма Прутков: «Почутлива людина на льодову сосульку скидається» (с. 299); –**Ось**, бери (с. 216); – **От** приходь увечері в нашу харчівню, сьогодні там музики гратимуть, – то й ми з тобою потанцюєм, як собаки на прив'язі (с. 217);

7. Означальні частки: **Саме** тоді заходило зимове сонце і кидало крізь вікно свій останній промінь на стіну з тією фотографічною групою (с. 260); **Саме** коло балкона стояв кипарис, а його обкутала гірляндами повзуча чайна роза (с. 56); Було **якраз** вісім (с. 7); Чи ж не ти сама мегеро, наказала мені, щоб я приходив до їдальні **точнісінько** об осьмій годині, не раніш! (с. 7);

8. Кількісні частки: «Руська Рів'єра» – се так звать тепер у Росії колишню прибережну Черкещину, та Абхазію, та Мінгрельщину – незвичайно гарний край з підтропічною флорою, що розкриунвся вузькою смугою уздовж Кавказького берега Чорного моря од Кубаницини та аж до Малорі Азії, **трохи чи не** до Трапезунда... (с. 47); І **от** йому, мізерній жертві своєї власної розпусти, йому – поганому егоїстові, **мало ще не** матеревбийникові, йому кажуть, що він святий! (с. 332); Їй було шкода, що її любий Андрій,мабуть, чи не голодуватиме...(с. 330); Одно – що мати дуже дорожила ласкою місцевих громопільських «аристократів», якоїсь там суддїїхи; друге – що вона. Сама **трохи чи не** старчиха, позичила гроші за великий відсоток колишній його няньці (с.322);

9. Спонукальні частки: – **Ану**, поглянь-но, яка тепер година (с. 217); – **Ну**, але ще вернеться він до неї!... (с.45); –**Ну**, спасибі вам,

мамуню, що ви мене записали до суддїйшиної челяді! (с. 34); – Ну, що? – завмер Андрій, йому волосся дибом стало (с. 43); – Та ну-бо, грецька мордо! Ходи швидше! (с. 47); – Ось верніться-но, я вам геть усе поясно (с. 9); – От же, **наме...** візьміть ці гроші: ви ж до них маєте повне право (с. 10); – Та ну-бо, ну-бо, не ображайтесь... ну, не дивіться, мов сич на сову, гляньте веселіш... (с. 11); – **Годі, годі**, дорогий мій! – сказав він з неприневоленою щирістю (с. 298); – **Иди-но** швидше сюди... тільки сам... без нікого! (с. 297); – **Побіжіть-но** на пошту, Федоре, та покупіть мені швидше марок, – перебив Федора професор, щоб не дати його розбалакуватися на цю тему (с. 272);

10. Видільні частки: – **Тільки ж** на які гроші я доїду додому? (с. 10).; – **Тільки** побачим, чи дуже зрадієш з мого приходу! (с. 34); – **Отака** моя непостійність – це ж ознака містерійної вдачі?... (с. 35); **Ласкавість** панова збила Лаговського з пантелику: **аж** ніяково чогось стало (с. 10); ... **Їх** було **аж** п'ятеро... (с. 43); – Все пішки? (с. 44); – Та ви **навіть** були одзвичаїлися од них за цілий рік (с. 320); Цю Латинську приказку пам'ятав і Лаговський (с. 261);

11. Приєднувальні частки: Там він бажаний гість, «свій», і йому **теж** любо бачити всю сім'ю (с. 333); – **Ще ж** і сама зароблю! (с. 325); – Мало вам самим підлизуватись, треба було **ще й** мене в лакеї пошити! – нервово буркнув він і подививсь на матір, мов на щось дуже брідке (с. 34);

У тесті твору формотворчі часки вжиті для формування: а) наказового способу: **Хай** собі там тая Лоначевська що хоче думає, **хай** собі вони обидві, і мама, і Лоначевська, разом виказяться... про мене! (с. 35); – **Нехай** вони живуть у нас та несуться (с. 330); – А поїду – **нехай** вони вам щодня нагадують про мене! (с. 330); – **Нехай** Бог дасть здоров'я вашій мамі! (с. 327); б) умовного способу: –... **Я б** зважився сказати й більше: прості, «незначимі» людиці видихаються в своїх розмовах не так швидко, як «значимості»... (с. 250–251); – А чому **б** ні? (с. 51); – Не думаю, бо куратор мусив **би** про це знати, – холодно зауважила генеральша (с. 54); –... Мені не хотілося **б** зустріти її одразу на людях (с. 298); в) ступенів порівняння прикметників: «Люблю тих, кого маю за **найкращих** людей! (с. 320); **Найкращі** для них години то було післяобіднє чаювання в його покоїку, що рівночасно був і «гостинною», себто вітальною (с. 324); г) ступенів прислівників: **Найбільше** таки сам... (с. 326); «Прокляті нервища» дійсно мордували його здавни, **найбільше** через те що йому раз у раз доводилося вчити нездібних гімназистів – отаких, як П'єр – та жити завсіди по чужих людях (с. 10).

У творі багато й словотворчих часток: – Ви отримали другий лист мого чоловіка? – **непривітно** запитала в учителя генеральша, назвавши своє прізвище (с. 53); – Сьогодні ж **таки** поїду звідси **неодмінно!** (с. 9);

Володимир зачав глядіти кудись у куток і невиразно бубоніти якусь надуману промову (с. 297); Він раз у раз охоче слухав прості, наївні її оповідання і, коли чув щось **недоладне**, все їй вибачав, мов малій, нетямущій, але дорогій дитині (с. 332); А от – оце воно **некуповане, непродажне, природне почуття!** (с. 324); **Ніхто** – окрім його необачності, нерозважливості (с. 328); Хоч і як швидко перебігли в його голові усі ті дуки, та все ж на **деякий час** запанувало між ним і Ганною нелюбе мовчання (с. 328). – **Неправда!** – запротестував він нарешті (с. 243).

Я прийду **таки** на твій бал! (с. 34); – У вас, певне, єсть які-**небудь** зайві грошенята (с. 40); «Що я зараз дуже **невродливий**, так це, тільки ж божевілля я в своїх очах не добачаю **ніякісінького**» (с. 42); І сняться йому **якісь** два невидимі голоси, що розмовляють про нього та й судять удвох совість його, наче судія та оборонець (с. 45); – Тільки ж будь-що-будь, до матері не вернуса **таки!** – хоче крізь сон гукнути Андрій (с. 46); Гостей у кофейні нема **нікого** (с. 47); Генеральша розшукала їй взяла з собою якусь телеграму, сховала в кишеню та й усі тройко попрямували до школи, розпитуючи дорогу в нечастих прохожих, що зрідка траплялися (с. 53). – ...**Може, нездорові?** – стурбована спиталася вона і поплескала його по плечу (с. 56); – **Вибачте...** я піду... я чогось **нездоровий...** – глухо промимрив молодик та й швидкою ходою подався до своєї кімнатки (с. 11); – **Лакейська душа!** – знов з **ненавистю** ляв він себе, ридав і реготався зарозом (с. 11).

Як бачимо, у романі Агатангела Кримського «Андрій Лаговський» наявні усі 11 видів ф разових часток. Найчастіше вживані серед них – видільні частки, найрідше використані приєднувальні частки, в романі репрезентовано також формотворчі та словотворчі частки.

Список використаних джерел:

1. Кримський, Агатангел. Андрій Лаговський. К. : Національний книжковий проект, 2011. 336 с.

Гусева Е. И.

*кандидат филологических наук, доцент,
доцент кафедры славянской филологии
Мариупольского государственного университета*

ШЕЛК КАК СИМВОЛ ОРИЕНТАЛИЗМА И ХУДОЖЕСТВЕННАЯ ДЕТАЛЬ АНГЛИЙСКОЙ РОМАНТИЧЕСКОЙ ПОЭЗИИ

Западно-восточные литературные связи, формировавшиеся на трассах Великого шелкового пути, нашли отражение в ориентализме – европейской традиции описания восточного мира. Яркая примета художественного образа Востока – шелк, шелковая ткань, шелковые одежды. Шелковому одеянию как отражению «художественных вкусов эпохи» уделяют внимание едва ли не все английские поэты-романтики. В работах английских романтиков происходит приращение функций шелка как художественного образа, когда деталь одежды вплетается в узор европейского лета [2, с. 1]:

Sit down, and in our mossy valleys, on
Some bank beside a river clear, throw thy
Silk draperies off, and rush into the stream:
(William Blake. To Summer)

*Иль у реки, в долине мшистой, сбрось
Одежды мягкий шелк и прыгни в воду
Прозрачную.*

(Перевод В. А. Потаповой)

На значимость детали одежды романтического героя обращают внимание и английские критики (Frank Erik Pointner. «The Role of Clothes in Wordsworth's and Schiller's Poetry and Prose».

Шелк как художественный образ изначально экзотическая деталь одежды, затем элемент характеристики персонажа. В портретную характеристику «восточного» персонажа почти обязательно включается такая деталь гардероба, как шелковые одеяния. Как, например, в «Рассказе рыцаря» Джеффри Чосера («Кентерберийские рассказы») [3, с. 2]:

*С Арситой ехал (книги говорят)
Индийский царь Эметрий в стольный град.
Гнедой скакун, весь в стали вороненой,
Покрыт расшитой золотом попоной.
Сам царь подобен богу воинств Марсу.
Камзол с гербом – чистейший шелк из Тарса.*

(Перевод О. Румера)

Шелк – выразительная деталь «условного образа Востока как особого мира, противостоящего культуре Запада и одновременно дополняющего её». Однако быть выразительной деталью ориентализма не единственное предназначение шелка в английской романтической поэзии. На «английской почве» шелк – это предмет гардероба английского лорда, деталь одежды богатого купца, монаха, дорогое убранство церковного алтаря («*an altar before a gold curtain of Persian silk*»). В этой последней детали отражено поэтическое, и отчасти идеологическое, противопоставление обыденного и возвышенного: «*fine and costly garments into the woods*». Шелк становится приметой уже не восточного, а европейского быта – ярмарочной суеты, шумной, пестрой жизни английского города: «*One offered me velvet, silk, and lawn, And pockis full of groats*» (Chaucer. *Troilus and Cresseide*). Уже в ранних поэтических скетчах Уильяма Блейка происходит превращение шелка как художественной детали в метафорический образ «шелковой сети любви» [2, с. 1]:

He caught me in his silken net.

And shut me in his golden cage.

(William Blake. *My Silks and Fine Array*)

А он меж тем меня пленил,

Раскинув шелковую сеть.

(перевод С.Я. Маршака)

Шелк как художественный образ здесь вынесен в заглавие: «Мои шелка и прекрасный наряд».

Джеймс Уиппл Миллер отмечает созвучие поэтики Уильяма Вордсворта и китайской поэзии природы: «The opening of Wordsworth's poem contains elements common to much of Chinese poetry: the imagery of a closely observed natural scene, the figure of a poet alone and at home in nature, a mood of rapport between natural scene and man» (1, p. 216). Джеймс Миллер приводит интересное свидетельство проникновения восточной поэзии в европейскую культуру: «*their situation is: «Grandma finds a strip of cloth... realizing with astonishment that they are spinning poetry instead of silk»*» – «... их ситуация такова: Бабушка находит полоску ткани... с удивлением осознавая, что они разворачивают стихи вместо шелка». Перефразируя Д. У. Миллера, можно сказать, что современники английских поэтов-романтиков вместо шелка получили от них в дар стихи. Шелк как характеристическая деталь, символизирующая культурный синтез Востока и Запада, многократно отразился в национальных вариантах европейской романтической поэзии.

Список використаних джерел:

1. Miller, James Whipple. English Romanticism and Chinese Nature Poetry. Comparative Literature. Vol. 24. no. 3. Published by Duke University Press. 1972.
2. Блейк У. Избранные стихи. Сборник. Сост. А. М. Зверев. На англ. и русск. яз. М.: Прогресс, 1982. 558 с. URL: http://lib.ru/POEZIQ/BLAKE/blake1_1.txt (дата обращения: 05.12.2020).
3. Чосер Дж. Кентерберийские рассказы. URL: https://librebook.me/kenterberiiskie_rasskazy/vol1/2 (дата обращения: 5.12.2020).

Доній В. С.

кандидат філологічних наук,

доцент з наказу кафедри культурології

Відокремленого підрозділу «Миколаївська філія Київського національного університету культури і мистецтв»

ПОСТКОЛОНІАЛЬНА ТЕОРІЯ Е. САЇДА ТА ЇЇ ВІДОБРАЖЕННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВІ

У сучасній гуманітаристиці активно артикулюється теорія постколоніалізму, сформована Е. Саїдом та його послідовниками Ф. Фаномом, Г. Бгабга, І. Співак, А. Мукгерджи, Г. Тіффін, Е. Томпсон та ін.

Фундаментальна праця Е. Саїда «Орієнталізм», опублікована в Нью-Йорку 1978 року, відіграла провідну роль у вивченні взаємин Сходу і Заходу, зміщенні фокусу досліджень з соціально-економічної та політичної історії до культурної, зрештою – склала основу наукової парадигми постколоніальної теорії. Роздуми над власною ідентичністю, над правами народів Сходу, зокрема палестинців, над висвітленням проблем східного регіону західними представниками стали поштовхом до написання наукового дослідження, яке, за словами автора, спрямоване «на переосмислення того, що впродовж віків вважалося за безодню, яка відділяє Схід від Заходу» [1, с. 81]. Це повне ґрунтовне наукове дослідження, що ознайомлює з культурою Сходу і демонструє формування систематичної наукової традиції вивчення культур регіону, підкріпленої могутньою політичною і економічною практикою колоніального освоєння Сходу з боку провідних європейських імперій, що стала репрезентантом пізнання й освоєння європейцями культури арабського Сходу. Полемічна монографія Едварда Саїда представляє орієнталізм як складну й багаторівневу систему репрезентацій Сходу з боку Заходу, що включає в себе, крім академічного компонента, дослідження та

коментування класичних текстів, певне уявлення про суть «східної людини», втілене в практиці імперської колоніальної експансії.

Конкретизація Е. Саїдом об'єкта дослідження виявилась доволі продуктивною, оскільки завдяки аналізу достатньої кількості текстів на прикладі одного різновиду культурно-імперіалістичного дискурсу запропоновано його сутнісні риси загалом. Орієнталізм постає як імперська стратегія мислення, що виокремлюється у різних сферах науки зокрема і культури взагалі, та водночас як «знакова система, що виражає європейсько-атлантичну владу над Сходом» [1, 17]. Авторське бачення зводиться до того, що у висвітленні проблем розвитку Сходу західною наукою і літературою, простежується відбиток колоніального ставлення, внаслідок чого проблемні питання не можуть бути досліджені цілком об'єктивно. Схід інтерпретується елементом західної «уявної географії». По суті, такий «Схід» стає не більш, ніж європейським міфом, і стосується більше дискурсивної, а не емпіричної реальності. Протиставлення Сходу й Заходу служить варіантом опозиції «ми – вони», а західне уявлення про себе можливе лише в зіткненні з конструйованим таким способом Сходу, що наділяється «репресованими» якостями Заходу. Е. Саїд окреслює «Схід», фокусуючи увагу на його ідентичності та культурі, без якого «Заходу» ніколи б не було. Адже лише за наявності антитези «Сходу» створюється візія «Заходу». Внаслідок не лише домінування правлячої сторони, а й через прийняття ідеології експансії, виникає поняття колоніальної ментальності з такими характерними рисами, як: низькопоклонство, возвеличення культури завойовника, нівелювання власних культурних цінностей тощо.

Європейська культура набирала силу та ідентичність, черпаючи зі Сходу його цивілізаційні та культурні надбання або протиставляючи себе Сходу, який виступав як протиполог і як глибокий та найбільш стійкий образ «іншого». Це протиставлення Сходу Заході справило найбільший вплив на формування орієнталізму. Насамперед орієнталізм втілює в собі активне ставлення до Сходу з боку європейців, відображення їх влади над Сходом. Сенс орієнталізму вбачався у формулюванні, що «великі досягнення східних цивілізацій – далеко позаду, а тепер тільки ми, європейці, можемо говорити від їх імені та моделювати їх» [2, с. 5].

Відстежуючи боротьбу між прихильниками унітарної ідентичності та тими, хто вбачає ідентичність як комплекс без зредукування й уніфікації, Е. Саїд окреслює опозицію з двома різними перспективами та історіографіями: лінійною і категоризованою та контрапунктною, здебільшого кочовою. Тобто, внаслідок імперського впливу відбувається переплетення культур, поява в них ознак гібридності, неоднорідності, диференційованості. Дослідження культур та націй учений здійснює через «перепрочитання» та переосмислення художніх творів

(у його інтерпретації виключно «текстів» – В. Д.), в основному англійських і французьких письменників XIX століття (Оноре де Бальзака, Шарля Бодлера, Лотреамона). Його метод «полягає в максимальному зосередженні на конкретних творах, у прочитанні їх, насамперед, як шедеврів креативної та інтерпретаційної уяви, а далі – демонстрація того, що вони є частиною стосунків між культурою й імперією» [1, с. 26]. Водночас дослідник усвідомлює, що «жодна теорія не здатна пояснити або висвітлити зв'язки між текстами й суспільствами» [1, с. 442], позаяк в текстах приховано інтереси, владу, пристрасі, задоволення під естетичною оболонкою.

В «Орієнталізм» Саїд проаналізував «процес руйнування ідентичності поневолених народів інтелектуалами народів-переможців. Під час аналізу процесу руйнації ідентичності поневолених переможцями, конструювання їх образів, вважає автор, виявляються домінантні риси колонізованих, серед яких – слабкість, пасивність, недостатність творчого потенціалу й самотності народу. Для культури такого суспільства притаманні «необхідні вимисли» (вислів Гомі Бгабги), що розуміються як тенденція постколоніального суспільства до творення міфології власної колишньої могутності. Е. Саїд звертає увагу на ряд «ідеологічних вигадок», що зазвичай приписують «Сходу» певну сутність без прагнень до розвитку, з ознаками відсталості й регресу. Важливим для дослідника є те, що Схід завжди сприймається як пасивний суб'єкт, що не може і, в принципі, не гідний бути активним суб'єктом, позаяк не виявляє власної ініціативи, даючи можливість для маніпуляцій Заходу. Спираючись на вивчення мусульманського Сходу, автор відкидає негативні стереотипи та доводить, що формотворчі зусилля колонізованих народів були систематичними та свідомими, хоча й визнає, що значна кількість різних сфер соціокультурного буття активно залучалася до репрезентації репресивних (панівних) дискурсів.

Об'єктивне вивчення художньо змодельованої інтерпретації колонізованого суспільства стає можливим через представлення літературного твору як дискурсу. Нині «перепрочитання» текстів є знаковим для культури, оскільки вплив інтерпретаторів щодо трактування творів, накладення візії імперського типу є досить показовим та вирізняються особливою чутливістю до мови. Постколоніалізм окреслюється науковцями як спосіб деконструктивного перерахунування праць колонізаторів, спрямований на викриття тих вимірів, в яких тексти свідомо приховували колонізаторські наміри своїх авторів.

З відновленням незалежності України постколоніальні дослідження викликають все більший науковий інтерес в істориків, культурологів, праці яких, стали основою постколоніальних студій в українській науці про літературу. Цілком очевидно, що наукові праці Е. Саїда нині сфор-

мували основу постколоніальної теорії та критики. Першим до студіювання постколоніалізму в царині українського літературознавства звернувся М. Павлишин («Козаки з Ямайки: постколоніальні риси в сучасній українській культурі. Канон та іконостас: Літературно-критичні статті». (1997 р.), «Постколоніальна критика і теорія. Антологія світової літературно-критичної думки» (1996 р.), «Про користь і шкоду пост колоніалізму для життя» (2014.), запропонувавши визначення означеного поняття. В. Чернецький у науковій розвідці «Картографуючи посткомуністичні культури. Росія та Україна в контексті глобалізації» (2013 р.) здійснив аналіз нових явищ і тенденцій в культурі України й Росії на матеріалі пострадянської літератури та вирізняє дискурси національного двох культур: т. зв. «постколоніальної меланхолії» та реконструювання й оцінювання колоніального минулого. Осмислюючи українсько-російські взаємини із застосуванням постколоніальних теорій, М. Шкандрію в праці «В обіймах імперії: Російська і українська літератури новітньої доби» (2004 р.) вдається по-новому інтерпретувати відомі художні твори, значення творчості багатьох митців, простежити процес формування імперського дискурсу у творах російських класиків та контрдискурсу в українській літературі. Вагомими в розвитку постколоніального дискурсу стали дослідження Т. Гундорової «Транзитна культура» (2013 р.), «Постколоніалізм. Генерації. Культура» (2014 р.), яка подає визначення постколоніалізму як аналітичної категорії, що перетворився на розгалужену систему поглядів і підходів, вводить поняття «посттоталітарна свідомість» тощо. Національно-екзистенціальну верифікацію постколоніального здійснює П. Іванишин, запропонувавши поняття – «культурний імперіалізм» та «культурний націоналізм».

Говорячи про перспективи постколоніальних студій, О. Юрчук доречно зауважує, що «українські філологічні постколоніальні студії мають системніше враховувати напрацювання постколоніальної теорії як сукупності ідей, поглядів, концепцій, орієнтованих на дослідження культурної спадщини колоніального минулого шляхом інтерпретації імперського та колонізованого дискурсів, їх взаємодії та взаємовпливів» [3, с. 22]

Список використаних джерел:

1. Саїд Е. Орієнталізм. Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. 511 с.
2. Сотов А. А. «Ориентализм»: постколониальная критика Э. Саида. Санкт-Петербург: Центр изучения современного Ближнего Востока. 2006. 23 с.
3. Юрчук О. У тіні імперії. Українська література у світлі постколоніальної теорії. Київ: Академія, 2013. 224 с.

Кобзей Н. В.

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри мовознавства

Івано-Франківського національного медичного університету

ПСИХОЛОГІЗМ В ОПОВІДАННІ ЕРВІНА УМЕРОВА «САМОТНІСТЬ»

Присутність художнього психологізму у творчості будь-якого письменника – явище виправдане і вкрай потрібне. Однак ще й досі в мистецтві не існує єдиного стандарту, яким способом можна це «правильно» зробити. Відомо. Що існує три основних виміри, в яких психологізм плідно функціонує. Це певна «над-ідея», вираження психіки окремого автора або свідомо обраний естетичний принцип побудови твору. На думку А. Єсіна, «психологізм має безпосереднє відношення до стилю твору, всієї творчості письменника, інколи навіть цілого літературного напрямку або течії. Психологізм, коли він присутній у творі, виступає як організаційний стильовий принцип, стильова домінанта, тобто головна естетична властивість, визначальна художня своєрідність твору й будова всієї образної форми, що підпорядковує собі будову всієї образної форми» [1, с. 30].

Питання психологізму в українській літературі завжди цікавили і цікавлять як зарубіжних, так і вітчизняних дослідників. Не випадково І. Денисюк назвав психологізм „вибуховою силою», яка розірвала старі письменницькі форми, змусила митців перенести головну подію своїх художніх творів із зовні в середину – безпосередньо в душі головних героїв.

Попри таку зацікавленість літературознавців зазначеною темою, цілий ряд питань залишається малодослідженим, потребує детальнішого аналізу, переосмислення та доопрацювання. Теж саме стосується й постаті Ервіна Умерова, надзвичайно талановитого кримськотатарського письменника, як і його літературний доробок, практично невідомі широкому загалу читачів. Тому за честь має стати дослідження творчості корінного кримчанина, а його яскраве ім'я повинне бути повернене із несправедливого забуття. Вважаємо, що окреслена нами проблема нова, **актуальна** і своєчасна, а, отже, потребує негайного вирішення.

Мета – з'ясувати вплив провідних світових психоаналітичних течій зламу століть на формування характерів персонажів оповідання Е. Умерова «Самотність».

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких завдань:

– виявити основні методологічні настанови, які стали визначальними для інтерпретації психологізму в художній творчості письменника;

– простежити вплив «філософії життя» та вчень З. Фрейда на формування характерів персонажів Е. Умерова.

Інтерпретація проблеми психологізму в літературі залежить від багатьох чинників: це і жанрово-рідова специфіка літературного твору, й особливості історичної епохи, і, безперечно, індивідуальна майстерність автора. Беремо на себе сміливість вважати, що «секрет психологічної творчості» Ервіна Умерова криється у філософських вченнях початку ХХ століття. Найпоширенішими в цей період були вчення З. Фрейда, К. Юнга, Е. Фромма та багатьох інших мислителів, які істотно впливали на інтегрований розвиток психології, соціології, з одного боку, та мистецтва, літератури – з іншого. І хоча оповідання «Самотність» побачило світ у шістдесятих роках, однак дослідження історії розвитку психологізму в українській літературі доводить нашу правоту. Адже поширені у 1920-х роках антипсихологічні тенденції привели до повної нівеляції здобутків зазначеного художнього явища, а внутрішній світ персонажів почали вивчати через «діалектику душі», запропоновану Львом Толстим. І лише короткотривалий період «відлиги» другої половини ХХ століття, за який було перевидано трактат Івана Франка «Із секретів поетичної творчості», а також праці зарубіжних психологів та філософів допоміг літераторам знову працювати у тісному зв'язку психологією.

Список використаних джерел:

1. Есин А. Психологизм русской классической литературы. М. : Просвещение, 1988. 176 с.

Корженівська В. С.

*студентка III курсу факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка*

РОКСОЛАНА: ЧИ ВАРТА ВОНА ОКРЕМОЇ СТОРІНКИ В ШКІЛЬНИХ ПІДРУЧНИКАХ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ?

Про неї, доньку українського чоловіка з Галичини, нам відомо лише з письмових джерел. Її пам'ять поважають у рідному місті в Україні, її мудрість досі згадує Туреччина. Дехто вважає, що вона була наділена неземною красою. Інші впевнені, що вона причарувала одного з найвеличніших султанів Османської імперії своїм розумом. Погляди розходяться і щодо її ставлення до батьківщини: одні стверджують, що Роксолана захищала земляків від кримських татар, інші – доводять її

байдужість до України [2, с. 73]. Її доля має спільні риси з Анною Ярославівною – донькою київського князя. Про Анну завжди згадують у шкільних підручниках тоді, коли життя Роксолани залишається в тіні вітчизняної історії.

Актуальність проблеми полягає у питанні: чи є достатнім вплив славнозвісної Гюррем на події в українському літописанні для того, аби в повній мірі з'явитися у шкільних книжках?

Метою дослідження є доведення ролі Роксолани у певний період історії України та необхідність обговорення її питання у шкільній програмі.

Завдання: розкрити причини та питання сучасного стану її вивчення у школах.

З початком правління Роксолани пов'язують період «правління привілейованих жінок» – відрізок історії, де дружини значно впливали на своїх чоловіків-султанів (друга половина XVI – перша половина XVII ст.). Вона, як і Анна Ярославна, точно була однією з найрозумніших жінок своєї доби, навіть виконувала дипломатичні функції від імені своєї держави (листування з главами Персії, Польщі, Венеції, зустрічі з іноземними послами тощо). Серед всіх портретів бородатих султанів, її жіноче зображення стало першим [1, с. 61].

Провівши власні дослідження та пошуки, я переконалась, що сучасні підручники історії України (прикладом слугуватиме підручник Гісема О.В, Мартинюка О.О за новою програмою (2016 р.) та підручник Власова В.С за новою програмою (2016 р.) для 8 класу) зовсім або майже зовсім не містять відомостей про Роксолану або Анастасію Лісовську. Навіть у переддень українсько-турецьких відносин Козацької доби, коли Сулейман I з дружиною Гюррем Султан керував Османською імперією, якій належали південні території сучасної України, автори підручників не згадують фактичну владу Роксолани на вищезазначених землях. Безсумнівно, така приналежність земель цього періоду (1512–1559 рр.) вказана у шкільних атласах [4, с. 2], але без згадки про дівчину, яка в сучасній українській традиції входить до переліку найвідоміших жінок давньої та сучасної України.

На мою думку, така ситуація виникла тому, що українські історики та дослідники розглядають Роксолану лише через призму її прихильності до України під час правління [3, с. 10]. Український письменник Павло Загребельний на питання «Як Роксолана допомагала Україні через Сулеймана?» відповідав таким способом:

«Ніяк. Почитайте історію Грушевського: за час його правління татари (ними фактично керували турки) здійснили 38 набігів (майже по одному кожного року). В султана до Роксолани були душевні симпатії, але вони мали домашній характер. Не потрібно тішити себе ілюзіями.

Вона просто боролася за себе як за особистість. ... З деяких джерел відомо, що вона була невисокого зросту, не була красунею, але була дуже чарівною. В неї був якийсь особливий ніс, який хвалив навіть Вольгер. Він говорив, що «заради нього Сулейман міг би віддати всю Європу».

Щодо цієї радикальної думки слід зазначити, що час правління Сулеймана I був не завжди разом з Роксоланою. Вплив Гюррем на зовнішню політику стає відчутним лише з 20-х років XVI століття. За цей період набігів було лише 9.

З іншої сторони зазначається, що Роксолана допомагала в організації перебування в Османській імперії Дмитра Вишневецького у 1553–1554 роках і сприяла звільненню земляків з полону.

Вважаю, що з точки зору полеміки на тему прихильності до України (образ зрадниці або героїні), її постать заслуговує на таку саму увагу на шкільних уроках, як, наприклад, Іван Мазепа, щодо патріотичності вчинків якого науковці досі не можуть дійти згоди. Визнання приналежності Роксолани до України наразі турбує навіть вітчизняних дипломатів на службі закордоном. Питання **про** нібито російське походження дружини султана Сулеймана I Роксолани біля її усипальниці в мечеті у Стамбулі було досить швидко вирішено на початку 2019 року.

У висновку, аналіз вищезазначених фактів дозволяє отримати наступний результат: уваги до Роксолани в українських підручниках справді привернуто недостатньо, що може призвести до незнання молодшими поколіннями українки, яка вплинула на світову історію, до того ж її діяльність прямо стосувалась українських територій у середині XVI століття.

Рекомендації: 1. Запровадження у восьмих класах закладів середньої освіти України у відповідних тематичних розділах (початок – середина XVI століття) підручників «Історія України» інформації про Гюррем Султан, короткої інформації про її життя, культурної та зовнішньополітичної діяльності, впливу на українські землі, висвітлення думок українських науковців щодо її прихильності до батьківщини.

Включення історичного роману «Роксолана» Павла Загребельного до переліку шкільної української літератури у старших класах.

Список використаних джерел:

1. Павленко Ю.О. 100 найвідоміших українців. Київ, 2015. 680 с.
2. Боднарук І. Л. Про Настю Лісовську, славу Роксоляну. Літопис Голготи України. Т. 4. Львів, 1999. 76 с.
3. Дмитрів І. О. Роксолана: міфи і факти життя та діяльності. Харків, 2004. 112 с.
4. Ісаєв Д.В. Атлас. Історія України. 8 клас. Київ, 2013. 24 с.

Корольова В. В.

*доктор філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри української мови*

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЯДРА КОНЦЕПТУ «КИТАЙ» В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Специфіка топонімічних концептів полягає в тому, що їхні назви є іменами власними, які, на відміну від імен загальних, мають значущу для носіїв мови культурно-історичну інформацію, через що концепт пов'язаний тісними асоціативними зв'язками з найрізноманітнішими концептуальними сферами. Ще однією важливою ознакою топонімічного концепту є його суб'єктивність, оскільки «ономастична інформація значною мірою схильна до суб'єктивного оброблення» [2, с. 175]. Зазначимо, що оцінно-нейтральний інформативний складник топонімічного концепту пов'язаний передусім саме з географічним поняттям. Узагальнюючи літературні надбання України кількох століть, подамо аналіз інформаційного ядра концепту «Китай», вербалізованого в назві країни.

Концепт «Китай» – це територіальний концепт зі стрижневим словом-топонімом, що спрямований на комплексне відбиття національного тлумачення предмета дослідження через апеляції до географічних, культурних та історичних реалій країни. Цілісна концептуальна назва здебільшого вербалізована в художніх текстах власним іменем «Китай» зі значенням «країна».

Узуально ядро концепту «Китай» є оцінно-нейтральним, без аксіологічних конотацій. Утім, стереотипні асоціації Китаю з мудрістю, давньою історією та традиціями нашаровують оцінні характеристики на зміст цього концепту. Концепт набуває оцінного значення під час вербалізації в мові в оточенні оцінної лексики. Іншими словами, потрапляючи до оцінно-нейтрального лексико-граматичного поля «Китай», оцінна лексика здатна змінити його нейтральність, надавши йому або ж позитивного, або ж негативного значення. У цьому разі відбувається розширення концептосфери. Ядерна лексема «Китай», отримуючи ад'єктивне поширення, утворює приядерну зону. Образ Китаю розкривається за допомогою сполучуваності імені концепту з різноманітними ад'єктивами, що підтверджують переважно позитивне або нейтральне сприйняття досліджуваного концепту, який зреалізовано в художньому дискурсі, напр.: *Гіпократ і Джівака, Гален і Авіценна, лікарі **древнього Китаю**, Єгипту, Вавілоу, – найвидатніші діячі багатомікового світанку людської культури, – були представлені в бібліотеці грубезними фоліантами* (М. Дашків «Зуби дракона»).

Серед ад'єктивів, що фіксуємо в художніх текстах, найуживанішими є: *багатий, багатомільйонний, велетенський, величний, далекий, древній, жовтий, золотий, імператорський, комуністичний, мудрий, незбагненний, південний, піднебесний, соціалістичний, стародавній, старовинний, торговий, цивілізований* та ін. Ад'єктивно поширена номінація Китаю дає досить вичерпну характеристику цієї країни й сфокусована переважно навколо кількох реалій існування держави, зокрема:

1. Політичний устрій країни, напр.: *Вона почала розповідати про подвиги свого чоловіка, який свого часу захищав батьківщину соціалізму від соціалістичного Китаю та прищеплював комунізм волелюбним угорцям* (брати Капранови «Забудь-річка»); *«Великий стрибок» у комуністичному Китаї призвів до великого голоду, що забрав на той світ 43 мільйони людей* (Г. Пагутяк «Жорстокість існування»).

2. Етнічна характеристика, напр.: *З радянських запам'яталося, що еСеСеСеР був насичено-рожевий, Польща якась чи не салатова, Китай, зрозуміла справа, жовтий, його подруга Румунія теж, але через кукурудзу і мамалігу* (Ю. Андрухович «Лексикон інтимних міст»).

3. Країна з давньою історією, напр.: *Діма каже, що любить фільми про стародавній Китай* (А. Дністровий «Пацики»).

4. Багатонаселена країна, напр.: *Проте позиції марксизму поки що сильні в чотиримільярдному Китаї* (В. Савченко «І суджено мертвих»); *Безсилля виникає тоді, коли ти лишаєшся наодинці з купкою таких самих переляканих людей у місці, звідки не можна вибратись, хай це навіть ціла країна, така, як наша Україна чи це більший Китай* (Г. Пагутяк «Жорстокість існування»).

Водночас зауважимо, що лексема «Китай» наявна у «Словнику конотативних власних назв» Г. Лукаша з таким значенням: *«Китай – держава у центральній та східній Азії. Офіційна назва – Китайська Народна Республіка. Найбільша за чисельністю держава. Часто слугує урбанонімом, позначаючи щільно зеселені райони»* [1, с. 141].

Конотативний акцент зроблено саме на багатонаселеності країни, що можна підтвердити й українськомовним художнім дискурсом, напр.: *А через те що тут у родинях водиться не тільки по шестеро, а й по шістнадцятеро дітей, то в нас ще й досі Теси називають Китаєм* (М. Стельмах «Гуси-лебеді летять»). Іншою оцінною рисою, що використовують письменники, є далеке розташування Китаю від України, напр.: *Станом на вересень 1981 року Ленінград був моїм Китаєм, тобто кінець світу* (Ю. Андрухович «Лексикон інтимних міст»).

Отже, інформаційне ядро концепту «Китай» в українській літературі зумовлене й особливостями загального сприйняття Китаю, і власне українською ментальністю. Концепт «Китай» має високий культурний статус і характеризується значним інформаційним насиченням.

Список використаних джерел:

1. Щербак А. Когнитивные основы региональной ономастики. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора филологических наук. Тамбов, Тамбовский государственный университет имени Г. Р. Державина, 2008, 40 с.
2. Лукаш Г. Словник конотативних власних назв. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2017.

Кочерга Г. В.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри українського мовознавства і прикладної лінгвістики
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*

УКРАЇНЬКА МОВА В ЄВРАЗІЙСЬКОМУ ПРОСТОРИ

Дослідження глибинних генетичних зв'язків української мови, зокрема на лексичному та дериваційному рівнях, є важливим й актуальним завданням, яке обумовлене усім попереднім розвитком української лінгвістичної компаративістики. Порівняльно-історична традиція української лінгвістичної думки представлена однією з постатей світового рівня поліглотом А.Ю. Кримським, який здійснював глибоке історичне дослідження української мови, а також студіював мови окремих груп афразійської та алтайської родин, порівняльний досвід вивчення яких триваліший за досвід на індоєвропейському матеріалі. Дослідник розглядає кожен мову в широкому контексті інших індоєвропейських мов зазначає Ю. Мосенкіс [2]. Низка наукових концепцій А. Кримського присвячені важливим для лінгвістичної компаративістики матеріалам – від етимологічного словника слов'янських мов до історичної дериватології. Прямовні стани, послідовні зміни яких спричинили виникнення української мови, можна розглядати як етапи доісторії української мови з визначенням відповідних кожному прямовному стану груп української лексики. Глибокі лінгвокомпаративістичні дослідження й реконструкції дозволяють відтворити елементи матеріальної й духовної культури давніх часів методом «слів і речей» і таким чином перейти від вивчення передісторії української мови до вивчення передісторії української культури [2].

Розглядаючи розвиток української дериватології, М.Т. Чемерисов зазначає, що мовознавці 1920–1930-х років значну увагу приділяли питанням синхронного словотвору, проте інтерес до вивчення історичного словотвору помітно зростає лише в 1940-х роках (що

пояснюється спрямуванням зусиль мовознавців у попередній період на інші невідкладні завдання). Дуже повільна публікація пам'яток української мови стримувала і продовжує стримувати розвиток досліджень з історії мови в цілому й з історичного словотвору зокрема [4, с. 82–83]. На щастя, в наступні десятиліття після того, як було висловлено наведене спостереження, корпус опублікованих текстових і лексикографічних пам'яток історії української мови істотно збільшився завдяки зусиллям Л.Л. Гумецької, Я.В. Закревської, В.В. Німчука, І.П. Чепіги, В.Й. Горобця, В.А. Передрієнка та ін.

За спостереженнями У.М. Штанденко, історія словотвору української мови, незважаючи на її актуальність, досі залишається недостатньо вивченою. На відміну від сучасного, історичний словотвір репрезентовано порівняно невеликою кількістю публікацій. Нагромадження значної кількості нового фактичного матеріалу з історії українського словотворення дало змогу створити загальні огляди історичного словотвору української мови, які, щоправда, хибують іще на фрагментарність і неповноту викладу [5, с. 7].

М.Я. Плющ зазначає, що центральним завданням у галузі словотворення є дослідження словотворчої системи мови з синхронної точки зору з чітким розмежуванням сучасного (живого) й історичного словотворення [2, с. 86–87]

Поряд із тим, як підкреслює М.Т. Чемерисов, для наукового вивчення мови діахронний словотвір не менш важливий, ніж словотвір синхронний, оскільки численні словотворчі моделі сучасної мови сформувалися в минулому і пройшли складний шлях у своєму функціонуванні, активізуючи чи втрачаючи свою продуктивність. Саме тому місце тієї або іншої словотворчої моделі у складній і розгалуженій словотворчій системі сучасної мови можна визначити, спираючись на історію мови [4, с. 82–83].

Визначною пам'яткою, що відображає стан староукраїнської суфіксальної (*Suffix (n) – 1778, from Mod.L. suffixum, noun use of neuter of L. suffixus «fastened,» pp. of suffigere «fasten, fix on,» from sub «upon» (see sub-) + figere «fasten»...* *The verb, in the grammatical sense, is first recorded 1778. Related: Suffixed; suffixing*) системи початку XVII століття є «Лесикон» Памва Беринди, виданий 1627 року в Києві, проте матеріали, що до нього ввійшли, формувалися протягом значного часу. До того ж, у словнику інкорпоровано лексичний матеріал «Лексиса» Лаврентія Зизанія, про що свідчить сам укладач у післямові до словника.

Нами було проаналізовано близько 100 лексикографічних статей, що розташовані в реєстрі підряд під літерами «а» та «б» [1, с. 5–8].

Зважаючи на те, що словник є перекладним, бо дає староукраїнські відповідники із церковнослов'янської лексики, його можна використувати для контрастивного зіставлення суфіксальної системи української мови із церковнослов'янською. Особливо плідним таке зіставлення може бути в галузі абстрактної лексики та похідної від уже питомих лексем. Цей прошарок словникового запасу в староукраїнській мові почав формуватися на новому ґрунті, який лише почасти збігався із церковнослов'янським.

Виявлену лексику відповідно до суфіксації можна розподілити на наступні групи.

1. Абстрактні із різними суфіксами абстрактності в церковнослов'янській і українській частинах: *Алканіє*: *прагнєньє їдла, їсти хотєнє, чутє голоду*. *Алчба*: *голодность*. *Баня, крещєніє, ванна, лазня, мыльня*. *Баснословіє*: *баянє, байки повіданє*. *Беззаконіє*: *неправость*. *Безквасіє*: *опріснок*. *Безмолвіє*: *тихость, молчаньє, негучєнє, тишина, затишиє*. *Безпечаліє*: *не фрасовливість*. *Безпристрастіє*: *не зневоленє от мірских красот, и похотей*. *Волность* *от намітностей*. *Безсластіє*: *мерзєность, брыдкость, несмачность, Безсраміє, безстыдство, не соромязливість, невстыдливость*.

Безстрашіє: *небоязливость*. *Безуміє*: *глупота, шалєнство*. *Безобразіє*: *опетность, не охєндозство, спросность*. *Безстыдство*: *невстыдливость*.

Безчєстіє, досажденіє: *зелживость, сромота*. *Нечєстіє, обєдженєнє*. *Бєзчлєвєчіє*: *нєлюдзкость, грубіанство, злєсть, окрутность, сротость, суровость члєвєчєй людзкости*. *Благєвєстіє*: *добраа повість, или новина*.

Благєговєніє: *пріазнь, чистость, боязь, обачность, опатрность, набоженство, побожност*. *Благєговійство*: *оучтивост*. *Благєдатєль*: *добродій, или доброго давца*. *Благєдіяніє*: *добродійство, цнота*. *Благєимство*: *здравіє, благєздравіє*. *Благєимєнство*: *сѣстав, киталт тіла, добрый взрост або прирєженє тіла*. *Благєикуство*: *цвичєнє, біглость, выслєваньє, добраа слава, доброе мніманьє*. *Похвала*. Головною тенденцією у цій групі абстрактної лексики є заміна церковнослов'янських утворень із продуктивнішим на попередньому етапі розвитку мови суфікса *-ий-*, який у XVII ст. в українській мові вже втратив свою попередню поширеність, а почасти зазнав фонетичних видозмін і ввійшовши до складу новоутворених суфіксів на кшталт *-єнн(я)-, -інн(я)-, -ст(я)-* шляхом асиміляції. Зазвичай у еквівалентах для церковнослов'янських слів із суфіксом *-ий-* функціонують такі староукраїнські суфікси на позначення абстрактності: *-ан-* (*баснословіє – повіданє*); *-ост(ь)-* (*беззаконіє – неправость; бєзмолвіє – тихость; безпристрастіє – волность; безсластіє – мерзєность*); *-єн-* (*негучєнє*).

У староукраїнських відповідниках найпродуктивнішим суфіксом є – *ост(ь)*. Це не випадкове явище, адже, як свідчить С.П. Самійленко, «суфікс –*ostь*– (після палатальних – *-estь-*) – словотворча модель виняткової продуктивності у всіх слов’янських мовах» [3, с. 26 – 27].

2. Другою групою абстрактної лексики є ті пари, у яких церковнослов’янський елемент не має морфологічно відновлюваного на аналізованому етапі суфікса, а в українському він наявний. *Баснь*: *казка*, *байка*, *вымысл*; *Баснослов*: *байкоповідач*. *Бездна*, *безодня*, *пропасть*, *глубокость*, *мнозство* *многое вод*, *окнина*.

3. Третьою групою в проаналізованій лексичній парі є лексичні пари, в яких церковнослов’янське слово з суфіксом українською описово передається словосполученням чи приблизним відповідником. *Багрянница* – *шарлат*, *албо едwab багровои фарбы*. *Или шарлатная шата*. *Благость*: *ласка*...*Благоденствіє*: *щастьє*, *албо добрыи дны*: *албо добрый день*.*Благодушіє*: *добраа мисль*.

4. Врешті, останньою групою можна назвати лексичні пари, в яких суфікси в обох частинах або ідентичні, або близькі. Це спричинено кількома чинниками: близькості спорідненості української і церковнослов’янської мов; значним впливом церковнослов’янської мови на формування «високого стилю» староукраїнської мови. *Балство* – *лікарство*, *албо отрута*. *Бдєніє*: *чуты*, *неспає*. *Безстрастіє*: *нетерплєньє*, *незневолєньє от афектов*.

Безуство: *глупство*. *Благоволєніє*: *оуподобленє*, *догоженє*, *предсявзятьє*, *добраа воля*. *Благодарєніє*: *дякованьє*, *албо доброє подякованьє*. *Благодійство*: *добродійство*. З приводу останньої групи лексики варто зауважити про випадки дублювання в українських словах морфологічної структури церковнослов’янського слова. Про таке явище можна говорити, звісно, у всіх випадках, коли суфігованій одиниці церковнослов’янської мови відповідає суфігована одиниця української, проте особливим випадком такого морфологічного паралелізму є префіксально-суфіксальний спосіб творення іменників: *Безстудство*: *невстыдливость*. *Безчловечіє*: *нелюдзкость*. *Безстрашіє*: *небоязливость*, *Безсраміє*: *невстыдливость*.

Виявлені співвідношення абстрактної лексики церковнослов’янської та староукраїнської мов, утвореної суфіксальним шляхом, можуть свідчити про наступні світоглядно-культурні зміни, що втілилися в мовному матеріалі почату XVII століття. Через все більше усвідомлення відмінності староукраїнської мови із церковнослов’янською в філологічно освічених колах постала потреба протиставити вже сформованій системі абстрактної номенклатури давньої мови перекладних і оригінальних текстів часів Київської Русі нову систему, яка ґрунтувалася б на живомовному матеріалі і відповідала б морфологічній природі

староукраїнської мови. З цією метою був використаний словотвірний потенціал українських суфіксів на позначення абстрактних понять. Більшість із них, або ж їхні етимологічні прототипи, були вже відомі і в церковнослов'янській мові. Проте зміни в морфотактиці спричинили зміну продуктивних груп суфіксів. Якщо в абстрактних утвореннях церковнослов'янської мови переважав продуктивний суфікс *-ий-*, то в староукраїнських словах його заступили *-ств-*, *-от-*, *-ост(ь)*, *-азн(ь)* та деякі інші, що і включає еволюцію мовних засобів від епохи Київської Русі до нашого часу.

Дослідження української мови в порівнянні не лише з іншими індоєвропейськими, а і з мовами інших більш або менш споріднених родин дозволяє якнайточніше визначити місце української мови в генеалогічній класифікації мов світу, стосунки української мови з мовами багатьох родин, відтворити давні етапи процесу формування словника української мови [2] і послугувало актуальністю та перспективою подальших наукових студій.

Список використаних джерел:

1. Лексикон словеноросійський Памви Беринди / Підг. тексту і вступ. ст. В. В. Німчука. К., 1961. 271 с.
2. Мосенкіс Ю. Л. Українська мова у євразійському просторі: Трипільська генеза милозвучності та віддалені родинні зв'язки. – К. 2006. 224 с.
3. Плющ М.Я. Питання морфологічно-синтаксичного словотворення на сучасному етапі розвитку мовознавства / М.Я. Плющ // Підсумки і проблеми наукового вивчення української мови в повоєнний період: Тези доповідей республіканської наукової конференції / С.П. Самійленко (гол. ред.). К.: Радянська школа, 1967. С. 86–87.
4. Самійленко П.С. Нариси з історичної морфології української мови. Частина 1 / С. П. Самійленко. Київ: Державне учбово-педагогічне видавництво «Радянська школа», 1964. 234 с.
5. Чемерисов М.Т. Дослідження з історичного словотвору української мови в повоєнний період // Підсумки і проблеми наукового вивчення української мови в повоєнний період: Тези доповідей республіканської наукової конференції / С.П. Самійленко (гол. ред.). К.: Радянська школа, 1967. С. 82–83.
6. Штанденко У.М. Відмінний суфіксальний словотвір дієслів у староукраїнській мові XIV – XVIII ст. / Уляна Михайлівна Штанденко. К.: Інститут української мови НАН України, 2008. 208 с.

Кретов П. В.

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії та релігієзнавства
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*

Кретова О. І.

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри російської мови,
зарубіжної літератури та методики навчання
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*

ЕКСПЛІКАЦІЇ ОРІЄНТАЛІЗМУ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ: МАСКУЛЬТ І ФІЛОСОФІЯ

Метою розвідки є окреслення парадоксального характеру загальної рецепції та окремих експлікацій орієнтальних мотивів у сучасній українській літературі принагідно до тих її сегментів, які можуть бути визначені через предикації жанрової чи масової. Також маємо на увазі проблематизацію кореляції між наявним *status quo* умовно східних мотивів укрусчлиту та власне філософськими концепціями, які можуть обумовлювати світоглядні настанови, картину світу, систему цінностей, мотиваційні і поведінкові моделі, соціально-політичний дискурс. При цьому нас цікавить імпліцитний, так би мовити, глибинно-міфологічний аспект цієї кореляції, який знаходить свій вияв як у динаміці мовленнєвого профілю нації, мовленнєвій особистості носія мови, мережевому дискурсі і відповідно в масовій літературі. Ідеться не про юнгіанський аналіз образів чи мотивів корпусу текстів укрусчлиту чи сторітеллінгу на мережевих інформаційно-комунікаційних платформах, тим паче не про віднайдення уявних відповідностей між різними рівнями ідентичностей, притаманних українству, – в межах проиставлення Сходу та Заходу. Означені та суголосні їм напрями досліджень є доволі традиційними і розгалуженими як для історії філософії, українського сходознавства, етнолінгвістики, психолінгвістики, компаративного літературознавства тощо. Нас цікавить, яким чином автентичність української ідентичності за добу незалежності трансформувалася в бік фіксації валсної оригінальності та окремішності не за рахунок традиційної апеляції до романтизованого історичного спадку, а через позиціонування себе відповідно до культурного та символічного смислового ландшафту Заходу та Сходу [1]. Подібна «практика себе» для українського мовця природним чином має бути виражена, хоча і не передбачає ретельної відрефлексованості, у явищах масової культури, насамперед у літературі.

Зазвичай укрсучліт 90-х фіксують як постмодерний період в українській літературі. Численні дослідники (Т. Гундорова, В. Агеєва, М. Павлишин, Б. Харчук, О. Федунь та ін.) [2] тлумачать постмодерну свідомість як вихід за межі локальних опозицій (Росія – Україна, просвіта – Європа). Якщо до цього ряду додати опозицію Захід – Схід в контексті, по-перше, традиційно присутніх в українській класиці східних мотивів (наприклад, класичні збірки поезій І. Франка, Л. Українки тощо), по-друге, постколоніального вектору розвитку літератури як звільнення від репресивного впливу східної метрополії азійського типу, як повернення етнічної культури до західної домівки (пригадаймо, що, за влучним зауваженням М. Поповича, Європа закінчується там, де закінчується бароко), по-третє, політико-соціальних факторів, які надали конкретним філософським чи культурним смислам виразного полемічного та емоційного забарвлення, за якого політична боротьба в країні набувала статусу мало не онтологічного протистояння Сходу та Заходу, то бачимо, що постмодерна іронія та концепція відмінності (*le differend* – Ж. Ф. Ліотар), яка передбачає рівність відкритої множини малих наративів і деконструкцію гранднративу (Ж. Дерріда), у дзеркалі укрсучліту створюють доволі своєрідне, якщо не сказати химерне, бачення Сходу. Крім того, розрізнення маскульту (Д. Макдональд) [3] і популярної літератури дозволяє засвідчити амбівалентність сучасної масової літератури, яка постає водночас і як продукт у межах різних індустрій, і як смисловий маркер трансформацій переакцентування та переосмислення філософських підстав картини світу. Масова українська література не має такої базової для західного розуміння цього феномену ознаки, як товарний характер у межах культури споживання саме тому, що не є вповні масовою. Причин чому багато – від відсутності у влади політичної волі до розвитку національного книжкового ринку, конкузіональної війни з Росією до несформованості соціально-екзистенційних підстав виникнення саме масового контингенту споживачів. Секретом полішинеля є те, що навіть масова, жанрова українська література залишається так чи інакше вузькогруповим елітарним продуктом. І саме ця ситуація обумовлює парадоксальність рецепції Сходу – ми немов, перефразуючи назву класичного фільму Гічкока, рухаємось на Захід через Схід, суттєво «осхіднюючи» не лише стереотипи та кліше масової свідомості щодо Заходу, але і фундаментальні смислові конструкти Заходу як з точки зору людської соціальності, так і з точки зору етичних і естетичних цінностей. Рефлексуєючи над долями українства у своєму переказі сюжету традиційної бразильської казки «Карлос і Луїс», В. Діброва, в текстах якого Схід і Захід постійно зустрічаються, конфліктують і взаємоперетікають, пише: «У драматичній подорожі

через двадцять століття нашими «дідами-всевідами» були не моралісти, мудреці та вчителі людства, а саме трікстери. Від них ми на ходу вчилися, як треба маскуватися, мімікрувати, прикидатися дохлими й замість вогню напускати куряви. Бо ми на власній шкірі пересвідчилися: із владою неможливо ні битися, ні миритися. Вона – пахан і шулер, а значить, із нею не можна грати по-чесному. Прип'яті до рідних пейзажів, ми не сумніваємося, що це – універсальне правило, тобто що люди так скрізь живуть. Для останніх чотирьох поколінь – це і є те знання, яким у нас насичене повітря, і вже ніхто не добре, де тут причина, а де її наслідки. Тому ми – завжди на боці трікстера» [4, с. 143]. Професор Українського наукового інституту Гарвардського університету В. Дібова, раніше, ще у своєму головному романі «Бурдик» створює синтез рефлексії Заходу над Сходом, говорячи про «Путь» і «Дух» як втрачені в національній свідомості: «...зір його загострився, і він побачив те, що для всіх є невидимим. Як то не дивно, від постійно видимого воно майже не відрізнялося. Хіба що кожна річ тут мала сходи, які вели як униз, так і нагору. Тому кожен крок, хоч би де й хто ступав, був або спуском, або підйомом. Навіть той шпиль, на якому сидів бурдик, виявився лише однією зі сходинок на одній з безлічі можливих та неможливих драбин» [4, с. 399]. Ешерові видіння Бурдика мають повернути людей до Духу та показати їм Шлях, але ця традиційна метафора містичного сходження – гора, постає наразі як «сюрреалістичні нутрощі котельної, в якій, однак, затишно приваблюють погляд хазяйські полиці з консервами, соліннями, маринадами, крупами, милом, макаронами та іншими необхідними при фінансовій кризі і громадянській війні речами» [5, с. 133] з класичної п'єси Л. Подерв'янського «Нірвана, або зу шпрех Заратустра». Іронічне зниження через зближення буддійського концепту нірвани та ніцшеанських рефлексій щодо змін людини Заходу фіксує кут зору, під яким Україна постає «питомим порубіжжям» (Л. Ушкалов), культурою, яка є місцем зустрічі Заходу та Сходу і смисли якої не надаються до фреймування. Бриниховий доктор Падлюччо розвиває цей мотив прозріння реального через ілюзію, водночас знижуючи це реальне, позбавляючи його лицемірного дидактизму та пафосу: «Ми любим прірву, када вона відводить очі; але чи буде в тебе ще шанс роздивитись, шо проісходе в світі, када марнота здасть свої мандати? Література – се, канешно, певна надмірність у смислі виживання. Вона тебе не обдарує аж настіки, шоб забути про запаси круп і борошна на случай двойного фіанкетто протору і часу, але шидевр літератури – це той корм, без якого дохнуть даже самі щасливі і веселі хом'ячки в агромних клітках, де єсть і гойдалки, і драбинки, і спеціальні спіральні трубочки, шоби по них кватзатись пузом, і ще чимало пристроїв для реготу та радості» [6, с. 11].

Отже, прийом зниження для рецепції філософських категорій, серед яких, наприклад, притаманні східній традиції концепції ілюзійності реальності (майя), нірвани, яка інтерпретується не згідно з буддійським каноном як згасання, а як втеча, інваріант західного ескапізму, видається моделлю рецепції умовно-східної мудрості. Пам'ятаючи, що західний орієнталізм (за Е. Саїдом) є суто західним поглядом на Схід, можемо припустити, що новітня українська культура виробила специфічний саме для неї, для її суперечливої ідентичності, характерної для постколоніального статусу розділеного суспільства (devided society), модус рецепції східних філософем. На нашу думку, специфіка полягає в тому, що умовна пасивність, споглядальність східного світогляду, яка вимагає від адепта самоусунення, концентрації на внутрішньому світові (умовно відносимо сюди, наприклад, і буддійський благий восьмеричний шлях, і даоський принцип недіяння) і виражається в медитативному підході до реальності, не є абсолютною, а парадоксально сполучається із західним переживанням причетності до Єдиного, переживанням присутності трансцендентного смислу за ширмами реальності (згадаймо, наприклад, поему модерніста і препостмодерніста Г. Чубая «Відшукування причетного»). Тобто, відчуття минушості і марноти не призводить до рефлексії над порожнечою – і навіть обираючи між шляхом бодхісатви як учителя, який обирає сансару поки існують не врятовані, та спротивом, у межах моделі, представленої в укресчліті, обирається спротив (М. Бриних «Електронний пластилін», Л. Княжич «Колесо сансари», поезія О. Забужко, О. Лишеги, Ю. Издрика), і це стосується як умовно високих жанрів, так і белетристики, оскільки вони в українському контексті однаково політизовані.

Список використаних джерел:

1. Кретов П. В., Кретова О. І. Символічний ландшафт свідомості: людина між репрезентаціонізмом, функціоналізмом і релятивізмом. *Антропологічні виміри філософських досліджень*. 2017. № 12. С. 40–49. DOI: <https://doi.org/10.15802/ampr.v0i12.119122>.
2. Харчук Р. Б. Сучасна українська проза : Постмодерний період: Навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2008. 248 с.
3. Домбровська М. Дефініції «масової літератури». *Слово і час*. 2005. № 11 (539). С. 54–65.
4. Діброва В. Переказки. Київ : Комора, 2013. 160 с.
5. Подерв'янський Л. Фаскінейшен оф зе івнінг. Київ : Наш формат, 2019. 432 с.
6. Бриних М. Шидеври світової літератури. Хрестоматія доктора Падлючча. Т. 1. Київ : Лаурус, 2013. 269 с.

Кушнірова Т. В.

*доктор філологічних наук, доцент,
професор кафедри германської філології та перекладу
Національного університету «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»*

МОТИВИ СХОДУ – ЗАХОДУ У РОМАНІ «НЕ ВІДПУСКАЙ МЕНЕ» КАДЗУО ІШІГУРО

Творчість британського письменника Кадзуо Ішігуро (Kazuo Ishiguro, народ. 1954 р.), виписана у мультикультурному контексті, наразі досить відома в усьому світі. Образна система твору вибудована на протиставленні двох світів, двох культур, що є дуальними. Тому **метою** нашої є ґрунтовний аналіз художньої прози Кадзуо Ішігуро, зокрема роману «Не відпускай мене», що передбачає аналіз образної системи твору, яка вибудована на протиставленні.

Письменники, котрі вважаються представниками «мультикультуралізму», позиціонують себе «громадянами світу», «міжнародними» письменниками. Одним із таких авторів є Кадзуо Ішігуро (Kazuo Ishiguro, народ. 1954), у творчості якого сплелися воєдино англійська і японська традиція. У його доробку є твори, сюжет яких розгортається у Японії («Там, де в димці пагорби» / *A Pale View of Hills*, 1982; «Художник хиткого світу» / *A Painter of Floating World*, 1986), під час переїзду зі Сходу на Захід («Коли ми були сиротами» (*When We Were Orphans*, 2000), під час дослідження феномену «англійськості» («Залишок дня» / *The Remains of the Day*, 1989), чи мають філософський характер («Безутішні» / *The Unconsoled*, 1995; «Не відпускай мене» / *Never Let Me Go*, 2005), де часопростір та образна система мають умовний характер.

Твір «Не відпускай мене» стає одним із найзнаковіших у творчості Кадзуо Ішігуро, визнаний кращим романом року за версією журналу «Тайм», екранізований у 2010 році. Критики неоднозначні в оцінці твору, одні дослідники вбачають потужну компаративну складову з уже відомими наразі фантастичними сюжетами («Франкенштейн» М. Шеллі, «Дивний новий світ» О. Хакслі, «Розповідь служниці» М. Етвуд, «Можливість острову» М. Уельбек) (К. Макдональд, С. Купер та ін.), інші – аналізують у контексті доби (К.Белова, А.Сидорова, Т.Селітріна та ін.) або приналежності до певного літературного напрямку, течії (І. Лобанов, А.Джумайло та ін.).

Сюжет роману носить умовний та антиутопічний характер. Оповідь ведеться від головної героїні, яка описує своє життя. Роман має три частини, кожна з яких структурується по-своєму. Автор датує час твору

(1990-й рік), а навчальний корпус для клонів – Хейлшем – побудований у 50-х роках. Перша частина присвячена дитинству Кеті та її друзів Рут і Томмі, котре вони провели у Хейлшемі. У другій частині відтворено їхнє життя у Коттеджах, старій фермі, де вони вчилися пристосовуватись до соціуму. У останній частині Кеті розповідає про своє справжнє життя: вона уже одинадцять років допомагає донорам, серед яких були і її друзі – Рут і Томмі, які уже померли, однак залишаються у її серці та «пам'яті».

Символом невідворотності та неминучості у романі стає назва твору «Не відпускай мене», що стає мотивом-мовленням із домінантним стрижнем. «Пов'язана із поетикою назви – одним із організуючих прийомів тексту – вона пронизує все романне дійство від початку до кінця, не обмежуючись цим і вписуючись у ціннісні установки автора і загальний філософський контекст доби» [1, с. 16]. Грунтуючись на екзистенційному модусі, назва твору несе кілька значень: це і назва пісні улюбленої співачки Кеті, це і символ нездійсненності мрій, це і символ закінчення життя.

Головні герої позиціонують себе «інакшими», хоча у спілкуванні це звичайні діти зі своїми страхами і мріями. Характерно, що персонажі ідентифікуються за іменами, а їхні прізвиська скорочені до однієї літери (Кеті Ш. Дженні Б., Сюзі К та ін.), а то і зовсім відсутні, що є символом нівелювання особистості. Така ономастика уже зустрічалася у світовій літературі, передовсім в антиутопічних полотнах, що передбачає негативне ставлення суспільства до кожної окремої особистості (наприклад, літера і номер у романі «Ми» Є.Зам'ятіна).

Образна система продукується в імагологічному руслі, що передбачає дуальність культур: характери героїв вибудовуються на протиставленні (Рут із її «вибуховим» характером репрезентує західну традицію, сумлінна Кеті – східну), однак у фіналі домінує східна традиція, оскільки герої добровільно виконують своє призначення (віддають своє життя задля існування інших).

Для японської культури характерний мотив відірваності від своїх коренів, що спричиняє самотнє існування особистості. Герої роману з'являються нізвідки, і тихо зникають, не залишаючи по собі пам'яті. Примітно, що портретні характеристики героїв не виписані, укрупнюються лише певні риси характеру, за якими герої різняться між собою. Томмі бачиться прямолінійним, в дитинстві трохи нервовим хлопчиком, котрий спокійно сприймає своє призначення. Рут портретується примхливою дівчинкою, для якої почуття інших нічого не варті. Кетті, крізь ракурс бачення якої подається оповідь і позиціонуються персонажі, змальовується старанною, правильною героїнею, у фіналі стомленою від життя. У кожного із героїв укрупнюються їхні первинні риси, тоді як візуальна складова залишається поза сюжетом.

Дієгетичний наратор відтворює історію крізь власний ракурс бачення, тому для оповіді характерна психологічна суб'єктивність. Наприклад, Кеті не усвідомлює, що Рут протягом усього життя намагалася завадити їхнім стосункам із Томмі, не сказала нічого у своє виправданні перед «втечею» із Котеджів. У романі існує ефект замовчування, коли герої говорять правду, але якось однобоко або не у повній мірі. Із самого початку читач поринає у життя приватної школи, яка ближче до фіналу стає моторошним символом «іншого» дитинства. У романі відсутній мотив сімейних цінностей, герої не ведуть бесід щодо своїх батьків чи хоча би якихось рідних, не будують планів щодо майбутнього. Єдине, що вони усвідомлюють, це невідворотність майбутнього. Відсутність мотиву сім'ї, що є мірилом моральних цінностей, актуалізує антиутопічні мотиви, оскільки у суспільстві майбутнього сімейна тематика нівелюється.

Мотив обов'язку, що є константним для східної філософії, стає домінантним у романі. Героїня із гордістю констатує, що вона справно виконує свою роботу. «Погоджуюсь, зараз уже, напевно, хвалюся. Але це багато для мене важить – відчуття, що я добре роблю свою справу, особливо ту його частину, де повинна допомогти донору залишатися в категорії «спокійних» [2, с. 10]. У своїх міркуваннях Кеті горда з того, що «вони» схвалюють її старання: «Так що я не заради хизування кажу. Але все-таки я точно знаю, що вони задоволені моєю роботою, і я сама в цілому теж задоволена» [2, с. 9]. Кеті має підтримувати донора доти, доки він зможе віддати себе для трансплантації. Така ж доля очікує й Кеті, вона майже мріє «поставити крапку у кінці року буде, мабуть, у самий раз» [2, с. 11]. Примітно, що дітлахи змалечку знали про своє призначення, вони старанно вчилися, багато часу приділяли мистецтву, зокрема літературі та живопису. Ще із Хейлшема діти усвідомлювали, що вони не зможуть займатися ніякою справою, навіть робота в супермаркеті була для них недосяжною. Лише Рут, що є втіленням західної філософії, бачила себе працівницею офісу, що стало у роману символом нездійсненого майбутнього.

Пейзаж, прикритий туманною завесою, один із основних мотивів японського живопису, у романі стає домінантним мотивом і стає символом незрозумілості, примарності світу, його тлінності та невизначеності. Однією із основних функцій пейзажу стає здатність вказувати на характер роздумів чи сумнівів героя. Пейзажні замальовки особливо яскраво виписані у фіналі роману, оскільки саме вони передають емоційний стан персонажа. Коли Кеті дізналася про «завершення» Томмі (примітно, що слово «смерть» у тексті не вживається), вона дозволила собі «розкіш»: поїхала до Норфолку, що у свідомості вихованців Хейшейму вважався загубленим краєм, або місцем, де знаходяться загублені речі. «Можливо, мені просто захотілося глянути на ці пласкі

пусті поля і величезне сіре небо. У якийсь момент я зрозуміла, що їду дорогою, на якій ніколи не була, і десь півгодини я не знала, де знаходжуся, та і не бажала знати» [2, с. 349]. Героїня, не усвідомлюючи своїх почуттів, відтворює їх через картини зовнішнього світу, де привабливість реального світу – певне мірило моральних цінностей.

У часопростір роману влітається потужний міфопоетичний рівень, який проявляється передовсім у міфологемах дому, що має своє представлення й у англійській, й у японських культурах та позиціонується по-різному. Оберегом дому у європейській культурі стає жінка-мати, тоді як у японській культурі домінуючим є чоловіче начало. У структурі міфологеми дому константний мотив будинку-пам'яті [3], що існує у спогадах героїв та репрезентує не лише матеріальну але й духовну площину існування персонажа.

Протиставлення культур відбувається на різних часопросторових рівнях та окреслює екзистенційний модус особистості. У романі домінуючими стають екзистенційні мотиви туги, втрати, самотності особистості. Мотив ностальгії стає у романі особливо значущим, несе особистісне і універсальне значення, знаменує тугу за минулим. Туга за втраченим для Кеті – особисте переживання, яке наближається до універсального за рахунок зіставлення із переживаннями інших людей.

Творчість Кадзуо Ішігуро, відомого нині британського письменника японського походження, виписана в межах мультикультуралізму. У творчості автора поєднуються ознаки двох культур, які нерозривно пов'язані між собою. Хоча ознаки японської культури чітко не окреслені, але детальний аналіз роману вказує на їх наявність. У романі «Не відпускай мене» митець поєднує різні культурні коди, де у результаті домінуючими стають мотиви туги, покинутості, самотності людини у світі своїх спогадів. Англійський контекст представлений на змістовному рівні, тоді як «східний» – на поетологічному (мінімалізм поезики, деталі, засоби характеристики героїв, засоби вираження авторської інтенції і т.д.).

Список використаних джерел:

1. Белова Е.Н. Категории «прошлого» и «настоящего» в романной прозе Кадзуо Исигуро. *Известия Волгоградского государственного педагогического университета*. 2010, № 2. Волгоград, 2010. С. 180–183.
2. Исигуро К. Не отпускай меня. М. : Эксмо; Спб. : Домино, 2006. 352 с.
3. Усенко О.П. Мифологема дома в творчестве Кадзуо Исигуро. *Вісник Дніпропетровського університету імені А.Нобеля. Серія «Філологічні науки»*. 2012. №1 (3). С. 146–149.

Назаренко Н. І.
*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології
Маріупольського державного університету*

СХІД І ЗАХІД В РОМАНІ С. РУШДІ «ФЛОРЕНТІЙСЬКА ЧАРІВНИЦЯ»

Захід є Захід, а Схід є Схід, і їм не зійтися вдвох,
Допоки Землю і Небеса на Суд не покличе Бог;
Та Сходу і Заходу вже нема, границь нема поготів,
Як сильні стають лицем у лице, хоч вони із різних світів! [1]

Символічний зміст цього відомого рядка з балади Р. Кіплінга співвідноситься з провідною темою творчості сучасного англійського письменника індійського походження Салмана Рушді. Вічний діалог Сходу і Заходу склав не тільки фабули романів обох письменників, але й сюжет їх власного життя. Як зазначає сам письменник, «...оскільки моє життя є надкультурним життям (transcultural life), цілком очевидно, що саме воно дало мені тему. <...> ці різні світи [Сходу та Заходу] не такі відокремлені, як ми думаємо, вони є, вони весь час кровоточать один в одного. Те, що відбувається в одній частині світу, впливає на те, що трапляється в іншому...» [5].

Події роману Рушді розгортаються протягом усього XVI століття у Флоренції і в Сикрі (столиці Великих Моголів), серед головних дійових осіб – справжні історичні особистості. Захід представлено постатями англійської королеви Єлизавети I, генуезького адмірала Андреа Дорія, флорентійського державного діяча Нікколо Макиавеллі і правителів Джуліано і Лоренцо де Медічі, мореплавця Америго Веспуччі; Схід – це індійський імператор з династії Великих Моголів Акбар зі своїм сином Салімом і дідом Бабуром, а також бухарський шах Шейбані, азербайджанський шахиншах Ісмаїл Сефеві і османський султан Селім I, які постійно воювали один з одним. Але об'єднує всіх цих могутніх чоловіків вигаданий персонаж: принцеса Кара-Кьоз, тобто Черноглазка, молодша сестра тимурида Бабура, засновника династії Великих Моголів. Юна принцеса потрапила до шаха Шейбані як заручниця, а потім рішуче відмовилася повертатися до брата (за що її ім'я було викреслено з літописів). Через багато років і багато пригод її син прийде до Акбара і розповість про її життя.

Цей роман міг би сприйматися як історична хроніка – якби не властивий жанру хроніки хід оповіді, яку презентують багато різних оповідачів. Також відзначимо його «непереборну іронічність, чуттєвість, інтроспективні ракурси, швидку зміну перспектив, масштабів,

кутів зору» [4, с. 191]. Письменник комбінує елементи східного епосу та західного постмодерного письма, вигадливо змішує факти й вигадку. С. Рушді створює свою «історію світу», в якій пропонує читачеві альтернативний погляд на події XVI століття.

Ще з періоду романтизму на початку XIX століття тема таємничого і далекого Сходу в англійській літературі асоціювалася з темою мандрів та пригод, як, наприклад, у Байрона в поемах «Паломництво Чайльд-Гарольда», «Гяур», «Корсар»; на початку XX століття – у творах Р. Кіплінга, Дж. Конрада, Е.М. Форстера. Мотив мандрів виразно відчувається і в романі С. Рушді, увиразнюючи зв'язки між Італією та Індією. Персонажі йдуть різними дорогами, пересуваючись між країнами, континентами, долаючи моря і океани. Могольська принцеса Кара-Кьоз через Самарканд і Стамбул потрапляє до Флоренції, на батьківщину свого останнього покровителя, кондотьєра на ім'я Аргалія-турок, де починає кружляти голову останнім Медічі. Після краху правителів Анжеліка (Кара-Кьоз) змушена переселитися до Нового Світу. Аргалія в дитинстві, залишившись без батьків, покинув Флоренцію і опинився в Туреччині, де півжиття прослужив султану. Один з головних героїв роману – Магор дель Амор, або Нікколо Веспуччі, подолав півсвіту, щоб розповісти Акбару свою захопливу таємницю про їхню спорідненість. Зв'язок цього героя з образом пікаро визначається вже з перших сторінок роману. Мандри Нікколо об'єднують цивілізації, що існують незалежно одна від одної. Письменник використовує риси поезики шахрайського роману саме для зближення і зіставлення Сходу і Заходу. Ключовим у цьому випадку виявляється сприйняття чужого, Іншого, через точку зору персонажа, який спостерігає і оцінює всі події «як би з іншого світу» [2, с. 275]. Автор з самого початку плекає ідею про подібність двох світів, яка проступає, незважаючи на відмінності. В тому, що стосується поклоніння красі, а також гедонізму та іншої «нестриманості», тут обидва світи також виявилися схожими. «Можливо, прокляття роду людського полягає не в тому, що всі ми різні, а саме в тому, що всі ми дуже схожі» [3, с. 148]. Як видається, це є головна ідея роману «Флорентійська чарівниця» С. Рушді.

Список використаних джерел:

1. Кіплінг Р. Балада про Схід і Захід. Режим доступу до Інтернет-ресурсу: <http://poetyka.uazone.net/default/pages.phtml?place=kipling&page=kipling04>
2. Поэтика: словарь актуальных терминов и понятий / гл. науч. ред. Н.Д. Тамарченко. М. : Изд-во Кулагиной; Intrada, 2008.
3. Рушді С. Флорентійська чарівниця. К. : Видавництво Жупанського, 2010. 285 с.

4. Хоусон В.А. Мистика и реализм «Флорентийской чародійки» Салмана Рушди: ключи к хронотопу // Питання літературознавства. 2011. Вип. 83. С. 188-197. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pl_2011_83_24

5. Salman Rushdie: What happens when worlds join. Режим доступу до Інтернет-ресурсу: <http://edition.cnn.com/2008/SHOWBIZ/books/07/24/salman.rushdie/index.html>

Накашидзе І. С.

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри українознавства

*Дніпровського національного університету залізничного транспорту
імені академіка Всеволода Лазаряна*

ЖАНРИ ХОККУ Й ТАНКА У ТВОРЧОСТІ ЯРА СЛАВУТИЧА

У поезії Яра Славутича є мініцикл під назвою «Узором гайку», що складається з шести віршів хокку. Всі вони написані під час перебування поета в Японії в 1968 р. Як митця, Яра Славутича не могла не зацікавити література країни, яку він відвідав. Таке зацікавлення можна пояснити не тільки долученням автора до країни цього незвичайного жанру, в його основі – «прояв загального устремління до виходу за межі традиційної української пейзажної лірики в простори незвичайні, віртуальні, екзотичні» [1, с. 508].

Хокку українського поета з Канади присвячені трагічній долі самого автора. У них втілено його мандрівне життя, почуття його відірваності від батьківщини, біль від розуміння неспроможності повернутися до неї. У класичну японську форму вірша Яр Славутич вклав українську образність. Цикл «Узором гайку» насичений архетипами українського народу: полин, ворон, журавель, сосна. Наприклад:

Стертий ступнею,

Посохлий п'янить полин –

Доля поета [2, с. 242].

Або:

У дальній вирій

Журавлі полетіли.

Вернись, як вони? [2, с. 242].

Яр Славутич вдається до паралелізму між явищами світу природи та власним життям. Поет дотримується естетичних принципів «сабі»

(«печаль самотності») та «карумі» («спонтанність, первинність почуття»), які лежать в основі поезики хокку:

Дьжо в'юнко пройшла.
Заздрісно зашарілась
Венера в небі [2, с. 242].

Орієнтовано на японську поезію і мініцикл Яра Славутича з трьох віршів «Узором танка». Танка поета-емігранта належить до пейзажної лірики. Тема цих поезій – мальовничі краєвиди міста Кіото:

Рине ріка вниз.
Пагода прагне в небо.
Довкола світу
Верстаючи довгу путь,
Я полюбив Кіото [2, с. 243].

Простір Кіото настільки вразив поета, що він порівнює його з херсонськими степами, серед яких він народився:

Обабіч доріг
Навстріч – херсонські степи!
Тільки напси інші [75, с. 243].

П. Сорока зазначає, що пейзаж в японських віршах Яра Славутича подається не лише з метою помилуватися ним, він «внутрішнє самовираження людини» [3, с. 127].

Таким чином, Яр Славутич розширює межі краєвидів української пейзажної лірики, включаючи в неї екзотичні ландшафти. «Принцип побудови пейзажу і відповідного ліричного настрою полягав у вмінні дуже лаконічно, небагатьма засобами сказати дуже багато, в малому побачити велике» [2, с. 512]. Східні жанри в Яра Славутича не вичерпуються японськими хокку та танка. Зустрічаються в його поезії зразки арабо-персидської та тюркської поезії: рубаї та газель. Їх аналіз є перспективним для майбутнього дослідження.

Список використаних джерел:

1. Гончаров Р. Є. Складники поезики простору в ліриці Михайля Семенка: традиційна китайська та японська поезика танка й хоку. *Тайні художнього тексту*. Дніпропетровськ: Пороги, 2007. С. 507–514.
2. Славутич Яр. Твори. У 5 т. Т. 1: Поезії (1937-1997). Київ: Дніпро, Едмонтон: Славута, 1998.
3. Сорока П. Поетичний світ Яра Славутича. Тернопіль: Лілея, 1995.

Палий Е. В.

*кандидат филологических наук,
старший преподаватель кафедры германской филологии и перевода
Национального университета «Полтавская политехника
имени Юрия Кондратюка»*

**ВОПЛОЩЕНИЕ ВОСТОЧНЫХ МОТИВОВ
В СБОРНИКЕ СТИХОТВОРЕНИЙ ВАЛЕРИЯ БРЮСОВА
«СНЫ ЧЕЛОВЕЧЕСТВА»**

Статья посвящена исследованию поздней лирики В. Брюсова. Особое внимание уделяется восточным мотивам, которые воплощены в сборнике стихотворений поэта «Сны человечества» (1909–1911 гг.). Прослеживается влияние восточных образов на зрелую поэзию писателя, а также рассматривается своеобразие «Востока», который обусловлен как установками того или иного поэтического направления, так и собственно авторским, индивидуальным осмыслением, выражающим творческое самоопределение поэта.

В статье основным объектом исследования являются восточные образы и мотивы, осуществляется детальный анализ стихотворений в книжестихов В. Брюсова «Сны человечества», в которой выделяется целый ряд мотивов и образов, связанных с темой «Востока» и его влияние на индивидуальный стиль писателя. Особое внимание уделяется причинам, в связи с которыми В. Брюсов обращается к культуре восточных стран, а также рассматривается самостоятельная ценность «Востока» в поэтическом сознании писателя.

На рубеже XIX – XX веков символисты особо стала привлекать культура Востока (Древнего Египта, Ассирии, Финикии, Индии, Китая, Персии).

«Восток» стал восприниматься сознанием эпохи не только в его соотношении с Западом и самобытностью России, но и как явление, имеющее самостоятельную ценность. Причины обращения к Востоку не только символистов, но и большинства представителей российской культуры были разные: одни искали восточные духовные ценности, стремились понять иные культуры, другие мечтали почерпнуть на Востоке силы для поддержки, как им представлялось, «усталой» и «увядающей» европейской культуры, иные видели для России возможность особой «синтетической» духовности, в которой плодотворно соединилась бы восточная мудрость и западная цивилизация.

Одним из важнейших факторов поэтики В. Брюсова стало собственное его творческой индивидуальности стремление к органичному слиянию в его поэзии восточного и западного, «своего» и «чужого».

Обширный пласт поэтических произведений В. Брюсова, в которых, так или иначе, заявлена тема «Востока», присутствуют восточные образы и мотивы, представляет безусловный интерес. Восток входил в поэтическое сознание и поэтическую систему В. Брюсова и становился одной из важнейших составляющих его образной картины мира и поэтического мировосприятия.

Постепенно круг исторических знаний В. Брюсова расширялся, а также образ Востока, который воплощен в его стихах. Сборник стихотворений «Сны человечества» стал занимать все более весомое место и даже стал одним из опорных моментов его эстетической концепции.

От безыскусственных песен первобытных племен, через лирику древнего Востока, античной древности, народов, создавших новую Европу, и народов, населявших Америку до ее завоевания конкистадорами, через все многообразие искусственной поэзии, как она была разработана за последние три-четыре столетия, вплоть до форм, найденных недавним прошлым и отыскиваемых поэтами «сегодняшнего дня», – я хочу представить своим читателям образцы всех приемов, какими пользовался человек, чтобы выразить лирическое содержание своей души. В целом «Сны человечества» должны быть «хрестоматией всемирной поэзии» [1, с. 460].

В книге «Сны человечества» писатель хотел представить душу человечества, насколько она выражалась в лирических произведениях. В. Брюсов, изучая культуру древних стран, хотел, чтобы все произведения сборника были ни переводами, и ни подражаниями, а ряд стихотворений, написанных в тех формах, какие себе создавали последовательно века, чтобы выразить свои заветные мечты. Мне хотелось бы при этом слагать стихи не так именно, как слагали их первобытные люди, поэты восточной и античной древности, поэты средних веков, эпохи Возрождения и веков следующих вплоть до нашего, поэты разных стран, Индии, Персии, Китая, Японии, Мексики, Малайского мира, – но так, как они хотели слагать стихи. В обладании всеми теми средствами, какие дает техника современной поэзии, я хотел бы досказать то, что они порывались выразить... Мне хотелось бы перенять не столько внешности различных образов лирики, сколько их дух...» [1, с. 462].

Стихотворения в сборнике «Сны человечества» В. Брюсов расположил в хронологическом порядке. От примитивных песенок дикарей, через Японию, Индию, страны древневосточных семитических культур, Рим, средние века, Ренессанс, XVIII столетие до баллад романтизма...» [4, с. 6]. Из отдельных стихотворений, прочитанных В. Брюсовым, автор отчета с особым одобрением отзывается о подражаниях индийской

лирике («Уже за горы канул месяц...»), японских танках, персидских четверостишиях, о «Похищении Берты» и «Прогулке» [2, с. 2].

В. Брюсов поставил себе задачу собрать художественные произведения, в которых присутствовал не только исторический колорит, но и художественный интерес. И он предпочел «свободное творчество» [1, с. 461]. На протяжении многих лет В. Брюсов готовил для своей книги материал – от песен первобытных племен Австралии до поэзии народов европейских стран – Англии, Франции, Германии, Испании, Греции, Скандинавии, а также поэзии народов Востока.

Восточная поэзия, представленная в «Снах человечества» во всем своем многообразии поэтических форм, множеством образов, тем, мотивов, реалий, сконцентрирована здесь в циклах «Египет», «Ассирия», «Индия», «Персия», «Япония», «Индия», «Арабы», «Армения».

Раздел «Египет» представлен в книге «Сны человечества» стихотворением «Поучение», в котором В. Брюсов подчеркнул кратковременность жизненных удач, всего земного, указав на то, что это и есть основная идея произведения. Поэт придал стихотворению лаконичность, точность формы, при этом сохранив все художественные приемы:

...Человек! умом не гордись,
Не мечтай: будешь славен в веках.
...Нил священный быстро течет.
Жизнь человека протекает быстрее.
Ты пред братом хвалился: я мудр!
Рука Смерти равняет всех... [1, с. 322]

В раздел «Ассирия» входит стихотворение «Клинопись», в котором поэт использовал большое количество приемов, свойственных поэзии Востока. Это стихотворение отличается глубиной образов, поэт использовал эпитеты, метафоры, сравнения:

Города разрушал я, истреблял племена,
Города воздвигал я, я строил храмы богам [1, с. 323].

С. Давтян в статье «Образ «Востока» в поэзии Брюсова» обратил внимание на то, что «В. Брюсов ищет художественные решения, которые позволили бы ему осмыслить психологию образов в исторической форме» [3, с. 107]. Ярким примером тому может служить «надпись на гробнице» царя Била Ибуса, которая гласит о том, что он был «велик на земле» и потому прославляет себя как завоеватель более слабых народов, на опустошенных землях которых он воздвигал храмы своим богам. В этом стихотворении мы можем увидеть вечную проблему жизни и смерти и царь Бил-Ибус предстает здесь в единстве человеческих и исторических начал:

Царь, Бил– Ибус, я был велик на земле,
Но, как звезда небес, исчезаешь ты, человек... [1, с. 323].

Разделы книги «Сны человечества» «Индия», «Персия», «Япония», «Арабы», «Армения» и другие были по достоинству оценены многими литературоведами. В. Григоряном, П. Тартаковским, Е. Кожевановой, Ю. Орлицким. Все они заявляли, что В. Брюсов обращался к Востоку, в первую очередь, для того, что бы собрать в «пантеон» своей поэзии «всех богов» и отразить в своих стихах «все мечты» и «все речи», «все напевы» «всех времен и народов»[3, с. 110].

Восток сыграл важную роль в становлении В. Брюсова как поэта и занял в его поэтическом наследии свое достойное место. Восточные образы, темы, мотивы, повторяясь, представлялись с каждым разом с новыми изменениями и обновленной эстетической системой.

Таким образом, проанализировав сборник стихотворений «Сны человечества», мы увидели, что восточная поэзия играла особенно заметную роль. Необходимо подчеркнуть, что пристрастие поэта к «давно минувшим векам» прослеживалось на протяжении всей его творческой жизни. Интерес к образу «Востока» возник у поэта еще с юношеских лет, и «преследовал» на протяжении всей его жизни.

Для В. Брюсова, как для поэта, действительность казалась скучной, поэтому у него ожил интерес к эпохам перелома, смены веков и тысячелетий. Таким образом, он нашел возможность к спасению. Для этой цели В. Брюсов использовал древность, которая предлагает ему вернуться на много тысячелетий назад, в прошедшие века и вспомнить исторические образы, мотивы, сюжеты и коллизии.

Поэтическое восприятие В. Брюсовым Востока отражено в его обращении к древневосточной поэзии Ближнего и Среднего Востока. Кризисный период подтолкнул В. Брюсова к уходу от современности в экзотические страны и поиску лирического героя, которого он не мог найти в текущий период своего творчества. Он изучал поэзию Востока, ее историю, традиции, культуру. Пытаясь при этом соединить созерцательный мистицизм Востока с деятельной активностью Запада. Поэт черпал вдохновенные образы в экзотике восточных стран, но при этом сохранял художественную символику, углубляя образы психологически.

Список использованных источников:

1. Брюсов В. Я. Собрание сочинений : в 7 т. М. : Худож. лит., 1973. Т. 2. 496 с.
2. «Голос Москвы», 1913. № 264. С. 2.
3. Давтян С.С. Образ «Востока» в поэзии В. Брюсова. *Брюсовские чтения 2010 года*. Ереван, 2010. С. 92–121.
4. «Русское слово», 1913. № 265. – С. 6.

Пономаренко А. Є.
студентка III курсу
факультету філології та соціальних комунікацій
Бердянського державного педагогічного університету

СХІДНІ МОТИВИ В РОМАНІ М. ОНДАТЖЕ «АНГЛІЙСЬКИЙ ПАЦІЄНТ»

Конфлікт Заходу та Сходу є одним із головних у романі канадського письменника М. Ондатже «Англійський пацієнт». Символічно, що події у творі відбуваються під час війни та падіння світової колоніальної системи. Цю проблему письменник окреслив через образ сікха з Пенджабу Кіпа. Згідно з традиціями, старший син в індійській родині йде до армії, а другий стає лікарем. Однак, коли починається Друга світова війна, Кіп вступає до армії замість свого старшого брата. Індія не була незалежною від британського панування до 1947 року, тому, коли герой потрапляє на війну в 1939 році, він бореться за англійців.

Від тюрбана до довгого волосся і темної шкіри Кіп завжди залишався «іншим», спочатку серед британських солдатів, із якими він боровся, а потім серед італійців, із якими жив на виллі. Потрапивши до армію, він прагне асимілюватися із західною культурою і звичаями: «Кіп спочатку являє собою відданого службовця Британської імперії» [1, с. 161]. Але хлопець не розуміє, що, пристосовуючись до західного життя, приймаючи американську та англійську культуру, він ігнорує свою власну. Він любить англійський чай і щоранку «покійно стоїть в черзі на світанку» [2, с. 88], щоб отримати чашку гарячого напою. У контексті роману чай стає символом колонізації Індії. Таке сприйняття Кіпом чаю може здатися простим, але це прийняття ритуалу, який пов'язаний із британською експлуатацією Індії протягом більш ніж століття. Та незалежно від того, як Кіп намагається асимілюватися й пристосуватися, усі бачать в ньому людину, яка не вписується в західний світ. Він стикається з відкритою дискримінацією, яка відображає расизм суспільства колоніальної епохи.

Досвід Кіпа дозволяє йому побачити сутність британського колоніалізму. Скільки б він не зробив для Англії, йому ніколи не дозволять стати частиною британського світу, він завжди буде «іншим» і «нижчим»: «Кіп постає проти Британії після атомного бомбардування Японії. Трагічні події, що сталася у Хіросімі та Нагасакі, примусили Кіпа скинути «колонізовану оболонку» і повернутися на батьківщину» [1, с. 161–162].

Символом протистояння східної та західної цивілізації в романі є образи антагоністів Кіпа та Алмаши: перший енергійний та молодий, а

другий старий та майже нерухомий. За задумом автора, таке зіставлення покликане показати, що Захід переживає кризу, постарівши за кілька століть історії, протягом яких він займав провідне становище на світовій політичній арені, і тепер змушений пасивно спостерігати, як на його місце приходить Схід, набираючи силу.

Список використаних джерел:

1. Комаров С. А. Інтертекстуальність роману М. Ондатже «The English patient». *Наукові записки ХНПУ ім. Г.С. Сковороди*. 2017. Вип. 2. С. 153–165.
2. Ондатже М. Англійський пацієнт. Клуб сімейного дозвілля. Київ, 2016. 320 с.
3. Ondaatje M. The English Patient. New York Knopf. 320 p.

Пшеничная М. С.

*кандидат филологических наук,
старший преподаватель кафедры истории зарубежной литературы
и классической филологии
Харьковского национального университета имени В. Н. Каразина*

СИНТЕЗ ЛИТЕРАТУРНЫХ ТРАДИЦИЙ ЗАПАДА И ВОСТОКА В ПОЭТИЧЕСКОМ СБОРНИКЕ «НЕМНОГО БОЛЬШЕ, ЧЕМ ПУСТОЕ» А. ГЕОРГАЛЛИДИСА

Начиная со второй половины двадцатого века, все чаще высказываются идеи о взаимодополнительности культурных дискурсов и формирования новой универсальной культуры, объединяющей все многообразие и многоликость мира – мультикультурализм. Европейская культура перестает осознавать себя центром, вокруг которого вращаются другие культурные миры. Сама культура становится «ризоматической», основными чертами которой является множественность, господство конъюнкции, союза, диалога с другими культурами, а не их противопоставленность. Таким образом, рассмотрение творчества А. Георгаллидиса с точки зрения взаимодополняющих культурных дискурсов является актуальным заданием современного литературоведения в контексте мультикультурализма. Цель нашего изыскания – изучить синтез западной и восточной литературной традиции в поэтическом сборнике А. Георгаллидиса «Немного больше, чем пустое».

«Немного больше, чем пустое» – перевод двуязычного поэтического сборника Андреаса Георгаллидиса «Ελάχιστα περισσότερο άδειο / Barely

more empty» (2018) – можно считать ярким феноменом новейшей литературы, поскольку он впитал в себя многочисленные литературные тенденции западной и восточной традиции. Основной чертой поэзии сборника является минимализация, «свертывание» жанра, которые выступают магистральными направлениями поисков новых жанровых форм современного литературного процесса, что, в свою очередь, обусловлено радикальной социокультурной ситуацией конца XX – начала XXI века, связанной с «кризисом жанра», «исчезновением реальности», «кризисом языка» и отказом от господства канонов и правил в пользу свободы выражения творящего субъекта.

Малая форма поэтических произведений исследуемого нами сборника напоминает жанр «мгновений» (στιγμές), созданный киприотом Костасом Монтисом, – маленьких стихотворений (иногда даже однострочных, нередко риторических вопросов или реплик), часто ироничных, глубокомысленных, неожиданных и всегда с философским содержанием. Однако, в отличие от поэзии соотечественника, творчеству А. Георгаллидиса присуща абстрактность выражения, что может быть обусловлено не только синтезом философии и литературы, связанного с попытками художника изобразить как мир усложненной действительности, так и внутренний мир современного человека в эпоху тотальной неопределенности, но и явным влиянием восточной поэтики лирических стихотворений малой формы – хокку. Хокку или хайку – это жанр японской поэзии, трёхстишие, состоящее из двух опоясывающих пятисложных стихов и одного семисложного посередине, отличительной чертой которого является простота поэтического языка, отказ от прежних канонических правил, высока ассоциативность и недосказанность. Традиционное хокку не имеет названия и привычных для западной поэзии выразительных средств (рифмы), однако использует ряд специфических приёмов, выработанных японской национальной традицией – лаконичность, внимание к деталям, недосказанность (подтекст). Безусловно, стихи А. Георгаллидиса – это не чистый хокку, но весьма напоминает этот жанр и по форме, и по содержанию, и по манере высказывания. Как и полагается хокку, многие стихотворения А. Георгаллидиса состоят из двух частей, в первой из которых изображается состояние природы, некий пейзаж, во второй – человеческие состояния и восприятия: любовь, грусть и т.д. «Оправдание – искренне извинение перед непослушными осенними листьями, / по которым мы не ступали», где вторая часть может указывать на расставание возлюбленных, так же как и на некую пока непостижимую сферу бытия [5, с. 86]. Сафронова И. В. пишет: «В японском хокку изображение жизни природы и человека в их слитном и нерасторжимом

единстве на фоне круговорота времени является основной темой», а лирические герои выражают себя «чаще всего через образы природы», что можно увидеть и у А. Георгаллидиса: «Преобладающая цена: птица беглянка / из одного бесконечного леса» [4, с. 95; 5, с. 66]. В миниатюрных зарисовках изображаются скоротечные мгновенья, за которыми улавливается вечность, недосказанное пространство и время, и которые у кипрского поэта приобретают чаще всего абсурдный характер: «в Вене встреча – / вся мистерия почти в пустом доме – / расстроенное фортепиано» [3; 5, с. 126]. Восприятие времени и пространства А. Георгаллидиса подобно восприятиям японцев, для которых пространство и время эквивалентны друг другу и никогда не противопоставляются: «Наши представления о пространстве и времени накладывают большой отпечаток на всю картину мира, они упорядочивают вещи и явления <...> В зависимости от эмоционального состояния и особенностей восприятия изменялось и восприятие окружающего мира, всех его составляющих [1, с. 81]. Время на Востоке считалось цикличным, совершая все новые и новые круги вокруг одной центральной оси, связывающей воедино прошлое, настоящее и будущее; ни одно мгновение не пропадает и не исчезает бесследно, поскольку оно может напомнить о себе в следующем круге. Время увлекает за собой и пространство, «скручивая» его в одну точку: сосредоточив внимание на одной детали. Безусловно, на творчество кипрского поэта не могли не повлиять и постмодернистские концепции времени (тотальной неопределенности) и пространства (зыбкости бытия), благодаря чему возникают такие яркие и абстрактные образы: «анти-моменты мнимого времени <...> куски бытия <...> не больше, чем на немного <...> потрескавшаяся форма вещей будет протекать <...> пространство абстракций» и т.д. [5]

Влияние европейской литературной традиции проникает на уровне образа у А. Георгаллидиса, для воссоздания которого поэт часто прибегает к сочетанию несочетаемого («...подземное небо <...> сухое море <...> сверхчистая логическая неясность...»), что с одной стороны отсылает к сюрреалистам, создающим непривычную и даже пугающую атмосферу, а с другой стороны – к имажистам, требующим сильного образа, пусть даже поедающего смысл [5].

Таким образом, в сборнике А. Георгаллидиса отчетливо прослеживается влияние западной и восточной литературной традиции, что расширяет интерпретацию поэтического текста. Наше исследование открывает перспективы дальнейших изысканий творчества кипрских поэтов в контексте культурных дискурсов Запада и Востока.

Список использованных источников:

1. Данилова Ю. Н.. Восприятие пространства и времени в японской культуре. Вестник КГУ, 2011. № 3 С.78–82
2. Леонтьева Е. И. Взаимопроникновение культур Запада и Востока в контексте формирования универсальной культуры. Путь Востока: Межкультурная коммуникация. Выпуск 30. Материалы VI Молодежной научной конференции по проблемам философии, религии, культуры Востока. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургское философское общество, 2003. С. 182–185.
3. Соболевская О. В. Семнадцатисложное поветрие: Как хайку изменили западную поэзию [Электронный ресурс]. URL: <https://iq.hse.ru/news/356420724.htm> (дата обращения 17.12.2020)
4. Софронова И. В.. Интерпретация традиций японского хокку в лирике А. Сосаевой. Вестник Череповецкого государственного университета, 2011. № 4. Т. 2 С. 94–98
5. Α. Γεωργαλλίδης. Ελάχιστα περισσότερο άδειο / Varely more empty. Αθήνα: Εκδόσεις ΙΑΜΒΟΣ, 2018. 180 σ.

Рахно К. Ю.

доктор історичних наук,

провідний науковий співробітник

Національного музею-заповідника українського гончарства в Опішному

УКРАЇНСЬКА КАЗКА ПРО НАЙВІРНІШОГО ДРУГА ТА ЇЇ ІРАНСЬКІ ПАРАЛЕЛІ

Однією з важливих і досі неоцінених наукових заслуг Агатангела Кримського як сходознавця є те, що він, слідом за Михайлом Драгомановим і Іваном Франком, продовжив пошуки індоіранських паралелей до українських казок [8, с. 38–51]. Його спостереження підтверджуються численними даними. Зокрема, вивчення прозового фольклору Південної України показує його неабияку архаїчність та широкі зв'язки з іранською фольклорною традицією, зокрема з нартівським епосом, легендами й казками осетинів – нащадків іраномовного населення українських степів.

До таких належить і казка «Хто найвірніший у чоловіка друг», записана істориком і фольклористом Дмитром Яворницьким наприкінці XIX століття у селі Богодар Олександрівського повіту на Катеринославщині. Вона розповідала, що ішов якимось один чоловік побіля болота, а там на купині сидів чорт. Він сидів і не бачив, що позаду нього

крадеться вовк, щоб ухопити його й з'їсти. Чоловік гукнув: «Бережись, чорте, тебе хоче з'їсти вовк!..» Чорт мерщій шубовснув у воду. Він подякував чоловікові за порятунок од вовка і велів прийти до нього завтра на це ж місце, він йому дасть мішок золота, та тільки треба взяти з собою найвірнішого друга, який у нього є. Той чоловік повернувся додому і взявся думати, хто у нього найвірніший друг. Думав-думав, усіх перебрав: і брата, і сестру, і всю рідню, а далі вирішив, що найвірніший друг – це жінка. Узав він жінку та й пішов з нею до того болота, однак не сказав їй, для чого. Прийшов і почав ждати. Ждав-ждав, уже й сон його почав клонити, а чорт все не виходив на купину. Поклавши жінці голову на коліна, він заснув. Тим часом з'явився чорт. Він прихопив мішок золота і перекинувся бравим та красивим молодцем. Жінка як глянула на нього, так і заміліла. Він підійшов до неї й сказав, що має мішок грошей і хоче бути з нею. Та запитала, що ж робити з чоловіком. Чорт запропонував убити його й простягнув ніж. Вона взяла того ножа й замахнулася ним над горлом чоловіка. Але чорт крикнув: «Мужик, прокиньсь, ось тебе жінка хоче вбить!» Чоловік прокинувся. «Я ж тобі казав, щоб ти узав з собою найвірнішого друга, а ти кого ж оце з собою взяв? Ну тепер ми з тобою квит: ти мене спас од вовка, а я тебе спас од жінки, а за золото вже вибачай», – мовив чорт. Чоловік тоді попрохав, принаймні, сказати, хто ж його найвірніший друг. «А от той Рябко, що гавкає у тебе надворі...» [16, с. 110-111].

Крім земель Вольностей Запорозьких, таку ж казку з тотожним сюжетом і аналогічною іронічною мораллю ще фіксували на Гетьманщині й Слобожанщині фольклористи, починаючи з 1850-х років, зокрема на Поділлі – Андрій Димінський [7, с. 30–31; 6, с. 60–61], у Зіньківському повіті Полтавської губернії – Григорій Залюбовський (Забадько) [6, с. 59–60], а в у селі Денисівка Лубенського повіту – Володимир Лесевич [9, с. 247], у селі Неморож Звенигородського повіту Київської губернії – Іван Новицький [12, с. 72–73], на хуторі Коропове Зміївського повіту Харківської губернії – Іван Зозуля [4, с. 62–63], у селі Шебекино Білгородського повіту Курської губернії – Павло Тарасевський [3, с. 66–67]. Казка пов'язувалася з віруванням, що вовки їдять чортів, бо інакше, якби їх грім не бив, та вовки не виїдали, вони б розплодилися так, що й світу не було б видно [12, с. 73; 15, с. 52].

Прямі паралелі простежуються в традиційній осетинській культурі. Вовк у осетинів також вважався грозою чортів і темних сил. Чорти мають здатність миттєво зникати, і побачити їх можна лише тоді, коли вони самі цього захочуть. Найчастіше відкрито з'являються вони уночі. І здолати їх можуть тільки вовк, блискавка, вогонь, залізо. Позаяк вовк на відміну від інших звірів нібито не кліпає очима, то чорт не зможе ухилитися від нього, аби лише куші ожини під час переслідування чорта

своїми колючками не затримали вовка. Блискавка, переслідуючи чортів по всьому світу, вражає їх, як тільки наздоганяє. Чорти зазвичай ховаються під самотньо зростаючими деревами, і тому ці дерева частіше за інших зазнають ударів блискавки і висихають. Осетини вважали, що при зустрічі з чортом треба показати йому вовчі кігті. Щоб захистити хворого від чортів та інших злих сил, вважалося достатнім вбрати його у вовчі шкури. І не випадково в небезпечні походи нарт Сослан ішов, одягнувшись у вовчі шкури. У сказанні «Сослан і Тотраз» могутній Тотраз гине від рук Сослана (Созирико), тому що кінь його, вирощений чортами, полохається вовчих шкур. У своїй пісні чорти співають про те, що слід остерегатися «гостровухого, який ніколи не змикає очей», тобто вовка, який винищує усе їхнє плем'я [1, с. 157; 2, с. 163; 13, с. 102; 14, с. 52, 160]. За порятунок від нього чорти бувають вдячними. В осетинській бувальщині розповідалося, як мисливець застрелив вовка, що ніс дитину. Його мати виявилася чортицею й посприяла, щоб селянин завжди був заможним [11, с. 182–183].

В осетинській казці «Рятівник» мовиться, як ішов одного разу дорогою бідний чоловік і побачив, що спить на траві подорожній, а до нього підкрадається вовк. Бідняк закричав: «Гей, хто там? Вставай! Вовк близько!» Подорожній підхопився, а вовк злякався й побіг. Незнайомець подякував за порятунок життя й сказав, що в нього є хурджин грошей, він дасть із них половину грошей, тільки треба за ними прийти до нього додому, та не одному, а разом із тим, кому довіряєш. Бідняк прийшов додому, розповів усе дружині, й та вирішила йти з ним, бо більше, ніж їй, він не може вірити. Удвох вони прийшли у дім незнайомця. Він зустрів їх приязно, пригостив, як належить. Випивши вина, бідняк приліг і задрімав. Тоді господар дому сказав дружині бідняка, що дасть їм обіцяні гроші, але ж вони їх скоро витратять і знову будуть жити в бідності, але вона йому сподобалася, він хоче з нею одружитися, у нього є багатство, тож треба тільки вбити її чоловіка, й вони житимуть разом. Жінка відповіла, що їй забракне сили. Господар дому дав їй кинджал, жінка його наточила і здійняла над сплячим, аж тут господар скрикнув: «Вставай, госте! Дружина тебе заріже!» Жінка застигла на місці з занесеним кинджалом. Тоді господар мовив: «Ось бачиш, мене вовк хотів загризти, й ти порятував мені життя, а тебе жінка ледве не вбила, якби не я. Ось ми й виручили один одного з біди. Виходить, грошей я тобі вже не винен» [10, с. 218–219]. Зрозуміло, що це був не хто інший, як чорт. У те, що вовки поїдають чортів, під осетинським впливом вірили й їхні сусіди-балкарці. Вони гадали, що вовки приносять велику користь, бо якби не вони, чорти заповнили б усю землю. Очі вовка не блимають, тому він, єдиний із живих істот, бачить чортів. Помітивши чортицю, що народжує, вовк

хапає чортеня, забирає його і з'їдає. Якщо в пустельному місці здалеку вчувається жіночий або дитячий плач – це значить, що вовк їсть чортеня. Тому чорти бояться вовків, і в будинку, де висить вовча шуба або шкура, не з'являються. Щоб уберегтися від їхніх підступів і зурочення, до кошиків дітей підвішували шматочки вовчої шкури, зуб або череп вовка [5, с. 36].

Таким чином, і українські вірування стосовно чортів, загрозу для яких, нарівні з блискавицею, становить вовк, і казка про те, як чоловік порятував вовка від чорта, проте не зміг привести з собою найвірнішого друга, мають паралелі в Осетії, що вказує на їхній зв'язок із іранським етнічним субстратом. Вони завдячують своїм походженням іраномовним номадам степу – скіфам, сарматам і аланам.

Список використаних джерел:

1. Абаев В.И. Избранные труды: Религия, фольклор, литература. Владикавказ: Ир, 1990.
2. Абаев В.И. Историко-этимологический словарь осетинского языка. Ленинград: Наука, 1989. Т. IV. U–Z.
3. Гнатюк Володимир. Знадоби до української демонології. Т. II. Випуск 1. *Етнографічний збірник. Видає Етнографічна комісія Наукового Товариства імени Шевченка*. Львів: друкарня Наукового товариства імени Шевченка, 1912. Т. XXXIII.
4. Гринченко Б.Д. Этнографические материалы, собранные в Черниговской и соседних с ней губерниях. Чернигов: типография Губернского земства, 1897. Випуск 2. Рассказы, сказки, предания, пословицы, загадки и пр.
5. Джуртубаев М.Ч. Древние верования балкарцев и карачаевцев (краткий очерк). Нальчик: Эльбрус, 1991.
6. [Драгоманов Михаил]. Малорусские народные предания и рассказы. Свод Михаила Драгоманова. Киев: типография М.П. Фрица, 1876.
7. Казки та оповідання з Поділля: В записках 1850–1860-их рр. Випуск I-II / Упор. Микола Левченко. Київ: друкарня Української Академії Наук, 1928.
8. Кримський Аг. Розвідки, статті та замітки. I-XXVII. Київ: друкарня Української Академії Наук, 1928.
9. Лесевич Володимир. Оповідання Р.Ф. Чмихала. *Етнографічний збірник. Видає Етнографічна комісія Наукового Товариства імени Шевченка*. Львів: друкарня Наукового товариства імени Шевченка, 1904. Т. XIV.
10. Осетинские народные сказки / Составитель А.Х. Бязыров. Цхинвали: Ирыстон, 1972.

11. Рассказы о чертях / Х.В. Дзуцев, З.В. Канукова, А.Х. Дзуцев, С.Х. Дзуцев, А.Ю. Цопанова. Владикавказ: ИПО СОИГСИ, 2011.

12. Рудченко И. Народные южнорусские сказки. Киев: типография Е. Федорова, 1869. Выпуск 1.

13. Таказов Ф.М. Генезис религиозных воззрений народов Северного Кавказа. Владикавказ: СОИГСИ, 2009.

13. Чибилов Л.А. Традиционная духовная культура осетин. Москва: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2008.

14. Чубинский П.П. Труды этнографическо-статистической экспедиции в западно-русский край, снаряженной Императорским Русским Географическим Обществом. Санкт-Петербург: типография В. Безобразова, 1872. Том первый. Верования и суеврия. Загадки и пословицы. Колдовство.

15. Эварницкий Д.И. По следам запорожцев. Санкт-Петербург: типография И.И. Бабкина, 1898.

Регешук Т. М.

*аспірантка кафедри української літератури
Волинського національного університету імені Лесі Українки*

СУЧАСНА КИТАЙСЬКА ЛІТЕРАТУРА: УКРАЇНСЬКІ ПЕРЕКЛАДИ

Сучасна китайська література має низку вагомих досягнень, про більшість з яких відомо не лише на території Піднебесної, а й далеко за її межами. Відповідно до періодизації, якою послуговуються науковці в галузі китайського літературознавства, «література після 1949 року називається «дандай чжунго веньсюе» («сучасна китайська література») і являє собою літературу другої половини ХХ століття» [6].

Вважається, що постмодерна література Китаю несправедливо обділена увагою науковців як України, так і світу, хоча за останні 10-20 років ситуація стрімко виправляється. Питання, чи всю літературу, написану за останні десятиліття, можна вважати постмодерною, відкрите і провокує багато дискусій. В сучасному світі все відносно: немає реальності, немає істини, суцільна віртуальність, містифікація і симулякризація. І задумуємось ми про це чи ні, подобається нам це чи ні, але всі ми повністю занурені в контекст постмодернізму». Єдине, що неможливо заперечити, – це те, що ми живемо у просторі постмодернізму, в часі риторики, протилежної сутності слів, з яких вона складається» [2].

Раніше більшість синологів-літературознавців спеціалізувались на Стародавньому Китаї, зараз все навпаки. Хоча деякі ніші досі не заповнені. Якщо з прозовим перекладним сегментом ситуація розвивається, то про сучасну китайську поезію нам відомо дуже мало. На те, чому ми так мало знаємо, є кілька причин і жодна з них насправді не унікальна. По-перше, донедавна Китай був закритою державою і інформація, яка надходила звідти, в останню чергу стосувалась як прози та поезії, так і культури в цілому. По-друге, банальна причина складності мови-оригіналу.

І хоча з глобальної точки зору, в українському просторі дослідження сучасної китайської літератури представлене поодинокими текстами, в більш вузькому розумінні, якість цих текстів, їх вчасність і обґрунтованість заслуговують на повагу. Зрозуміло, що в силу певних причин, кількість цих перекладів менша, ніж хотілося б. В першу чергу, через складність і кодованість китайської мови. Для того, щоб розкрити, передати і прояснити бачення автора потрібні десятиліття мовної практики. Важливе значення також має співвідношення кількості фахівців і об'єму завдань, яких від них очікують. Звісно, за останні роки в Україні сформувався пласт китаїстів, які не бояться надтяжких завдань і які мають, чим заповнити лакуни сучасної перекладацько-компаративістської діяльності. В першу чергу, це Володимир Урусов («Нові тенденції в китайській літературі на початку ХХІ століття»), Надія Кірнсова («Християнська проблематика в китайській літературі кінця ХХ ст.»), Наталія Ісаєва («Особливості формування гендерного літературознавства в Китаї»).

Український читач однозначно має всі шанси на глибоке ознайомлення та осмислення сучасної китайської літератури. І хоча очевидно, що обмежена кількість фахівців не може виконувати необмежений об'єм роботи, головне не кількість, а якість: «саме голос кожної окремо людини найсправжніший» [10].

Свідченням того, що наші перекладачі таки тримають руку на пульсі літературних трендів Піднебесної є знайомство українського читача з майстром шпигунського роману Май Дзя та його книгою «Дешифрувати». В творі йдеться про геніального математика, якому вдається ламати найскладніші у світі шифри. Автор «обрав для себе позицію документаліста – коли про головного героя й події оповідають інші герої, які є свідками» [4] Захоплюючий сюжет з психологічним описом зі сторони дозволив виданню Daily Telegraph в 2014 році включити «Дешифрувати» в 20-ку кращих шпигунських романів в світовій історії. Зараз, після 8 років мовчання, Май Дзя знову очолює рейтинги, зокрема в популярній соцмережі 豆瓣 Доу Бань. За допомогою книги «Життя-океан» він змусив критиків вкотре заговорити про

себе і не лише як про представника шпигунського жанру, а й як про майстерного автора сімейної біографічної оповіді.

Варто обов'язково згадати Мо Яня, Нобелівського лауреата 2012 року, який створив унікальний світ китайського магічного реалізму, поєднавши казки, історію і сучасність. Переклад його книги «Червоний гаолян» вийшов друком в 2015 році і швидко розійшовся серед поціновувачів модерної літератури, змусивши глибше зануритись в розуміння концепцій китайської культури.

Новим обличчям китайської літератури є автори-вихідці з блогосфери. Стрімка популярність таких творів закономірна і віддзеркалює загальні тенденції сучасного Китаю. Інтернет став тією платформою, куди перемістились всі сфери, включно з літературою та створив однакові умови для кожного. Соціальні мережі зараз – трибуна для сучасної поезії, яка під впливом зовнішніх факторів видозмінюється та трансформується, для якої висока планка, задана класикою є водночас і перепоною, і викликом. На зміну класичним моделям текстів прийшли тексти, написані доступною для пересічного читача розмовною мовою. З'явилися нові сенси, які взаємозамінили попередні.

Яскравою представницею свого покоління є «китайська Емілі Дікінсон» Ю Сьовхва, яка стала справжньою сенсацією в 2015 році, після опублікування вірша «*穿过大半个中国去睡你*» / «Пройти пів Китаю, щоб спати з тобою». За одну ніч користувачі мережі придбали більше 15000 екземплярів її збірки. «Я люблю писати вірші: вони прості і небагатослівні. Поезія мені пасує, тому що я лінива» [9] – дивний і по-справжньому щирий (чи виправданий – це вже інше питання) маніфест постмодерністів, проголошений Ю Сьовхва. Перекладів саме такої категорії текстів в нас не вистачає, але вони потрібні, оскільки подібна, ще молода, не до кінця сформована новітня поезія, зможе змінити уявлення українського читача про китайську поезію в цілому і показати, що навіть найтрадиційніші та найканонічніші форми зазнають кардинальних змін і крокують в ногу з часом.

«Дандай чжунго веньсюе» набагато багатогранніша і унікальніша, ніж нам здається на перший погляд. Варто зазначити, що хоча вищезгаданими запропонованими текстами та авторами список сучасної китайської літератури, перекладеної в Україні, не вичерпується, та принаймні окреслюється. Українському читачу необхідно мати уявлення і сформувані враження про запропонований сегмент, оскільки дуже важливо розуміти закономірність трансформацій та неймовірно швидких змін світу, який нас оточує, адже «правда, яку цінує світ – це книжки» [1, с. 134].

Список використаних джерел:

1. Джвандзи – Київ: Сафран, 2019. – 308 с.
2. Квіт С.М. В межах, поза межами і на межі. Київ : Асоціація «Нова література», 1999. 78 с.
3. Кірносова Н. Китайська література в ХХ столітті: погляд здалеку [Електронний ресурс] / Надія Кірносова – Режим доступу до ресурсу: <http://litakcent.com/2009/07/08/kytajska-literatura-v-hh-stolitti-pohljad-zdaleka/>.
4. Кірносова Н. Сучасна китайська література: виміри реалізму [Електронний ресурс] / Надія Кірносова – Режим доступу до ресурсу: <http://litakcent.com/2020/02/25/suchasna-kitajska-literatura-vimiri-realizmu/>
5. Май Д. Дешифрувати / Дзя Май. – Київ: Сафран, 2019. – 368 с.
6. Семенюк С. Китайська література ХХ століття і творчість Гао Сінцзяня [Електронний ресурс] / С. Семенюк, В. Урусов – Режим доступу до ресурсу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/31236>.
7. Цисінь Л. Проблема трьох тіл / Лю Цисінь // Пам'ять про минуле Землі / Лю Цисінь. – Київ: Форс Україна, 2017. – С. 432.
8. Цисінь Л. Темний ліс / Лю Цисінь // Пам'ять про минуле Землі / Лю Цисінь. – Київ: Форс Україна, 2019. – С. 704.
9. Zhao K. A Chinese Poet's Unusual Path From Isolated Farm Life to Celebrity / Kiki Zhao – URL: <https://www.nytimes.com/2017/08/18/world/asia/china-poet-yu-xiuhua.html?smid=fb-nytbooks&smtyp=cur>.
10. 高行健 /2000年诺贝尔文学奖获奖演说
11. 余秀华. 穿过大半个中国去睡你. URL: <https://m.douban.com/group/topic/71952497/>

Сенчило-Татліліоглу Н. О.

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри української мови та культури

факультету лінгвістики та комунікації

Національного авіаційного університету

ОБРАЗ БАХЧИСАРАЯ В ОПОВІДАННІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО «ПІД МІНАРЕТАМИ»

У сучасному літературознавстві актуальними стають дослідження, присвячені образу міста, оскільки урбаністична тематика нерідко привертає увагу письменників і часто детально зображуються у художніх творах, або слугує загальним тлом для побудови фабули.

Бахчисарай надихав майстрів слова XIX – XX ст. про що свідчать твори Адама Міцкевича (1798–1855), Олександра Пушкіна (1799 – 1837), Михайла Коцюбинського (1864–1913). Письменники зображують місто не лише як топос у географічному та історичному плані, але і як текст, що містить набір культурних кодів та символів, як своєрідну метафору чи символ. Ідея міста-тексту із метафорами є складовою міської та літературної теорій, що з'явилися наприкінці XIX століття під впливом модернізму. Американські дослідники Еш Амін і Найджел Тріфт у праці «Виразність повсякденного міста» наголошують на тому, що багатоманітність методологій вивчення міста зумовлена плюралізмом міського життя, неможливістю розглянути всі його соціальні, культурні, економічні, урбаністичні аспекти тільки через один підхід [1]. Зосереджуючись на таких категоріях як символ та міф, дослідники В. Топоров [7], Ю. Лотман [4], та ін. у другій половині XX століття запропонували концептуальні підходи до аналізу міста як соціокультурного феномена. Місто саме по собі може розглядатися як повноцінний текст. Інтерпретація міста як тексту є класичною.

Неможливо заперечити наявність міст, що мають виняткову культурну атмосферу. М. Медніс, наряду з містами з нейтральною семантичною маркованістю та семантично виокремленими для конкретної людини, виділяє в окремий ряд міста, що є особливо значущими для представників окремих націй [5]. Саме таким містом постає Бахчисарай у оповіданні Михайла Коцюбинського «Під мінаретами» (1904). Письменник двічі відвідував Крим у складі фольклористичної експедиції на межі XIX – XX століть. Очевидно місто Бахчисарай справило на нього виняткове враження, що і вплинуло на появу художнього твору з майстерно витвореним колоритним образом міста кримських татар. Михайло Коцюбинський органічно входить у культурний світ іншого і на основі власних вражень та переживань від побаченого і почутого тонко розкриває образ кримськотатарського міста.

Бахчисарай у М. Коцюбинського – це організований культурний простір наповнений зоровими, звуковими, смаковими метафорами і символами, що допомагають зрозуміти образ міста у художньому творі як фізичного простору, у якому розвиваються різні наративи. *«Вузьку, покручену вулицю, глибоку й каменисту, як дно висохлої річки, тіснили крамниці, маленькі, темні, немов закопчені димом печери. Скоріш намети, аніж будинки. Тут усе робилося на вулиці. Гладкі «фурунджі» по пекарнях, у високих фезах, із закачаними по лікоть рукавами місили прилюдно тісто, а у великих печах палав такий вогонь, що аж вулиці ставало душно. Шевці, підібгавши ноги під себе, ледве помітні з-за купи товару, гаптували капці сріблом та золотом. Низки червоних капців, як стигла перчиця, висіли на дверях, а постолі, мов свіжі пиріжки, сушилися рядками вздовж тротуарів. Блищала мідна посуда, як*

золотий вітар...». *«Висіли в ятках баранячі туші, з синіми жилами, з білим застиглим салом, із роями мух над ними... Шкварчали, пищали й синім чадом курились смачні шашлики отут, під голим небом, біля фонтанів... Запах свіжої кави мішавсь із запахом часнику. Бряжчали філіжанки. Дзюрчали десятки фонтанів... Арабські літери повзли по вивісках, наче павучі ноги... Блищала на сонці черепиця дахів, світилися вікна в мечетях, паіив нагрітий камінь, горіли, як маки, фези, кричали птахи і продавці, дзвенів метал по кузнях, безперестанку дзюрчала вода... із високих білих мінаретів, серед блакитноо неба, лунав протяглий, жалібний спів муедзинів...»* [3, с. 22–23].

За допомогою образу міста М. Коцюбинський зображує особливості національної культури кримських татар, місто і культура зливаються в одне ціле, стають нероздільними. Проте Бахчисарай у оповіданні, попри намагання корінними жителями зберегти етнічну самоідентифікацію і звичні традиційні устрої, крізь суперечності звичного і нового, поступово відкривається для засвоєння європейських культурних віянь: *«...і в сьому пеклі життя, у сьому хаосі фарб, ліній, пахоців, згуків, у сій неможливій тісноті проскакували часом, зайнявши всю вулицю, новий фаетон під білим парасолем, із елегантними європейцями, як щось чуже негармонійне, й зникав за хмарою пилу...»* [3, с. 23]. На думку дослідника Г. Гачева, важливим є те, «якою сіткою координат певний народ осягає світ і, відповідно, який космос (у давньому сенсі слова: яка будова світу, світопорядок) вибудовується перед його очима» [2, с. 44]. В очах головного героя оповідання Рустема місто, ніби застигло у своїй традиційності і потребувало нового культурного поштовху. Перед Рустемом *«в долині лежав Бахчисарай, що хвилював як море, рожевою черепицею. Ще сині, абрикоси дрімали на білих стінах, а ліс мінаретів, залитих сонцем, здіймався до неба як праведні душі. Тихо ще було. Та ось на мінаретах, один за другим, з'являлися муедзини, як чорні духи тих білих веж, і, приклавши побожно руки до вух, збудили тишу жалібним співом. Високо над сонним містом неслася дика музика, як передсмертні ридання грішних...»* [3, с. 40]. Рустем відчував, що його національна культура, не втрачаючи своєї неповторності і самобутності, в той же час потребує культурного поштовху ззовні, що представлено М. Коцюбинським через сприйняття традиційного життя міста героєм і його прагненнями до змін.

Приділяючи увагу темі урбаністики у літературі, Соломія Павличко зазначає, що місто не є просто темою, топосом чи типом пейзажу. Місто є символом певного типу свідомості як автора, так і його героя [6, с. 484]. Бахчисарай у творі М. Коцюбинського – не просто місто, це – образ, знак, символ кримськотатарського народу і Криму з його прагненням поступу, розвитку і змін орієнтованих на європейські інтенції суспільної трансформації.

Список використаних джерел:

1. Амін Е., Тріфм Н. Виразність повсякденного міста. Ї: Незалежний культурологічний часопис. 2003, № 29. С. 391–413.
2. Гачев Г. Национальные образы мира. Москва: Советский писатель, 1988. 448 с.
3. Коцюбинський М. Під мінаретами / Упорядник В. М. Борисов. Сімферополь: Державне підприємство «Видавництво «Таврія», Т. 1, 2011. С. 19–62.
4. Лотман Ю. М. Семиосфера. СПб. : Искусство, 2000. 704 с.
5. Меднис Н. Е. Венеция в русской литературе. Новосибирск: Новосибирский гос. ун-т, 1999. URL: http://raspopin.den-za-nem.ru/index_e.php?text=405 (дата звернення 17.20.2020)
6. Павличко С. Теорія літератури. Київ : Основи, 2002. 679 с.
7. Топоров В.Н. Пространство и текст. Текст: семантика и структура. Москва : Наука, 1983.302 с.

Смольницька О. О.

*кандидат філософських наук,
провідний науковий співробітник*

Київського літературно-меморіального музею

ОДНА З ГАЗЕЛЕЙ ҐАЗАЇ В УКРАЇНСЬКОМУ СХОДОЗНАВСТВІ: ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ І КОМПАРАТИВНИЙ АСПЕКТИ

Сучасні українські дослідження з літератури Кримського ханату (у тому числі палацової, або диванної поезії), не кажучи про систематичні переклади цих текстів, іще далекі до завершення. Ситуація змінюється буквально останніми роками [3], [6–14], але ще зарано казати про вичерпність українських інтерпретацій лірики цієї доби. Ґази II Ґерай Хан (II Ğazi Geray, Bora Ğazi Geray, 1554–1607, роком народження подекуди вказують 1551, правив із 1588 р.), завдяки власному темпераменту і войовничій політиці прозваний «Борá» – «вихор» [3], [15, с. 192]; поетичний псевдонім Gazayı, або Gazâyı, тобто «ґази, який пише газелі» [1], у цьому псевдонімі наявна й алітерація); докладніше біографія: [2], [16], [17, с. 68–72].

Як пояснював А. Кримський, література Кримського ханства, початок якої сам цей учений виводив із кінця XV століття [15, с. 166] (відтак, династії Ґераїв чи Ґіреїв, заснування Бахчисарая як ханської столиці тощо), мовою наближалася до османської традиції [15, с. 166]. Так, у Ґазаї цей учений вирізняє османський стиль (що лексично

правильно [15, с. 192]). Отже, на той час поетичний стиль згаданого хана був особливо літературним (що не дивно, урахувавши ґрунтовну освітню базу, виховання, мандрівний досвід та інші чинники цієї різнобічної індивідуальності).

Цікаво, як саме Газаї трансформує постійні штампи класичної поезії (а, відповідно, міфології та світогляду), переосмислюючи для свого досвіду. У цьому плані варто звернути увагу на еротичний аспект. Як відомо, у масовій свідомості (та, відповідно, рекламі) культура мусульманського Сходу асоціюється з гаремом, інститутом багатоженства, наложницями, райськими гур'ями та взагалі інстинктом розмноження. У зв'язку з цим високо цінується пластичний аспект. Але у знаменитій газелі «*Râyetе meyi ederüz kamet-i dилcû yerine...*» (що належить до ранніх років його ханства [16, с. 610]), яка перекладалася кілька разів – від німецької до української та російської мов, – автор стверджує прямо протилежне: на першому місці для ліричного героя (і поета!) війна, а не любовні втіхи. У зв'язку з цим пропоную зіставну (табл. 1.):

Таблиця 1

<i>Оригінал</i>	<i>Німецький переклад</i> (Й. Гаммер-Пурітталль, Відень, XIX ст.)	<i>Переклад</i> <i>І. Франка</i>	<i>Дослівний переклад</i> <i>О. Акчокракли, А. Кримського, О. Олесницького, (перша половина XX ст.), під назвою «Слава війні!»</i>	<i>Переклад</i> <i>Ольги Смолянської (2017)</i>
Süreriz tîğımızın zevq u sefasın her dem / Sîm- tenler ile olan lezzet- i pehlû yerine [4, с. 18]	Die Zeit vertreiben wir mit Schwertern um, den blanken, / An Silberleibiger und blanker Busen Stelle... [17, s. 71]	Товариш наш – меч гострий та твердий, / Байдуже до пухких і білих нам грудий. [16, с. 610]	Наша втіха, насолада – щоб коло боку був раз- у-раз залізний меч, / А не срібне тіло вродливої коханки [15, с. 192]	Ні леза радісна п'янка оголеного мить / Оманлива сріблиста плоть повік не підміня. [8, с. 236]

**3-й бейт газелі Газаї «*Râyetе meyi ederüz kamet-i dилcû yerine...*»
в оригіналі та у різних перекладах**

(Тут у цитатах під *бейтом* мається на увазі його класичне розуміння, що йде від арабської поезії, тобто *двовірш*, а не один віршований рядок, як усталено в українській та взагалі європейській науці). Помітно, що у моєму перекладі недостатньо наголошено на конкретизації (груди чи перса), натомість універсально – «плоть», тоді як німецький і Франковий переклади точніші (причому І. Франко на м'якості «пухкого»

тіла, тобто на жіночності). Отже, у сучасному українському відтворенні застосовано *генералізацію*. Але важливо у тому, що сталь чи інший метал виблискує – як і людська шкіра, тіло. Для автора важливий і колоратив: світла барва меча, шаблі тощо – і білий колір плоті. У російському перекладі Сергія Дружиніна (1954–2003) 90-х рр. XX ст.: «Стан клинка, что льнет вдоль тела и ласкает нас всегда, / Стройной серебристотелой девы сладость заменил» [4, с. 19]. Тут через еквілінеарність випущено оголеність леза (а відтак, у цьому – подібність до тіла) та іншу конкретизацію, атмосферу сп'яніння боєм, хоча ідею відтворено. Аналогічно редиф, який дослівно перекладається «не замінить», «не підмінить», для ритміки російськомовним перекладачем було відтворено як «заменил».

Ця газель уже досліджувалася [1], [15–16], у тому числі у компаративному аспекті [8]. Ще раніше А. Кримський – який, до речі, саме завдяки стилю з'ясував авторство Газаї (а не Менглі Герая, який правив раніше [15, с. 192]), порівняв ідеєю цей цього твору з перським віршем «останнього бухарського князя-саманіда Абу-Ібрагіма Монтасира» [15, с. 192] – у раніше виданій третій частині «Пальмового гілля» (1922 р.) перекладач це відтворив, причому формою романсеро, під назвою «Войовнича пісня Абу-Ібрагіма Монтасира, останнього саманідського князя (*Вбито його 1005 р.*)»: «Кажуть люди: «Чом не любиш / Днів спокійних та утішних / В гарно прибраних палатах, / Серед килимів розкішних?...» [5, с. 146] – і далі аналогічно про сп'яніння боєм, протиставлення саду і співу – бойовому гуку, вину (на мирній учті) – кривавій піні ворога: «З-під ворожої кольчуги / Хай кипить кривава піна!» [5, с. 146], і на завершення: «В мене бенкет – на сидельці; В мене сад – вояцькі списи; / Лук і стріли – це ж у мене / І тюльпани, і нарциси!» [5, с. 146]. У Газаї (у цитованій газелі) вода – протиставляється ворожій крові («І загасимо нашу спрагу не водою, а кров'ю ворога нашої землі» [15, с. 192]); узагалі така антитеза архетипова. Загалом тут можна підсумувати, що усталений набір образів, символів, епітетів як у цитованому перському, так і у згаданих османсько-кримськотатарському віршах переосмислюються відповідно до антитези.

Таким чином, здійснений аналіз виявив різноаспектність лірики Газаї. Компаративний аналіз – у тому числі з перською лірикою (войовничість) – виявив як подібність творчого методу в різних східних поетів, так й індивідуальну розробку кримським ханом, запровадження нової тематики, антитетичність, яку цей автор доводив до завершення, пішовши навіть іще далі, аніж бухарський князь XI ст., перекладений А. Кримським. (Цей компаративний аналіз розгорнуто вперше). У творчості Газаї ліричний герой (як і сам войовничий автор) відторгає еротизм (уособлений у тілесності та, зокрема, білій сьняній плоті), обираючи війну та

інтелектуалізм, тобто сублімуючи переживання – у тому числі трагічні. Виявлено бінарні опозиції: тілесність/інтелектуалізм, Ерос/Танатос. Дослідження цієї лірики вимагає знання механізмів влади в Османській імперії, як і, звичайно, релігійних нюансів. Зіставлення різних перекладів відкрило як неоднакові підходи відтворення ритму і лексики, так і прагнення зберегти символічну основу. Узагалі помітно, що український переклад (уже сучасний, з урахуванням здобутків попередніх шкіл) вимагає *розишфрування символів і смислів* цієї лірики, а не лише відтворення ритмомелодики, лексики тощо. Загалом простежуються *бінарні опозиції свій/чужий* (виявлені у темі газавату, тобто священної війни). Але для хана чужа і штампована символіка, яку йому нав'язують, у тому числі стереотипний спосіб власного життя, який змінити діяч не може, проте здатний переосмислити у мистецтві, як і вийти за межі власного простору, реалізуючись у війні, дипломатії та взагалі активній діяльності. Ліричний герой – як і автор – бажає сам робити вибір, а не приймати готові чужі рішення. Інстинкт виживання у ворожих умовах перетворюється на бойовий інстинкт, а руйнація водночас передбачає творення. Робота має перспективу продовження з огляд на великий корпус текстів Кримського ханства, потребу в адекватних поетичних українських перекладах, як і можливість відкриття нових, іще не відомих, творів як кримських ханів, так і їхніх сучасників.

Список використаних джерел:

1. Алешин Н. Е., Алешина Н. В., Алешина Н. Н., Алешин В. Н. Справедливая война у Газайи. URL: <http://www.scienceandapologetics.org/text/338.htm> (Дата обращения: 08.04.2016).
2. Бора Гази Гирай // Хилиль Гирай Хан. Розовый куст ханов, или История Крыма // Восточная литература. Средневековые источники Востока и Запада. URL: http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Krym/XV/Rozovuj_kust_chanov/9.phtml?id=12929 (Дата звернення: 16.02.2016).
3. Вівчар С. Гази П Гірей (Газайї) у дослідженнях Агатангела Кримського та Івана Франка. URL: <http://islam.in.ua/ua/islamoznavstvo/gazy-ii-girey-gazayyi-u-doslidzhennyah-agatangela-krymskogo-ta-ivana-franka> (Дата звернення: 31.10.2018).
4. Грезы розового сада (из средневековой крымскотатарской классической поэзии) / Сост. Н. Абдульваап / пер. С. Дружинина. Симферополь : СОНАТ, 1999. 88 с.
5. Кримський А. Ю. *Твори в 5 т. Т. 1. Поетичні твори. Оповідання*. К. : Наукова думка, 1972. 631 с.
6. Линник Н. М. Символ «тюльпан» у поезії «Дивану»: сакральний та генераційний аспекти. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2018. Т. 29(68). № 4. С. 200–203.

7. Сластьон С. Е. Маскулінна картина світу: релігійно-філософський та генераційний аспекти (на матеріалі месневі «Dolab» Бора II Газі Герая Хана та поеми Семьюеля Джонсона «The Vanity of Human Wishes»). *Літературознавчі студії*. К. : ВПЦ «Київський університет», 2017. Вип. 50. С. 177–182.

8. Смольницька О. О. Бойовий ідеал: тяглість традиції та її переосмислення на прикладі вибраної лірики Заходу і Сходу від XVI – XVII століття до романтизму. *Молодий вчений*. № 7(47), липень, 2017. Ч. II. С. 231–238.

9. Смольницька О. О. Компаративний аналіз відтворення емоційного стану у вибраній поезії Заходу і Сходу XVI – XVII ст. (Єлизавета I Англійська Тюдор – Резмі). *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Перекладознавство та міжкультурна комунікація»*. 2017. Вип. 2. С. 60–66.

10. Смольницька О. О. Поезія Кримського ханату на прикладі творчості Бора Газі II Герая Хана (Газаї): проблема українського перекладу. Онтологічні виміри сучасної філології: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 24–25 вересня 2020 р. К. : Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2020. С. 29–35.

11. Смольницька О. Специфіка українського віршованого перекладу поезії Кримського ханства на прикладі одної з газелей Газаї: версифікаційний та символічний аспекти. Матеріали Перших тюркологічних читань, присвячених 150-річчю з дня народження Агатангела Кримського (5 лютого 2021 р.). К. : Київський національний університет Тараса Шевченка, 2021. [У друці].

12. Стріха М., Трош С. Про одну репліку пізньої римської поезії в Англії та в Криму в XVII столітті. *Слово і Час*. 2016. №10. С. 121–132.

13. Стріха М., Трош С. Специфіка гендерних мотивів у творчості Філіпа Сідні та Бахадир Герай Хана I (Резмі): історико-біографічний та компаративний аспекти. *Слово і Час*. 2016. № 2. С. 73–79.

14. Стріха М. *Улюблені переклади*. Вид. 2-ге, випр. і доповнене. К. : Пенмен, 2017. 770 с.

15. *Студії з Криму. I-IX*. Ред. акад. А. Е. Кримський. К., 1930. 215 с.

16. Франко І. Кримський хан Газі-Гірей (1588–1607) і дещо з його віршів / З тюркської поезії. Франко І. Зібрання творів: у 50 т. Т. 13. Поетичні переклади та переспіви. К. : Наук. думка, 1978. С. 609–613.

17. Hammer-Purgstall, J. Geschichte der Chane der Krim unter osmanischer Herrschaft, aus türkischen Quellen zusammengetragen. Wien. K. K. Hof- und Staatsdruckerei. 1856. URL: <https://ia802308.us.archive.org/14/items/geschichtederch01purgooog/geschichtederch01purgooog.pdf> (Дата звернення: 11.05.2017).

Смольницька О. О.
*кандидат філософських наук,
провідний науковий співробітник
Київського літературно-меморіального музею*

**ВІДГОМОНИ КЛАСИЧНОЇ КИТАЙСЬКОЇ ПОЕЗІЇ
ТА ФІЛОСОФІЇ ЧАНЬ-БУДДИЗМУ
У ЛІРИЦІ УКРАЇНСЬКОЇ КИТАЙСТКИ ЯРОСЛАВИ ШЕКЕРИ**

Ярослава Шекера (1982–2019) являє собою приклад справжнього синолога і різнобічної індивідуальності. Науковець (кандидатка філологічних наук), перекладачка [2–4], [10–12], викладачка різних гуманітарних дисциплін (була доцентом кафедри мов і літератур Далекого Сходу та Південно-Східної Азії Інституту філології КНУ імені Тараса Шевченка) – у тому числі проявила себе як режисер у виставах – студенти грали п'єси з класичного китайського репертуару [7]; мисткиня (художниця і музикант), що тонко відчувала символи, поетеса, антологістка (зокрема, укладачка хрестоматій), – вона фахово знала як сучасну китайську, так і давньокитайську мови (докладніше біографія [7] та аналіз лірики: [3], [5]). Варто зазначити, що власна лірика Я. Шекери була двомовною, тобто поетка створювала тексти як рідною українською, так і китайською мовами. Також науковець через велику зацікавленість у символах вивчала праці з філософії, релігії тощо, а, отже, мала розвинуте несвідоме (через що тексти і мистецькі витвори, як-от витинанки або мандали, у цієї вченої особливо нестандартні). Дослідження здійснюється у рамках діяльності Київського літературно-меморіального музею Максима Рильського (далі КЛМММР) – заходів, присвячених перекладам, перекладацтву, художній літературі, тощо. Так, 6 грудня 2018 р. Я. Шекера читала у цьому музеї лекцію «Філософська лірика середньовічного Китаю» (про поета Хань Шаня), а 24 жовтня 2019 р. там само відбувся захід її пам'яті «А небо журавками вишите» [5, с. 113].

За підсумками Я. Шекери, в українській словесності китайську лірику перекладали спочатку з мов-посередників, а у 90-ті рр. ХХ ст. – уже з оригіналів [7]. Китаїстка належала до покоління науковців, які безпосередньо мали справу з оригіналами, серйозно вивчаючи синологію у різних аспектах; у приватному спілкуванні 2019 р. Я. Шекера розповідала про викладання її генерації фахових предметів носіями китайської мови.

Поетичний корпус авторки великий (і не всі вірші опубліковані), як українською, так і китайською мовами. З огляду на алюзійність, численні

ремінісценції, символи, архетипи тощо у цьому доробку пропонуване дослідження зосереджується лише на кількох віршах Я. Шекери.

Її лірика позначена потужним *архетипним дном* (термін і методологія українського літературознавця, психоаналітика, письменниці Ніли Зборовської (1962–2011) [1, с. 365], уже було проаналізовано у компаративному аспекті: [5]). Уже у ранній творчості помітно бажання поєднати рідні архетипи з вивченими (які ментально стали близькими авторці) – китайськими. Наприклад, у вірші «На рисовім папері...» видно, що поетеса намагається стилізувати суто китайські реалії – рисовий папір (тобто тонкий, до того ж, назва походить від «рис», і одразу виникає асоціація з Піднебесною), – і слов'янські (громовик Перун). У поетичному світогляді це все гармонійне, хоча для неспідготованого читача може бути контрастом: «На рисовім папері / Перун намалював хмари...» [11, с. 20]; також цей бог грози інтерпретується як творець, художник, а не руйнач.

Дослідження символів у ліриці поетки викликає необхідність проаналізувати це з позицій китайської філософії. Зокрема, це *чань-буддизм* як напрямок буддизму (в Японії – дзен), цікавий Я. Шекері та відображений в її наукових розвідках, перекладах і власних віршах, є складним явищем. Через фахове пояснення цього феномена самою дослідницею слід зупинитися на головній відмінності напрямку *чань* від інших гілок буддизму та на кількох символах, важливих для розуміння поезії китаїстки – особливо останніх років. Зокрема, як пояснювала синологиня: «...буддист не знає світу без суб'єкта» [10, с. 40], а ще: «Буддиста цікавлять не речі, які відбиваються у дзеркалі нашої свідомості, а саме їх *відображення*» [10, с. 40]. Але ««школа миттєвого просвітлення»... південна гілка *чань*... проповідувала ідею єдиної свідомості» [10, с. 40]. Головне: «Просвітлення можна досягти в результаті миттєвого (одномоментного) містичного переживання причетності до справжньої природи...» [10, с. 40] (далі це описано як досить складний процес). В європейському розумінні таке можна назвати – хоча й дещо натягнуто – «імпресіонізмом». Далі про *чань* Я. Шекера наголошувала, що це вчення «давало можливість адептові стати Буддою вже в земному житті, а не у наступних переродженнях» [10, с. 41].

Оскільки для китайської філософії та поезії надзвичайно важливі наявність і підтекст символів (зрештою, ієрогліфи – це поняття, символи), то у випадку *чань-буддизму* та віршів китаїстки можна проаналізувати *білі хмари*. Синологиня пояснювала, що *чань* переосмислював традиційні для Китаю символи. Так: «*Білі хмари*... почали сприйматися як символ безкінечності буття» [10, с. 42]; *ясний місяць* (яким називали «тільки повню» [10, с. 42], [7], [9]) «стає символом очищеної, істинної свідомості» [10, с. 42]. У зв'язку з цим варто процитувати чан-буддиста,

монаха-відлюдника VIII ст. Хань Шаня (псевдонім – «холодна гора» [7], [9], справжнє ім'я невідоме [10, с. 46]), в українській науці відкритого, проаналізованого і перекладеного Я. Шекерою. У цих медитативних віршах, зокрема, помітно наведені вище символи: «Моє серце – мов місяць осінній» [10, с. 49] (тут і далі цитати з китайської лірики – у перекладах Я. Шекери).

У зв'язку з цим особливо цікавий поетичний цикл Я. Шекери «Пилипецькі медитації» (2018, написаний у селі Пилипець Воловецького району Закарпатської області [13, с. 127]) – китайською та українською (кожний вірш – самостійний), насичений українськими і китайськими алюзіями; спрощення читацькому сприйняттю додають авторські зноски. Наприклад, у вірші поетки «Нижче – люди, дорога, село метушиться зрання...» сказано: «В горах немає смутків, дух і тіло спокійні...» [13, с. 129]. Ритмічно цей рядок наближений до гекзаметру, тобто продовжує європейську й навіть неокласичну традицію. Але водночас процитований твір образністю наближений до китайської лірики – у тому числі це помітно у рядку: «Вище – *Дао* небесне, вічне колесо дхарми» [13, с. 129], до якого – зноска про дхарму: «Нескінченний плин Буття (у буддизмі)» [13, с. 129]. У згаданого Хань Шаня: «На високій-високій горі, на вершечку самім / Позирну навсібіч я – безмежних просторів картина. / Тут сиджу самотньо – не відають люди про те; / Світить місяць ясний на зимне джерело в самотині» [10, с. 49]. У цитованому вірші Я. Шекери – і український, і чань-буддистський, і даоський впливи, причому – якщо опустити географію написання твору – цілком можна прийняти цей текст за китайську лірику.

Гори у віршах китаїстки – і архетиповий символ світової осі (axis mundi [8, с. 311]), світового центру тощо, і конкретні Карпати, які надихнули (і не раз надихали) авторку на медитацію та поезію. Також гора або гори – традиційне мешкання відлюдників у різних культурах (докладніше на цю тему: [6]), а ще (у випадку аналізованої поезії) – алюзія на деякі вірші з китайської лірики. Зокрема, одним із прикладів, який в особистому спілкуванні (на лекції 6 грудня 2018 р.) наводила Я. Шекера, характеризуючи літературу середньовічного Китаю, був випадок, схожий на притчу. Для цього поетеса продекламувала свого вірша китайською мовою, а потім пояснила кожний ієрогліф. В автоперекладі вийшло: «Що в горах такого незвичного? / Тун-мін каже: хмари білі. / Небо високе, і дух мій тихий, / Все є – і чого ще шукати?» [7], [9]. Тун-мін – поет доби Сун Хуан Тін-цзянь (1045–1105). За словами лекторки, імператор послав за самотником (бажаючи бачити поета при дворі), спитавши, що такого привабливого у горах. Відповіддю було: це білі хмари, але відлюдник не може подарувати їх імператору [7], [9] (вище наведено значення *білих хмар*). Начебто

сюжет, досить поширений у різних культурах (взаємини державця і письменника, сакральне і профанне, скромність, уміння задовольнятися малим, естетизм тощо), але водночас він специфічно китайський. Обидві поезії – Тун-міна і української китаїстки – перегукуються з лірикою Лі Бо (хоча той схилився до даосизму [10, с. 72]) – зокрема, із перекладеним Я. Шекерою віршем: «Коли ж можна хмаркою стати, що в небі летить? / На тисячі *чи* догори безтурботно полину!..» [2, с. 133] (*чи* – тут: китайська міра довжини). Ці рядки відсилають до вчення про метемпсихоз, реінкарнацію, розчинення та нове воскресіння атомів в іншій формі.

Отже, перспективним у студіях віршів Я. Шекери є символічний і архетипний (юнгіанський), а також компаративний аналіз. Ця філософська лірика часто вимагає підготованого реципієнта. Виявлено перегуки з чань-буддизмом, даосизмом (причому свідомі), іншими напрямками і системами. Помітно, що, з одного боку, лірична героїня прагне зіллятися з природою – за законами перекладеної Я. Шекерою китайської поезії, об'єкт і суб'єкт нерозрізнявальні. З іншого, у віршах поетеси вимальовується картина, наближена до *архетипного дна* (тобто універсальна): *вертикаль* (небеса, хмари, місяць, гори чи гора), *постать людини* (у даному разі це Аніма) – часто митця або/ї відлюдника, у медитації, задача – спостерігання, удосконалення; якщо брати *широчину*, то це вся природа, площина, доступна досягненню як фізичного зору, так і уяви. Отже, загалом тут наявна тріада. Ширше ця лірика описує Всесвіт. Гора взагалі з'єднує всі три площини: верх, середину (землю і постать людини на ній) і нижній світ. Загалом лірика Я. Шекери являє собою феномен як власної творчості, так і перетікання через алюзійність – зв'язок із перекладеними цією синологинею творами китайської літератури. Вірші цієї авторки вимагають подальшого комплексного дослідження.

Список використаних джерел:

1. Зборовська Н. В. *Психоаналіз і літературознавство : Посібник*. К. : Академвидав, 2003. 390 с. (Альма-матер).
2. Лі Бо і Ду Фу в перекладах Ярослави Шекери. *Наш український дім. Науково-популярний часопис для вчителів України та діаспори*. Ніжин-2020. № 1. С. 133–137.
3. Смольницька О. «І вітряного краю / Я буду дивний цар». *Наш український дім. Науково-популярний часопис для вчителів України та діаспори*. Ніжин-2020. № 1. С. 125–126.
4. Смольницька О. Китайська класична поезія у перекладах Ярослави Шекери. *Там само*. С. 131–134.

5. Смольницька О. О. Китайські мотиви у поезії та образотворчій діяльності Віри Вовк і Ярослави Шекери: архетипне дно та символи. *Китайська цивілізація: традиції та сучасність : матеріали XIV міжнародної наукової конференції, 5 листопада 2020 р. К. : Видавничий дім «Гельветика»*, 2020. С. 111–116.

6. Смольницька О. Максим Рильський і творче покоління fin de siècle: сублімація та феномен надлюдини. *Щорічник матеріалів Одинадцятій міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції «Диалог мов – діалог культур. Україна і світ» (29 жовтня – 1 листопада 2020 року) – XI Internationale virtuelle Konferenz der Ukrainistik «Dialog der Sprachen – Dialog der Kulturen. Die Ukraine aus globaler Sicht». Internationale virtuelle Konferenz der Ukrainistik – Мюнхен, Університет Людвіга-Максиміліана (Ludwig-Maximilians-Universität München)*. [У друці].

7. Смольницька О. Ярослава Шекера: китайська поезія на український лад. URL: https://www.facebook.com/mavkasnail/posts/2258245421110001?__tn__=-UCH-R (14.12.2018).

8. Топоров В. Н. Гора. *Мифы народов мира: Энциклопедия. В 2 т. 2-е изд. Гл. ред. С. А. Токарев. Т. 1. А-К. М. : Советская Энциклопедия, 1991. С. 311.*

9. Філософська лірика середньовічного Китаю. Лекція кандидатки філологічних наук Ярослави Шекери у Київському літературно-меморіальному музеї Максима Рильського, 6 грудня 2018 року / Музей Максима Рильського. URL: https://www.youtube.com/watch?v=TsxDmUFMFgo&t=6s&ab_channel=%D0%9C%D1%83%D0%B7%D0%B5%D0%B9%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D1%81%D0%B8%D0%BC%D0%B0%D0%A0%D0%B8%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BE (29.05.2020).

10. *Хрестоматія китайської літератури (III – VI ст.) / упорядник Я. В. Шекера. К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2010. 194 с.*

11. Шекера Я. *А небо журавками вишите: Поезії*/Худож. оформ. авт. К.: Задруга, 2000. 48 с.: іл.

12. Шекера Я. В. *Китайська література VII–XIII століть: навч. посіб.* К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2013. 351 с.

13. Шекера Я. Пилипецькі медитації. *Наш український дім. Науково-популярний часопис для вчителів України та діаспори. Ніжин-2020. №1. С. 127–131.*

Стовба А. С.

*кандидат филологических наук, доцент,
доцент кафедры истории зарубежной литературы
и классической филологии*

Харьковского национального университета имени В. Н. Каразина

МОТИВ РАСЧЛЕНЕННОГО ТЕЛА В РОМАНЕ САЛМАНА РУШДИ «ДЕТИ ПОЛУНОЧИ»

В индуизме есть миф, рассказывающий о первочеловеке Пуруше, из принесенного в жертву тела которого произошло все мироздание: небесные светила, живой и неживой мир, социальные сословия-касты. Гимн «Пуруша-сукта»[3] подробно описывает эту древнейшую форму метонимической репрезентации человеческого тела. «Расчленяемое тело с магической точностью распадается на неизменные составные элементы и снова возрождается. Магический знак какой-либо части тела «вмещает» в себя сходную часть окружающего космоса»[2, с. 10], – пишет В. Подорога, комментируя текст древнего гимна. Этот образ метонимического тела структурирует вселенную, проявляется в древнейшем мифологическом эпосе и ложится в основу эпической саги об Индии, воплощенной в форму постмодернистского романа С.Рушди.

В многогранном, кросскультурном, постмодернистском тексте романа Салмана Рушди «Дети полуночи», кажется, отразилась вся Индия сквозь призму жизни Салема Синая, рассказывающего свою и ее историю. Нелинейная техника письма, орнаментальность стиля, магия и мифология, множественность и гибридность, история и политика сочетаются в «единстве» постмодернистского романа и дают богатую почву как для постмодернистских (Л. Хатчеон, В. Толкачев, Д. Мазин и др.), так и для постколониальных (Х. Бхабха, Т. Бреннан, А. Сривастава и др.) исследований. Очевидной для многих читателей и критиков становится взаимосвязь судьбы главного героя с судьбой страны, его истории с историей Индии, его тела с телом политики и нации (Н. Миура, Л. Хопкинс, Дж. К. Болл, С. Муджибуддин[7, 6, 5, 8]).

Используя прием метонимии С. Рушди связывает тело Салема с историей, а «лицо-карту» с географией Индии: «Е-ети родимые пятна на правом ухе – восточная часть, а е-ета жуткая, рябая левая щека – западная часть! Запомните, дурачье: Пакистан е-есть родимое пятно на лице Индии» [4, Гл. 16]. Джон К. Болл считает, что «<...>история просачивается в Салема, а его «мощный огурец носа» просачивается в мир в ранние годы, когда он обладает самой сильной властью и телосложением; это годы, когда Индия переживает наивысший оптимизм. Когда его нос становится проводником для конференции детей

полуночи, он предлагает большой потенциал и надежду нации, но они проваливаются в конечном счете» [5]. Исследователь приходит к выводу, что различные травмы и увечья, которые получает тело Салема, становятся проекциями политических и исторических катастроф, переживаемых Индией. Однако, в данном романе теряющее целостность тело является метафорой не только социально-политических неудач, но вводит космогонический мотив, традиционный для мифов и эпических повествований. В данной работе мы задаемся целью изучить мотив расчлененного тела в романе «Дети полуночи».

Аруна Сривастава отмечал, что нарративы С. Рушди выходят за рамки традиционных исторических форм ради «<...>более масштабного, почти мифологического видения истории, заложенного в индийской философии и религии, из которого происходит индийский концепт майи или иллюзорности жизни» [9, с. 6]. На наш взгляд, мотив дезинтеграции и распада тела Салема «В итоге я раскрошусь на шестьсот тридцать миллионов частичек безмянной, беспамятной пыли» [4, Гл. 3] стоит связывать с расчленением тела первочеловека Пуруши. Таким образом, преодолевая социально-политическую трактовку образа тела, мы актуализируем более глубокие мифологические смыслы романа. Особенностью Пуруши является его многочисленность и многосоставность (он тысячеглаз, тысяченог, тысячеглав). Подобно Пуруше тело Салема рождается одновременно с 1001 чудесным полуночным ребенком, единство и воссоединение с которыми он обретает в 10-летнем возрасте. Салем пишет: «На самом деле по всей новой Индии, о которой мы все мечтали, родились дети, бывшие лишь частично отпрысками своих родителей – дети полуночи были детьми времени, рожденными, как вы понимаете, самой историей» [4, Гл. 9], что согласуется с еще одним свойством Пуруши – «быть родителем своих родителей» [1, с. 351]. Некоторые ведийские тексты отождествляют Пурушу с высшим божеством индийской мифологии – Брахмой, с самой жизнью, со временем [1, с. 351]. Чтобы объяснить собственное всезнание, бесконечность, вездесущность, Салем использует метафору поглощения жизни: «Я был поглотителем жизнью<...> Пожранные толпы теснятся, толкаются во мне<...>» [4, Гл. 1].

В контексте мифологического прочтения романа особое внимание обращает на себя поэтика телесных частей. Огромный нос Салема, узловатые колени его двойника-антипода Шивы, большие уши Адама, сына Салема-Шивы свидетельствуют о чудесном происхождении каждого из них. В Подорога говорит «Каждая часть тела имеет свой собственный магический знак, который остается неизменно активным как в теле, так и вне его: в пространстве-времени, растениях, животных, небесных телах<...> И это тело, можно сказать, *не собранно*, т.е. не

центрировано по «духу», «сознанию», или «единству Я», все его органы и части включены в игру подобных проекций и соотносимы в своем постоянстве только с единым планом Космоса» [2, с. 10–11]. Подобно индуистским представлениям о цикличности возникновения и разрушения мира, герои эпоса Салмана Рушди, тела которых обладают чудесными органами, рождаются, живут и «растрескиваются», распадаются вместе с этим миром. Рождение Адама в полуночный час, когда в Индии было введено чрезвычайное положение, ознаменовало смену эпохи. В конце своего рассказа Салем называет себя карликом, понимая «<...>что век, который начался той далекой полуночью, каким-то образом подошел к концу»[4, Гл. 19].

Поэтика частей проявляется в романе весьма разнопланово. Адам Азиз знакомится со своей будущей женой «по частям», видя в дырявой простыне, то – живот, то–ногу, то–руку девушки. Рождение Салема предваряется предсказанием о круговороте «носа и коленей, коленей и носа», и этот «круг» частей тела станет символом круговорота жизни и социального положения Салема и Шивы, которые были подменены в роддоме Марией Перейрой. А если вспомнить, что в индуистской мифологии Пуруша – это аватара бога Вишну, то круг носа и коленей превращается в круг жизни-смерти Вселенной, которая хранится Вишной-Созидателем и прекращает свое существование Шивой-Разрушителем.

Н. тен Кортенаар, изучая лингвистические аспекты телесности, отмечает, что «<...>роман – это собрание всех англоязычных идиом, отсылающих к телу, о которых Рушди только мог знать. Например: Таилодочник советует Адаму Азизу идти за своим носом, его мать говорит ему «в этот раз ты видишь лишь собственный нос»; <...> Падма «глотает» то, что говорит ей Салем «довольно легко», даже тогда, или, возможно, потому, что история «держит ее «за горло» <...> [10, с. 86–88]. Части тела также представляют или исполняют клишированные движения, обретают сознание или собственные эмоции, наконец, начинают абсурдно действовать самостоятельно: «<...> «мечь» «сметающей руки» Таи, «изумленный» сфинктер Азиза <...> Глаза Адама Азиза – «которые были, как и остальная часть его самого, тридцати пяти лет от роду – видели вещи по другому» <...> [10, с. 89].

Тело Салема также переплетено с телом его рассказа. Мотив сохранения, маринования связывает воедино историю, воспоминания и тело нарратора: «Историю можно чатнифицировать <...> Я-то ведь замариновал мои главы<...> в словах и маринадах я увековечил мои воспоминания <...> Или я весь уже выжат – высушен – замаринован?» [4, Гл. 30]. Высокая степень саморефлексивности рассказа Салема свидетельствует о том, что он полностью владеет собственной историей,

расчленяет ее на части-главы и жертвует ее, предлагает в пищу нам, читателям, добавляя «в маринады воспоминания, мечты, и мысли» [4, Гл. 30]. Эта телесная жертва переключается со словами из гимна Пуруша-сукта, согласно которой из жертвы первочеловека «Гимны и напевы родились, / Стихотворные напевы родились из нее»[3].

Роману не свойствен пессимистический пафос от несбывшихся надежд, возлагаемых на новую индийскую нацию, символически воплощенный в разрушающемся, покалеченном теле протагониста, как настаивает Дж. С. Болл. Narrator – Салем рассказывает о себе, роде, нации, стране, констатируя вечный круг жизни, в котором мифологическое тело первочеловека приносится в жертву ради рождения нового мира. Из этого тела рождается и данный текст – роман «Дети полуночи».

Список использованных источников:

1. Мифы народов мира. Энциклопедия : в 2 т. / Гл.ред. С.А. Токарев. М.: Олимп, 1998. Т.2. 719 с.
2. Подорога В. Феноменология тела. Введение в философскую антропологию. М. : AdMarginem, 1995. 340 с.
3. Пуруша –сукта. *Ригведа. Мандала X* / Пер. Т.Я. Елизаренковой. М. : Наука, 1999. URL: https://scriptures.ru/vedas/rigveda01_001_023.htm
4. Рушди С. Дети полуночи: роман / Пер. с англ. А.Ю. Мирлоубовой. М. : Corpus, 2014. URL: www.loveread.ec/view_global.php?id=37329
5. Ball J.C. Acid in the Nation's Bloodstream: Satire, Violence, and the Indian Body Politic in Salman Rushdie's The Moor's Last Sigh. *International Fiction Review*. 2000. № 27(1). URL: <https://journals.lib.unb.ca/index.php/IFR/article/view/7657>
6. Hopkins L. The Child as Nation: Embodying the Nation in Salman Rushdie's *Midnight's Children*. *Childhood and Nation. Critical Studies of Childhood* NY. : Palgrave Macmillan, 2016. DOI: https://doi.org/10.1057/9781137477835_3
7. Miura N. Marginal Voice, Marginal Body: The Treatment of the Human Body in the Works of Nakagami Kenji, Leslie Marmon Silko and Salman Rushdie. USA : Universal Publishers, 2000. 220 p.
8. Mujeebuddin S. *Midnight's Children and Its Indian Con-Texts. The Journal of Commonwealth Literature*. 1994. Vol. 29(2). P. 95–108.
9. Srivastava A. «The Empire Writes Back»: Language and History in «Shame» and «Midnight's Children». *Ariel. A Review of International English Literature*. 1989. Vol.20. No.4. P. 65–78.
10. Ten Kortenaar N. *Self, Nation, Text in Salman Rushdie's Midnight's Children*. Quebec: McGill-Queen's University Press, 2004. 304 p.

Цюп'як І. К.

*кандидат філологічних наук, доцент,
професор кафедри філології та мовної комунікації
Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»*

ЕВОЛЮЦІЯ ХУДОЖНЬОГО ПОРТРЕТА У РОМАНІ «ЧАЛИКУШУ» РЕШАТА НУРІ ГЮНТЕКІНА

Свого часу роман «Чаликушу» («Корольок – пташка певчая») відомого турецького прогресивного письменника Решата Нурі Гюнтекіна (1892-1956) здобув схвальні відгуки читачів і породив емоційний сплеск у жіночої публіки. Українською мовою роман було перекладено за виданням 1966 року у 1973 році. «Причина популярності «Чаликушу» не тільки в ліризмі авторської оповіді та любовному сюжеті. Роман, написаний у формі щоденника, який веде головна героїня твору, – це реалістично змальовані картини життя різних соціальних груп Туреччини» [1, с. 505]. З того часу з'явилась численні перевидання, чому сприяли турецькі фільми та серіали (1986 р., 2013 р.). До аналізу художніх особливостей та образотворчої системи роману звертались дослідники: Г. Халимоненко, М.М. Репенкова, М.М. Адигезалова, Н. Барна та ін.

У центрі роману – розповідь від імені головної героїні Феріде про перипетії свого життя, про долання нею різноманітних труднощів та її становлення як особистості в період розпаду Османської імперії та часи Першої світової війни.

Класик турецької літератури Р.Н. Гюнтекін створив не просто любовний роман з солодко-екзотичним східним мотивом кохання як основи сюжету. Перед нами розгортається процес створення художнього портрета головної героїні Феріде. За літературознавчим словником-довідником: «Портрет у літературі (фр.portrait – зображення обличчя людини на фотографії або полотні) – один із засобів характеротворення, типізації та індивідуалізації персонажів» [2, с. 562]. Автор створює художній портрет героїні на основі її взаємодії з навколишнім світом, описуючи зміни не стільки зовнішнього вигляду персонажа у конкретних діях, які відображаються на всій змінній характеристиці обличчя, постави, рухів тощо, а насамперед акцентує увагу читача на внутрішніх психологічних змінах. Таким чином, Решат Нурі Гюнтекін створює психологічний портрет, у якому розкривається вся глибина внутрішнього світу героїні. Еволюція героїні, її психологічного портрета, створеного видатним майстром слова розпочинається з перших сторінок роману «Чаликушу»: « Ніколи не забуду, як виховательки, котрим я обридла своїми пустощами та балаканиною,

відокремили мене від дітей і посадили за парту, яка стояла в кутку» [3, с. 5]. Феріде постає в образі пустунки, дівчиська-вітрогонки, яка має величезний емоційний потенціал і яскраво виявляє свої почуття до того, що її оточує. Вона не терпить лицемірства та брехні, гостро реагує на несправедливість. Автор використовує художні порівняння для узагальненого зображення портрета героїні: «Колись у далекому селі в убогій халепі стрілося мені стамбульське дівча. Воно було чисте, мов сніг, і прекрасне, як мрія» [3, с. 313]; Феріде постає як «чарівна і чиста дитина» [3, с. 313], «прекрасний витвір природи» [3, с. 313], «мов спрагла пташка, напившись з чистого джерела» [3, с. 325].

Щоб зрозуміти усі порухи душі героїні автор використовує сповідальну форму щоденника, і одразу створюється нерозривний емпатичний зв'язок суб'єктивного входження у внутрішній світ героїні: її почуття і враження, ставлення до інших персонажів, до подій реального життя, до власних чи суспільних проблем передано через внутрішній моно-лог, який водночас є і самохарактеристикою і автопортретом турецької дівчини.

У художньому творі Р.Н. Гюнтекіна художній портрет Феріде значною мірою типізовано. Мистецький талант автора виявився у створенні такого типу художнього портрета, де кожна дівчина впізнає свої особисті переживання: почуття кохання, біль зради чи гіркоту образи, надії та зневіру. Власне кажучи, створивши монолог героїні у формі щоденника автор надав їй право бути автором власної оповіді. Він зумів передати жіночу душевність за допомогою чоловічої духовності. Як зазначає М. Хамітов: «Якщо духовність трактувати як домінуючий принцип чоловічого, а душевність – як домінуючий принцип жіночого, то надлюдське та металюдське можуть бути зрозумілі як розвиток чоловічого та жіночого. І разом з тим вони повинні поєднуватися в кожній особистості» [4, с. 166]. Героїня виступає як бунтар, воїн, який бореться за власну незалежність від панування чоловіка над нею. Таким чином, її боротьба за утвердження права жінки бути вільною у турецькому суспільстві все ще викликала нерозуміння і спротив. Феріде своєю долею демонструє формування такої особистості, яка має нові риси характеру вольової жінки Туреччини. Втеча від родичів, спілкування зі знедоленими, всиновлення дівчинки Муніс, вчителювання в глухому селі, плітки й пересуди, шлюб з благородним і мудрим Гайруллах-беєм, допомога в шпиталі – все це етапи становлення нової сильної особистості, яка проносить через усі випробування найдорожче почуття – кохання до двоюрідного брата Кямрана.

Решат Нурі Гюнтекін створює ідеальний образ турецької жінки, наділеної найкращими рисами: сміливістю і жіночністю, відвагою і ніжністю. Пройшовши своєрідну ініціацію через випробування, які випадають на її долю, втративши Муніс і Гайруллах-бея, Феріде набуває сили.

Образ Феріде висвітлюється уже з точки зору самодостатньої особистості. Автор переводить психологічний художній портрет в площину зовнішнього опису:

«Кямран уперше побачив так близько її обличчя, таке ясне й чисте. Хіба що трохи схудле. Мабуть, тому очі здавалися ще більшими, а ледь помітна тінь у куточках робила їх навіть темнішими. П'ять років тому голубі очі Чаликушу аж сяяли, а тепер вони нагадували обпалену вогнем квітку» [3, с. 299].

За допомогою промовистої художньої деталі «голубі очі» митець зображує життєві зміни в долі героїні. А порівнюючи їх з обпаленою квіткою він досягає художньої напруги, бо очі – найважливіша деталь портрета, адже вони є уособленням людської душі.

Отже, нами з'ясовано, що художній портрет головної героїні у романі Решата Нурі Гюнтекіна виконує важливе функціональне призначення – пізнавально-мистецьке та виховне, і стоїть на одному рівні з найкращими зразками світової літератури.

Список використаних джерел:

1. Халимоненко Г. Шляхом єднання з народом: [післямова]. В. Гюнтекін Р. Н. *Чаликушу. Зелена ніч*. К. : Дніпро, 1986. С. 503–508.
2. Гром'як Р.І., Ковалів Ю.І. та ін. *Літературознавчий словник-довідник*. Київ : ВЦ «Академія», 1997. 752 с.
3. Гюнтекін. Р.Н. *Чаликушу. Зелена ніч*. Київ: Дніпро, 1986. 509 с.
4. Хамитов Н. *Философия человека: Поиск пределов. Пределы мужского и женского: Введение в антропологию*. Киев : Наукова думка, 1997. 176 с.

Шелестіна М. Є.

*викладач кафедри гуманітарних наук
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»*

ІВАН ФРАНКО ТА ЙОГО СХОДОЗНАВЧІ ДОСЛІДЖЕННЯ У НАУКОВОМУ РЕФЕРАТІ «ДО ПИТАННЯ ПРО ПЕРЕКАЗИ ПРО МАГОМЕТА У СЛОВ'ЯН»

Одним із перших українських дослідників Сходу і популяризаторів класичної арабської і перської літератури був Іван Франко (1856–1916). У сходознавчих дослідженнях він мав щиро підтримку свого близького

друга, геніального орієнталіста Агатангела Кримського, який ще й консультував його з багатьох питань, пов'язаних зі східною літературою.

У 1894 Іван Франко опублікував науковий реферат «До питання про перекази про Магомета у слов'ян». Це досить велика за обсягом стаття, присвячена дослідженню стосунків між мусульманським і християнським світами у різні історичні періоди. Слов'янські народи (особливо південні і східні слов'яни), як повідомляє письменник, перебували на самій межі цих світів і тому часто відчували на собі вплив народів, що сповідували іслам. У XII – XVIII ст. це були переважно турки і татари.

Іван Франко спростовує думку про їх винятково негативну роль щодо слов'янського світу, зазначаючи: «... там, де вони (мусульмани) здобули собі повне панування, вони виявляли у багатьох відношеннях гуманність, терпимість до іновірців і давали доступ до цивілізації... слов'яни були звільнені від військової служби, не були утискувані надмірними податками, а у релігійному та церковному відношенні мали досить значну автономію» [1, с. 124].

Не оминає увагою письменник і такі історичні факти, як набіги татар на слов'янські землі і взяття у неволю людей, говорить про те, що ці контакти, хоч і не завжди позитивні для слов'ян, мали великий вплив мусульманських народів на їх духовне життя, мову, літературу, народні пісні, звичаї, одяг, вірування і перекази.

У своїй статті Іван Франко, передусім, пропонує читачам довідатися, що насправді знали слов'яни про іслам. Матеріалом його дослідження є не лише слов'янський фольклор, але й численні письмові свідчення, власноручно зібрані у багатьох середньовічних рукописах, а також джерела із Західної Європи – іспанські, італійські і французькі. Український письменник був одним із найкваліфікованіших знавців рукописів і апокрифів, а його репутація як дослідника може вважатися бездоганною.

Окрему увагу Іван Франко приділяє легендам про Пророка Мухамада, що були популярними серед слов'ян, їх очевидно приносили до слов'янських країн численні невольники, які, пробувши певний час у турецькій неволі і наслухавшись там різних оповідань, поверталися на Батьківщину. Розповіді ці передавалися з вуст у уста, обростаючи неймовірними, фантастичними подробицями (наприклад, про християнське походження Магомета і навіть перебування його у монастирях).

Іван Франко наводить декілька легенд, зокрема розповідь про мандрівку Магомета на сьоме небо. Це відомий сюжет, описаний у сурі Корану. В слов'янському переказі він виглядає так: «Архангел Гавриїл заніс Магомета до Єрусалима. Помолившись у святині, Магомет виходить і знаходить поряд з нею драбину, що веде до неба. Небеса зіткані зі срібла, зорі висять на золотих ланцюгах. На першому небі знаходиться Адам, а також ангели в людській, конячій, волячій і курячій подобі, що

моляться за людей і тварин. Курячий ангел – це півень, який стоїть ногами на склепінні першого неба, а головою торкається другого неба; коли він заспіває, всі півні на небі й на землі починають співати. Друге небо із золота, там знаходиться Ной. На третьому, смарагдовому, знаходиться ангел смерті – такий великий, що відстань між його очима 70 днів дороги. Він тримає у руці дошку, на якій увесь час пише і стирає» [1, с. 130].

Є у слов'янських переказах і відома розповідь про меч Магомета Зульфікар (у легенді цей меч називається Зафікар), який після його смерті перейшов до Аліма. Меч цей був «дивовижної гостроти... у що б ним Алі не вдаряв, чи то в залізо, чи то в сталь все було, як павутина... Після смерті Магомета Алі з великою тугою поїхав у гори до скель, бажаючи з туги зіпсувати шаблю, і вдарив нею о скелю, аж уся відкрилася» [1, с. 135].

Наводить письменник і багато інших легенд, відомості про які він отримав з різних рукописів. Сюжети ці фантастичні і часто негативно забарвлені, однак, як зазначає письменник, «такі компліменти для інаковірних були у ті часи майже обов'язковими» [1, с. 141].

Також Іван Франко наводить дві західноєвропейські легенди про Пророка Магомета – про життя Магомета в Єрусалимі (французького єпископа Льдебертія Нолянського) і віршований французький *Roman de Mahomet* про вчителя-пустельника і його учня Магомета. Діяльність Магомета перенесена на Захід, до Риму. Він постає у цьому творі християнином, римлянином і пустельником, далі кардиналом і кандидатом на папський престол. В іншій італійській легенді Магомет постає у образі святого, який називається Мальхонметто, що має означати «*Messo de alto Dio sovrano*» (посланик єдиного найвищого Бога).

В основі підходу Івана Франка – об'єктивність, а також наукова точність і порівняльний аналіз усіх можливих джерел. Митець здійснив величезний внесок у справу освіти українського народу, адже у час, коли українською мовою не було достовірної історичної інформації про культуру Сходу (про іслам, Коран і Магомета), він одним з перших розпочав велику і складну роботу з відкриття світу і культури Сходу. Те, що залишив Франко буде і для майбутніх поколінь.

Список використаних джерел:

1. Франко І. До питання про перекази про Магомета у слов'ян / І. Франко // Франко І. Зібрання творів у 50-ти т. – Т. 29. – К.: Наукова думка, 1981. – С. 122–148.

НАПРЯМ 9. СХОДОЗНАВСТВО У СУЧАСНОМУ МЕДІАПРОСТОРИ

Hotopp-Riecke Mieste

Dr. Phil. in Turkology,

Senior Lecturer, Director,

Institute for Caucasia-, Tatarica- and Turkestan Studies (ICATAT)

ALMANYA'DAKİ ÇAPRAZ MEDYA PROJELERİNİN TEMEL ARACI OLARAK TÜRKOLOJİ

Almanya'da kültürel eğitim ve entegrasyon alanları en geç 2000'li yıllardan itibaren Türkologlar ve İslam alimleri için klasik faaliyet alanları olmuştur. Bu bilim alanlarında ve müfredat dışı eğitimin kendisinde geçtiğimiz yirmi yılda bir değişiklik meydana geldi. Türkolojinin iki «küçük bilim dalı» şimdi değişti, açıldı ve daha disiplinler arası bir araştırma ve öğretim yaklaşımına yöneldi.¹

Almanya'da Türkoloji², göç çalışmaları, kültürlerarası çalışmalar ve entegrasyon ve stereotip araştırma alanlarına açılıyor. Ayrıca, 1960'ların başından itibaren Müslüman nüfusun çoğunlukta olduğu ülkelerden Almanya'ya yoğun işçi göçünden esinlenen genç kuşak göçmen akademisyenlerin yanı sıra köklü Türkologlar ve İslam alimleri karşılıklı kültürlerarası ilişkileri incelemeye başladılar. Bu ilişkiler, sözde konuk işçilerin gelmesinden bir milenyum önce başlamaktadır.

2012'den beri, ICATAT enstitüsü buna yeni eğitim modülleri ile cevap vermektedir. Bölgemizde ve kendimizde «yabancı/yabanî» ile karşılaşmak: Şarkiyat'da Almanlar, Almanya'da Müslümanlar.

Saksonya-Anhalt bölgesinin geçmişindeki Osmanlılar ile Orta Almanya'nın günümüzdeki Türkler, Kürtler ve Tatarlar konu olarak, yerli

¹ „Heute ist die horizontale und vertikale Spezialisierung des Faches in verschiedenen methodologische, zeitliche und geographische Schwerpunkte sehr stark fortgeschritten.“ Zitat aus dem Webauftritt der Turkologie Bamberg, online: <https://www.uni-bamberg.de/turkologie/> [14.04.2020].

² Gemäß der derzeitigen Definition versteht man in der westeuropäischen Wissenschaftslandschaft unter Turkologie die „Wissenschaft von Sprachen, Literaturen, Geschichte, Religionen und von der geistigen und materiellen Kultur der Türkvölker in Vergangenheit und Gegenwart. Die türkische Arbeitsmigration der letzten Jahrzehnte erweiterte das traditionelle Forschungsgebiet in inhaltlicher und geographischer Hinsicht beträchtlich“, Zitat aus *Wikipedia*-Eintrag, vgl. Jens Peter Laut: Was ist Turkologie? Überlegungen zu einem sogenannten Orchideenfach (= Pera-Blätter 24). Orient-Institut Istanbul/Max Weber Stiftung, Bonn 2013, S. 3.

göçmenler ve öğrencilerle birlikte ele alınmaktadır. Şecere, bölgesel tarih ve kültürel eğitim yöntemleri ortak arşiv, onomastik ve biyografi çalışmalarıyla birleştirilmiş ve aynı zamanda okullarda, okul dışında ve yetişkin eğitiminde Türkoloji, İslami çalışmalar ve kültürel eğitim perspektifinden kültürlerarası gençlik çalışmaları için yeni fırsatlar sunmaktadır.

Benim maruzam kısaca «Pascha von Magdeburg» eğitim konseptinin teorik olarak nasıl temellendirildiğini ve ICATAT'ın bilimsel araştırma sonuçlarının Saksonya-Anhalt'taki kültürel çocuklar ve gençlik eğitimi için eyalet birliğinde somut kültürel eğitim projelerine nasıl dönüştürüldüğünü kısaca açıklıyor. Kaleydoskopik yöntem yaklaşımına dayanan hipotez şu şekildedir: Gençlik projelerinde ne kadar biyografik ve bölgesel tarihsel bileşenler dikkate alınır, «diğer» veya «yabancı» in devalüasyonu o kadar önlenir. Pascha konseptimizle çalışmanın amacı, bu yenilikçi, esnek eğitim konseptinin, müfredat dışı gençlik ve yetişkin eğitiminde sürdürülebilir projeler için diğer federal eyaletlerde başarılı bir şekilde kullanılmasını teşvik etmektir. Beşeri bilimlerden (burada: Türkoloji ve İslam Araştırmaları) elde edilen bilginin kültürel eğitim yöntemleriyle (burada: yazı, hat ve çapraz medya atölyeleri) katılımcıların doğrudan yaşam ve deneyim ortamındaki tarihi olaylara referansla bu kombinasyonu bölgesel olarak değiştirilebilir.

Ex Oriente Lux

İrkçı ve İslamofobik şiddetin orta Almanya'da ilk doruğuna ulaştığı dönemde, 22 yıl önce, çok ırklı dinler arası gençlik çalışmalarının Kırım Tatar eğitimcileri arasında zaten büyüleyici bir konu olduğu Kırım'daki gençlerle proje çalışması yaklaşımından ilham aldım. Kırım Tatarlarının eğitim kurumlarında ve Tataristan Cumhuriyeti'nde olduğu gibi, farklı dil ve kökenlerden gençlerle takdir edici empowerment ve güçlendirici biyografi çalışmaları, «Paşa» yöntemimizin geliştirilmesine örnek teşkil etti.

Bölgesel efsaneler, anekdotlar, geçmişin büyük savaşları üzerine bölgesel edebiyat, göç dalgaları, göç veya kaçış bu konsept için birçok temas noktası sunduğundan, hemen hemen her toplulukta, her küçük köy ya kasabada yeniden kullanım mümkün olabilir. Tarihsel izlerin tespit edilemediği yerlerde, çağdaş ve güncel göçe de atıfta bulunulabilir.

Teorik temeller ve içerik

Teorik olarak, eğitim konseptimiz Waldenfels'in «Yabancı fenomenolojisinin temel motifleri» ve Bohrer'in «Korkunun estetiği» yazılarına uzun süreli yabancı düşmanı hayal gücü bağlamında dayanmaktadır. Buradaki tez, doğu komşularının yabancı görüntüleri, örneğin Tatarların ve Slavların çoğu, son bin yılda çeşitli faktörlerden etkilenmiştir, ancak geleneksel önyargıların ve stereotiplerin genel bir revizyonu bugüne kadar yapılmamıştır. Ötekinin stereotiplerinin bu longue durée'si, kişinin kendi kolektif hafızasında daha «ilkel korkuları» ima eder ve sonunda bir başkalık, bir yabancılık ya karşılık yaratır. Tatarların, Rusların, Türklerin, Polonyalıların olumsuz stereotipleri, kökenlerini göçebe ve yerli köklü olanlar arasındaki ilk kültürel temasları yorumlama

girişimlerine dayanan korku ikonografisinin bir devamı olarak anlaşılmalıdır ve bu nedenle 21. yüzyılda çoktan köhne modası olarak geçmiş olması gerekir.

Diğer şeylerin yanı sıra, bu teorik bulgular, bireysel modülleri (atölye çalışmaları, çalışma gezileri, seminerler, sergiler vb.) Aşağıdaki ilkelere odaklanan «Pascha von Magdeburg» eğitim programının temelini oluşturur:

Eşit bir zeminde çalışıyoruz, katılımcı, disiplinler arası, uluslararası, çeşitliliği (demografik, etnik, cinsel yönelim, mezhepsel, kültürel) göz önünde bulunduruyor ve biyografi çalışmasını ve bölgesel tarihi kültürlerarası tarih olarak birleştiriyor / güçlendiriyoruz / takdir ediyoruz.

Eğitim kavramının başlığı, daha sonra Mehmed Ali Pascha adını taşıyan Magdeburg'dan önde gelen Paşa, Ludwig Carl Friedrich Detroit'in biyografisine atıfta bulunuyor. Magdeburg'un geçmişinden daha az tanınan kişilere de hitap edilir, örneğin Magdeburgtaki Altın Çadır'ın destanındaki bir Osmanlı Paşasının ya da daha sonra Osmanlı asker Mustafa Celâleddin Paşa olarak bilinen Polonyalı devrimci Konstanty Borzecki'nin oğlu. Magdeburg'dan Paşa'nın adını taşıyan eğitim konseptinin yanı sıra dört film, gezici sergi, beş dilde bir kitap ve bir tiyatro oyun da oluşturuldu. Eğitim kavramı, Aqmescit, Vinnitsya, İlbav (Lviv), Çernivtsi, Harkiv ve Kiev dahil olmak üzere birçok şehir, bölge ve ülkede test edilmiştir.

Disiplinlerarası şarkşinaslık ortaya çıkmasından bu yana bu uluslararası ve kültürlerarası değiş tokuş, bir yandan kişinin kendi görüşünü keskinleştirirken, diğer yandan da sözde yabancı olana saygı duymayı teşvik etmekte veya talep etmektedir. Sinolog Hans von Ess, bu bağlamda, üniversitelerde küreselleşmenin önemini «küreselleşme» kelimesini gerçek bir şekilde kullananların diğer bilimciler nasıl yazıldığını anlamadan çok önce kabul edenlerin Oryantalistler olduğunu savundu: sadece Batı teorisine göre değil, yok, diğer kültürler ve gelenekleri onların ana dillerinde kendi başlarına anlamak gerekiyor. Bu bilimsel geleneği savunalım!

Kaynaklar:

1. Baig, Samira. „Kultur wirkt – das (eigene) Konzept von Kultur noch viel mehr?!», in: Transkulturalität und Vielfalt als Chance. Wie können wir Kinder und Jugendliche stärken? Wien 2016, p. 9–18.

2. Bohrer, Karl Heinz. Die Ästhetik des Schreckens. Carl Hanser, München, Wien 1978.

3. Hotopp-Riecke, Mieste. Ikonografie der Angst. Deutsche Tatarenbilder im Wandel: Barbaren, Alliierte, Migranten. Berlin 2011.

4. Hotopp-Riecke, Mieste (Ed.): Der Pascha von Magdeburg. Der Orient in Mitteldeutschland. Magdeburg 2019.

5. Theilig, Stephan. Türken, Mohren und Tataren. Muslimische (Lebens-)Welten in Brandenburg-Preußen im 18. Jahrhundert. Berlin 2013.

6. Waldenfels, Bernhard. Grundmotive einer Phänomenologie des Fremden. Frankfurt/Main 2006.

Анісімов А. М.

*аспірант кафедри мов і літератур Близького та Середнього Сходу
Інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

МЕТОДОЛОГІЯ ЗОБРАЖЕННЯ ВІЙНИ В СУЧАСНОМУ ЛІВАНЬСЬКОМУ КОМІКСІ

Показово відстежувати шлях розвитку коміксу як жанру за працями канадського літературознавця та філософа Маршала МакЛуана, в баченні якого з плином часу цей вид мистецтва трансформувався із «забавки для незрілого варварського розуму» [5] (про перші серії Супермена) у «мозаїку з картинок сучасного життя, що нагадає нам, як це – жити по-справжньому» [6].

Саме на можливість коміксу нагадувати читачеві про питання, що потребують вирішення, звернула увагу авторка і дослідниця сучасного ліванського коміксу (конкретно – теми громадянської війни 1975–1990) Лена Мергеж (Lena Irmgard Merhej), зробивши висновок, що окрім незалежних авторів коміксів, в медіа-просторі Лівану панує «штучна амнезія, що існує державним коштом» [7]. Таким чином, про шляхи вирішення проблем з електроенергією, харчуванням та безпекою, що охопили країну після війни (що й досі триває неофіційно на рівні терактів) майже ніхто не нагадає, окрім самих творців та поодиноких онлайн-видань [3].

Що стосується філологічного дослідження війни 1975-1990 загалом, то згадана дисертація, як і праця Нови Робінсон про ліванський графічний роман в контексті вивчення модерної історії, звертають увагу передусім на наратологічний та мультимодальний аспекти ліванського коміксу – іншими словами, проводять систематизацію повторюваних образів (палаючий хмарочос, мирне населення у підвалі, бомбардування Бейруту тощо) в контексті або історично-порівняльного аналізу (Мергеж), або педагогічного викладу історії конфлікту (Робінсон) [8]. Дана праця ж концентрується на методах передачі емоційного та смислового повідомлення від автора до читача, зокрема – на текстово-імагологічній метафорі, що її застосовував ліванський автор Мазін Кербадж в коміксі «*Час зупинився: Сімейне дерево*» («وقت واقف: شجرة العائلة»).

Така метафора була класифікована ще у 60-их роках ХХ ст. літературо- та мистецтвознавцем Ісідором Ізу під назвою «*мета-графіка*» і стала невід'ємним компонентом постмодерного мистецтва [4]. Так, методологія даного дослідження базується на працях колеги (за цехом митців-акціоністів та дослідників теорії літератури) Ізу – Гі Дебора, адже саме останній розвинув теорію застосування гібридної

текстово-візуальної метафори (фактично, інтернет-мему, ще задовго до появи всесвітньої мережі) в мистецтві; вважаючи, що даний медіум інформації стане рупором нео-марксистського повстання проти консумеризму (основна тема дискурсу прогресивної французької інтелігенції у другій пол. XX ст.).

Враховуючи потужність нео-більшовистських тенденцій в сучасній політиці, прогноз Дебора має шанси справдитися; але цінність для наявної праці становлять не ідеологічно-філософські праці французького дослідника, а його стаття «*Шлях застосування мистецької провокації*» (1956) та монографія «*Теорія деривації*» (1958), в яких запропоновано способи застосування мему як інструменту створення окремого твору або ж лінгвістичного ландшафту в цілому.

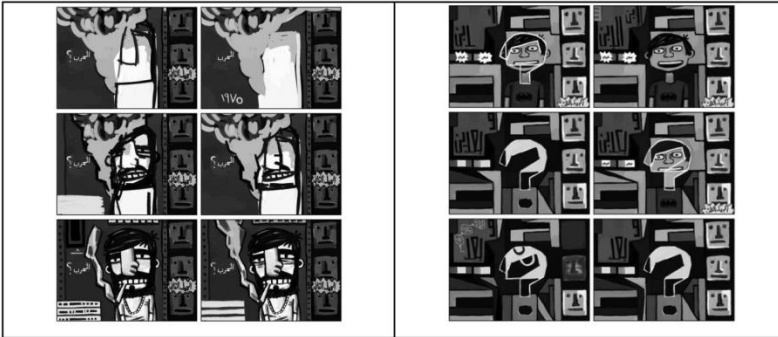
Таким чином, головним **методом** дослідження ліванського коміксу про війну, є (поруч із необхідними для розуміння окремих мемів історичним та індуктивним), деконструкція візуальних і текстових образів за лекалами двох концепцій Дебора: *détournement* (фр. «угін, набіг, провокація») та *dérive* (фр. «дрейф, дериватив») як таких, що розглядають витвір мистецтва з погляду смислової невідповідності тексту і зображення (провокація) та колажної постмодерної іконографії («деривативів» окремого кадру, власне метаграфії тощо).

Об'єкт дослідження – творчий доробок М. Кербаджа, та його **предмет** – засоби створення емоційного залучення читача у наратив – потребують саме вище згаданого підходу за рахунок належності ліванського автора-художника до мистецького авангарду, що його аналізували у свій час Ізу та Дебор.

Мета дослідження – встановити, як інструментарій *détournement* та *dérive* (що в обличчі інтернет-мему поступово стає чи не єдиним способом передачі інформації в сучасних електронних медіа) застосовується в коміксі Кербаджа для зображення картин війни та її наслідків.

По-перше, проводиться аналіз методу створення емоційного залучення читача, спираючись на 4 принципи «*мистецької провокації*» [1] Гі Дебора на тлі ліванської сучасності та періоду з 1975 по 1990.

По-друге, матеріал аналізується в рамках запропонованої французьким літературознавцем концепції «*дрейфу*» («штучної емоційної дезорієнтації, що має на меті створення нової ситуації») [2, с. 16]. На ілюстрації 1, наприклад, це виражається в раптовому перетворенні персонажа на будинок, охоплений вогнем; на іл. 2 – перетворенні дитини (майбутнього Лівану) на знак питання тощо.

1

2

По-третє, проводиться детальне дослідження *метаграфії* як способу поєднання тексту та малюнку, прогресії від кадру до кадру (епохи до епохи), а також текстового супроводу «розгалуження» сюжету – сімейного дерева родини Кербадж.

Дослідження спирається на матеріал, опублікований у ліванському журналі «Ас-Самандаль» – збірнику коміксів, що оголошує своєю ціллю «піднести арабський комікс до рівня, вищого ніж зображення пригод супергероїв із гарними зачісками» [9, с. 3], що є також і «надзавданням» автора даного дослідження в умовах відсутності детального літературознавчого розгляду ліванського коміксу в контексті війна 1975–1990 рр.

Список використаних джерел:

1. Debord G.-E., Wolman Gil J. Mode d'emploi du détournement. Les Lèvres Nues #8, 1956
2. Debord G.-E. Theory of the Dérive. Les Lèvres Nues #9, 1956
3. Guyer J. War. Romance and Everyday Life in Beirut's Emerging Alt-Comics Scene. 2019 [Електронний ресурс]: <https://www.atlasobscura.com/articles/middle-east-alternative-comics>
4. Isou, Isidore. Les Champs de Force de la Peinture Lettriste. Paris: Avant-Garde, 1964
5. McLuhan M. The Mechanical Bride: Folklore of Industrial Man. Industrial Press, NY, 1957
6. McLuhan M. Understanding Media. McGraw Hill, NY, 1964
7. Mehrej Lena. Analysis of Graphic Narratives: War in Lebanese Comics. Jacobs University Press, Bremen, 2017
8. Robinson N. Jerry Cans and Shrapnel Collections: Using Graphic Memoirs to Teach about Lebanese Civil War. Arab Studies Journal, Vol. 27, No. 2. 2019
9. 2014 «السمندل» #1 – يناير. دار نشر «النقاط». بيروت،

Броварець Т. М.
кандидат філологічних наук,
молодший науковий співробітник відділу української
та зарубіжної фольклористики
Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології
імені М. Т. Рильського
Національної академії наук України

ОНЛАЙН-ДИСКУСІЯ ПРО «КИТАЙСЬКІ» СЮЖЕТИ НА УКРАЇНСЬКИХ ЕПІГРАФІЧНИХ РУШНИКАХ

Так званий «китайський» сюжет на українських епіграфічних рушниках кінця ХІХ – першої половини ХХ ст. є доволі поширеним з-поміж усієї сюжетно-епіграфічної вишивки загалом. На сьогодні в Інтерактивному електронному покажчику фольклорних формул (епіграфічна вишивка) налічується 34 одиниці з варіантами «китайського» сюжету [7]. Йдеться про напис *«Як серденько моє б'ється: пішов мій Гриць до Китаю, може, і не вернеться»*, що трапляється у вишивці в різних варіаціях.

Цей вишитий текст належить і до одного з найбільш обговорюваних як в академічному середовищі, так і в аматорських колах. У кількох джерелах простежується думка, що цей напис означає конкретну історичну подію – російсько-японську війну [6, с. 169; 4, с. 141; 5]. Проте автори цих публікацій описують різні рушники (хоч і з одним сюжетом), і те, що може бути справедливо в одному випадку, може бути зовсім не характерним в іншому контексті. Крім того, якщо говорити про вишитий текст на рушнику як фольклорний твір, то тут можуть бути варіанти трактувань, а не одне єдине правильне значення. Навіть більше, один і той самий твір може згодом переосмислюватися, і те, як сьогодні його інтерпретують (сучасний метафольклор), незважаючи на наближеність цих інтерпретацій до історичної істини, також входить до кола наших наукових зацікавлень.

З фольклористичного погляду значний інтерес викликають онлайн-дискусії навколо історичних артефактів, де, з одного боку, можна спостерігати за незалежним творенням фольклору про фольклор, а з іншого боку, – виявити багато різночитань одного і того ж тексту, які становлять наукову цінність уже тим, що апіорі є метафольклором [2, с. 324–325]. Ще один бонус спостереження за такими Інтернет-обговореннями – можливість науковця долучитися (свідомо чи несвідомо) до творення цього фольклору про фольклор і певною мірою вплинути на подальший хід дискусії.

Наведу приклад такого онлайн-спілкування. У відкритій популярній Фейсбук-спільноті *Ukrainian Folk Art & Traditions* представників української діаспори, присвяченій українському фольклору та етнографії, один із учасників групи, дослідник східнослов'янської народної культури *Franklin Sciacca* зробив пост зі світлиною українського рушника з власної колекції. Це рушник із так званим «китайським» сюжетом.

Фото 1. Український рушник із «китайським» сюжетом

URL :<https://www.facebook.com/groups/ukrainianfolkart/permalink/1505824542833259>

Бачимо, що напис і зображення типові, без значних змін їхнього першоджерела – друкованої схеми для вишивки хрестиком [3, с. 30–31]. Сенси, які заклала в цей рушник його вишивальниця, нам не відомі. Однак семантику фольклорного тексту творить не лише виконавець (вишивальниця), а і його аудиторія (споглядачі рушника). У нашому випадку споглядання фольклорного твору відтерміновано від часу його творення приблизно столітнім періодом. Тлумачення таких споглядачів можна вважати метафольклором (фольклором про фольклор).

На прохання дописувача пояснити, куди саме вирушає Гриць, було висунуто кілька версій: від уже академічної «російсько-японської війни» до Китаю у значенні українського острова на місці сучасної затоки Сиваш Азовського моря (Херсонська обл., Генічеський р-н), а не країни Східної Азії. Відповідно в онлайн-інтерпретаціях «змінювався» і статус Гриця: від солдата до пастуха. Своєю чергою, зображений витягнутий предмет у формі палиці за спиною чоловічої фігурки

«перевтілювалася» від гвинтівки до запасної тростини чи мисливської рушниці для відлякування вовків. Аналогічно, кінцева фраза вишитого напису «*може, і не вернеться*» теж «набувала» нових конотацій: від потенційної загибелі на російсько-японській війні до небезпеки померти на українському острові Китай – «посушливий і віддалений місцевості, оточений соляними болотами, з дефіцитними колодзями з питною водою» [8].

Не менш цікавим є і продовження веб-дискусії, коли автор допису пізніше додав до цього ж посту скріншот сторінки з сайту розробленого мною Інтерактивного електронного покажчика фольклорних формул (епіграфічна вишивка) [1] зі словами: «Я щойно заугливів «*Гриць до китая*» і знайшов це...» [8].

Фото 1. Скріншот сторінки Інтерактивного покажчика фольклорних формул (епіграфічна вишивка) у Фейсбук-спільноті *Ukrainian Folk Art & Traditions* під час обговорення семантики українського рушника з «китайським» сюжетом

URL: <https://www.facebook.com/groups/ukrainianfolkart/permalink/1505824542833259>.

URL оригіналу : <http://volkovicher.com/napisi/a-tsezh-mij-gritsyu-ide-yak-serdenko-mo/>.

Після викладення цього скріншоту вектор обговорення змістився дещо в інший бік. На цій сторінці Показчика було збережено коментар від продавця цього рушника про відношення напису до трохи давнішої історичної події – російсько-китайської війни 1900–1901 рр. Думки дописувачів щодо цього коментаря знову розійшлися: від повного неприйняття і твердження, що це було лише «російською пропагандою», а «українське народне мистецтво зазвичай не реагує на політичні події, особливо на російські», до зауваження, що українці у ті часи входили до російської імператорської армії, тому ці події прямо стосувалися українського населення.

Висновків із цього можна зробити два. По-перше, «китайський» сюжет на українському рушнику був багатозначним як у період його вишивання, так і в наш час – у період його споглядання. Загалом позначаючи «чужий» простір, він вишивався напередодні або під час розлуки. По-друге, творення сучасного метафольклору може бути спровоковане самими фольклористами: безпосередньо за допомогою дописів у соцмережах або ж посередництвом збереження інших коментарів і розробки показників, доступних онлайн.

Список використаних джерел:

1. «А цежь мій Грицю идэ // якь сердэнько мое бьеться пійшовь мій Гриць до Китая може и нэ вэрнэтьс!». *Інтерактивний електронний показчик фольклорних формул (епіграфічна вишивка)* / Т. Волковічер; ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України. 2016. URL : <http://volkovicher.com/napisi/a-tsezh-mij-gritsyu-ide-yak-serdenko-mo/>.

2. Броварець Т. Фольклор усний – фольклор писемний – фольклор оцифрований. Діджиталізація народної культури і розвиток метафольклору як закономірний наслідок. *Сучасні аспекти досліджень між-етнічних зв'язків у фольклорі* : [Колективна монографія]. Київ : НАН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, 2019. С. 317–328. URL : http://www.etnolog.org.ua/pdf/stories/monografiji/2019/sa_mz.pdf.

3. Броварець Т. М. «Як серденько мое б'ється: пішов мій Гриць до Китаю, може, і не вернеться»: Китай як «чужий» простір (На матеріалі сюжетно-епіграфічної вишивки). *Китайська цивілізація : традиції та сучасність : матеріали XIV Міжнародної наукової конференції*, 5 листопада 2020 р. Київ, 2020. С. 30–33.

4. Брылова Л. Ю. Сюжетные рушники Кубани и Дона конца XIX – начала XX века: формально-содержательный анализ (на материале музейных коллекций). *Кубань-Украина: вопросы историко-культурного взаимодействия*. 2012. Вып. 6. С. 138–146.

5. Дахно Ю. Орфографія української вишивки. *Юрій Дахно : Facebook Personal Page*. 4 лютого 2017 р. URL : <https://www.facebook.com/people/%D0%AE%D1%80%D1%96%D0%B9-%D0%94%D0%B0%D1%85%D0%BD%D0%BE/100008273084030>.

6. Зайченко В. Вишивка Чернігівщини. Київ : Родовід, 2010. 208 с.

7. «Як серденько моє б'ється: пішов мій Гриць до Китаю, може, і не вернеться» – реалізація формули. *Інтерактивний електронний показчик фольклорних формул (епіграфічна вишивка)* / Т. Волковічер; ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України. 2016. URL : <http://volkovicher.com/invarianti/yak-serdenko-moye-b-yetsya-pishov-mij-grits-do-kitayu-mozhe-i-ne-vernetsya-realizatsiya-invariantu> (пароль: 2707).

8. Sciacca Franklin. Since we're on a Hryts theme... *Ukrainian Folk Art & Traditions* : Facebook Public Group. 23 October 2017. URL : <https://www.facebook.com/groups/ukrainianfolkart/permalink/1505824542833259>.

Волик Н. Ю.

*студентка IV курсу спеціальності «Середня освіта
(мова і література)»*

Науковий керівник: Лавренчук М. А.

викладач китайської мови

Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

СЛЕНГОВІ ВИРАЗИ У СУЧАСНОМУ КИТАЙСЬКОМОВНОМУ ІНТЕРНЕТ-ПРОСТОРІ

В епоху цифрових технологій мережа Інтернет посідає все помітніше місце у житті більшості людей. Найбільший вплив вона має на життя сучасної молоді, внаслідок чого віртуальність поступово проникає в їх реальне життя. Таким чином принципово змінюються способи комунікації у світі та Інтернет-лексика стає невід'ємною частиною мовлення сучасної молоді. Це спонукає до створення та розповсюдження нових слів, що максимально відповідають потребам молодого покоління та відповідно семантизують ті чи інші явища в Інтернет-просторі. З цього слідує, що чим більшого розвитку зазнають цифрові технології, тим більше з'являється нових сленгових виразів.

У китайській мові термін « сленг»(俚语 [lǐyǔ]) має кілька значень. Зазвичай, першою асоціацією у носіїв мови стосовно сленгу є діалектна лексика, яка не належить до літературної частини мови; таке значення терміну 俚语 [lǐyǔ] в китайській мові є найпоширенішим і є зафіксованим у словниках. Якщо ж уточнити поняття, а саме – згадати про

молодіжний сленг, то наступним, що спадає на думку китайців, є Інтернет-мова.

За проведеним дослідженням можна визначити декілька груп сленгових виразів в Інтернет-просторі (2):

1) Ієрогліфи, що замінюються іншими, схожими за звучанням:

– 偶 [ǒu] (навіть) замість 我 [wǒ] (я);

– 稀饭 [xī fàn] (каша) замість 喜欢 [xǐ huan] (*подобатися, любити*);

– 酱紫 [jiàng zǐ] (темно-фіолетовий) замість 这样子 [zhè yàng zi] (*таким чином*);

– 表 [biǎo] (виразити) замість 不要 [bù yào] (*не потрібно*);

– 神马 [shénmǎ] (містичний кінь) замість 什么 [shénme] (*що*).

Подані сленгізми підібрані за принципом омофонії – це мовленнєве явище, коли слова вимовляються однаково (схоже), але мають різне написання [1, с. 90].

2) Китайські сленгові вирази – кальки з англійської:

– 酷 [kù] – первісне значення «міцний, сильний»; як сленгізм – ієрогліф підібраний за схожим звучання з англійським словом «cool» – «класно, круто, здорово»;

– 耶 [yé] – раніше використовувався у давньокитайських текстах на позначення риторичного чи альтернативного питання; в китайсько-мовному Інтернет-просторі часто можна зустріти як позначення англійського «Yes!», «Ye!», тобто використовується у випадках, коли трапилось щось хороше, виражає радість: «Так!», «Ура!», «Здорово!»;

3) Вирази на позначення самої Інтернет-лексики:

– 上网 [shàngwǎng] – заходить в Інтернет, знаходиться в мережі;

– 下载 [xiàzài] – завантажувати якусь інформацію з Інтернету;

– 点赞 [diǎn zàn] – «лайкати», ставить «лайки», оцінювати фото, коментарі.

4) Великої популярності набуває використання цифрових елементів, що підбираються за співзвучністю, та стають заміниками цілих фраз під час спілкування у соціальних мережах:

– 520 [wǔ'èr líng] – 我爱你 [wǒ ài nǐ] – я тебе люблю (кохаю);

– 94 [jiǔ sì] – 就是 [jiùshì] – саме так, так і є;

– 88 [bābā] – 拜拜 [bàibài] – бувай! (калька з англійської мови «Bye!»);

– 687 [liù bā qī] – 对不起 [duìbùqǐ] – вибачте, перепрошую;

– 995 [jiǔjiǔwǔ] – 救救我 [jiù jiù wǒ] – врятуйте мене (3).

Отже, на прикладі такої Інтернет-лексики ми побачили, що сленгізми є невід'ємною частиною мовлення сучасного молодого покоління. У зв'язку з постійним розвитком цифрових технологій,

сленгові вирази змінюються та продовжують розвиватися. Утворення великої кількості нових лексичних одиниць розширює можливості молоді обирати найзручніший для них засіб передачі та обміну інформації в Інтернет-просторі. Це дозволяє зробити Інтернет-комунікацію швидшою та цікавішою.

Список використаних джерел:

1. Современный русский язык. Теория. Анализ языковых единиц: учебник для вузов: в 2 ч. – Ч. 2. Морфология. Синтаксис / под ред. Е. И. Дибровой. – М. : Академия ИЦ, 2008. – 624 с.
2. 于根元 中国网络语言. – 北京 经济出版社, 2003年. – 60 页
3. 搜搜问问 [Electronic resource]. – Access mode: URL: <http://www.wenwen.soso.com>

Горбачук В. М.

*доктор фізико-математичних наук, старший науковий співробітник,
завідувач відділу інтелектуальних інформаційних технологій
Інституту кібернетики імені В. М. Глушкова
Національної академії наук України*

Сулейманов С.-Б.

*магістр,
молодший науковий співробітник
Інституту кібернетики імені В. М. Глушкова
Національної академії наук України*

Батіг Л. О.

*магістр,
аспірант
Інституту кібернетики імені В. М. Глушкова
Національної академії наук України*

ЕВОЛЮЦІЯ МОВНОГО СЕРЕДОВИЩА В ЦИФРОВУ ЕРУ, ЙОГО РОЗРОБКА ТА ЗАСТОСУВАННЯ

Генеральна Асамблея ООН на своїй 74-й сесії, яка розпочалася 17 вересня 2019 р. і на якій виступив Президент України, проголосила період 2022–2032 рр. Міжнародним десятиріччям мов корінних народів з метою привернення уваги до проблеми втрати таких мов. У грудні 2020 р. Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих

територій України звернулося до корпорації Google про включення кримськотатарської мови до її сервісу Google Translate. Міністерство запевнило Google, що Україна готова долучитися та сприяти перекладу слів або фраз кримськотатарської мови через можливості сервісу Google Translate Community.

На 2020 р. Google Translate включає такі тюркські мови – турецьку, узбецьку, азербайджанську, казахську, уйгурську, туркменську, татарську, киргизьку, тобто тюркські мови найбільших відповідних груп носіїв. За цією логікою, наступною тюркською мовою в Google Translate має стати кримськотатарська. Така логіка відповідає дослідженням Агатангела Кримського (1871–1942), неодмінного секретаря Української академії наук (НАН України) з 1918 р., та його учня академіка НАН України Омеляна Прицака (1919–2006), професора Гарвардського університету. Тюркські топоніми є невід’ємною частиною європейського культурного ландшафту [1].

Варто зазначити вагому роль України в розвитку машинного перекладу, математичної лінгвістики та загальної еволюції мовного середовища в цифрову еру. Саме в Україні 25 грудня 1951 р. було створено першу в континентальній Європі електронну обчислювальну машину (ЕОМ), а у травні 1958 р. в м.Київ відбулася одна з перших у світі конференцій з машинного перекладу.

Один з перших підручників з машинного перекладу написав Віктор Розенцвейг (1911–1998), який народився в м.Хотин на Чернівеччині, навчався в Австрії і Франції, завідував кафедрою у Московському державному педагогічному інституті іноземних мов імені Моріса Тореза та займався перекладом з французької мови [2; 3]. Розенцвейг організував Лабораторію машинного перекладу, яка відіграла значну роль для підготовки кадрів у світовій математичній лінгвістиці.

Однак впровадження новітніх технологій завжди потребує новаторського хисту й організаційних зусиль, включаючи організацію фінансування, про що свідчить історія розвитку вітчизняних кібернетики і генетики [4], зокрема, доля академіка-біолога Миколи Вавілова (1887–1943), директора Інституту генетики АН СРСР (зараз – Інститут загальної генетики імені М.І.Вавілова РАН) у 1930–1940 рр. і брата академіка-фізика Сергія Вавілова (1891–1951). У зв’язку з пандемією нового коронавірусу з 2020 р. знову згадують кібернетику і генетику: генетику – через дослідження впливу РНК на ДНК, а кібернетику – через новітні форми соціальної взаємодії та організації праці, зокрема, сучасні форми організації конференцій і робочих зустрічей. Слід зазначити, що у жовтні 2020 р. капіталізація компанії Zoom, через півтора року після її виходу на ринок акцій, перевищила капіталізацію відомої Exxon Mobil, яку заснував Рокфеллер (Rockefeller) у 1870 р.

У 1948 р. професор Массачусетського технологічного інституту (США) Норберт Вінер (Norbert Wiener, 1894–1964) опублікував книгу «Кібернетика: або управління та комунікація у тварин і машин» (Cybernetics: or control and communication in the animal and the machine). У 1958 р. в СРСР ця книга була перекладена, але була доступною лише у відділах спеціального зберігання. У 1952 р. радянський психолог Михайло Ярошевський, який народився у 1915 р. в м.Херсон і в 1945 р. успішно захистив кандидатську дисертацію «Учение А.А.Потебни о языке и сознании» (Олександр Опанасович Потебня (1835–1891) – український мовознавець), опублікував статтю «Кібернетика – «наука» мракобесов» («Літературная газета», 05.04.1952); у 1994 р. Ярошевський став дійсним членом Нью-Йоркської академії наук, а у 1998 р. емігрував до США.

У серпні 1952 р. досвідчений дипломатичний працівник Кирило Гладков (1903–1973), лауреат Сталінської премії третього ступеня 1952 р. і заслужений працівник культури РРФСР, у своїй статті «Кібернетика, или тоска по механическим солдатам» (журнал «Техника – молодежи») писав: «Вторую задачу, то-есть создание механизма, обладающего способностью реакции, взялся осилить другой столп кибернетики, некто Уолтер. Недавно он поведал миру, что им сконструирована машина, якобы поддающаяся обучению, то-есть могущая делать логические выводы из полученных ею многочисленных впечатлений! ... Претензии кибернетиков неимоверны. Они тшцатся выглядеть новыми пророками и мессиями капиталистического общества». У 1955 р. його син Теодор Гладков (1932–2012) закінчив філософський факультет Московського державного університету (МДУ) імені М.В.Ломоносова й опублікував статтю «Кібернетика – псевдонаука о машинах, животных, человеке и обществе» (Вестник Московского университета. Серия общественных наук. 1955. № 1. С. 57–67).

В СРСР практичне вивчення математичної і структурної лінгвістики започаткували студент механіко-математичного факультету (мехмату) МДУ Володимир Успенський (1930–2018), син драматурга Андрія Успенського (1902–1978), та студент філологічного факультету МДУ Вячеслав Іванов (1929–2017), син письменника Всеволода Іванова (1895–1963) і професор Стенфордського університету (США) у 1989–2001 рр. У 1956 р. Успенський та Іванов організували семінар «Деякі питання математичних методів у мовознавстві» на філологічному факультеті МДУ. У 1958 р. в Інституті мовознавства АН СРСР був створений сектор структурної та прикладної лінгвістики, який тісно співпрацював із створеним у 1957 р. Обчислювальним центром (ОЦ) АН УРСР.

У 1959 р. адмірал академік Аксель Берг (1893–1979), який у 1953–1957 рр. був заступником Міністра оборони СРСР, очолив Наукову раду з комплексної проблеми «Кібернетика» при Президії АН СРСР. Аналогічну раду при Президії АН УРСР очолив академік Віктор Глушков (1923–1982). Берг, син генерала Йоганна Берга (1830–1900), навчався у Петрішуле (St.Petri-Schule), заснованій у 1709 р., кадетському і морському корпусам. Володіючи блискучою освітою і практичним досвідом, Берг здійснив значний внесок у становлення в СРСР біоніки, технічної кібернетики, структурної лінгвістики, штучного інтелекту. У 1962 р. був створений Інститут кібернетики АН УРСР (зараз – Інститут кібернетики імені В.М.Глушкова НАН України, де працюють автори даної роботи), який бере початок від ОЦ АН УРСР. Слід сказати, що Норберту Вінеру вдалося відвідати Інститут кібернетики під час своєї поїздки до СРСР.

У 1965 р. на мехматі Київського державного університету (КДУ) імені Т.Шевченка була організована кафедра теоретичної кібернетики, а на економічному факультеті – кафедра економічної кібернетики [5].

Співробітник ОЦ АН УРСР і професор мехмату КДУ Лев Калужнін (1914–1990), який захистив докторські дисертації у Франції, Німецькій Демократичній Республіці, СРСР, організував лабораторію з лінгвістики. У 1958 р. у КДУ відбулася конференція з машинного перекладу. Згадана лабораторія у 1964 р. була реорганізована у кафедру структурно-математичної лінгвістики.

Учень Вячеслава Іванова Ігор Мельчук, який є сином першого директора Харківського інженерно-будівельного інституту (м.Харків тоді було столицею України) і який народився у 1932 р. в м.Одеса, співпрацював з ОЦ АН УРСР і розробляв алгоритми перекладу російською мовою з французької та угорської. У 1976 р. Мельчук виїхав з СРСР і став професором Монреальського університету (Канада). Співробітник ОЦ АН УРСР Надія Міщенко програмувала подібні алгоритми для ЕОМ «Київ» при підготовці своєї дипломної роботи в КДУ.

Учениця Олексія Ляпунова (1911–1973), заступника голови Наукової ради з комплексної проблеми «Кібернетика» при Президії АН СРСР, Ольга Кулагіна (1931–2004), співробітник Інституту прикладної математики АН СРСР, співпрацювала з ОЦ АН УРСР і розробляла алгоритми перекладу російською мовою з французької разом з Мельчуком. Кулагіна захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора фізико-математичних наук в Інституті кібернетики.

У жовтні 2019 р. ринкова капіталізація добре відомого зараз стартапу Grammarly перевищила 1 млрд.дол. Однак, як пересвідчився один з авторів даної роботи на офіційній зустрічі 23 січня 2020 р., колишнє керівництво Міжнародного християнського університету в

Києві (1992–2013) не знало, що цей стартап заснували випускники цього університету – Олексій Шевченко і Максим Литвин. Історія освіти і науки впливає на сьогоднішня [6].

Список використаних джерел:

1. Горбачук В.М., Дунаєвський М.С., Сулейманов С.-Б. Інституційні питання розвитку внутрішніх водних шляхів України та сусідніх держав через басейн Дунаю. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2019. 30 (69). № 6. Ч. 2. С. 121–127.
2. Роценцвейг В.Ю., Ревзин И.И. *Основы общего и машинного перевода*. М. : Высшая школа, 1964. 243 с.
3. Мельчук И. Виктор Юльевич Роценцвейг (1911–1998). *Вестник РГГУ. Серия: Литературоведение*. 2012. С. 202–220.
4. Шилов В.В. Ветры кибернетики: от ветра к штилю. *История информационных технологий в СССР. Знаменитые проекты: компьютеры, связь, микроэлектроника*. Ю.В.Ревич (ред.) М.: Книма, 2016. С. 16–36.
5. Нікітіна Ф.О. Розвиток структурно-прикладного мовознавства в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка (1960–1980 рр.) *Studia Linguistica*. 2011. Вип. 5. С. 421–423.
6. Казарин В.П. Таврический университет и высшее образование в XXI веке (уроки В.И.Вернадского). *Молодий вчений*. 2018. № 10 (62). С. 1–3.

Городецька В. А.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови*

Криворізького державного педагогічного університету

Малюга Н. М.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови*

Криворізького державного педагогічного університету

КОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ (ТУРКМЕНСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ ДІАЛОГ)

Процес спілкування в глобалізованому світі набуває неабиякого значення в аспекті міжетнічного полікультурного діалогу. Перед сучасною лінгводидактикою постала актуальна й вагома проблема формування комунікативних умінь та навичок іноземців, які вивчають чужу мову, а через мовні факти пізнають іншу мовну картину світу. На сьогодні одним із завдань навчання української мови як іноземної є, з одного боку, вимога полегшити процес мовно-культурного при звичання іноземних студентів задля уникнення невдач під час міжнаціонального діалогу, пов'язаних із реаліями нового соціуму, ментальними стереотипами, труднощами засвоєння системи виучуваної мови, а з іншого, – усвідомлення, що побудова конструктивної розмови також передбачає зацікавленість носіїв української мови як рідної чужою культурою. Іншими словами, навчаючи іноземців української мови, ми не можемо не зануритися в їхнє світосприйняття, культурні реалії.

Іноземні студенти, здобуваючи освіту в нашій державі, стикаються із серйозними проблемами комунікативної адаптації на початкових етапах перебування в нових соціокультурних умовах. Для полегшення їхнього входження в новий соціум лінгвісти створюють двомовні словники-розмовники. В основному представлено білінгвальні словники в системі «українська мова – одна з європейських мов». Однак останнім часом з'явилися словники з екзотичними для нашого суспільства мовами, що зумовлено, на нашу думку, такими чинниками: по-перше, розширенням контактів між народами, наприклад: українсько-арабські (Л. Луцан, Б. Сокіл [9]); українсько-англійсько-японський (А. Медведів [4]); українсько-китайський (Ю. Кобзан [3]); по-друге, зацікавленістю в безпосередньому спілкуванні з нашими прадавніми сусідами, наприклад: українсько-турецький (О. Таланов [5]); українсько-кримськотатарський (Т. Кандимов [10]).

Одна з потужних соціальних груп іноземців, які вивчають українську мову в університетах України, сформована представниками Туркменістану. Тому презентуємо авторський «Туркменсько-український розмовник», адресований усім студентам і мандрівникам із цієї далекої країни, що навчаються або відпочивають в Україні й прагнуть оволодіти українською мовою, бажають швидко адаптуватися в новому соціокультурному просторі. Пропонований розмовник, за класифікацією Г. Тимошик [7, с. 329–334], можна вважати двомовним; за розташуванням мов – пасивного типу (туркменська мова є вихідною); за організацією корпусу мовних одиниць – тематичним; за одиницями опису – словесно-фразовим; за обсягом інформації – словником-мінімумом; за цільовим призначенням – словником-путівником. Книга чітко структурована й розрахована на послугування в різних комунікативних ситуаціях, починаючи від проходження прикордонного та митного контролю, контактів у державних органах влади, правоохоронних установах до ситуацій, що виникають під час навчання, відпочинку, розв’язання побутових проблем, мандрівок українськими містами, оскільки охоплює широке коло тем:

1) послугування міським та міжміським транспортом: **ТРАНСПОРТ** / TRANSPORT / ТРАНСПОРТ [8, с. 67–69]; **ВИКЛИК ТАКСІ** / TAKSI ÇAĞYRMAK / ТАКСИ ЧАГЫРМАК [8, с. 63–65];

2) перебування в готелях: **ПОСЕЛЕННЯ В ГОТЕЛЬ** / MYNMANHANA ÝERLEŞMEK / МЫХМАНХАНА ЕРЛЕШМЕК [8, с. 21–25]; **НА ПОВЕРСІ** / ETAŽDA / ЭТАЖДА [8, с. 25–31]; **КЕМПІНГ (мотель для автотуристів)** / KEMPING (awtoturistler için lager) / КЕМПИНГ (автотуристлер үчин лагер) [8, с. 71–72];

3) отримання банківських послуг: **ОБМІН ВАЛЮТИ** / WALÝUTA ÇAŁŞYGY / ВАЛЮТА ЧАЛШЫГЫ [8, с. 35–37]; **НАЗВИ ІНОЗЕМНИХ ВАЛЮТ** / DAŞARY ÝURT WALÝUTALARYNYŇ ATLARY / ДАШАРЫ ЮРТ ВАЛЮТАЛАРЫНЫ Ң АТЛАРЫ [8, с. 38];

4) відвідування кав’ярень, крамниць, ресторанів: **У РЕСТОРАНІ** / RESTORANDA / РЕСТОРАНДА [8, с. 39–47]; **МЕНЮ** / MENYU / МЕНЮ [8, с. 44–47]; **ОВОЧІ** / GÖK ÖNÜMLER / ГӨКӨНҮМЛЕР [8, с. 47–48]; **САЛАТИ** / SALATLAR / САЛАТЛАР [8, с. 48]; **ДЕСЕРТ** / DESERT / ДЕСЕРТ [8, с. 48–49]; **ФРУКТИ І ЯГОДИ** / MIWE WE IRIÝMIŞLER / МИВЕ ВЕ ИЙМИШЛЕР [8, с. 49–50]; **СПИРТНІ НАПОЇ** / SPIRTLİ IÇGILER / СПИРТЛИ ИЧГИЛЕР [8, с. 51]; **МАГАЗИН** / MAGAZIN / МАГАЗИН [8, с. 58–61];

5) організація дозвілля та розваги (відвідування клубів, екскурсії в музеї, заповідники, мандрівки країною, відзначення державних, національних та особистих свят): **БЮРО ПОДОРОЖЕЙ** / SYÝAHAT BÝUROSY / СЫЯХАТ БЮРОСЫ [8, с. 52–54]; **ВІД’ЇЗД** / GAÝDYŞ /

ГАЙДЫШ [8, с. 69–71]; **НА СТАНЦІЇ ТЕХНІЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ** / ТЕННИКІ НУЗМАТ STANSIÝASYNYDA / ТЕХНИКИ ХЫЗМАТ СТАНЦИЯСЫНДА [8, с. 73–79];

6) медичні послуги (аптека, лікарня, поліклініка): **МЕДИЧНА ДОПОМОГА** / MEDISINA KÖMEGI / МЕДИЦИНА КӨМЕГИ [8, с. 65–67];

7) спілкування під час навчально-виховного процесу в університетах: **НАВЧАННЯ** / OKUW / ОКУВ [8, с. 17–20];

8) безпосередні розмови з носіями мови: **ДЕЯКІ ЗВЕРТАННЯ** / KÄBIR ÝÜZLENMELER / КӘБИР ЙҮЗЛЕНМЕЛЕР [8, с. 87–96]; **ПРИВІТАННЯ, ЗВЕРТАННЯ, ПРОЩАННЯ** / SALAMLAŞMAK, ÝÜZLENMEK, HOŞLAŞMAK / САЛАМЛАШМАК, ЙҮЗЛЕНМЕК, ХОШЛАШМАК) [8, с. 8–10]; **ЗНАЙОМСТВО** / TANYŞMAK / ТАНЫШМАК [8, с. 11–14]; **ЗАПИТАННЯ І ФРАЗИ** / SORAGLAR WE JÜMLELER / СОРАГЛАР ВЕ ЖҮМЛЕЛЕР [8, с. 32–34]; **ТЕЛЕФОННА РОЗМОВА** / TELEFONDA GÜRLEŞMEK / ТЕЛЕФОНДА ГҮРЛЕШМЕК [8, с. 54–56]; **НА ПОШТІ** / POÇTADA / ПОЧТАДА [8, с. 56–57]; **У ГАЗЕТНОМУ КЮСКУ** / GAZET KIOSKYNYDA / ГАЗЕТ КИОСКЫНДА [8, с. 57–58]; **У МІСТІ** / ŞÄNERDE / ШӘХЕРДЕ [8, с. 61–63].

Крім того, неабияку допомогу в усіх мовленнєвих ситуаціях нададуть тематичні розділи на позначення часових періодів: **ГОДИНИ** / SAGAT / САГАТ [8, с. 79–82]; **ЧАС** / WAGT / ВАГТ) [8, с. 82–84]; **СЕЗОНИ** / PASYLLAR / ПАСЫЛЛАР [8, с. 84]; **ДНІ ТИЖНЯ** / HEPDE GÜNLERI / ХЕПДЕ ГҮНЛЕРИ [8, с. 86]; **МІСЯЦІ** / AÝLAR / АЙЛАР [8, с. 86–87]; кліматичних умов: **ПОГОДА** / HOWA / ХОВА [8, с. 85]; числових назв: **ЧИСЛА** / SANLAR / САНЛАР [8, с. 92–96]; кольоративів: **КОЛЬОРИ** / REŇKLER / РЕКҢЛЕР [8, с. 97–98] тощо.

Важливим композиційним елементом розмовника, на нашу думку, є представлення таких структурних складових, як найтипівіші та найнеобхідніші для побудови елементарних фраз частини мови: займенники, прикметники, дієслова й похідні від них іменники, прислівники [8, с. 98–121].

Глибоке та всебічне розуміння лінгвістичних систем прийде пізніше, коли інокомуніканти будуть ґрунтовно й послідовно вивчати українську та туркменську мови. Туркменсько-український розмовник допоможе порозумітися представникам двох народів на перших етапах перебування в чужих країнах. Опанування елементарними знаннями про виучувану мову, вільне послугування мовою у процесі комунікації з її носіями допоможе під час навчання усвідомлено й легко вибудовувати діалоги, передбачені програмою дисципліни «Українська мова як

іноземна» [1], успішно виконувати тестові завдання [6] до сертифікаційного іспиту з української мови (рівень А1–А2).

Список використаних джерел:

1. Городецька В. А., Малюга Н. М. Українська мова як іноземна: навчальний посібник для студентів-іноземців. Кривий Ріг : Вид. Р. А. Козлов, 2018. 388 с.

2. Грищенко І. І. Комунікативні аспекти навчання української мови як іноземної. *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія «Філологічні науки»*. Мовознавство. Львів, 2018. № 10. С. 26–28.

3. Кобзан Ю. Розмовник в малюнках. Китайська мова. Київ : Арій, 2019, 32 с.

4. Медведів А. Українсько-англійсько-японський розмовник / за ред. С. Шітанди, М. Федоришина. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2012. 292 с.

5. Таланов О. Українсько-турецький розмовник. Київ : Арій, 2017. 192 с.

6. Тестові завдання до сертифікаційного іспиту з української мови (рівень А1–А2) / укладачі : Н. М. Малюга, В. А. Городецька. Кривий Ріг, 2019. 119 с.

7. Тимошик Г. Жанр розмовника в лінгводидактичному аспекті. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. Львів, 2008. Вип. 3. С. 329–334.

8. Туркменсько-український розмовник / укладачі : Наталія Малюга, Вероніка Городецька. Кривий Ріг : Вид. Р. А. Козлов, 2019. 123 с.

9. Українсько-арабський розмовник / укладачі : Б. Сокіл, Л. Луцан. Тернопіль : Мандрівець, 2008, 204 с.

10. Українсько-кримськотатарський розмовник / укладачі : Т. Ю. Кандимов, С. Х. Кандимова. Київ : Школа, 2006. 128 с.

Ковальчук І. М.
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології
факультету маркетингу
Київського національного економічного університету
імені М. П. Гетьмана

Ковальчук І. М.
завідувач відділу проектно-грантової діяльності
та зв'язків з громадкістю
Державного науково-методичного центру змісту
культурно-мистецької освіти

ТУРЕЦЬКІ СЕРІАЛИ ЯК ЕНЦИКЛОПЕДІЯ КУЛЬТУРИ

У сучасному світі ЗМІ, зокрема кінематограф, є головним компонентом міжкультурного діалогу. Фільми іноземного виробництва стають найпростішим культурним ланцюжком, який інформує, а іноді й зіставляє культурні елементи різних країн та народів. Сьогодні фільми/серіали є джерелом наочного матеріалу для досліджень як культурологів, так і філологів. Турецький серіал «Нова невістка» («Yeni gelin») (який вийшов на екрани у 2017 році) виконує не лише розважальну, а й інформаційну функцію, висвітлюючи такі компоненти культури як: 1) традиційний одяг та його символічне наповнення; 2) традиційний побут мусульманської родини; 3) мовний та мовленнєвий колорит турецької мови тощо.

Презентуючи культурну спадщину Туреччини, серіал демонструє елементи нематеріальної культурної спадщини, занесені до репрезентативного списку ЮНЕСКО:

1. *Турецька кава та культурні традиції*, пов'язані з нею (серія 16, 2 год. 18 хв. 42 с.).
2. *Фестиваль борців, обмазаних маслом Киркпинар/ Kırkpınar* (серія 31, 1 год. 29 хв.).
3. *Традиційний яскравий живопис на воді – ебру*, відомий як мрамунання, традиційним малюнком якого є квітковий орнамент.

Телевізійний продукт відображає різноманіття традиційного одягу, який залежить від місцевості, від соціального, сімейного стану героя. Так, наприклад, герої серіалу, подорожуючи країною, вибираються відповідно до звичаїв регіонів, у такий спосіб глядач знайомиться з вбранням Адани, Трабзону (узбережжя Чорного моря), Стамбулу. Завдяки цьому можна помітити, в яких регіонах традиції сильніші, а в яких починають послаблюватися.

Як вже зазначалось, фільм є багатим джерелом мовного та мовленнєвого матеріалу, який демонструє діалекти регіонів. Наприклад, у 16 серії герої опиняються на Півночі Туреччини (Трабзон, узбережжя Чорного моря), і обговорюють мовленнєві особливості, які відрізняють жителів центральних міст (Стамбулу, Анкари, Ізміра) від представників віддалених районів країни. Різниця виникає унаслідок порушення закону гармонії, який діє в турецькій мові (н-д, правильною формою минулого часу є *Anlaşıldı* (домовилися), діалектна форма – *Anlaşıldu*) (серія 16, 7 хв, 40 с.).

Кожна серія насичена сталими виразами (їх було зафіксовано понад 100), які відображають метафоричне світосприйняття представників турецької культури: «*Ölmek var, dönmek yok*» (серія 1, 01 год. 47 хв. 17 с.), дослівно: *Смерть є, повернення немає*; «*Eski köye yeni adet getirmek*» (серія 1, 44 хв. 17 с.), дослівно: *До старого села нові традиції не приносять*; «*Gittiğin köyde millet körse, sen de gözlerini yumacaksın*» (серія 31, 11 хв. 33 с.), дослівно: *Якщо мешканці села, в яке ти йдеш, сліпі – ти теж маєш закрити очі*; «*Kurt gibi acıktım*» (серія 1, 01 год. 32 хв. 10 с. / 01 год. 37 хв. 44 с.), дослівно: *Голодний як вовк*; «*Bir taşla daldaki bütün kuşları vurduk*» (серія 2, 23 хв. 15 с.), дослівно: *Одним камінням всіх птахів, які були на гілці, вдарили*; «*Kol Kırılır Yen İçinde Kalır*» (серія 1, 22 хв. 20 с.), дослівно: *Руку зламав, залиш в рукаві*. Через сталі вирази легко зрозуміти популярні страви та традиції, пов'язані з частуванням, наприклад у 32 серії «Нової невістки» (57 хв. 30 с.) Назгюль готує для чоловіка сніданок на ліжку. Здивований Каан перепитує: «*Yatakta yemek günah değil mi?*» (*Чи не гріх їсти в ліжку?*). У прислів'ях з'являються такі продукти як: *рис, масло, пахлава тощо*: «*Ya yağlı dedin dilin Kaya'ya da terveden hızlı koşaysın*» (серія 1, 46 хв. 16 с.), дослівно: *Скажи «масло» і язик летітиме швидше за пулю* – трабзонський вислів, який має значення «*Говорити недоречно / дурниці*» [2, с. 570]; «*Dimyat'a pirince giderken evdeki bulgurdan olmak*» (серія 34, 02 год. 15 хв. 03 с.), дослівно: *Коли вдома є булгур, пішов в Дім'яту за рисом* – «*У чужій руці завжди шматок більший*» [1, с. 218]; еквівалентом прислів'я «*Çanin çıkmadan baklava çıkmazdan*» (серія 41, 01 год. 04. хв. 20 с.), дослівно: *Не витягнеш душу, пахлава не з'явиться* є «*Без труда нема плода*», «*Будеш трудитись – будеш кормитися*» [1, с. 80].

Ще однією складовою культури є релігія, яка насамперед відображається в мовленні героїв через сталі вирази, в яких постійно згадують Аллаха: «*Allah Allah!*», «*Allah bilir*» (Аллах знає), «*Allahum!*» (Мій Аллах), «*Allahın cezası*» (Покарання Аллаха), «*Allah korusun*» (Збережи Аллах). Цікавим є те, що, у серіалі акцентується увага на співіснуванні різних релігій. Так, у серії 40 закохані Ширін та Баран тікають у гори (батько дівчини проти їх весілля) та, не знайшовши імама, звертаються

до священника, представника католицької релігії (*papaz*). «*Allah bir tane. Hepimizin Allah aynı*» (серія 40, 02 год. 28 хв. 23 с., дослівно: *Аллах один. У всіх нас один Аллах*) – говорить Баран та починає вмовляти священника. Під час розмови герої дізнаються, що він приїхав не один, а з друзями. Виявляється, що він живе в одному номері з рабином (*haham*) та імамом (*imam*): «*Fıkra-mıkra değıl. Bu olsa olsa bir Şiir olur... Keşke butün dunya böyle olsa*» (*Це не анекдот. Це справжній вірш. Якби ж увесь світ такий був*) – слова, які дуже точно передають глядачам ідею толерантності та поваги до оточуючого світу, яка проходить крізь увесь серіал.

Діалог культур відбувається в контексті побуту однієї сім'ї, яка об'єднала: аґа / голову клана Бозок (Мустафа Календер – з провінції Адани, Чукурова), його трьох дружин (Мьохтебер – з провінції Адани, Айше – арабку з міста Алев, Асійе – з узбережжя Чорного моря, Караденіз), трьох синів (Каан, Хазар, Гьокхан), невісток (дружина Каана – Назгюль (належить до етнічної групи курдів), дружина Хакана – Белла, зі Самбулу, дружина Гьокхана – Афет з провінції Адани), батьки Белли: мати – іспанка, а батько – турок. У 32 серії з'являється брат Мустафи – Іскандер, дружина якого (Гюльсюм) румунка.

Отже, культуру країни можна пізнавати не лише через друковані та електронні видання, просвітницьку функцію можуть виконувати якісні телевізійні серіали, які розкривають світогляд та культуру народу, однак такі проекти потребують уважного глядача.

Список використаних джерел:

1. Бобкова В., Лавров Ф. Українські народні прислів'я та приказки. Київ : Вид-во АН УРСР, 1955. 447с.
2. Словник фразеологізмів української мови / відп. ред. Винник В.О. Київ : Наукова думка, 2003. 788 с.

Переверзєва А. В.

*доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри міжнародної економіки, природних ресурсів
та економіки міжнародного туризму,
заступник директора Школи Конфуція
Запорізького національного університету*

Волков В. П.

*доктор технічних наук, професор,
професор кафедри підприємництва, менеджменту організації
та логістики,
директор Школи Конфуція
Запорізького національного університету*

ОСОБЛИВОСТІ ДІЛОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ В КИТАЇ

Особливості ділового середовища в країні безпосереднього пов'язані із культурою та традиціями, які утворюють базу ділових відносин та комунікацій. Китай є країною, яка має багату історію та культуру.

Китайське ділове середовище ґрунтується на двох головних ознаках: наявність незначних за розміром компаній та нетривалий термін їх функціонування, що унеможливило утворення значних монополій, які контролюють більшість економічних процесів. Тому для Китаю характерним є динамічне бізнес-середовище, яке характеризується постійною появою нових компаній, котрі адаптуються до ринкових умов, досягають бажаного результату та припиняють свою діяльність, надаючи можливість для нових учасників ринкових відносин.

На основі вищезазначеного можна констатувати, що в Китаї досить розвиненою є конкуренція, наявність якої розширює можливості вибору. Особливістю менеджменту в китайських компаніях є швидка адаптація до змін та прийняття рішення оперативного, що і відрізняє його від американської та японської систем управління.

Значна увага в діловому середовищі приділяється мистецтву введення переговорів та діловій комунікації, що уособлює собою своєрідну «ділову церемонію», в якій важливим є кожен крок.

На основі вивчення особливостей ділової комунікації в різних країнах світу можна сформулювати певну модель поведінки в діловому середовищі Китаю, дотримання якої є передумовою майбутнього успіху. У Китаї прийнято чітко поділяти ділові переговори на певні етапи та розмежовувати їх. Для кожного етапу сформульовані певні конструкції поведінки та логічний перехід від однієї до іншої, що в кінцевому рахунку повинно мати позитивний результат. Особливістю ділового спілкування Китаю є те, що розпочинати розмову повинен

гість. Крім того, прикінцеві домовленості узгоджуються не на офіційних переговорах, а в дружній атмосфері вдома. У діловій комунікації з Китаєм вважається недоліком значна тривалість переговорного процесу.

Досить цікавим є ставлення китайських бізнесменів до відповідей «так» чи «ні». У ділових переговорах відповіді «ні», як правило, уникають, адже це може символізувати недостатній рівень довіри партнеру. Іноді відповідь «так» використовують лише для того, щоб зберегти дружні відносини і не втратити статус надійного ділового партнера. Тобто, китайські підприємці й бізнесмени надають важливого значення налагодженню дружніх, неформальних відносин із іноземними партнерами [1].

Зауважимо, що під час обговорення важливих позицій значною мірою орієнтуються на людей із вищим статусом. Саме через них відбувається вплив на кінцеве рішення ділового партнера. До складу делегації, як правило, включають висококваліфікованих фахівців, які мають досвід роботи в зазначеній галузі.

На основі дослідження особливостей ділової комунікації в Китаї можна зробити висновок про значний вплив історії, традицій та культури на формування ділових відносин та організацію переговорного процесу.

Список використаних джерел:

1. Особливості ділового етикету в зарубіжних країнах. URL: <http://www.info-library.com.ua/books-text-9047.html>.

Semenist I. V.

PhD,

Head of Oriental Languages and Translation Department

Borys Grinchenko Kyiv University

Makhachashvili R. K.

Habilitated Doctor,

Head of Romance Languages and Typology Department

Borys Grinchenko Kyiv University

DIGITAL COMMUNICATION AND INFORMATION COMMUNICATION TOOLS FOR FINAL QUALIFICATION ASSESSMENT IN ORIENTAL LANGUAGES PROGRAMS

The global pandemic and subsequent quarantine measures and restrictions have posed a challenge to communicative skills development in the structure

and procedure of university summative assessment process. Qualification assessment for Foreign Languages major programs in particular is a strict regimen process that involves different communicative stages (oral and written exams, final project viva, internal and external review). This study **seeks to analyze** the practices of Borys Grinchenko Kyiv University digital qualification assessment for students of Asian (Mandarin, Japanese) Languages major programs, employed in the year 2020 due to quarantine measures. The investigation seeks to identify various groups of applied digital skills and communicative skills, utilized through qualification assessment process by all parties (students, faculty and referees). I

In a networked society of the early 21st century, structured methods of collaboration encourage introspection of behavior and communication. The survey and analysis of different information and communication technology tools is used to translate real life qualification assessment practices into online blended communicative format.

The study **design** included the following elements:

1. Final Qualification Assessment activity profiling;
2. The online survey method applied to assess The Final Qualification Assessment for Oriental languages programs, performed in digital and blended format;
3. Final Qualification Assessment ICT tools efficiency ranking. Namely, communication as an educational activity ranking, implemented via various types of ICT tools.

In the situation of the COVID-19 pandemic lockdown all elements of the Final Qualification Assessment at Borys Grinchenko Kyiv University for Oriental Languages programs have been transformed to the digital, remote or blended format with the use of ICT tools.

The qualification assessment regimen was adapted to digital format as a framework (a legal procedure that results in the degree confirmation of a student), the string of consecutive activities according to the legal procedure described in the profile above, the «ritual» scenario (and experience for the student that is emotionally uplifting and somber in nature, connects with the traditions of the university culture worldwide).

According to the law mandate, the following Qualification Assessment activities for Oriental languages programs at Borys Grinchenko Kyiv University have been transferred to digital remote mode: State exam conduct (introduction, oral answers, grading, discussion, results); State Exam card selection; State Exam assessment; State Exam results declaration and appeal; Bachelor's project submission; Bachelor's project review; Bachelor's project assessment; Bachelor's project results declaration and appeal.

The overall digital qualification assessment experience on the scale of 1 to 5 was defined as mostly agreeable (4) by 50% of respondents, most

agreeable (5) by 11% of respondents and less agreeable (3) by 27% of respondents across foreign language programs surveyed. Digital activities got overall rankings 4-2 from respondents of Oriental languages programs.

The respondents identified all the ICT digital tools that they have to employ the most in digital qualification assessment process. The highest scoring ICT tools by all the groups of respondents of Oriental language programs were:

- e-mail (93% of respondents),
- Google services (76% of respondents),
- videoconferencing services (84% of respondents),
- social media platforms (77% of respondents),
- automated testing systems and learning management systems (31% of respondents).

For respondents of Oriental languages programs Speech quality assessment features as prominent as Information sharing across identified ICT tools. The following is inferred as being due to the phonetical and tonal features of Mandarin Chinese and Japanese languages being essential to meaning comprehension and decoding, which is hard to recreate and evaluate in a digital communicative environment.

The *following technical and user communication requirements*, most prominent for information communication/digital tools employed throughout the digital qualification assessment process were identified: Bandwidth; Specialized software; Specialized hardware (webcam, mic, PC type etc.); Intuitive interface; Advanced digital literacy; Intermediate digital literacy; Elementary digital literacy; Customized training before use.

Respondents of the Oriental languages program have assessed the prominent information communication tools requirements being Intuitive interface (31,8%), elementary digital literacy (31,8%) and bandwidth and advanced digital literacy (9,1%).

Different priorities in soft skills are identified for participants of digital Qualification assessment of Oriental languages program Different priorities in soft skills are identified for participants of digital Qualification assessment of Oriental languages program. Communication is identified as an overwhelmingly important soft skill for fulfilling Final Qualification Assessment via digital format (57,9% of respondents of Oriental languages programs). Collaboration as a skill ranks proportionally second (21,1% of respondents of Oriental languages programs). Respondents of Oriental languages programs distribute such additional soft skills of communicative nature as Team Work (10,5%) and Flexibility/Adaptability (10,5%) as proportionately activated in digital Final Qualification Assessment.

Video conferencing tools and platforms (Google Meet, Zoom, Webex) score the highest efficiency ranking for synchronous communication (62.5%

for top score 5), but get a surprising ratio of lowest score as well (18,9% for lowest score 1). Learning management systems (29,8% for top score 1) and Google services (25%) get a proportional highest score 5 for efficiency in Synchronous communication in the framework of Final Qualification assessment across Oriental languages programs.

Comparative results of ICT tools and communicative activity practices efficiency for respondents of Oriental languages programs are provided. Communication, collaboration and team work are evaluated as crucial soft skills in various combinations within the scenario of digital Final Qualification Assessment. Implementation of Final Qualification Assessment via various information and communication tools requires of participants of educational process elementary to intermediate digital literacy. These results corroborate the correspondence between communicative competence and digital technology competence components, adapted for Liberal Arts.

Стоцький О. С.

студент третього курсу

*Навчально-наукового інституту філології та журналістики
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*

ГАЗЕТА «АЛЬ-АХРАМ» – АРАБОМОВНА ОНЛАЙН-ВЕРСІЯ В СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У сучасному світі дедалі більшої актуальності набувають цифрові засоби масової інформації. Цифровий формат газетних видань робить їх доступними для широкого кола читачів, дозволяє швидко, зручно та здебільшого безкоштовно отримувати великі обсяги інформації, задовольняючи свої інформаційні потреби.

В арабомовних країнах активно розвиваються цифрові засоби масової інформації, проте в Україні ще не в повній мірі відомі медійні продукти арабських країн.

Одним з флагманів сучасної газетної періодики Єгипту є газета «Аль-Ахрам» («الأهرام»), найдавніша та наймасовіша газета країни, яка видається арабською, англійською та французькими мовами. Арабомовна версія газети виходить щоденно. В українському перекладі газета має назву «Піраміди». Назва газети відображена також у її логотипі. Газета є однією з найвпливовіших поміж арабської преси. Вона вважається найдавнішою газетою Єгипту, адже заснована у 1875 р. в Александрії, а згодом переїхала до Каїру. У той час, саме в Єгипті журналісти інших арабських країн знаходили вільне від цензури

інформаційне середовище [1]. Газеті належить також визначна роль у становлення та розвитку арабської літературної мови XIX – XX ст. У 1952 р. газету було націоналізовано. Відтоді вона належить державі і має широку географію розповсюдження в арабському світі.

З 2010 р. газета «Аль-Ахрар» представлена також цифровою версією. Аналіз інформаційного контенту видання дозволяє простежити прагнення дотримуватися професійної етики, сприяти розвитку власної держави, поширювати традиційні і національно-культурні цінності. Наявність веб-версій англійською та французької мовою дозволяють представляти арабський інформаційний контент в Європейському та світовому масштабах. Останнє важливо з огляду на те, що в сучасному світі саме засоби масової інформації формують новий рівень зв'язків поміж країнами світу, створюючи глобальну інфраструктуру і проникаючи практично в усі сфери міждержавного життя [2, с. 186].

У цифровій арабомовній версії газети репрезентовано 12 рубрик: «Головні новини», «Місцеві новини», «Політика», «Регіональні новини», «Кримінальна хроніка», «Економіка», «Спорт», «Мистецтво», «Культура», «Різне», «Араби і світ», «Додатково». У рубриці «Регіональні новини» представлена низка підрубрик, у яких міститься інформація з 27 мухафазатів (المحافظات). Рубрика «Додатково» структурується на 4 підрубрики: «Блоги та статті», «Соціальні мережі та телебачення», «Релігія», «Журналістські розслідування». Також у цифровій версії газети є можливість перегляду медіаконтенту. «Аль-Ахрар» широко висвітлює не тільки внутрішньополітичні, але і зовнішньополітичні події. Особливу увагу видання приділяє рубриці «Араби і світ», у якій знаходить відображення широке коло соціальних, політичних, економічних та культурних відносин арабських країн зі світом. Видання часто публікує інтерв'ю з політичними лідерами. Варто зазначити, що газета підтримує та популяризує арабську культуру та релігію. Наприклад на шпальтах газети можна ознайомитися з проведенням дня арабської мови у Великій публічній бібліотеці Каїра або ж з діяльністю відомого єгипетського університету Аль-Азхар, який був заснований у X ст. [3]. Чільне місце посідають питання українсько-єгипетського співробітництва в економічній сфері. Активно обговорюються питання економічної співпраці України та Єгипту у сфері туризму, торгівлі, нафтової промисловості, науки.

Таким чином, видання створене багато років тому активно представлене в сучасному інформаційному просторі. Онлайн-версія газети «Аль-Ахрар» всебічно висвітлює внутрішні події Єгипту та найважливіші світові новини, приділяючи особливу увагу стосункам арабських держав з іншими країнами. Газеті притаманне широке тематичне наповнення, що робить її одним з найавторитетніших видань світу.

Список використаних джерел:

1. Андерсон Е. А. Арабские средства массовой информации [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.idmedina.ru/books/materials/turkology/1/vostok_anderson.htm. – Назва з екрану.
2. Філенко І. Исторична ретроспектива еволюції ролі змі в міжнародних відносинах. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2012. Вип. 107 (Ч. II). С. 181–186.
3. «مكتبة القاهرة الكبرى» تحتفل باليوم العالمي للغة العربية.. الأربعاء المقبل [Електронний ресурс]. Режим доступу <http://gate.ahram.org.eg/News/2541036.aspx>. – Назва з екрану.

Turmys O. V.

*PhD (Philology), Associate professor
Odesa Military Academy*

DIGITAL MEDIA AND MODERN CHINESE SOCIETY

While the Emperors and Confucian scholars who were able to control the content of the media during the dynasties successfully turned the people into a crowned «sheep» based upon the three Bonds (traditional society's fundamental shorthand for all human relationships: father and son, lord and retainer, and husband and wife), the business sector gave them a choice to be consumers in contemporary China, according to modern needs and opportunities of the new media of the 21st century.

First, it should be noted that the new media, which was based on «grassroots» (the 1st decade of the 21st century), now is mentioned with significant and gradual transition from «sheeps» [8, p. 6941-6947] into scholars and elites, whom firstly marginalized by the mainstream, because millions relatively young men and women with no sufficient resources to either voice their opinions on mass media or in other channels or entertain themselves or solicit information in the real world, were not admitted to find themselves in digital media.

According to CNNIC's report in earlier 2007 [8, p. 6941–6947]:

- about 57 % of the Chinese Internet users receive a monthly salary less than 100 Euro;
- more than 48 % of the Chinese users only have high school or lower education;
- more than 52 % of them are less than 25 years old;
- more than 42 % of the users are married.

According to statistics, as of August, 14, 2020:

– China is home to the largest online community in the world. The new digital media provide them with as much space as they like although they are virtual spaces. According to estimates, the Chinese internet population was around 883 million in 2019 and would surge up to 1.14 billion by 2025. By comparison, the internet user-base of the United States was around 281 million in 2019. The country's internet penetration rate is around 61 percent, indicating that two out of five Chinese are still offline.

– China is mobile-first kingdom. Affordable smartphones play an important role in China's rising internet population. In 2019, over 90 percent of Chinese people accessed the internet through mobile phones. Messaging, watching videos, and listening to music are popular activities. In fact, Chinese mobile users spent over 70 percent of their daily time online. Out of the 600 million customers using online payment modes, 580 million preferred using mobile payment services. This large and engaged mobile internet population has provided a wide range of opportunities to hi-tech companies in China, including online dating and matchmaking business [4].

As of March 2020, around 28 % of online users live in rural China. To provide more affordable and faster internet services, measures have been carried out in the country to reduce service rates and extend the 1,000-Megabyte broadband connection to over 300 cities. In 2019, the government announced to roll out 5G networks in Beijing, Shanghai, Shenzhen, and other major cities. The digital technology advancement would likely enhance internet accessibility in rural areas, further increasing the country's internet user base [4].

All this means that, for just about 20 years, the new media have empowered the «grassroots» or facilitated them to do the things they were never allowed to do before, to obtain and transfer information they were never allowed before; the users are learning and expressing as agents, their voices on the virtual forums do produce concrete and constructive consequences such as altering government policies and appealing for civil behaviors in real world occasionally [1].

Second, millions of the Chinese users employ the Internet for BBS purpose. According to the CNNIC's report in earlier 2007 [8, p. 6941–6947], almost 40 percent of the Chinese were forums regulars. The fact is that the Chinese Internet users have created significant forums and discuss almost whatever topics they enjoy: «corruption», «government policy», «law and order», «sex», «military action», «foreign affairs», «social relations», and so on [2]. The Chinese users appreciate the equality provided by the Internet. The discussion on those forums is by no means rational. In fact, emotions are often involved [6, p. 13–25]. This is understandable for the users have never really had the opportunity to discuss public matters in

public. This way forums communication is conjoined with the mass media communication [9].

Third, in private spaces such as family, something significant has also happened. The three bonds discussed above were embedded in private spaces. If the private space was changed or transformed, established social structure was seriously challenged [3]. BBS forums are only part of the platforms the Chinese users enjoy to participate in. Many of them have also discovered that the Chat rooms and Instant Communications Services of the Internet are wonderful digital places to meet new friends and develop

relationships. Due to the modernization and globalization process, the Chinese are experiencing alienation at workplace and trust problem in social interactions [7]. The relationships they developed on the chat rooms of the Internet are often materialized in the real world with the assistance of mobile phone communications for the mobile phone with I-net connection is able to create personal space anywhere and in any time [9]. A family has the danger to become an empty name when the private space enjoyed by the couple is personalized. A stable family with low social mobility and socializing its young members into desired subjects or «sheep» for the state in the dynasties, as the cornerstone of traditional Chinese state, is in fact, undermined with the enlargement of personal space at home [5]. So, the three bonds doctrine as time passes, losses its vitality from the very bottom.

Conclusions. The role of media played in Chinese society historically has changed greatly. New media has opened the door to not only transnational corporations but also new media communications. It has been demonstrated that it is very hard for anyone or group to merely employ the new media as a self-serving instrument for the three Bonds manipulations, because of creating virtual public spaces and personalizing the real private spaces. In other words, the agent becomes a person, not family or group [8]. This gives us some reason to believe that new social structure and some kind of public space might be emerged one way or another for human beings are inherently social. The communication might be civil or rude, civic or cultural in virtual public spaces. But whatever their new media communication behaviors are, they have to be communicative and dialogic. This may be one of the most significant consequences of diffusion and implementation of new digital media in China with communicative action and dialogue, which undermines the «shepherd and sheep» mentality.

References:

1. Elias, N. 1994. *The Civilizing Process: The History of Manners and State Formation and Civilization*, Cambridge, MA: Blackwell.
2. Innis, H. 1950. *Empire and Communication*. Oxford University Press.

3. Schneider, B. 2000. The Future of Public Space, Paper Presented at the Conference of Stockholm-Berlin-Helsinki: 3 European Capitals Facing the Future, Stockholm 14-16. September 2000. <http://www.hpl.nu/offentligarum/public.htm>. Accessed on September 22, 2006.

4. Thomala, L. 2020. Number of internet users in China 2015-2025, Available online <https://www.statista.com/statistics/278417/number-of-internet-users-in-china>.

5. Wexler, R, Xu, Y., and Young, N. 2006. NGO Advocacy in China: A Special Report. China Development Brief. September, 2006.

6. Yang, B. 2004a. Human Nature, the Internet, and the Essence of Culture in Global Communication, China Media Report, Vol. 10, 4: 13–25.

7. Yang, B. 2004b. Transforming the Local into Social Networks Places: The Essence and Characteristics of Local Communication, Journalism and Communication Studies, 3.

8. Yang B. 2010, Social Spaces and New Media: Some Reflections on the Modernization Process in China, Procedia – Social and Behavioral Sciences, Selected Papers of Beijing Forum 2007, Volume 2, Issue 5, Pages 6941-6947, Available online <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2010.05.046>,

9. Yang, B. Gai, B., and Li, L. 2007. Privatizing Public Spaces and Personalizing Private Spaces: The Role of the Mobile Phone in Social Networking in Beijing.

Юксель Г. З.

докторант Інституту журналістики

Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри слов'янської філології та журналістики

Навчально-наукового Інституту філології та журналістики

Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ ЩОДО ОКУПАЦІЇ КРИМУ ЯК ОСНОВА ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ЗМІ

Діяльність ЗМІ України по відношенню до тимчасово окупованих територій Автономної Республіки Крим та міста Севастополь регулюється згідно з актами діючого законодавства України та міжнародних нормативно-правових актів, які складають основу соціально-політичної позиції мас-медіа в висвітленні питання агресії против України.

Після окупації в Українській державі принята низка нормативно-правових актів, які стали основою для правовідносини на ТОТ АР Крим

та м. Севастополя на час тимчасової окупації. Серед них: Закон України 1207-VII «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України»; Закон України 1706-VII «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», прийнятий пізніше Закон України 1636-VII «Про створення вільної економічної зони «Крим» та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України» [1].

Починаючи з 2014 року Українська держава провела роботу щодо відновлення діяльності органів державної влади Криму на материковій частині України. Серед органів державної влади АР Крим та м. Севастополь, що тимчасово діють на материковій частині України необхідно зазначити Представництво Президента України в Автономній Республіці Крим (тимчасово розміщується в м. Київ та м. Херсон).

Головне управління Служби безпеки України в Автономній Республіці Крим (з дислокацією в м. Херсон), Прокуратура Автономної Республіки Крим (переведена до м. Київ), Головне управління Національної поліції в АР Крим та м. Севастополі (переведено до м. Одеса), Регіональне відділення Фонду державного майна в Херсонській області, Автономній Республіці Крим та м. Севастополі (переведено в м. Херсон), Головне управління ДФС у Херсонській області, Автономній Республіці Крим та м. Севастополі (приєднані до Херсонської митниці), Відділ патрульної поліції в АР Крим та у м. Севастополі, Представник Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини з дотримання прав жителів Автономної Республіки Крим та міста Севастополя (м. Київ) [1].

З 2014 року головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику з питань тимчасово окупованих територій, є Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України (Мінреінтеграції).

Не менш важливу роль в функціонуванні українських засобів масової інформації та правову основу для розповсюдження інформації складають міжнародні нормативно-правові акти, серед яких необхідно зазначити резолюції, рішення, звіти, моніторинги світових та європейських інституцій, зокрема:

– міжнародної організації ООН та її структурних підрозділів – Генеральної Асамблеї, Комітету з соціальних і гуманітарних питань і питань культури (Третій комітет) Генеральної Асамблеї ООН, Управління Верховного Комісара ООН з прав людини, Міжнародного суду ООН;

– міжнародної організації ОБСЄ;

- НАТО – міжнародної міжурядової організації, військово-політичного союзу 30 держав Північної Америки і Європи;
- Європарламенту – законодавчого органу Європейського Союзу;
- Парламентської Асамблеї Ради Європи – однієї з двох головних статутних органів (разом з Комітетом Міністрів) Ради Європи;
- Європейського суду з прав людини.

Вагоме моральне-політичне значення та правову основу для оцінки ситуації для світової спільноти мають рішення ООН та структурних підрозділів цієї організації. Україна регулярно ініціює розгляд в Генеральній асамблеї ООН резолюцій, що стосуються окупованого Росією Криму. З 2014 по 2021 рік було прийнято 9 резолюцій Генеральної Асамблеї ООН, першою з яких стала ухвалена в березні 2014 року, відразу після початку окупації півострову, Резолюція про територіальну цілісність України [6] [7] [8]. З них 3 резолюції були присвячені проблемам мілітаризації АР Крим та м. Севастополь (Україна), а також частин Чорного і Азовського морів, а 5 – ситуація з правами людини в Автономній Республіці Крим та м. Севастополь, Україна.

З 2014 по 2020 рік було прийнято п'ять рішень Комітету з соціальних і гуманітарних питань і питань культури (Третій комітет) Генеральної Асамблеї ООН, які опікуються питаннями гуманітарної і соціальної політики. Саме до компетенції Третього комітету відноситься питання прав і свобод громадян, і резолюції 3-го комітету ГА ООН свідчать про постійне порушення прав людини на тимчасово окупованій території. За свідченням правозахисників в Криму фіксуються порушення з усіх статей Загальної декларації прав людини, прийнятої Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року та Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року.

Після окупації Криму Україна ініціювала розгляд проблеми окупованого півострову в міжнародних судах. У провадженні Європейського суду з прав людини (м. Страсбург) знаходиться п'ять справ України проти Росії, а саме: «Україна проти Росії щодо порушень прав людини на території АР Крим внаслідок анексії РФ»; «Україна проти Росії щодо порушень прав людини на окремих територіях Донецької та Луганської областей»; «Україна проти Росії стосовно фактів викрадення на території Донецької та Луганської областей дітей-сиріт та дітей-інвалідів представниками терористичних угруповань «ДНР» та «ЛНР» та їх незаконного або фактичного переміщення на територію Росії»; «Україна проти Росії щодо порушення Росією прав українських політичних в'язнів» та «Україна проти Росії щодо захоплених українських моряків» [2]. Окрім цього, зареєстровано близько 4 тисяч персональних справ, відкритих за

позовами громадян у зв'язку із подіями у Криму та на сході України, серед яких є позови як до РФ, так і до України..

Важливо складовою частиною в процесі невизнання незаконної окупації залишаються Резолюції Європейського Парламенту [3], [4]. З 2014 року до тепер прийняти низка Резолюцій ЄП, які також засвідчують підтримку України в боротьбі за територіальну цілісність, закликають РФ до дотримання прав людини на окупованих територіях, наголошують на необхідності міжнародного моніторингу ситуації в Криму.

Резолюція Європейського Парламенту від 15 січня 2015 року виступає проти експансії та агресивної політики Росії, спрямованої на знищення унітарності, цілісності Української держави, закликає до впровадження санкцій. Крім того, п.10 Резолюції присвячений безпосередньо Криму, закликає європейські держави до впровадження санкцій, припинення відносин та економічної діяльності з Кримом [4]. Резолюції Європейського парламенту щодо ситуації з правами людини в Криму засуджують порушення прав людини в окупованому Криму, закликають до визволення політв'язнів та проведення об'єктивного слідства стосовно недотримання прав людини.

В міжнародному правовому полі важливе значення мають Резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи (ПАРЄ). Міжнародна організація 47 держав-членів у європейському просторі Рада Європи, до складу якої входить Україна, з початку агресії проти України рішуче засуджує дії, спрямовані на порушення її територіальної цілісності та дестабілізацію ситуації [5].

Інформація стосовно позиції ПАРЄ та короткий опис змісту Резолюцій ПАРЄ щодо України розміщена на офіційній сторінці Представництва України при раді Європи [10]. З 2014 по 2020 рік було прийнято більш п'ятнадцять Резолюцій, з яких 11 затверджують незламну та чітку підтримку незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України, закликає російську владу утриматися від дестабілізації України, фінансування, надання військової підтримки незаконним збройним формуванням, вимагає негайно звільнення всіх військовополонених та інших громадян України, які залишаються незаконно утримуваними в російських тюрмах. Головна вимога резолюції – негайно скасувати незаконну анексію (*термін «анексія» використан в тексті оригіналу – прим. авт.*) Криму з боку РФ, вивести всі його війська з української території.

Міжнародні і українського нормативно-правові акти залишаються основою діяльності засобів масової інформації України та світових держав в процесі надання інформації, висвітлення подій, тлумачення їх сутності та відображення офіційної позиції України. Незважаючи на те,

що територія Криму де-факто контролюється Російською Федерацією, більшість країн світу та міжнародних організацій не визнали референдум 16 березня 2014 року та вважають Крим територією України.

Згідно з міжнародним нормативно-правовими актами, окупаційна влада несе повну відповідальність за ситуацію на півострові після 2014 року, включаючи порушення прав людини та репресії проти етнічних українців, кримських татар, загалом усіх, хто виступає проти окупаційного режиму.

Список використаних джерел:

1. Актуальні орієнтири державної політики щодо тимчасової окупації Автономної Республіки Крим та м. Севастополя. (2020). Київ. Режим доступу <http://www.ppu.gov.ua/wp-content/uploads/2020/11/Posibnyk.pdf>

2. ЄСПЛ у вересні розгляне "кримський" позов України проти РФ. (2020). Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-crimea/2770161-espl-u-veresni-rozglane-krimskij-pozov-ukraini-proti-rf.html>

3. European Parliament resolution of 12 May 2016 on the Crimean Tatars (2016/2692(RSP)). Режим доступу: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2016-0218_EN.html?redirect

4. European Parliament resolution of 15 January 2015 on the situation in Ukraine (2014/2965(RSP)). Режим доступу: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2015-0011_EN.html

5. Recent developments in Ukraine: threats to the functioning of democratic institutions. Resolution 1988 (2014). Final version. Режим доступу: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=20873&lang=en>

6. Resolution adopted by the General Assembly on 16 December 2020 [on the report of the Third Committee (A/75/478/Add.3, para. 39)] 75/192. Situation of human rights in the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol, Ukraine. Режим доступу: <https://undocs.org/ru/A/RES/75/192>

7. Resolution adopted by the General Assembly on 27 March 2014 [without reference to a Main Committee (A/68/L.39 and Add.1)] 68/262. Territorial integrity of Ukraine. Режим доступу: https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/68/262.

8. Resolution adopted by the General Assembly on 7 December 2020 [without reference to a Main Committee (A/75/L.38/Rev.1 and A/75/L.38/Rev.1/Add.1)] 75/29. Problem of the militarization of the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol, Ukraine, as well as parts of the Black Sea and the Sea of Azov Режим доступу: <https://undocs.org/en/A/RES/75/29>.

9. Situation in Ukraine European Parliament resolution of 15 January 2015 on the situation in Ukraine (2014/2965(RSP)). Режим доступа: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2015-0011_EN.pdf?redirect

10. The PACE Resolutions on Ukraine. Режим доступа: <https://coe.mfa.gov.ua/en/partnership/pace-resolutions-ukraine>

НАПРЯМ 10. КРУГЛИЙ СТІЛ: КРИМ-КРИМСЬКИЙ-КРИМСЬКЕ

Колега Ю. Р.

студент IV курсу кафедри східної філології

Науковий керівник: Підвойний В. М.

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри східної філології

*Навчально-наукового інституту філології та журналістики
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*

«КУТАДГУ БІЛІК» В ОЦІНЦІ АГАТАНГЕЛА КРИМСЬКОГО

Формування ідейно-концептуальних основ давньотюркського суспільства отримує свою реалізацію на різних рівнях генералізації (міфологія, фольклорний наратив, героїчний дестанний дискурс) досвіду і хронологічно гетерогенних етапах формування матриці картини світу давніх тюрків.

Початкові маркери екзистенційних узагальнень спостерігаються вже у текстах рунічного графічного періоду (напис Культегіна, Більге-Кагана та Тоньюкука) і знаходять оригінальне вираження у творах караханідського періоду розвитку тюркських мов.

Входження тюркських народів у ідеологічну матрицю ісламської цивілізації, формування світоглядних концептів «дар-уль іслам» і «дар-уль гарб» уможливило низку творів із дидактичною, просвітницькою і моралізаторською (педагогічною) тематичною складовою.

Одним із провідних програмних творів для експлікації морально-етичних ідей у парадигмі «МИ» – «ІНШІ» є робота Юсуфа Баласагуні (1018-1086 рр.) «Кутадгу Білік» (Благодатне знання), в якій автор експонував паттерни моральних принципів тюркського суспільства кінця XI ст., возвеличив сімейні традиції і абсолютизував знання як метафізичну категорію.

Історичний фон створення пам'ятки визначається періодом культурного розвою м. Баласагун та Кашгар, мотиваційна складова визначалася необхідністю виразити національні моральні фундаменти, зберегти етнічну своєрідність у полінаціональному калейдоскопі мусульманського світу.

Оцінка зазначеної роботи у світовій тюркології є надзвичайно високою, праці [1], які окреслюють різновекторні дослідження на

матеріалі пам'ятки є зразковими з методологічних та загально-концептуальних позицій.

Твір Юсуфа Баласагуні має суто гуманістичне спрямування, провідною ідеєю є теза про те, що освічена людина не може стояти осторонь від політичних процесів і пошуку відповіді на головні філософські питання – що є людина, чим вона може бути корисною для суспільства, які має продукувати закони суспільство, щоб діалог між індивідуумом і громадою був продуктивним і взаємовигідним.

На палітру гуманістичних ідей, що формують основу поеми, вперше в тюркській філософській традиції автор експлікує широкий набір філософських, соціальних і правових питань. Завдяки оригінальній стратегії розгортання основної ідеї (діалогічна атмосфера), специфічній архітектоніці, пантеїстичним експлікаціям (синтез теорій Аристотеля й елементів ісламської догматики) поема отримала статус яскравого явища у світовій інтелектуальній белетристиці. «Кутадгу біліг» – узагальнення роздумів і висновків зрілого мислителя, результат аналізу власного життєвого досвіду й історії свого народу. Як вважає Юсуф Баласагуні, світ базується на чотирьох субстанціях (вогнь, вода, земля і повітря), які формують не лише світобудову, а й створюють умови для інтелектуальної і духовної діяльності людини, яка повинна перманентно розвиватися і збагачувати гуманістичні традиції громади. Саме гуманізм і соціальна справедливість, на думку автора, є рушійною силою розвитку суспільства на шляху до щасливого і гармонійного життя.

Облігаторною для східної дидактичної белетристики є традиційне возвеличення чеснот і праведних діянь правителя. Юсуф Баласагуні відходить від традиційних канонів пропаганди, пропагуючи соціальну справедливість на основі релігійних законів та раціональності знання. Лише через декілька століть Ніколо Макіавелі зможе використати цю формулу («соціальна справедливість» і «гуманний правитель») у відомій праці «Державець», збагативши світову гуманітаристику новими ідеями і героями.

Поема «Благодатне знання» – солідарний продукт культурного спадку для тюркських народів, дидактичне підґрунтя, енциклопедична форма профілювання інформації, гуманістична тематика згодом трансформуються у кожному з національних тюркомовних літературних традицій.

В українській тюркології аналізована праця не була об'єктом наукових досліджень. Категоріальну характеристику роботи Юсуфа з Баласагуна зустрічаємо у працях А. Кримського, який визначав її важливим джерелом для детермінації еволюції ідейно-тематичних підвалин тюркомовних літератур і граматичних традицій мов тюрків у діяхронії та синхронії.

Переклад і видання українською мовою цієї пам'ятки є, на нашу думку, вельми актуальним, уможливить не лише тематичні обрії тюркологічного дискурсу України, а й створення дослідницького майданчика для профільних компаративних студій («Слово о законі і благодаті» Іларіона, «Повчання дітям» Володимира Мономаха).

Список використаних джерел:

1. Ercilasun A. *Başlangıçtan yirminci yüzyula Türk dili tarihi*. – Ankara: Akçağ, 2005. – 488 s
2. Кримський А.Ю. *Турки, їх мови та літератури*. Вибрані сходознавчі праці. Т.ІІІ. Тюркологія. – К, 2010. С. 89–203.

Купчик О. Р.

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри нової та новітньої історії зарубіжних країн
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК СХОДОЗНАВСТВА В КИЇВСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА (1991–2001 РР.)

Питання поновлення в Київському університеті сходознавчих студій обговорювалось з кінця 1980-х років. Цьому сприяло поглиблення лібералізації в суспільно-політичному житті країни, яка очевидно охопила освіту, в т.ч. й вищу. Тому вже в 1990 році в університетській газеті опубліковано статтю «Відродимо сходознавство в університеті». В ній важливість відновлення сходознавства пов'язано з необхідністю кращого розуміння «україністами» не стільки Сходу, скільки самої України. Для цього на філологічному факультеті засновано кафедру сходознавства, яку очолила доцент Л. В. Грицик.

Через відсутність власного досвіду організації науки й освіти сходознавства колектив кафедри сходознавства звернувся до історичного досвіду Київського й Харківського університетів дореволюційного періоду. Водночас помірну допомогу надав факультет сходознавства Ленінградського університету. Налагоджено зв'язки зі сходознавчими школами Москви, Душанбе, Ташкента, Тбілісі, Баку. Алмати. Розпочався збір наукової й навчальної літератури (у бібліотеках, власних зібраннях).

До проблемних тоді належало «кадрове питання». Керівництво кафедри сходознавства справедливо зауважило, що «якщо на початку

XX століття на Україні, зокрема в Харкові і в Києві, були фахівці, які, знаючи мови, могли займатись караїмами, татарами, турками, вірменами, айсорами, калмиками, грузинами, персами, ефіопами», то на початку 1990-х років фахівців гостро не вистачало. Попри це до роботи на кафедрі сходознавства все ж вдалось долучити викладачів турецької, арабської, грузинської, китайської, японської та мови гінді. Серед них слід відзначити японіста І. Дзюбу, індолога С. Наливайка, арабіста В. Плачинду, китаїста М. Ревенка, картвенолога і тюрколога Г. Халимоненка. З 1991–1992 навчального року планували розпочати підготовку «вірменологів» і «туркменологів». Обговорювали перспективи підготовки «іраністів».

Прикметно, що окрім власне «філологічних груп» (загалом 140 студентів), було здійснено набір у «нефілологічні групи», які склали студенти семи факультетів університету (для вивчення ними на першому курсі однієї зі східних мов відведено 4 години занять).

У свою чергу, колектив кафедри сходознавства вивчав досвід КиМУ щодо прискороеного освоєння мов. На громадських засадах допомагали «китаєць, доцент із Харбіна та аспірант з Калькуттського університету». Угоду про співробітництво укладено з Київською гімназією східних мов.

Проте зазначені проблеми й надалі не вирішувались. Про них розповідав заступник декана іноземної філології П. О. Бех: «Це обмеженість стажування, студентів і викладачів у країнах-відповідних мов, занадто високий рівень загального й особливо аудиторного навантаження, застаріла матеріальна база, брак підручників, недостатній рівень матеріального заохочення викладачів». Усі ці проблеми були пов'язані з браком коштів. «Можливо, – висловив сподівання заступник декана, – ми доживемо до тих часів, коли освіта буде фінансуватись так, як це поставлено у всьому світі».

Більше того, у вищій освіті, та й в самому Київському університеті продовжували сумніватись у доцільності відновлення кафедри сходознавства: «А що це і для чого?», «для нормальної роботи новостворених кафедр сходознавства, заходознавства, українознавства в нас не має кадрів» – часто можна було почути не лише від деяких працівників ректорату, але навіть від гуманітарних факультетів. Їм аргументовано заперечував директор Інституту українознавства П. Кононенко: «Дивна логіка! Бо, по-перше, для розгортання роботи знайдено високопрофесійні, авторитетні і на Сході (І. Дзюба, Д. Наливайко, Л. Грицик, Г. Халимоненко, В. Плачинда), і на Заході кадри; а по-друге, коли їх мало (мізерно мало)), то треба не миритися з цим, а готувати».

Вже в жовтні 1992 року під час конференції «Роль вищих навчальних закладів у розвитку українознавства» директор Інституту українознавства П. Кононенко підняв питання про «створення на різних факультетах кафедр... порівняльного сходо- і заходознавства, мов і літератур народів України...». Попри невирішеність проблем, в 1993–1994 навчальному році на кафедрі історії і практики східних мов студенти вивчали китайську, японську, арабську, перську мови та літератури. Планувалось відкриття спеціальностей «турецька мова та література» й «гінді».

З 1994–1995 навчального року студенти-сходознавці мали можливість на кафедрі східних мов (завідувач К. Тищенко) вивчати турецьку й корейську мови факультативно. З цього ж року перську мову почали вивчати студенти факультету журналістики. Навчальну групу склало 9 студентів, які отримали додаткову грошову стипендію від іранського посольства. Кращих студентів посольство преміювало мовною практикою в одному з іранських університетів.

З утворенням в 1995 році відділення сходознавства в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка розпочався якісно інший етап у розвитку сходознавства. Відтепер сходознавство в університеті було представлено окремою інституцією, оскільки відділення існувало на правах факультету. У якості завідувача очолив відділення знаній сходознавець, доктор філологічних наук, професор Григорій Іванович Халимоненко.

Зауважимо, що «необхідність утворення академічного центру сходознавства в Україні, і саме в Київському університеті, назривала вже давно, адже незалежній державі вкрай потрібні власні спеціалісти зі східних мов, і в достатній кількості». Тодішнє університетське керівництво дало зрозуміти, що «Національний університет є спадкоємцем тих сходознавчих студій, які були започатковані в Україні на межі XIX та XX ст. і розгромлені у 1930-х роках».

Для того, аби розпочати й налагодити підготовку власних кадрів сходознавців слід було подолати неабиякі труднощі, зважаючи, що «нашій бездержавній нації упродовж трьох останніх століть забороняли мати безпосередні контакти з державами Сходу, а отже й вивчати східні мови...». З 1995 року студенти розпочали вивчати турецьку мову, хоча «ще десяток років тому пропозиції вивчати мову найближчого сусіда всіляко блокувались».

Часи, коли більшість сходознавців України експортувала Москва, минули. Більше того, пролунала ідея «аби протягом найближчого часу... відкрити факультет сходознавства – фундаментальний, повнопрофільний», на якому б навчались як філологи, так й історики, економісти, політологи, юристи.

У складі відділення функціонували дві кафедри – тюркології і Близького Сходу. В 1995 році на навчання прийняли 32 осіб. Загалом же на відділенні навчалось 100 студентів, яких готували за сімома східними мовами і літературами (спеціальностями), а саме турецької, перської, арабської, китайської, корейської, японської та гінді. З 1997 року вивчались ще урду, іврит, індонезійська мова. З 1998 року як спецкурси вивчались кримськотатарська, азербайджанська, грузинська, вірменська мови, а з наступного року ще туркменська, узбецька мови.

Загалом випускники відділення мали володіти двома східними мовами і англійською мовою. Тому на одне студентське місце претендувало 3 абітурієнти. Вступали випускники як міських, так і сільських шкіл. Зрозуміло, що абітурієнтів завжди цікавило головне питання: ким стане і де працюватиме? Попри складність запитання було очевидно, що «все залежало як від природних здібностей випускника, так і від рівня опанування двох східних мов і англійської». Якщо ці два чинники перебували на належному рівні, то випускники відділення сходознавства працевлаштовувались в академічних інститутах (сходознавства, мовознавства, літературознавства, історії), в урядових структурах, в дипломатичних представництвах тощо. Вже не йшлося про те, що тісні торгівельно-економічні зв'язки України з державами Сходу обумовили чималу потребу в перекладачах і радниках.

Очевидно, що більшість абітурієнтів, вступаючи для навчання на відділенні, пов'язували свою майбутню кар'єру здебільшого з роботою в МЗС і посольствах України в державах Сходу, яку часто вбачали в «дипломатичних раутах і банкетах». Але було очевидним, що більшість з них залишиться в Україні, працюючи перекладачами, редакторами, ін.

Попри те, в 1995 році умови роботи для науково-педагогічних працівників і науково-допоміжного персоналу залишались не простими. «Все в організаційній стадії, – розповідав завідувач відділенням Г. І. Халимоненко, – три стільці в кабінеті завідуючого (соромно інколи представників посольств, які бувають у нас мало не щодня, прийняти) і телефон один на все відділення й усюди, де тільки можна, притуляються групи студентів-сходознавців».

Проте, й надалі не вистачало навчальних аудиторій, обладнання, навчально-методичної літератури. Деякі з проблем, зокрема щодо посібників і підручників, допомагали вирішити посольства східних країн. Кілька працівників посольств навіть викладали на відділенні сходознавства. Турецьке посольство забезпечувало й оплачувало двомісячну мовну практику в Туреччині. Допомагали також посольства Ірану, Республіки Корея, Китаю.

Лише в 1998 році відділення вже було забезпечене підручниками, мало власну бібліотеку, лінгафонний кабінет, володіло відеотехнікою,

яку подарували посольства держав Сходу. Вже з кінця 1990-х – початку 2000-х років студенти-сходознавці системно проходили виробничі практики й стажування за кордоном. Наприклад, студенти-тюркологи у вересні-жовтні проходили практику в посольствах Туреччини й Азербайджану, а в жовтні відправлялись на мовне стажування до Туреччини. Студенти-китаїсти і студенти-корейсти проходили стажування в КНР, на Тайвані, в Південній Кореї. Уряд Грузії запрошував студентів-картвелогів для мовного стажування впродовж навчального семестру у Тбіліський університет. Студенти-арабісти стажувались у Каїрському університеті. Водночас на відділенні викладали іноземні філологи, наприклад, японка На око Арімацу, іранець Амір Хурасані.

Тоді ж підготовка сходознавців диктувалась також геополітичними й економічними інтересами України на Сході, багатого на надра, передусім енергоносіями, а також густозаселеного.

Переломова О. С.

*доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри філософії та соціально-гуманітарних дисциплін
Сумського національного аграрного університету*

АГАТАНГЕЛ КРИМСЬКИЙ В УКРАЇНСЬКОМУ НАУКОВОМУ І КУЛЬТУРНОМУ ДИСКУРСІ

15 січня 2021 року виповнюється 150 років з дня народження Агатангела Кримського. Сторіччя з дня народження (1971 р.) видатного орієнталіста, історика, філолога і літературознавця за рішенням ЮНЕСКО відзначалось як подія світового значення.

Його наукові праці зі сходознавства, славістики, фольклору, етнографії, історії, мови, а також творча діяльність як літератора (обдарованого поета, письменника, перекладача) збагатили нашу національну культуру. Наукова і творча спадщина А. Кримського становить понад тисячу праць.

Попри те, що він не був етнічним українцем, його постать як науковця, митця не просто проросла на українському ґрунті і стала доволі рано помітною в культурному дискурсі України, а й засвітилася яскравою зіркою, яка не згасала до останнього подиху цього науковця-працелюба. Він назавжди залишиться гордістю і окрасою української науки.

Окремо слід сказати про А. Кримського як поліглота, знавця більше шістдесяти, а за деякими свідченнями, і ста мов народів світу, які він почав вивчати ще з дитячого віку. Щодо української мови, то він не

тільки вивчив її бездоганно, знав усі її діалекти, але й був пристрасним прихильником і захисником її. І це при тому, що навчання в Київській колегії Павла Галагана, яку в 1889 році закінчив Агатангел Кримський, велося російською мовою. Більше того, навіть навчаючись у Лазаревському інституті східних мов та на історико-філологічному факультеті Московського університету, Кримський активно листується з українськими науковцями і письменниками і навіть потрапляє за це в поле зору царської охранки як підозрілий за листування з іноземцями (І. Франком та М. Драгомановим!) і за друкування своїх творів, зокрема першої збірки поезій «Пальмове гілля» у 1901 році, за кордоном (у Львові!).

Національна самоідентичність А. Кримського сформувалася не одразу, вона пройшла декілька стадій – від знайомства з розмовною народною мовою, носієм якої є народ, зокрема селяни, до остаточної самоукраїнізації на інтелектуальному рівні, яка почалася в колегії Павла Галагана. І тут великий вплив на нього справив Павло Житецький, який давав учням колегії поради: «Якщо хочете працювати для українського народу, ставайте першорядними вченими й пишіть ваші праці по-українському. Тоді поневолі й чужі вивчатимуть українську мову, щоб знайомитися з вашими працями» [2, с.72].

Спілкування з Іваном Франком, Борисом Грінченком, Михайлом Драгомановим справило величезний вплив на еволюцію поглядів Агатангела Кримського, на формування його як патріота України.

В одному з листів до І. Франка він ставить питання про необхідність створення російсько-українського словника:

«Глибокоповажний писателю, пане Франко!

Цього року наша печать дуже часто зачіпала язикове питання, і з усього видко, що дуже-дуже нам треба науково зложеного словаря російсько-вкраїнського. Нема чого й розводитись, яку велику вагу, який великий вплив мав би цей словар. Тільки ж біда, що робота це колосальна, одній людині з нею впоратися важко, бо тут треба було б довгих років праці; тим часом такий словар вже давно страшно потрібний, і немає українця, котрий би не відчував недостачі його» [3, с. 33].

Перебуваючи в науковому відрядженні в Сирії та Лівані (1896–1898), молодий науковець пише ліричні меланхолійні вірші українською мовою, наповнені ніжністю і забарвлені українською кордоцентричною ментальністю:

Зимою

– Мамо, голубко! Ішла я горою, –
Снігу неначе й нема;
Сонце так гріє; квітки розцвітають...
Мамо! Минула зима!

—
— Доню! ти, певне, когось покохала!
В нас-бо і холод, і лють.
Тільки у тебе вже літо на серці,
Тим-то і квіти цвітуть! [1, с. 216].
або:
Влітку
Скали... Кедри... Скоро вечір.
Я смутна стою.
В'ється стежка... Ох!.. чи йтиме ж
Той, кого люблю?..
Тінь в долинах... Верхогір'я
Наче золоте...
Гасне сонце... тоне в морі...
Любий! де ж ти? де?!
Впала ніч... Шакали виють...
Вітер... Мов зима!
Я всі очі прогляділа, —
Милого нема!

Село Шуейр, на Лівані, в Сирії
15 липня 1897 р. [1, с. 216].

Він також є автором прозових творів, які склали збірки оповідань «Повістки і ескізи з українського життя» (1895), «Бейрутські оповідання» (1906), а також повісті «Андрій Лаговський» (за життя надруковано дві частини в 1905 р.). Вагоме місце в його творчості займають художні переклади і переспіви з арабської, перської, турецької, англійської, французької, німецької та інших мов. Художня спадщина А. Кримського потребує ще подальших ґрунтовних досліджень.

А. Кримський – один з найвидатніших учених-орієнталістів, знавець багатьох мов народів світу. Викладаючи арабську, перську, турецьку мови та літератури в Лазаревському інституті східних мов протягом 1898–1918 років, професор А. Кримський опублікував чимало ґрунтовних праць з українського мовознавства, з історії та літератури східних народів. Праці А. Кримського із сходознавства перекладено багатьма мовами світу.

Значну увагу мовознавець приділяв вивченню передусім української, а також російської та білоруської мов. Це дослідження з української граматики, лексикології, лексикографії, діалектології, правопису, українського літературознавства, фольклористики й етнографії: «Українська граMATика» (т.1–2, 1907–1908), «Нариси з історії української мови та хрестоматія з пам'ятників староукраїнщини

ХІ–ХVІІІ вв» (1922; у співавторстві з О.О. Шахматовим), у співавторстві з К. Михальчуком склав «Програму для збирання особливостей малоруських говорів» (1910).

Як лінгвіста його цікавили також питання порівняльного мовознавства, культури української мови.

Агатангел Кримський стає одним із перших академіків Української академії наук, її незмінним секретарем.

Феномен Агатангела Кримського на українському культурному просторі другої половини ХІХ–початку ХХ століття вражаючий і неперевершений в історії світової науки і культури.

Список використаних джерел:

1. Антологія української поезії : в 6 т. / упоряд. М. Грицай, Н. Жук, П. Сіренко. Київ: Дніпро, 1984. Т. 3, 303 с.

2. Грицак Я. Нарис історії України: Формування модерної української нації: ХІХ – ХХ століття: Навч. посібник. Київ: Генеза, 1996. 360 с.

3. Кримський, Агатангел Юхимович. Твори в п'яти томах: редкол.: І. К. Білодід (голова) [та ін.]. Київ : Наук. думка, 1974. Т.5, кн.1 : Листи (1890-1917) / [ред. Тому С. Д. Зубков; упоряд. та прим.: І. О. Лучник та ін.]. – 1973. – 546, [1] с. : портр.

Шульга О. О.

*викладачка кафедри українознавства
Запорізького національного університету*

ВНЕСОК АГАТАНГЕЛА КРИМСЬКОГО В РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО МОВОЗНАВСТВА

Агатангел Кримський – вчений світового рівня, ім'я науковця міститься в затвердженому ХVІ сесією Генеральної Асамблеї ЮНЕСКО переліку видатних діячів світу [2]. Основна діяльність Агатангела Юхимовича була присвячена дослідженню культурних надбань народів Сходу, його переклади Гафіза, Омара Хайяма, Рудакі, Сааді, текстів «Корану», «1001 ночі», «Хамаси» стали відкриттям не лише для українців, але й для світової культури. Високо цінуються наукові праці А. Кримського з тюркології та семітології, серед яких 4-томна «Історія Туреччини та її письменства», «Історія Персії та її письменства». Цілоком заслужено Інститут сходознавства НАН України носить ім'я Агатангела Кримського [2].

Однак попри титанічну працю науковця в галузі сходознавства, знання майже 60 мов Сходу, Середньої Азії, Кавказу, Західної Європи, Агатангел Юхимович зробив вагомий внесок і в розвиток українського мовознавства. Хоча А. Кримський за походженням був кримським татариним він вважав себе українцем: «Я родивсь і виріс на Україні та й українізувався, став українофілом» [1]; «...в моїх жилах не тече й краплі української крові... але при цьому я справді українець: українець по духу, бо живу на цій землі і люблю її» [1]. Очевидно, що заслуга в цьому викладачів юного Агатангела, у Колегії Павла Галагана, хлопець навчався у Павла Житецького, який пробудив у ньому любов до української мови, літератури й історії, завдяки чому А. Кримський присвятив своє життя українській науці та культурі [2].

Після багаторічного викладання в Лазаревському інституті східних мов у Москві дослідник у 1918 році повертається до Києва. Кримський А. став секретарем Української Академії Наук, очолював історико-філологічний відділ, кабінет арабо-іранської філології, комісію словника живої мови, комісію історії української мови, діалектологічну та правописну комісії. З 1921 року Агатангел Юхимович став директором Інституту української наукової мови [2].

Ще будучи в Москві дослідник видав праці: «Філологія і погодінська гіпотеза» (1904), «Деякі непевні критерії для діалектологічної класифікації староруських рукописів» (1906), «Старокиївський говір» (1906), «Українська грамати́ка» (у 2-х т., 1907–1908). У Києві Кримський А. плідно працював у 1918-1928 роках, велику увагу приділяв дослідженню історії української мови і літератури, фольклору, етнографії. За цей час виходять праці: «Нариси з історії української мови» (1922, у співавторстві з О. Шахматовим), «Українська мова, звідкіля вона взялася і як розвивалася» (1922), «Звенигородщина. Шевченкова батьківщина з погляду етнографічного та діалектологічного» (1930), також Агатангел Кримський став редактором першого тому «Академічного словника» (1924).

Діяльність Кримського А. припадає на час, коли в офіційній науці Російської імперії, а потім Радянського Союзу загально визнаною була теорія про колиску «трьох братніх слов'янських народів», поширеною також була гіпотеза Михайла Погодіна про те, що давні кияни були росіянами, які тільки в період монгольської навали відійшли на північ. Цю гіпотезу пропагував Олексій Соболевський, він мав широке коло однодумців і підтримку влади. Агатангел Кримський категорично виступав проти цих теорій, вів наукову полеміку із Соболевським О., писав наукові дослідження, у яких доводив давність і самостійність української мови.

Академік А. Кримський науково обґрунтував, що українська мова уже в XI столітті існувала «як цілком рельєфна, певно означена, яскраво-індивідуальна одиниця» [4, с. 31]. У своїй праці «Українська мова, звідкіля вона взялася і як розвивалася» (1922 р.) А. Кримський навів українські мовні риси X-XI ст. (на матеріалі «Ізборника Святослава 1073 р.»), це насамперед українська лексика: *гребля, стріха, лагодити, лінощі, дивуємося, ліпший, туга, гримлять, повинь, баня (церкви)*; фонетичні риси: *німая, сім'я, стіни* (укр. *і* на місці давнього *ь*: рос. *немая, семья, стены*); *жона, чоловік, нічого* (перехід *е* в *о* після шиплячих, рос.: *жена, человек, ничего*); кінцевий звук *-в* у дієсловах там, де в російській *-л*: *ходив, косив, брав*.

Часто в староруських пам'ятках зустрічаються такі суто українські мовні явища, як чергування приголосних *г-з, к-ц, х-с* у давальному і місцевому відмінках: *дорози, дівці, кожусі* (рос. *дороге, девке, кажухе*), українські форми займенників *тобі, собі* (рос. *тебе, себе* тощо).

Багатий матеріал для дослідників дає така частина мови, як дієслово: м'яке закінчення дієслів 3-ої особи однини: *носить, косить* (рос. *носит, косит*); зникнення закінчення *-ть*: *є, бере, буде* (рос. *есть, берет, будет*); архаїчна форма майбутнього часу: *знатиму, читатиму, робитиму* (рос. *буду знать, буду читать*); дуже давнє закінчення *-мо*: *знаємо, ходимо* (рос. *знаем, ходим*). А.Кримський стверджує, що «оце -мо далеко старіше навіть від доби Київської держави» [4, с. 28]. Він робить висновок: «Мова Наддніпрянщини і Червоної Русі часів Володимира Святого та Ярослава Мудрого має здебільшого вже всі сучасні малоруські особливості» [4, с. 31].

Саме через обґрунтування давності української мови Кримським А. зацікавились органи влади, дослідника починають переслідувати, позбавляти посад, забирати аспірантів. У 1930-х роках учений був практично усунений від науково-викладацької роботи в академічних установах України. Усвідомлюючи наслідки своїх міркувань, своєї проукраїнської позиції Агатангел Юхимович відстоював свою наукову думку, він був справжнім науковцем, для якого істина дорожча за життя.

20 липня 1941 р. Кримського заарештовано співробітниками НКВС, звинувачено в антирадянській націоналістичній діяльності, названо «українським націоналістом» і «ворогом народу» й ув'язнено в одній із тюрм НКВС у Кустанай, тоді Казахська РСР. 25 січня 1942 р. Агатангел Кримський помер у лазареті Кустанайської загальної тюрми, лише у 1957 р. відомого дослідника було реабілітовано [2].

Сьогодні життєвий шлях і наукова діяльність Агатангела Кримського добре відомі українським науковцям, широкій громадськості, вони шанують видатного українського сходознавця, історика, мовознавця, літературознавця, фольклориста, етнографа, письменника, перекладача,

академіка АН України, одного з організаторів Академії наук України, директора Інституту української наукової мови.

Відомий професор Гарварду Омелян Пріцак якимось влучно сказав, що Агатангел Кримський є «найкращим подарунком Україні від Криму» [1]. Для української науки Кримський А. зробив неоціненний внесок, адже саме він довів давність і самостійність української мови.

Список використаних джерел:

1. Львова Ірина. Агатангел Кримський: «Немає колиски трьох братніх народів!», 2018. URL : <https://web.archive.org/web/20180313094503/https://borsh.info/2018/03/10/ahatanhel-krymskyi-nemaie-kolysky>
2. Кримський Агатангел Юхимович. Вікіпедія. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/Кримський_Агатангел_Юхимович
3. Агатангел Юхимович Кримський. Сторінка А. Ю. Кримського на сайті Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України URL : <http://www.inmo.org.ua/history/famous-workers/agatangel-yuximovich-krimskij.html>
4. Кримський Агатангел. Українська мова, звідкіля вона взялася і як розвивалася. 1922. URL : <https://io.ua/35842254>

НАПРЯМ 11. КРУГЛИЙ СТІЛ: СУЧАСНІ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ СХІДНИХ МОВ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Киричук-Хассан Саїд Хассан У. І.

асистент кафедри тюркології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ДО ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ АУДІОВІЗУАЛЬНОГО МЕТОДУ НАВЧАННЯ ПРИ ВИВЧЕННІ ТУРЕЦЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Мова – це динамічна структура, яка постійно змінюється, так як і засоби масової інформації: телебачення, радіо та соціальні мережі, що є надзвичайно багатим джерелом мови у своєму використанні. Через високі тенденції до використання новітніх технологій та їх інтеграції до навчальних програм з іноземної мови, викладачі-тюркологи останнім часом приділяють все більше уваги використанню відеоматеріалів на заняттях з турецької мови. Саме тому робота присвячена застосуванню аудіовізуального методу навчання на заняттях з турецької мови, як одного з найкращих форм подачі матеріалу, що дозволяє здобувачам освіти практикувати вивчене за допомогою різних технік.

Беззаперечним є той факт, що відео дає можливість більш точно зрозуміти мовний матеріал навіть не маючи великої бази словникового та граматичного запасу за допомогою жестів, зорового контакту та виразу обличчя, поведінки та емоцій мовців, що задіяні у ньому, адже матеріали представляють цілісні комунікативні ситуації за допомогою динамічного, безпосереднього та доступного поєднання звуку та зору. Студенти контекстуалізують тему, що вивчається на занятті з турецької мови, вони можуть бачити та чути доповідачів у діалогах: їх вік, стать, можливо їхні стосунки один з одним, їх спосіб передачі інформації, соціальний статус, що вони роблять і, можливо, їх почуття. Більше того, за допомогою згаданих паралінгвістичних рис, таких як міміка чи жести рук, слухові підказки інтонації, студенти можуть детальніше зрозуміти матеріал, навіть не знаючи всю використовувану лексику та граматичне наповнення у відео.

При правильному використанні відеоматеріалів здобувачі освіти повинні розглядати їх не лише як розвагу для зміни обстановки на занятті, але й як навчальний засіб для відпрацювання навичок аудіювання, стимулювання мови та письма. Щоб досягти успішних та

ефективних результатів завдяки навчанню мови за допомогою відео може дати студентам реалістичні моделі для наслідування рольової гри та може підвищити обізнаність про турецьку культуру та поведінку носіїв турецької мови.

Постановка проблеми. Вивчення мови – це складний процес, в якому викладачі повинні максимально часто використовувати новітні технології для застосування наукових знань у виконанні практичних завдань, що безпосередньо формують комунікативні навички студента під час навчання. Новітні технології неможливо відокремити від суспільства, тому що вони мають соціальне походження і виникають із потреб суспільства. Якщо освітяни хочуть, щоб студенти були технологічно оснащені, всі зміни і їх фахова підготовка повинні здійснюватися в рамках навчальної програми, в нашому випадку у викладанні турецької мови як іноземної. Аудіо-візуальні матеріали використовуються для стимулювання та полегшення навчання іноземної мови, також засоби масової інформації включають в себе багато стилів візуального подання для зацікавлення студентів у вивченні мови. Тобто всі аудіовізуальні матеріали роблять позитивний внесок у вивчення мови, якщо вони використовуються в потрібний час та у потрібному місці, а також забезпечують взаємозв'язок з носіями мови через аудіо та візуальні засоби.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Переважна більшість сучасних наукових робіт з методики викладання турецької мови як іноземної базується на традиційних методах навчання; вагомий внесок у розвиток методики навчання турецької мови в Україні зробили такі науковці: І. Кіндрась, Е. Мініахметова, І. Покровська, С. Сорокін, К. Телешун, Г. Халемоненко та інші.

Постановка завдання. Одним з найбільш цінуваних матеріалів, що застосовуються для вивчення та викладання мови, є, звичайно, відео. Для деяких це означає не більше ніж відтворення телевізійних програм на екрані для перегляду в аудиторії або під час самостійного навчання, для інших це передбачає використання відеоматеріалів, з детальним їх опрацюванням на занятті, для вдосконалення комунікативних навичок та досягнень у вивченні турецької мови. Але наше завдання полягає в тому, щоб представити використання відео у навчанні мови найбільш ефективно як наочний компонент, що представляє цільову мову природним чином.

Виклад основного матеріалу. За нашими спостереженнями, більшість студентів перших років навчання, що обрали освіту за фахом, який пов'язаний з турецькою мовою, формально залишаються розгубленими під час використання та розуміння турецької мови у звичайному спілкуванні. Люди, які мають досвід вивчення іноземної мови, знають,

що словниковий запас завжди є однією із основних проблем при вивченні мови, незалежно від того, чи це початковий етап чи просунутий. Багатьом здобувачам освіти за спеціальністю, пов'язаною з турецькою мовою легше зрозуміти вимову слів та основні мовні структури, однак їм важче на перших етапах оволодіти словниковим запасом, щоб задовольнити свої потреби у спілкуванні турецькою мовою. Проблема полягає в тому, що словниковий запас подається вбільшості у некомунікативній формі, тому вивчивши ту чи іншу лексичну тему через деякий час студенти її забувають. Ми ж пропонуємо використання аудіо-візуальних засобів на заняттях з турецької мови, що стосуються тієї чи іншої лексичної теми для забезпечення автентичного вивчення мови.

Очевидно, що практична структура використання відео в аудиторії досить зручна; вчитель може вступити в процес, коли завгодно, він може зупинитися, запустити і перемотати назад, щоб повторити запис, коли це необхідно. Крім того, студент може детально зосередитись на мові та інтерпретувати сказане, повторити запропоновані фрази чи речення, передбачити відповідь тощо. Здобувач освіти може також детально зосередитись на візуальних підказках щодо запропонованого значення, навіть не повністю розуміючи мову, можна здогадатися про що йдеться у відеоматеріалі за допомогою візуальних підказок.

Висновки і пропозиції. Як і в багатьох ситуаціях викладання турецької мови, викладач відіграє ключову роль у використанні відео як допоміжного засобу навчання. Для того, щоб створити успішне середовище для вивчення мови, викладач повинен активно взаємодіяти зі студентами, оскільки саме він виступає контролером, оцінювачем, організатором, суфлером та учасником навчального процесу. Важливо також є підготовка викладача до подачі відеоматеріалів на занятті. Для того щоб забезпечити правильне розуміння студентами тих чи інших мовних аспектів, що використовуються у відеоматеріалі, доцільно підготувати огляд можливої незнайомої лексики, а також граматичних конструкцій, що зустрічаються. Після перегляду відео потрібно зробити обов'язковий аналіз опрацьованого матеріалу, а саме: для визначення відсотку розуміння саме тексту відео викладач може запропонувати виконати різні письмові завдання, що його стосуються, можливе колективне обговорення у аудиторії або ж стислий переказ.

Результати дослідження можуть бути використані у викладанні турецької мови, методики викладання турецької мови як іноземної, практики перекладу та інших дисциплін. Ця тема не є детально вивченою на теренах української тюркології та потребує подальшого дослідження.

Список використаних джерел:

1. Кіндрась І. В. Лінгвокраїнознавчі аспекти навчання турецької мови / І. В. Кіндрась // Педагогіка та психологія: досягнення та перспективи: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Україна, 1 грудня 2012 року). – К. : ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2012. – С. 24–26.
2. Кіндрась І. В. Контроль навичок та вмінь усного турецького монологічного мовлення студентів мовних спеціальностей на початковому етапі / І. В. Кіндрась // Сучасні досягнення вітчизняних вчених у галузі педагогічних та психологічних наук: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Україна, 4 квітня 2014 року). К. : ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2014. – С. 25–28.
3. Покровська І. Л. Фонетика сучасної турецької мови: навч. посіб. з аудіо матеріалами / І. Л. Покровська. – К. : Вид.-во «Четверта хвиля», 2012. – 101 с.
4. Телешун К. О. Робоча програма навчальної дисципліни «Практичний курс турецької мови» для студентів 2-го курсу напряму підготовки 6.020303 «філологія», кластеру «мова і література (східні мови): турецька мова і література» / К. О. Телешун. – К. : Райдуга, 2013. – 53 с.
5. Gömleksiz M. N. Yabancı dil öğretiminde kullanılan yöntemler – İstanbul: Der yayınları, 2002. – 400 s.
6. Yabancı dil öğretimi [Електронний ресурс] / Yabancı dil öğretimi – Режим доступу: <http://library.tneu.edu.ua/index.php/66-resursy-biblioteku/pratsi-vykladachivtneu/f/1850-2013-04-05-13-56-54>.

Насмінчук Г. Й.

*кандидат філологічних наук, професор,
професор кафедри історії української літератури і компаративістики
Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка*

МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ ЛІТЕРАТУРИ НАРОДІВ СХОДУ У СПІВВІДНЕСЕННІ З УКРАЇНСЬКИМИ АНАЛОГАМИ

Зрощена на європейському ґрунті, українська література, поряд зі слов'янськими впливами, упродовж століть зазнавала впливів літератур неслов'янських. Як слушно зауважував Ю. Шерех, «наша культура вбирала елементи з обох сторін світу. Було багато орієнтальних впливів

і зв'язків. Їх треба виділити, вивчити, випнути» [2, с. 593–594]. Тому одним із завдань, які пов'язані з освоєнням літератур народів Сходу в курсі «Літературознавча орієнталістика», введеному до освітньо-професійної програми «Філологія (Українська мова і література)», є з'ясування особливостей рецепції національною традицією зразків східної культури. Вивчення українського письменства у взаємозв'язках зі східним сприяє не лише виявленню типологічних збігів і розбіжностей, а й усвідомленню специфіки національного літературного процесу як органічної складової процесу світового. Взаємопов'язане вивчення таких, здавалося б, різних літератур зумовлене тією обставиною, що літературно-мистецькі зв'язки між Україною і Сходом мають багатовікову історію. Ще в часи Київської Русі починається взаємообмін і взаємопереклади. З цього приводу Богдан Лепкий писав: «Вже в XI столітті бачимо на Україні орієнтальні мотиви сильно змодифіковані та примінені до народної культури й штуки, значить, вони мусили прийти значно скорше. Вони й донині слідні в нашій народній орнаментиці (килими). В літературі також видно їх сліди в билинах і в казках, та в останках хазарсько-гебраїських творів» [1, с. 68].

Найоптимальнішим підходом у системі взаємопов'язаного вивчення літератур бачиться компаративний аналіз, що передбачає зіставлення явищ у різних аспектах: жанрово-композиційному, змістовому, формально-стилістичному, на рівні поезики, проблематики, образотворення, стилю тощо. Розроблена нами система інтегрованого вивчення «Літературознавчої орієнталістики» включає два змістові модулі (1. «Схід в наукових та естетичних шуканнях українських письменників і літературознавців»; 2. «Українська рецепція східних літературних пам'яток: компаративні аспекти») і реалізовується на заняттях різних типів, наприклад:

– вивчення біографії письменника (контактні зв'язки: А. Церетелі – М. Костомаров, Т. Шевченко; І. Чавчавадзе – М. Коцюбинський, Б. Грінченко; К. Гамсахурдія – П. Тичина; віртуально-контактні: Нізамі й автор «Слова о полку Ігоревім»; Р. Тагор – П. Тичина та ін.);

– аналіз художнього твору (героїчний епос: «Махабгарата» – «Витязь у тигровій шкурі» – «Слово о полку Ігоревім»; історичний роман-хроніка: Х. Абовян «Рани Вірманії» – П. Куліш «Чорна рада»; роман «зв'язку часів» К. Гамсахурдія «Правиця великого майстра» – П. Загребельний «Диво»;

– ознайомлення з літературно-критичними статтями українських дослідників (А. Кримський «Абу-Касимові капці. Арабська казка. Переробив Іван Франко»; Л. Грицик «Життя книги триває: розмисли над українською рецепцією «Шах-наме» Фірдоусі»;

– засвоєння теоретико-літературних понять (романтизм в українській і грузинській літературах, близькість історичних передумов; східні жанрові форми в українській поезії: рубаї, танка, хоку);

– ознайомлення з перекладацькою діяльністю митців слова (переклади А. Кримського, В. Мисика, М. Бажана, В. Свідзінського, І. Дзюба, М. Федоришина, Ю. Кочубея, М. Ільницького та ін.).

У системі завдань до практичних занять переважають проблемні запитання, спрямовані на набуття компетентностей щодо встановлення зв'язків між різнорідними знаннями та уміння бачити віддалені часом і простором літературні явища у їх складній взаємодії. До прикладу, при вивченні теми «Лірика епохи Мусульманського Відродження і Україна» студенти з'ясовують зміст слів Д. Павличка «В Омара взяв я форму рубаї», а також те, хто ще з українських поетів запозичив східні форми для вираження власного світобачення. Тема «Класична японська поезія в українській рецепції» передбачає зіставлення хоку Мацуо Басьо «Сакура стара – / невже справді зацвіла?/ Спогад ніби дим» із віршем М. Рильського «Третє цвітіння».

Отже, лише у контексті надбань світових студент зможе зрозуміти і глибше засвоїти факти і явища вітчизняної літературної традиції, зрозуміти національну своєрідність кожної літератури. Завдяки вивченню «Літературознавчої орієнталістики» здобувач вищої освіти має змогу ширше залучати «східний» елемент до таких навчальних курсів, як «Історія української літератури», «Теорія літератури», «Українська література у світовому контексті», «Компаративістика».

Список використаних джерел:

1. Лепкий Б. Начерк історії української літератури. [Фотопередрук Олекси Горбача]. Мюнхен : УВУ, 1991. 272 с.
2. Шерех Ю. Пороги і запоріжжя: Література. Мистецтво. Ідеологія. Харків : Фоліо, 1998. Т.1. 608 с.

НОТАТКИ

НОТАТКИ

НОТАТКИ

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

III-IV КОНГРЕС СХОДОЗНАВЦІВ

до 150-ї річниці від дня народження Агатангела Кримського

Частина II

(м. Київ, 23–24 грудня 2020 р.)

Підписано до друку 28.12.2020. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 14,06. Тираж 100. Замовлення № 0121-06.
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавничий дім «Гельветика»
03150, м. Київ, вул. Велика Васильківська 74, оф. 7
Телефон +38 (048) 709 38 69, +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.